

3411

MARIBORSKE SLIKE

1934

Ob priliki III. Mariborskega tedna izdala Ljudska tiskarna v Mariboru

Vyromin:

15/6.36.

železo

Mariborske slike

Poročila in slike zbral ter uredil

F. J. Mrčenik

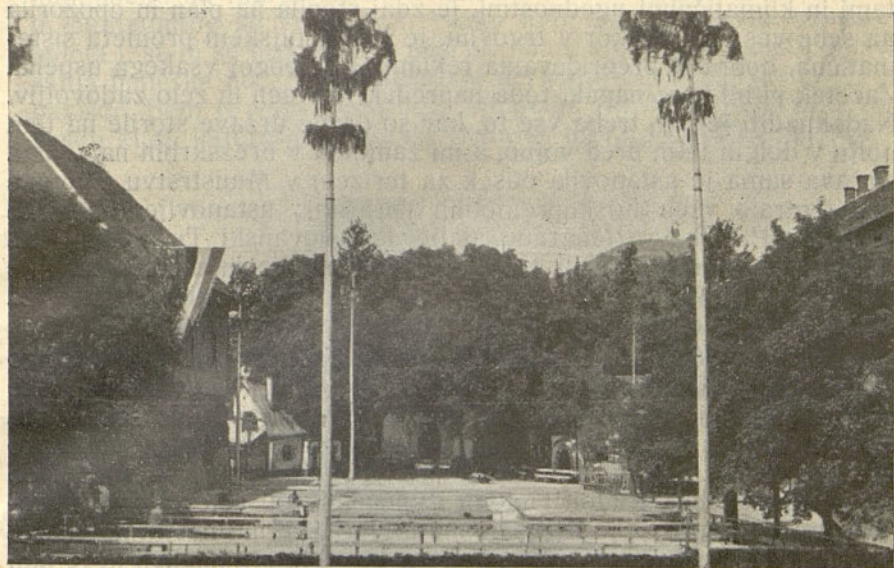
Slike posnel

Ivan Kovačič

1934

Ob priliki III. Mariborskega tedna izdala in tiskala
Ljudska tiskarna d. d. v Mariboru ~ Predstavnik Josip Ošlak

Trg Svobode, prireditveni prostor »Prodane neveste« na MT 1932

Nastoj, vsebina in bodočnost „Mariborskega tedna“

Josip I. Loos, ravnatelj Tujsko-prometne zveze, Maribor

Kakor da nastopa zlata doba, tako se je razrastla izredna gospodarska konjunktura v prvih letih po svetovni vojni; silno pomanjkanje blaga in surovin vseh vrst je bilo tej konjunkturi uspešno netivo. Toda po prvem kar čudovitem podvigu je hitro, prehitro sledila stagnacija, ki je končno prešla v svetovno gospodarsko depresijo, v današnjo »krizo«.

Ob tej depresiji pa so se nele zasebniki, ampak tudi oficijelni krogi spomnili in zavedli onega blaga, tistih bogastev, ki neizrabljena obstoje v državi, a jih kljub veliki vrednosti ni mogoče izvažati, to so pokrajinske lepote in zanimivosti, spomeniki zgodovinske in kulturne prošlosti, posebnosti naroda in pokrajine, vabljivo podnebje, skratka na predpogoje za tujski promet. Tujski promet je postal gospodarski činitelj prve vrste in ga najdemo kot stalni predmet pri vseh gospodarskih kongresih, konferencah, pogajanjih itd.

Tudi naša država, katere lepote so poznali pred vojno le posamezniki, ne pa široke mase mednarodnih turistov, ta naša država, obdarevana z najrazličnejšimi in najbogatejšimi pokrajinskimi lepo-

tami in klimatičnimi ugodnostmi, je zdaj stopila na plan in opozorila na sebe ves svet. Kakor v trgovini, je tudi v tujskem prometu sistematična, dobra in prepričevalna reklama predpogoj vsakega uspeha. Začetek ni bil brez napak, toda napredek je viden in zelo zadovoljiv. Nadoknaditi je bilo treba vse to, kar so druge države storile na tem polju v dolgih letih pred vojno, a mi zamudili v brezskrbni naivnosti. Država sama je ustanovila odsek za turizem v Ministrstvu trgovine kot centralo vseh tujskoprometnih vprašanj; ustanovljeno je bilo društvo »Putnik« v Beogradu, dalje Jugoslovanski Turingklub itd. V vseh važnejših centrih tujskega prometa širom države so bile ustanovljene zveze za tujski promet, v manjših krajih društva za tujski promet, olepševalna društva in slične organizacije.

Naš lepi Maribor, naš jugoslovanski »Meran«, je dolgo dolgo na vse to gledal s prekrizanimi rokami. Šele ukinitev Mariborske oblasti (1929) je tako rekoč prisilila lokalne faktorje do spoznanja, da je treba nekje iskati nadomestila za utrpljeno veliko gospodarsko škodo. Mestni načelnik mariborski, dr. Franjo Lipold — njemu ob strani podnačelnik Rudolf Golouh in načelnik odseka za tujski promet Drago Roglič — je sklical v maju leta 1932 na mestni magistrat anketo vseh gospodarskih, kulturnih in športnih organizacij in je tam razložil svoj program v tej smeri, da je neobhodno potrebno začeti z delom za uveljavljenje Maribora in njega okolice v notranjem in zunanem turizmu. Iz tega zasnutka se je rodila prireditvena organizacija »Mariborski teden«, ki se je že v dveh letih tako vpeljal, da si je danes težko misliti Maribora brez njega. »Mariborski teden« je dosegel za spoznavanje Maribora več, nego bi bilo mogoče doseči s kako še tako velikopotezno reklamno akcijo, ki bi zahtevala ogromnih izdatkov.

»Mariborski teden« ima namen, da pokaže tujcu nele znamenitosti in lepote mesta in okolice, ampak tudi sadove njegovega kulturnega, gospodarskega in športnega udejstvovanja. Ni njegov namen, prirejati nagromadenih sejmov in razstav, ampak pokazati le tipične proizvode naše pokrajine in izdelke naših pridnih domačih rok. In baš vsled njih pokrajinskega značaja so žele splošno priznanje vse razstave, ki so se do sedaj vršile v okviru »Mariborskega tedna«: turizem, šport, slikarstvo, domača ženska obrt, gozdarstvo in lovstvo, sadje, vino, živinoreja, konjereja, perutnine, vrtnarstvo, trgovina, obrt in industrija, lokalna zgodovina, domača knjiga i. dr. Gledališke predstave na prostem so postale privlačne kulturne senzacije »Mariborskega tedna«. 1932 je bila vprizorjena Smetanova »Prodana nevesta« na velikem Trgu Svobode poleg monumentalnega gradu in v ozadju z zelenim parkom Jugoslovanskega trga. To je bil največji muzikalni dogodek v zgodovini Maribora. Radi boljše akustike in manjših režijskih stroškov so bile lansko leto (1933) prenešene gledališke predstave na Rotovski trg, ki je potrdil tezo, da je vsled akustičnosti najidealnejše gledališče in »koncertna dvorana«. »Celjski grofje« so trikrat napolnili starodavni trg, ki se je naenkrat zdramil iz stoletnega spanja in postal nov in moderen. V tradicijo »Mariborskega tedna« in Maribora je prešel tudi zaključek tedna z

iluminacijo na Mariborskem otoku na dan 15. avgusta; v luči žaroin ognjemetov se vršijo tam vsako leto razne mikavne predstave baleta i. sl. in se producirajo naši akrobati, a okrog kopaljšča samega sanja beneška noč. Važen sestavni del »Mariborskega tedna« je zabavišče. Sem te vabi vsako leto oficijelna razstava štajerskih vin v veseli kleti, katere gostoljubna vrata se morajo navadno že dva, tri

Obhod sportnikov na MT 1933

dni pred oficijelno zatvoritvijo zapreti radi »razprodanega blaga«. Pri vseh šotorih, pri vrtljakih, avtodromu, toboganu ter raznih fenomenih, vedeževkah, povsod se razlega smeh in veselje.

Seveda ne manjkajo za časa »Mariborskega tedna« razne športne atrakcije, kakor konjske dirke, concours hippique, nogometne, veslaške tekme, nastopi Sokolov, teniški in sabljaški turnirji, roko-borbe itd. Za časa »Mariborskega tedna« se vršijo v Mariboru vsako leto razni kongresi, zborovanja itd. in uživajo vsi obiskovalci na železnicah in parnikih ugodnost polovične vožnje.

Ne pozabite: Maribor je tudi mesto zdravega humorja in ni čuda, da se v njem vsak tujec prav kmalu počuti ko doma.

1933 se je prireditveni odbor »Mariborskega tedna«, v katerem so požrtvovalno sodelovale vse kulturne, gospodarske in športne institucije, pretvoril v »Mariborski teden« zadruga z o. z. Načelstvo

tvorijo gg. dr. Franjo Lipold, župan mariborski kot načelnik, pisatelj Rudolf Golouh, podžupan mariborski kot podnačelnik, dalje podpredsednik senata dr. Miroslav Ploj, industrijalec Drago Roglič, veletrgovec Gjuro Valjak, bančni uradnik Alfonz Gilly in ravnatelj Josip Loos. Nadzorstvo zadruga pa: industrijalec ing. Oskar Dračar, predsednik ravnateljstva mariborskih Mestnih podjetij Henrik Saboty, upravitelj Viktor Grčar in veletrgovec Ferdo Pinter.

V Mariboru najdemo, kakor redko kje, vse predpogoje za razvoj turizma in za ustvaritev velikega letovišča. Klimatske razmere so zelo ugodne. Prav posebno ugodne razmere vladajo poleti. Park, gorice in gozdovi na severu in severo-zahodu od mesta dajejo Mariboru značaj pravcatega zatišja. V poletju prihajajo iz Dravske doline stalno osvežujoči vetriči, ki znižujejo soparnost in omogočajo spanje tudi nerвозnim ali bolnim ljudem. Septembersko sončno jesensko vreme traja navadno do konca novembra. Jesenski čas ima v Mariboru relativno največ sončnih dni. Zmerna letna vročina, osvežujoči gorski zrak brez dima in prahu, zgodnja pomlad in jasna sončna ter dolga jesen so značilne vrednosti mariborskega podnebja. Maribor ne pozna ne nadležnih vetrov, ne megle. Zeleni vrtovi, hladni drevedredi, velik mestni park, ki slovi po svojih vzornih nasadih in redkih drevesih kot eden najlepših v Jugoslaviji, so dali Mariboru še drugi naziv: mesto vrtov.

Maribor ni samo dobro znan po svojih dobrih vinih, ki jih prideluje bližnja in dalnja okolica (Pekre, Št. Ilj, Svečina, Jarenina, Sv. Jakob, Sv. Peter in Kamnica), ki predstavljajo najboljši dokaz za svojstvene klimatične razmere, ampak tudi po svojih modernih hotelih, restavracijah in kavarnah, po dobri hrani in, last not least, po svojih zmernih cenah. Prav posebno slovi novo kopališče na Mariborskem otoku, to veliko delo mariborske mestne uprave. Kopališče, ki obsega tri bazene, velike prostore za sončenje, velike stavbe z garderobami, omarami in moderno restavracijo, leži v sredini idealnega naravnega parka in ima 10 m visok stolp za skakanje, kakor tudi razne druge športne naprave ter odgovarja vsem predpisom za mednarodna tekmovanja. Kakor v notranjosti mesta, vodi tudi na otok in v druge smeri mariborske okolice smotreno urejeni avtobusni promet.

Poleg »Mariborskega tedna« bo velikanskega pomena za razvoj našega turizma uvrstitev Maribora, ki je naravno izhodišče na naše gozdno Pohorje in Kobansko, v naše vinorodne Slovenske gorice, v Rogaško Slatino, Slatino-Radenci itd., v uradni seznam klimatičnih krajev in letovišč. Brez dvoma bo to najboljše propagandno sredstvo za tujski promet v Mariboru, na Pohorju, Kobanskem in v najširši okolici. Obiskovalci Maribora in Pohorja bodo imeli potem po 10-dnevnem bivanju iste popuste, kakor jih uživajo obiskovalci Jadrana, Gorenjskega ter drugih kopališč in letovišč. Trud, ki je bil za dosego tega cilja do sedaj vložen in trud, ki bo morda še potreben, bo stotisočkrat poplačalo veliko letovišče Mariborskim svojim tradicionalnim »Mariborskim tednom«.

Židje v Mariboru

Dr. Vlad. Travner

Glavno vlogo v gospodarstvu srednjeveškega Maribora so igrali Židje, in važno vlogo igrajo v moderni mariborski industriji. Zato je umestno, da se na kratko spoznamo s preteklostjo židovstva v Mariboru.

V podonavske dežele so prišli otroci Izraela že v prvem stoletju po Kr., morda še pred razdejanjem Jeruzalema (70), ko jih je pregnal cesar Caligula (40) iz Rima v »zimске pokrajine«. Večji pomen v Srednji Evropi pa so si pridobili šele pod Karlom Velikim (768—814), ki jim je bil zelo naklonjen in jim poveril večkrat važne državne posle. Še ugodnejši je bil njihov položaj za časa Ludovika Pobožnega (814—40). Ta jih je ščitil krepko napram sovražnim in pohlepniim knezom, jim podelil mnogo svobodščin in jim določil celo lastnega predstojnika (magister Judeorum), da je nadzoroval njihove verske in osebne zadeve. Kmalu nato — zlasti v 10. in 11. stoletju — poročajo sodobni viri o številnih cvetočih židovskih občinah v Italiji ter v južni in zapadni Nemčiji.

Odtod so prišli mnogi Mozesovi verniki tudi na Štajersko, Koroško in Kranjsko, kjer so vsled svoje trgovske sposobnosti in marljivosti kmalu obogateli. Točnejša poročila o njihovem bivanju v naših krajih (n. pr. v Ljubljani) pa imamo šele iz začetka 13. stoletja.

Pravni in družabni položaj Židov je bil v srednjem veku pri nas in drugod svojevrsten in poln nasprotij. Kot tujci ter »izdajalci in morilci Krista« so bili povsod preganjani in zaničevani; kot glavni, čisto edini denarni viri za mesta in dežele pa so uživali obsežne privilegije.

Kdaj in odkod so prišli prvi Židje v Maribor, se ne da ugotoviti. Gotovo so živeli tu že nekaj desetletij pred 1277, ko se prvič omenja ghetto. Kajti življenske prilike so bile za nje tu izredno ugodne. Mesto je bilo sicer takrat malo; nahajalo pa se je v blagoslovljeni,

Viri: Rosenberg: Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark. 1914. — Schulsinger: O pravnem i gospodarskem životu Jevreja u Štajerskoj, Koroškoj i Kranjskoj god. 1371—1496. Jevrejski almanah za g. 5686 (1925/26). — Luschin: Wiens Münzwesen, Handel und Verkehr im späteren Mittelalter. 1902. — Podgrajski: Judje na Kranjskem. M. S. 1906. — Puff: Marburg in Steiermark. 1847, I. in II. 1847. — Mnogo važnih podatkov mi je dal prvi podpredsednik židovske občine v Zagrebu dr. Lavoslav Šik.

vina in kruha bogati pokrajini. Ljudje so živeli dobro in poceni; saj se je dobilo tu še okoli 1450 za $\frac{1}{2}$ fl 40 jajc, za 1 fl 25 kokoši, za 2 fl kravo itd. Tu sta se križali dve važni cesti: iz Dunaja v Benetke in iz Ogrskega na Koroško. Tudi plovna Drava je igrala v prometu važno vlogo. Zato je umevno, da je imela današnja druga slovenska prestolnica že 1243 mestne pravice in da je bila podložna neposredno deželnim knezom, ki so jo zavarovali z obzidjem in ji podelili važne trgovske svobodščine. Te pa so prišle predvsem v prid tukajšnjim Židom, zlasti, ker je bila tako onemogočena ali vsaj znatno otežkočena konkurenca z drugimi trgovskimi mesti (n. pr. s Ptujem) in ker so bili okoličani in tuji trgovci prisiljeni, kupovati svoje potreščine v mestu.

O trgovskem in denarnem udejstvovanju mariborskih Židov v času 1277—1497 nam poročajo predvsem sodobne davčne knjige, kupne pogodbe, dolžna pisma, sodbe in slične javne listine; o njihovem verskem in zasebnem življenju pa zlasti (hebrejski) spisi Izraela Iserlejna, ki je živel v Mariboru po Schulsingerju kot deželni rabin za Štajersko, Koroško in Kranjsko od 1427—1435. Mnogo listin so uničili pogosti požari (1438, 1450, 1513 i. dr.). Vendar zadostujejo še ohranjeni spisi (večinoma v dež. arhivu v Gradcu), ostanki zgradb in spomenikov in najdbe novcev, da si ustvarimo dokaj jasno in zanesljivo sliko o usodi židovstva v srednjeveškem Mariboru.

Židovska četrt (ghetto) je obsegala v času največjega obsega (15. st.) današnjo Židovsko in Ključavničarsko ulico ter sosednje dele (novega) Glavnega trga in Tattenbachove ulice, t. j. skrajni južnovzhodni del tedanjega (obzidanega) mesta. Ghetto je imel mogoče tudi lastna mala mestna vrata z mostom preko mestnega jarka. Nahajala bi se poleg še ohranjenega »židovskega stolpa«. Če je bila židovska četrt — kakor običajno v drugih mestih — ograjena tudi napram ostalim mestnim delom, se ne da ugotoviti. Središče naselbine je tvorila današnja Židovska ulica, ki je ohranila svoj prvotni značaj deloma še do današnjih dni.

Izven ghetta so imeli Židje hiše tudi v drugih delih mesta zlasti v (tedanji in današnji) Slovenski ulici. Tako je n. pr. prodal 1433 Žid Wolfel tu svojo hišo z vrtom, medtem ko je moral Aram odstopiti 1478 svojo hišo Gregorju Mawerju in njegovi sestri Marjeti, ker so morali podreti njihovo hišo, ko je zgradil cesar Friderik III. današnji grad. Tudi v graškem predmestju — zlasti v Ušji (današnji Cvetlični) ulici so imeli nekateri Židje — 1472 n. pr. Šmuel — hiše in mline. Po Puffu je bilo 1460 11 hiš notranjega mesta v židovski posesti. Od teh je imel Ham 6, Maul 3, Elija in Manah pa po eno. 1496—97 je živelo v Mariboru najmanje 8 — po listinah dokazanih — židovskih hišnih lastnikov, od katerih so imeli nekateri po več hiš. Tudi v bližnji okolici so posedovali Židje posestva, zlasti vinograde, ki so si jih pridobili večinoma s tem, da so zapadli kot zastave za posojila. Tako je prodal neki Žid (Abraham?) že okoli 1280 opatu Henriku II. iz Admonta svoj vinograd za 22 mark. Kot vinogradni posestniki — navadno kot prodajalci — se omenjajo v listinah še

Elija (1369 pri Sv. Petru), Mušel (1427), Aram, sin Seldmana (1472 v Orešju), Milka, žena Hayma (1478) i. dr. Celo v drugih deželah so imeli mariborski Židje nepremičnine. Tako je kupil n. pr. Muš, vnuk Iserlejna, okoli 1360 gosposčino Radeče pri Zidanem mostu, ki jo je prodal pozneje Konjiškim gospodom (Dimitz V. 239). Nek drugi Muš in njegov brat Hač iz Celja pa sta imela 1372 hišo na Dunaju.

Značilna in zgodovinsko utemeljena židovska lastnost je nestalnost, ki jih žene vedno iz kraja v kraj. To dokazujejo številna in daljna potovanja židovskih trgovcev in pogosta izprememba bivališč. Vsled tega tudi židovsko prebivalstvo v Mariboru ni bilo nikdar stalno. Le malokatera rodbina je vztrajala dva ali celo tri pokolenja.

Nekdanja židovska sinagoga
Na vrtu staro židovsko pokopališče

Običajno so prihajali ti Ahasverji iz bližnjih mest Ljubljane, Celja, Ptuja, Radgone i. dr. in odhajali posebno pogosto v Gradec. Zato je težko ugotoviti število židovskega prebivalstva. Gotovo je živelo največ židov v Mariboru okoli 1410, ko jih je izgnal grof Herman II. celjski iz svojega ozemlja in ko so jih naši predniki gostoljubno sprejeli. Takrat so utegnili tvoriti 15—20% vsega prebivalstva (1000 duš). Vsak novonaseljeni Žid je moral plačati magistratu za tiste čase znatno vsoto 40 fl letno. Sicer pa je bilo razmerje med židovskim in krščanskim prebivalstvom prijateljsko. Židi so živeli tu kot mirni in bogati trgovci, ki so radi izpolnjevali svoj javne dolžnosti in se celo večkrat izkazali kot dobrotniki mesta n. pr. Aram, Jakob in Hensh (okoli 1450). Za naše mesto je značilno, da so mu bili brutalni progoni Židov povsem neznani, dasi so bili meščani pri njih zelo zadolženi in dasi so v bližnjih mestih (n. pr. v Ljubljani ali v Gradcu) Žide večkrat neusmiljeno preganjali.

Mariborski Židi so bili po ogromni večini talmudisti aškenacijskega (nemškega) obreda. Karaiti, Sefardi in pristaši drugih ločin oziroma obredov so bili le redke izjeme. Njih vernost in pobožnost

izhaja zlasti iz spisov že omenjenega Izraela Iserlejna, ki poroča, da so se njegovi verniki obračali nanj celo v neznatnih vprašanjih n. pr. če se smejo Židje oblačiti po krščanski šegi. Središče verskega in družabnega življenja občine je bila sinagoga, ki se je nahajala na mestu današnje hiše Židovska ulica št. 4. Sodeč po sedanjem stanju in ostankih v mestnem muzeju je bilo svetišče razmeroma majhno in priprosto, dasi je spadala občina k najvažnejšim v deželi in dasi je bil Maribor večkrat sedež vrhovnega rabina za Notranjo Avstrijo. Notranjost sinagoge je odgovarjala prastarim verskim predpisom (n. pr. da se nahaja nasproti vhoda skrinja zaveze s toro in sedmoročnim svetilnikom; ločen prostor za ženske i. dr.). Najstarejši znani rabin je bil Abraham († 1379), čigar zanimivi nagrobni spomenik se nahaja sedaj v mariborskem muzeju. Njemu sta sledila Iserlejn ben Aron (Izrael iz Kremsa), ki je postal po Graetzu (*«Geschichte der Juden»* 1857) 1407 vrhovni rabin za vse nemško cesarstvo in že omenjeni Izrael Iserlejn. V židovski književnosti posebno znameniti rabin pa je bil vnuk Iserlejna ben Arona — Iserlejn ben Petahia. Poleg sinagoge se je nahajala talmudska šola, ki se omenja v neki listini iz 1477. Med sodiščem in židovskim stolpom je bilo pokopališče (danes vrt). Tu so našli namreč večkrat človeške kosti. Tudi poroča Puff (I, 46), da je videl tu okoli 1830 par nagrobnih kamnov, med njimi Židinje Rosel. Spomenik, ki je pripovedoval o tragični smrti mlade in prikupljive deklice Luzzardi, je dala prenesti pred kakimi 150 leti istoimena židovska rodbina v Gorico. Danes se nahaja na tem mestu le še par slabo ohranjenih ostankov kamnov. Drugo židovsko pokopališče se je nahajalo mogoče na takozvani židovski njivi v Strmi ulici poleg dravske brvi. Blizu sinagoge pod mestnim obzidjem je bilo židovsko kopališče. Kadunjo so odstranili šele v 18. stoletju.

Kakor povsod so se pečali Židje v Mariboru predvsem z denarstvom. Menjalci in posojevalci so bili v prvi vrsti družinski očetje. Sinovi so pomagali očetu; samostojni so postali šele po njegovi smrti. Kadar je šlo za večja posojila, se je združilo — zlasti v 14. stoletju — več posojevalcev (navadno sorodnikov). Dolžniki so bili prvotno le plemiči, ugledni meščani in duhovniki, ki so rabili denar deloma za zboljšanje gospodarstva, deloma za udobno življenje. Šele pozneje (v 15. stoletju) so jih nadomestili obrtniki, kmetje itd. Zadolžnice so imele običajno ordre-klavzulo, tako da je bil upnik vsakokratni posestnik listine. V varnost posojil so zahtevali Židje poroke in zastave, večkrat tudi častno besedo. Navada, da se je moral podati zamudni dolžnik v gostilno in živeti tam tako dolgo, da je plačal dolg, se je pri nas kmalu opustila. — S posojili se je bavil že prvi znani mariborski Žid Abraham, sin Jakoba, kateremu je plačal 1278 Friderik Lamberški večji dolg svojcev (Valvasor XV, 309). Svoj vrhunec je doseglo židovsko denarno gospodarstvo v Mariboru v 14. stoletju. Najznamenitejša posojevalca sta bila Iserl(ejn) in njegov vnuk Muš, ki sta sklenila tu in v Ptujju 1333—84 številne posojilne in poroštvene pogodbe z najodličnejšimi posvetnimi in cerkvenimi velikaši in si pridobila tako veliko premoženje in

ugled. Tako so bili njihovi dolžniki n. pr. celjski grofi Friderik I., Herman I. in II. in Viljem I., goriški grofi Albreht IV., Majnhard in Henrik, Oto, Gottfried in Ulrich Mariborski, ptujski gospodje, salzburški nadškof Friderik III., krški (pozneje freisinški) škof Pavel in mnogi drugi. Znana finančnika sta bila tudi Muš, sin Šeblejna in njegov brat Hač iz Celja, ki sta se bavila s temi posli zlasti 1353—79. Od številnih drugih posojevalcev iz poznejšega časa omenjam le Šalasa (1425), Maula (1455—93), Süsskinda (1493) in Arama Bogatega (1496). Nekateri Židje so bili uslužbeni kot »plačilni mojstri« pri plemičih n. pr. Gerl pri Prunschenku, Jakob pri Kreissenbergu in Aram pri Gregorju Grabnu. S posojili so se bavile tudi Židinke. Tako omenjajo listine kot posojevalke Rosel, vdovo Gersama (1400), Dino, vdovo Davida (1425), Mirašin (1425) in Milko, vdovo pok. Žida Elije in sedaj ženo Hayma, sina Gerla (1487).

Prav tako važno vlogo so igrali mariborski Židje kot trgovci. Predvsem so se bavili z vinsko trgovino. Kakor omenjeno, so imeli često lastne vinograde, ki pa jih niso obdelovali osebno, temveč po svojih krščanskih najemnikih in uslužbencih. Pogosto so jim zapadle velike množine vina kot zastave za posojila. Poleg tega so trgovali z lesom, žitom, živino, sirom itd.; iz tujine pa so uvažali blago, začimbe, dragulje i. dr. Kako obsežna je bila židovska trgovina, dokazujejo zlasti mnogi florentinski in češki zlatniki iz let 1312—29, ki so jih našli v jeseni 1931, ko so zidali Bergovo hišo na novem Glavnem trgu (torej v nekdanjem ghettu). Nahajajo se sedaj deloma v mariborskem muzeju. Taki novci niso bili takrat v naših krajih v prometu; dobilo se jih je le v mestih, kjer so jih kovali. To dokazuje, da je imel neznani židovski trgovec ozke zveze s Florencio in Prago. Iz drugih virov izvemo tudi, da so trgovali mariborski Židje — n. pr. Elija, Ham, Maul (1460), Abraham, sin Maula (1477—78) z Ogrsko, Hrvaško in z Dubrovnikom. Ta podjetja so bila torej — po tedanjih pojmih — svetovna.

Manjši pomen so imeli židovski zdravniki. V listinah se omenja le Hajmb, ki je vršil zdravniško prakso okoli 1452 v Ušji ulici. Morda je deloval v Mariboru tudi najznamenitejši židovski zdravnik v Sloveniji Michel, kateremu je podelil Friderik III. 1478 pravico izvrševati svoj poklic na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, ker je rešil mnogo kristjanov iz turškega ujetništva.

Živahno poslovanje Židov je rodilo mnogo civilnih sporov med njimi samimi oziroma med njimi in kristjani. Po tedanjih pravnih nazorih so razsojali v takih zadevah enakovredni. Vsled tega je odločal v sporih med Židi židovski občinski predstojnik (rabin) s prisedniki (Betdin) po mozaičnem zakonu. Za pravde med Židi in kristjani pa so bila pristojna takozvana »židovska sodišča«, ki so se nahajala v mestih s številnim židovskim prebivalstvom, med drugimi tudi v Mariboru. Obstojala so iz 4 židovskih in 4 krščanskih prisednikov pod predsedstvom takozvanega židovskega sodnika, ki je moral biti vedno kristjan. Vabila in pismene izdelke sodb je oskrboval krščanski židovski pisar. Služba židovskega sodnika je bila častna in dobičkonosna. Razen za pravosodstvo je oskrboval sodnik

legalizacijo zadolžnic in še več drugih poslov. Zato je sprejemal posebne takse in bil oproščen davkov. Židovski sodniki so bili le ugledni meščani, zlasti nekdanji ali aktivni mestni sodniki, župani. V Mariboru poznamo iz časa 1364—1492 26 židovskih sodnikov. Najpomembnejši med njimi je bil Lenart Seidenschwanz (1468—69), ki je dal v tem času popraviti utrdbe na Taboru (pri magdalenski cerkvi) in si pridobil tudi sicer velike zasluge za mesto. Razprave pri židovskih sodiščih — ki so sličile v splošnem današnjim — so se vršile običajno v sinagogi ali na prostoru pred njo. Proti sodbam je bil dopusten priziv na deželnega kneza. Večkrat so sodila v takih sporih razsodišča ali deželni knezi.

Od okoli 1450 dalje se je položaj Židov vedno bolj slabšal. Visoko plemstvo in duhovščina niso več jemali pri njih posojil, ker je bilo že razvito domače denarstvo. S tem pa je usahnil židovskim posojevalcem glavni vir dohodkov. Njihovi dolžniki so bili odslej le še mali obrtniki in kmetje, ki jih je prisilila k temu velika stiska. Ti pa običajno niso mogli izpolniti svojih obveznosti; tako so zašli v vedno težji položaj, dokler niso zgubili slednjič vsega imetja. Proti temu zlu so se borile oblasti z raznimi sredstvi. Tako je bilo n. pr. določeno, da se ne sme noben kmet brez vednosti gosposke zadolžiti pri Židih, da je zastava zemljišč nedopustna itd. Ti predpisi pa vsled splošne krize niso imeli pravih uspehov. Medtem pa so se okrepili krščanski trgovci, ki so smatrali seveda Žide za nevarne tekmece zlasti v krajevnem prometu. Vse te okolnosti so povzročile vedno večje sovraštvo zoper Žide in večkrat so zahtevali deželni stanovi, naj izžene vladar neljube tujece. Friderik III. se je tem zahtevam upiral, ker bi zgubil tako svoje najboljše dohodke. Drugače je bilo pod njegovim naslednikom Maksimilijanom I (1493—1519), ki je tudi osebno mrzil Žide. Ko so se zbrali — vsled turške nevarnosti — 1494 štajerski, koroški in kranjski deželni stanovi v Mariboru, so ponovno (zlasti 27. 4. in 25. 11.) očitali Židom vse njihove »zločine« in zahtevali, da se jih izžene, češ da se morejo samo tako zboljšati gospodarske razmere. Dne 28. 8. 1496 so se slednjič zedinili v Gradcu štajerski in koroški stanovi s cesarjem tako, da mu plačajo odkupnino v znesku 38.000 pf. pfenigov oz. 4.000 fl; zakar pa se je cesar obvezal, da bo izgnal Žide iz obeh dežel. (Sličen dogovor so sklenili kranjski stanovi 1515.) Dne 18. 3. 1496 je izdal Maksimilijan v Schwäbisch-Werdi dekret, glasom katerega so morali zapustiti vsi Židje do 6. 1. 1497 Štajersko in Koroško. Temu trdemu povelju so se udali Židje brez ugovora. Preden so zapustili Maribor, so prodali svoja zemljišča in hiše meščanom, zlasti bogatemu trgovcu in mestnemu sodniku Bernardu Drukerju in njegovi ženi Barbari. Ta dva sta kupila sinagogo in jo spremenila 1501 v cerkev vseh svetnikov. Svetišče je obstajalo do 1785. Pozneje je služilo poslopje kot skladišče oz. kot sedež viničarske zadruga. Od jeseni 1933 se nahaja tu komanda mestne policije.

Izgnani Židje so odšli deloma na Ogrsko (zlasti v Güssing), deloma pa na Primorsko. Iz Trsta, Gorice in Gradiške so se razširili kmalu po severni Italiji in Dalmaciji. Spomin na Maribor pa se je

ohranil v zelo razširjenem židovskem imenu Morpurgo (= Mari-borčan). Mnogi nosilci tega imena so igrali pozneje v javnosti važno vlogo.

Vsled izгона Židov iz našega mesta so imeli nekateri meščani in okoličani trenutni dobiček. Bogataši so si za mal denar pridobili židovski imovino, reveži pa so bili veseli, da jim ni bilo treba plačati dolgov. V splošnem pa je imel odhod Židov za Maribor slabe posledice. Z njim je namreč prenehala nekdanja cvetoča veletrgovina; z njo pa so usahnili viri nekdanjega blagostanja. Trgovina in promet sta imela odslej predvsem krajevni pomen. Krščanski posojevalci in menjalci pa so prav tako brezvestno odirali svoje dolžnike, kakor nekoč Židje.

Od 1497 dalje nimamo o Židih v Mariboru več stoletij skoraj nikakih poročil; kajti Maribor je bil do leta 1867 takorekoč »Židov čist«. Tudi dekret Jožefa II. iz 1781 in poznejši zakoni (1849, 1860), ki so priznali Židom nekatere pravice, so bili za Maribor brezpomembni.

Nova doba za zgodovino židovstva v naših krajih se začne z letom 1867, ko so dosegli Židje popolno svobodo in enakopravnost. Razvoj židovstva v Mariboru v času od 1869—1931 kaže sledeča tabela:

Ljudsko štetje leta: Število prebivalstva: Število Židov:

1869	13.085	20
1880	17.628	37
1890	19.898	64
1900	24.601	62
1910	27.994	66
1921	30.739	62
1931	33.931	80

Vsled položaja Židov v Hitlerjevi Nemčiji se je po 1931 število Židov v Mariboru nekoliko zvišalo, tako da živi sedaj v našem mestu kakih 100 vernikov mozaične veroizpovedi. Vsi so askenaškega obreda in se večinoma priznavajo hebrejski narodnosti. Napram ostalim veroizpovedim — zlasti napram katolikom — so v znatni manjšini. Kljub temu igrajo v gospodarstvu precejšnjo vlogo kot lastniki velikih trgovskih in industrijskih podjetij.

Odkar so se Židje znova naselili v našem mestu, so spadali do 1921 pod graški rabinat. Pozneje je opravljal kulturne agende (poroke, obrezovanja, pokoje i. dr.) rabin v Varaždinu, kamor so plačevali tudi kulturne prispevke. Odkar so se ustanovile banovine (1930) pa spadajo naši Židje pod rabinat v Murski Soboti. Sedanj rabin je dr. Lazar Roth. 1931 je poizkusil ustanoviti dr. Lavoslav Šik po naročilu »Saveza jevrejskih vjeroispovednih opština kraljevine Jugoslavije« (Beograd) v Mariboru posebno židovsko občino. Rabin bi bival v zimskem času v Mariboru, poleti pa bi opravljal bogoslužje v Rogaški Slatini, kamor prihaja vsako leto mnogo židovskih letoviščarjev. Ta načrt pa se zaenkrat še ni mogel uresničiti.

Gospodarske in kulturne slike Maribora iz zadnjih 100 let

Fr., Jož. Mrčenič

V gospodarstvu Maribora moramo razlikovati tri dobe: dobo meščanskih in cehovskih privilegijev pred 1848, dobo železnic in gospodarskega liberalizma od 1848—1918 in jugoslovansko dobo z industrijskim protekcijonističnim in avtarktnim obiležjem. Prvo dobo označuje trgovsko-obrtni monopol Maribora na okolico v razdalji 3 milj ali okoli 20 km, drugo birokratizacija, razvoj trgovine z agrarnimi pridelki z vzhodnoalpskimi deželami ter s tem zvezana industrija živil obenem s strojno železniško tovarno na koroškem kolodvoru, tretjo pa relativno nazadovanje vzhodnoalpske trgovine, propad živilske in nastoj mariborske tekstilne industrije.

Pred 1848.

Če se je pripeljal človek v petdesetih letih XIX. stoletja iz Gradca v Maribor, je našel — kakor nam pripoveduje A. Mally — pri kolodvorskem poslopju kolibo, v kateri so bili shranjeni poštni vozovi, ki so vozili na Koroško. Veliki rumeni poštni voz, kateremu so se v slučaju potrebe priključili še največ trije manjši, je odhajal iz Maribora na Koroško ob 23. uri in tako opravil posel, ki ga vršijo današnji osebni koroški vlaki.

Od glavnega kolodvora proti mestu so valovala žitna polja. Kolodvoru najbližja hiša je bil gostilna »Pri zelenem drevesu« na prostoru današnjega hotela »Meran«; v tej pritlični, do polovice v zemljo vdeleni in s slamo pokriti hiši je bila prodajalna pekovskega ceha, ki je imel svoj sedež na današnji Aleksandrovi cesti št. 33. Tam pa, kjer je sedanja Pfrimerjeva hiša so bili leseni hlevi in v njih javna žrebčarna.

Na mestu sedanje hiše št. 14 je bila hišica, v kateri je ordiniral operater Ignacij Hackl, oče slavnega Gabriela, poznejšega profesorja na monakovski akademiji upodablajočih umetnosti.

Na mestu sedanje Turadove trgovine pa je bil pod, s katerega so v poletnem času veselo odmevali cepci pridnih mlatičev; pred hišo pa so rastle akacije.

Mimo stare frančiškanske cerkve, za katero in pod katero je v današnji Kopališki ulici pokrivalo gosto grmovje akacij stari mestni jarek ter mimo grajskega cvetličnega vrta na današnjem Trgu Svobode je tujec vstopil na Grajski trg.

Glavni trg z magistratom

Md današnjo »Astorijo« in Gradom so bila železna grajska vrata v mogočnem oboku, na katerem je počival železni lev, in pri vratih je stal vratar v belih hlačah in karirastem jopiču. Grajsko dvorišče je bilo zaključeno ter je bilo poleti prirejeno za jahalno šolo. Mala vrata so vodila z grajskega dvorišča na sever v drevored, ki je v ravni črti vezal Grad s Pristavo in katerega naslednik je današnji glavni drevored v mestnem parku. Na prostoru današnje realke pa je stala v petdesetih letih s slamo krita grajska ledenica, pri kateri so se zbirale pestunje z meščanskimi otroci. Po ulicah v starem mestu je v sredini potekal odprt jarek, v katerega so bili napeljani žlebovi posameznih mestnih hiš.

In kadar ni mesec svetil, je zazvonil zvonček na magistratu ter dal znak mestnemu slugi Štefanu Ačku — zadnjemu svojega poklica —, da je zadel na rame krošnjo z oljenicami in šel od javne svetilke do svetilke ter napravil luči, ki pa niso toliko razsvetljevale ulic in cest, temveč v prvi vrsti naznačevale, kje se nahaja posamezna javna svetilka.

Za to dobo dobimo precej jasno sliko mariborskega gospodarstva iz spisov R. G. Puffa ter iz obrtnih in trgovskih privilegijev, ki jih hranita Banovinski arhiv v Mariboru in Deželni arhiv v Gradcu.

Pred 1848 je živela mariborska obrt v 16 cehih, katerih delovanje je nadzoroval mestni magistrat. Nekateri teh cehev so bili kakor n. pr. kovači, mlinarji ali lončarji, omejeni samo na mesto Maribor, večina pa jih je predstavljala osrednjo obrtno organizacijo, ki je enotno vodila in izvrševala obrt v Podravju in še črez. Tako so

spadali n. pr. čevljarji pri Sv. Lenartu v Slov. gor., v Lučanah ali pri Sv. Lovrencu v Puščavi k mariborskemu čeljarskemu cehu, enako mizarski mojstri v Jarenini, pri Sv. Lovrencu v Pušč., na Črni ali Ptujski gori in na Muti k mariborskemu mizarskemu, zidarji in kamnoseki v Konjicah, Slov. Bistrici, Lučanah, Gleinstättenu itd. k mariborskemu cehu zidarjev in kamnosekov. Največje območje pa so imeli mariborski jermenarji, ki so vključevali v svojem cehu jermenarje do Braslovč v Savinjski dolini in do Velikovca na Koroškem. Teritorialni obseg posameznega ceha nam kaže tudi ozemlje, po katerem je mariborski obrtnik trgoval na sejmih, ki so bili takrat običajna oblika za izmenjavo blaga.

Obrt je bila pravo gospodarsko torišče Mariborčanov, kljub temu, da opazimo tudi tu med lončarji tujce, katere predstavljajo posebno med zidarji in kamnoseki Italijani. Z obrtjo in posestjo hiše je zvezana meščanska pravica; prišlek je v prvi vrsti trgovec. Razlika med obrtnikom in trgovcem je obstojala v lastnem kmetijskem gospodarstvu, zlasti v vinogradništvu v mestni okolici. Pridobitev vinogradniškega posestva v okolici je socijalno in družabno zvezalo starega Mariborčana s priseljencem v meščansko skupnost, katero je pridobitev hiše kronala. Lastno posestvo daje obrtniku in trgovcu potreben kredit in gospodarsko poroštvo.

Napram sejmarskemu značaju mariborske obrti pred 1848 so industrije še redke. Predhodnici današnje Čeligijske in Unionske pivovarne imajo bolj značaj samopreskrbe večjega obrata s pijačo. Barvarstvo je navezano na okoliško in hrvatsko platno in pohorsko sirovo sukno ter je v mnogem nalikovalo današnjemu razmerju med podravskim mlinarjem, ki melje in zamenjuje, do podravskega kmeta; usnjarstvo je delalo za sejme, mlinarstvo pa je imelo značaj današnjega zamenjujočega mlinarstva na Dravskem polju. Industrijski značaj je imela zaloga žvepla v Židovski ulici na prostoru nekdanje židovske sinagoge in židovskega stolpa; ta je razpečala letno nad 10.000 q žvepla iz Radiboja na Hrvatskem, je pa začela vsled konkurence sicilskega žvepla propadati že pred letom 1848. Industrijsko podjetje v našem smislu besede je 1825 od Jakoba Felberja ustanovljena izdelovalnica likerjev in žganja v Pristaniški ulici, ki je prvi mariborski obrat s parnim pogonom. Najstarejša industrija pa je bila tovarna rozolja na Koroški cesti št. 16, največja pa rafinerija vinskega kamna v sedanji mestni okrepčevalnici na Strössmajerjevi ulici 26. Ta rafinerija je imela 1 kotel, ki je meril 15 veder, v katerem je vrel sirov vinski kamen poleti šestkrat, pozimi pa sedemkrat na dan, 3 kotle za rafiniranje po 2, 20 in 40 veder ter 24 dopolnilnih kotlov po 14 veder. Pri sposobnosti rafinerije predelati na leto nad 1300 q vinskega kamna, ga je predelala povprečno polovico svoje kapacitete. Najfinejši izdelki so se izvažali na Bavarsko, povprečni pa v Trst in na Dunaj. Sirovi vinski kamen je tovarna uvažala iz Posavja in iz Dolenjskega; Podravje, ki bi nudilo sicer najboljši vinski kamen, ni prišlo za nabavo v poštev, ker je prodajalo vino na Koroško in Gornje Štajersko s sodi vred. kar je na drugi strani zopet pospeševalo sodarsko obrt. V nekdanji cerkvi celestink

v Gospejni ulici je bila 1843 ustanovljena Gerdesova tovarna kavinih surogatov. Poleg teh obratov v mestu samem, pa so v naši dobi Mariborčani angažirani pri pohorskih steklarnah. Rodbina Zinke je posedovala glažuto nad Limbušem, Vivat v Lobnici in na Smolniku (pod Bajgotom), Tappeiner pri Sv. Lovrencu v P., Gasteiger pa v Josipdolu pri Ribnici na Poh. Mariborčani so tako kontrolirali vse podravske steklarstvo, ki je cvetelo do otvoritve železnic in izvažalo svoje izdelke predvsem na vzhod, tudi v Egipt, Sirijo in v Mezopotamijo.

Trgovina je bila osredotočena, kakor smo že rekli, na sejme. Tedenski sobotni sejmji so združevali prebivalstvo Pohorja in Kobanskega s prebivalstvom vsega Dravskega polja in Slovenskih goric in so dosegli višek v treh letnih sejmih.

Obratno od današnje prometne in trgovske smeri sever-jug, oziroma vzhod, je glavna smer mariborskega prometa pred 100 leti zahod-vzhod, smer sever-jug zavzema tranzit. Mariborska trgovina je posredovala na zahod in sever pridelke svoje agrarne okolice: vino, sadje, med in vosek. Baš v začetku XIX. stoletja so se odprli mariborskemu vinu trgi na Salzburškem in v obeh Avstrijah, prodrlo je celo v Italijo, glavni uvozniki pa so bila mesta Ljubljana, Celovec, Gradec in Dunaj. Zanimiva bi bila primerja med težnjami dvigniti vinski izvoz danes ali pa pred sto leti. Nasveti so skoraj isti, samo da nastopajo pred 100 leti mesto današnjih samorodnic imena zelenjak in belina! Za uvoz je bilo važno poleg mesta Maribora, v prvi vrsti premožno prebivalstvo Slovenskih goric, ki je krilo svoje potrebe na mariborskem tržišču, kamor je tudi prodajalo svoje poljske pridelke.

Poleg vinske trgovine je bila za Maribor enako važna z lesom. Pred železnicami je prišlo po Dravi na leto povprečno 700—800 šajk in 1200 splavov, ki so prevažali pridelke pohorskih in kobanskih gozdov ter izdelke nad 1000 žag v Dravski dolini. V času pred koroško železnico so prevažale šajke kakor splavi blago in ne — kakor danes — samo les. Šajka je natovorila kolonijalnega blaga za 160 q, splav pa celo nad 300 q! Pomen vodnega prometa za blago, kate-rega je Podravje izvažalo na vzhod, nam kaže najlepše dejstvo, da je ob premestitvi lavantinske škofije iz Št. Andraža v Maribor vkrcala škofija pohišstvo in drugi inventar v Labudu na dravske šajke in ga tako po vodi spravila v Maribor. Cilj podravskega splavarstva, pri katerem je bila v veliki meri udeležena tudi mariborska trgovina, je bil isti kakor danes: Novi Sad, Zemun, Pančevo in kamor je šel stavbni in drugi les.

Mariborska trgovina je v tej dobi uvažala obrtne, industrijske in kolonijalne izdelke v prvi vrsti iz Koroškega, kamor je izvažala tudi največ agrarnih pridelkov. Od tam je prišlo v Maribor letno nad 25.000 q železa, pri čemer niso vštete mase železniških tračnic, ki so prihajale s prevalskih železaren; s Koroškega je Maribor uvažal tekstilije, in z eno besedo industrijalijske sploh. Deloma se je vršil dovoz po Dravi, deloma pa po dravski cesti. Skupno se je po Dravi in po dravski cesti premikalo na leto blaga v iznosu nad 160.000 q.

Prevozni stroški od Maribora do Celovca so znašali za 1 stari cent (56 kg) 25 krajcarjev, od Celovca do Maribora pa samo 20 krajcarjev. Vzrok cenejšega transporta iz Koroškega v Maribor je bila konkurenca šajk in splavov, ki so računali za prevoz iz Roža do Maribora za 1 stari cent 18—20 krajcarjev. Če vzamemo primer, kako je vožnja podražila transporte, potem vidimo, da je stala vožnja 5 polovnjakov vina iz Maribora v Celovec 10 forintov in 25 krajcarjev, tako da je prišlo na transportne stroške za 1 l vina od Maribora do Celovca skoro 3 krajcarje. Za promet po suhem so prišle poleg podravske koroške ceste v poštev iste ceste kakor danes. Velika trgovska cesta Dunaj—Št. Ilj v Sl. g.—Maribor—Slov. Bistrica—Trst, in hrvatska ali varaždinska cesta iz Maribora v Ptuj. Po vseh teh glavnih cestah je do železnic vozila pošta, ki je odpravila iz Maribora letno 3000—4000 oseb in s katero so te ceste podane kot osrednje prometne žile in Maribor kot njih križišče kot osrednje podravske stikališče prometa. Mariborski poštni urad pa ni imel preveč dela; ob otvoritvi Južne železnice 1846 je zaposloval 1 pismonošo in 1 zavijača.

Ponovno pa moramo v gospodarski strukturi Maribora do srede XIX. stoletja povdariti pomen kmetijstva. Rekli smo že, da je bilo podlaga vsemu kreditu; povdariti še moramo, da je bila obrt in trgovina s kmetijstvom v splošnem prav tako povezana med seboj, kakor je danes na naši vasi, ali v podeželskem trgu. Z meščanskimi hišami v Mariboru so zvezani hlevi in gospodarska poslopja in podstrešja meščanskih hiš obsegajo še žitne shrambe! Pomen vinogradništva nam najlepše prikazuje J. Glaser, ki nam poroča, da se še v šestdesetih letih ni mogla vršiti občinska seja, ker kljub važnemu dnevnemu redu, ki je bilo nanj posebe opozorjeno, ni prišlo dovolj mestnih očetov, ki so šli raje v svoje vinograde brat. In od istega avtorja imamo zanimivo sporočilo, ki nam še nazorneje kaže na patrijarhalni, še močno kmetski Maribor. Še v šestdesetih letih so imeli mariborski meščani pred svojimi hišami klopi, na katerih so opravljali posle, katere opravi današnji Mariborčan v kavarni. Mestni zastop je 1862 sklenil prijaznim potom pozvati meščane, da odstranijo lesene, oziroma kamenite klopi pred svojimi hišami. Sicer se sedi na idiličnih klopih prav prijetno, posebno v toplih nočeh; vendar so nekateri posestniki, ki imajo smisel za lepoto in splošno dobrobit, ta patrijarhalna počivališča prostovoljno odstranili. Drugi se javno pozivajo v »poslanem« v predhodniku današnje »Mariborčanke«, naj store isto in ostanke idilične preteklosti ali skurijo ali pa jih porabijo za tlakovanje. Oba primera dovoljno označujeta gospodarski značaj Maribora v dobi pred železnicami; zadnji primer pa že kaže na novo dobo, katero pričenjajo železnice.

Železnice.

Doba, ki sledi železnicam, se kaže na zunaj v urbanizaciji Maribora. Kmetijstvo kot pridobitna panoga izgublja na svojem pomenu, zato pa pridobi na pomenu v trgovini, in to v prvi vrsti v trgovini z agrarnimi pridelki Podravja, odkoder vodi Maribor sadje,

vino, živino, svinje in žito še nadalje na zahod v osrčje Alp, vedno v večjem obsegu pa na sever na Gornje Štajersko, v Avstrijo in v sudetske dežele; te industrijske zemlje zavzamejo kmalu položaj glavnih uvoznikov iz Maribora in ga tudi obdržijo do konca svetovne vojne. V zvezi s trgovino agrarnega Podravja se je razvila mlinška industrija, v zvezi z osrednjo zemljepisno lego Maribora na progah Južne železnice pa je nastala na koroškem kolodvoru velika železniška strojna tovarna in delavnica. Kot nov činitelj v gospodarskem razvoju Maribora pa nastopa v železniški dobi birokrati-

Benetke

nekdanje zbirališče splavarjev in lesotrčev s Pristanom, nekdanjim in sedanjim pristajališčem splavov

zacija Maribora, ki ima v začetku izrazito gospodarske smotre, ki pa zadobi po sedemdesetih letih politični značaj. Z industrijskim delavstvom na delavnicah na koroškem kolodvoru je rastlo v Mariboru socialistično politično gibanje; da se tega zajezi, je mesto Maribor delovalo z vsemi silami za pridobitev asocijalističnih elementov, katere je v najsigurnejši obliki predstavljalo baš uradništvo. Drugi moment pa je bilo razmerje med Slovenci in Nemci; v težnji, da pridobi Maribor, ki je imel še v šestdesetih letih dvojezični slovensko-nemški značaj, katerega nam kažejo najlepše baš šole, in da pridobljeni nemški značaj tudi vzdrži, je bilo potrebno naseliti v Mariboru kar mogoče mnogo uradov z nemškim uradništvom. Ugodno za to smotreno delovanje mesta Maribora je delovalo dejstvo, da je veljal Maribor do konca XIX. stoletja kot eno najcenejših notranjeavstrijskih mest.

Najlepšo sliko za novo dobo mariborskega gospodarstva nam nudi prva mariborska gospodarska razstava, ki se je vršila 1865 v prostorih Gradu in v njegovi okolici. Zemljepisno je razstava obsegala ozemlje do Lipnice na sever, Dravsko dolino in Dravsko polje

ter Slovenske gorice, med razstavljalci pa so v večini Mariborčani; vsled tega nam razstava nudi vpogled v gospodarske težnje in v gospodarske razmere mariborskega meščanstva.

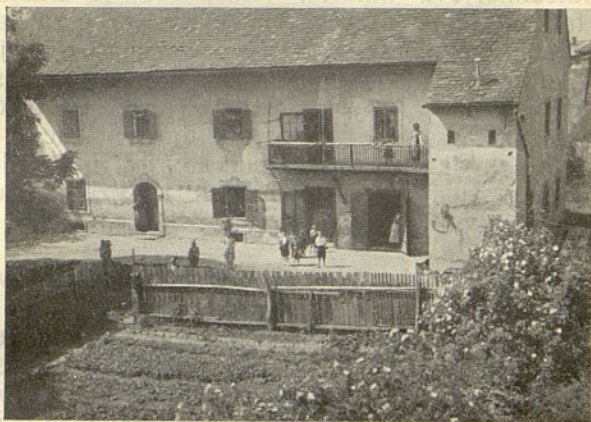
Kmetijstvo je v mariborskem gospodarskem življenju igralo še vedno važno vlogo; živinoreja in vinogradništvo pa nista bila sedaj samo kreditna opora Mariborčana, temveč postajata vsled novih prometnih, železniških predpogojev podlaga za razvoj trgovine, ki izvažata agrarne pridelke Podravja in Maribora v industrijske štajerske in avstrijske kraje. Trgovina kmetijskih pridelkov na sever je vzrastla iz mariborskega meščanskega kmetijstva. V kmetijstvu te dobe opazamo težnjo po racionalizaciji, ki se kaže po uvajanju novih kultur, med katerimi sta najvažnejši sviloprejka in hmelj. Poizkusi uvesti ti dve panogi kmetijstva sicer niso nobena mariborska posebnost, ampak je to v zvezi s splošnimi težnjami razviti naše kmetijstvo v šestdesetih in sedemdesetih letih. Kar se pa mariborskega kmetijstva samega tiče, je postalo prav v času mariborske razstave zelo rentabilno. Vsled možnosti izvoza, ki so ga povzročile železnice, so se cene dvigale in zlasti vinogradništvo je dajalo dohodke, ki so splošno nadkriljevali dohodke povprečnega trgovca ali meščanskega podjetnika. Vsled tega je razumljiv velik pomen, katerega zavzema v Mariboru kmetijstvo v šestdesetih in sedemdesetih letih. Vendar niso mogli radi porasta prebivalstva biti Mariborčani toliko navezani nanj, kakor je bil to slučaj pred 1848. Kmetijstvo je pomagalo starega patricija in denarno močnega prišleka.

Pomen kmetijstva in počasen razvoj industrije razlagajo sodobne kreditne prilike. Doba velikih železniških gradb ter doba Bruckove gospodarske politike s šestdesetimi leti so v naših krajih dobe izrazitega kreditnega oderuštva. Menična posojila na 5—7% na mesec niso v Mariboru do sedemdesetih let prejšnjega stoletja nič redkega in prav tako ne posojila na osebni kredit s 30—40% in več. To je onemogočalo vsako gospodarsko operacijo s kreditom, na drugi strani pa so špekulacije z denarjem onemogočale varno in sigurno naložitev denarja. Razmere pri nas v šestdesetih letih so na las nalikovale današnjemu zelenaštvu v južnih krajih Jugoslavije. Za ureditev tega stanja je Maribor sklenil 1858 ustanoviti mestno hranilnico, ki je začela kot važen kreditni regulator Maribora in okolice delovati 1862. Ustanovili so jo mariborski posedujoči krogi z nam že znanim industrijcem A. Tappeinerjem na čelu; od Slovencev je bil v prvem odboru Mestne hranilnice dr. Ferdinand Dominkuš.

Mestna hranilnica pa seveda ni mogla izpremeniti novih prilik v trgovini in industriji. Železnice so usmerile n. pr. prevoz koroškega železa na poti, ki niso križale Maribora. Pohorsko steklarstvo je prihajalo vsled konkurence češkega stekla v vedno težji položaj. Že v štiridesetih letih začnejo kuriti v Mariboru obrati, pa tudi peči s premogom iz srednještajerskih premogovnikov, kar je povzročilo nazadovanje trgovine z drvni, medtem ko so železnice v Srednjem Podonavju prinesle našemu splavarstvu nove alpske in karpatske lesne tekmece. Enako je bilo z žitno trgovino, kjer se borijo štajerska žita ves novi vek doma s srednjepodonavsko konku-

renco, ki postane v dobi železnic občutna v severnih industrijskih krajih, kjer se tudi začno že pojavljati prekmorska žita.

Tako je postala temelj mariborskega gospodarstva v začetku železniške dobe trgovina s posebnimi agrarnimi pridelki Podravja, kakor vino, sadje, polagoma tudi krompir, od živine pa zlasti svinje in perutnina. Kot primer za razvoj trgovine iz kmetijstva navajamo: Prvotno Brandisovo vinsko klet je kupil Kriehuber in za njim je ostala do danes vinska trgovina Pugl & Rossmann. Obrt je delala

Hudičev mlin v Orešju ob Počehovskem potoku
(Prva polovica XIX. stoletja)

še v nadalje, da krije potrebe mariborskega trga in okoliških sejmov. Prav isti značaj še ima tudi nastajajoča industrija. Likerji, žganje in rozolja A. Nudla, degas in kemikalije H. Gauča, milo Fr. Bindlechnerja, kateri igra pozneje važno vlogo pri ustanovitvi Posojilnice v Narodnem domu, vlitni izdelki J. Dencla, usnje Ig. Staudingerja in A. Badla, puške J. M. Erharta, čevlji A. C. Kleinschusterja so poleg številnih okoliških opekarn, ki so nastale še pred gradnjo železnic in ki so bile v rokah Mariborčanov, bistveni izdelki mariborske industrije. Posebej omenjamo v štiridesetih letih ustanovljeno Gerdesovo in poznejšo C. Pachnerjevo tovarno kavinih surogatov, ki kažejo na postopno širjenje kave kot hraniva med kmetskim prebivalstvom Podravja in zlasti Slovenskih goric. Od navedenih industrij imajo res industrijski značaj tovarna rozolja in žganja, ki je dosegla naslov dvornega dobavitelja in prva avstrijska tovarna čevljev sploh A. C. Kleinschusterja; zadnja je izvažala svoje izdelke predvsem preko Trsta, kjer je imela zalogo, doma pa je tekmovala s čevljarji skoro na isti način kakor danes n. pr. Bat'a, ko je izdelovala en gros in en detail čevlje, za kar ji je bilo treba dostaviti ali mero noge ali pa vzorec čevljev. Ostale industrije so se razvile iz starih obrti ter so delale, kot smo že rekli, za lokalne potrebe in za podravske sejme. Izmed starih obrti pa je začelo pod vplivom železnic propadati barvarstvo, kar je poleg navedenega tudi v zvezi

z opuščanjem domačih ljudskih noš, izdelovanja domačega platna v Slovenskih goricah in sirovega sukna na Pohorju in na Kobanskem. Kot industrija se je vzdržala samo Zinthauerjeva barvarna (Gosposka 1), kot obrt pa je ohranila do danes zvezo s starim mariborskim barvarstvom Nedogova kemična čistilnica v gornji Gosposki in Frankopanovi ulici.

Nekoliko vpogleda v vsakdanje življenje Mariborčana in v delo mariborske industrije dobimo, če pogledamo izdelke nekaterih industrij. Bindlechnerjeva milarna (Gosposka) je izdelovala lužno, jedrnato in toaletno milo, Millyjeve in lojeve sveče za lustre, za namizne svečnike in za počasno gorenje; na zvezo z usnjarstvom pa navaja izdelovanje jedrnatega loja za usnjene izdelke. Usnjarstvo je izdelovalo podplate, gornje usnje in težko usnje za pokrivanje kočij. Erhartovo puškarstvo je imelo kvantitativno sicer majhen obseg, a je s svojo kvalitetno produkcijo lovskih in ostalih pušk ter revolverjev našlo odjemalce do Dunaja in na vzhod, kjer še danes pogosto najdemo okoli Čakovca in Varaždina njegove fine, gravirane izdelke.

Meščanske industrijske potrebščine je krila druga važna panoga mariborske trgovine, to je bila uvozna trgovina, ki je v vedno večji meri uvažala tuje industrijske izdelke, ki so začeli nadomeščati izdelke mariborske in podravske obrti. Krojaške izdelke je začela izpodrivati dunajska konfekcija, R. Pachner je otvoril trgovino z železjem, ki je prihajalo iz gornještajerskih in čeških tovarn, katerih izdelki so začeli ubijati kovačije v Dravski dolini in na Koroškem, odkoder so mariborski trgovci dosedaj uvažali potrebne železne izdelke; poleg R. Pachnerja, ki je trgoval z vsemi železnimi izdelki, je trgoval K. Reuter (v hiši, kjer je danes Spodnještajerska Ljudska Posojilnica) predvsem z novimi kuhinjskimi pripravami, posebnost s pečmi in štedilniki, ki so v šestdesetih letih začeli postajati v mestu splošni in se širiti iz mesta na deželo, poleg tega pa z železnino in s stavbnim materialom, in poleg vsega tega je bil K. Reuter razpečevalec banaške moke po alpskih zemljah in kot tak konkurent ne samo obdravskih mlinov na ladjah, temveč še bolj prvih mariborskih umetnih mlinov v Orešju (Styria) in prvega umetnega mlina v mariborski okolici, mlina v Bistrici pri Limbušu. Že omenjeni producent usnja F. J. Staudinger pa je poleg svojih izdelkov uvažal in razpečeval tuje usnje, uvoženo iz Madžarske, Nemčije (Mainz) in Rusije. Da so novi modni izdelki v vedno večji meri, zlasti pri ženski obleki, prodirali med meščanstvo kot uvoženo blago je razumljivo. Enako je bilo z galanterijskim blagom, proti kateremu so bili domači obrtni izdelki brez konkurenčne sposobnosti enako s steklenimi, porcelanastimi in kamenastimi izdelki, katere so do železnic v veliki meri nadomeščali izdelki domačih lončarjev. In podobno je bilo v vseh panogah obrti. Vsled tega je obrt mogla najti samo dvoje izhodov: ali se je dosedanji obrtnik preusmeril v trgovca z dotičnim blagom, katerega je dosedaj sam izdeloval, ter blago deloma ali sploh uvažal iz tujine ter ga v Mariboru samo pripravljaj za promet ali pa ga je tuja konkurenca gospodarsko izločila,

tako da se je moral v tem slučaju umakniti na svoje posestvo, se posvetiti samo njemu, ki je bilo kot vinogradniško posestvo bolj rentabilno kakor pa konservativna obrt. Tretji možni primer racionalizacije n. pr. v krojaštvu z uporabo šivalnih strojev itd. je bil običajno bolj redek vsled tega, ker so v pogledu racionalizacije imeli v rokah prvenstvo prišleki. Največ obrti se preusmerja na trgovino, ki v komisijski prodaji razpečava tuje industrijske izdelke.

Mesarska ulica

Pod njo je bilo v cehovskih časih v Vojašniški ulici 7 mesarskih stojnic in klavnic. Osmi mesar pa je imel pravico do stojnice na Aleksandrovi cesti št. 8

Zanimiv tozadevni primer je v šestdesetih letih Miklavž Kolar (v hiši današnje Prve hrvatske štedionice). Po poklicu je bil krojač, ki pa je polagoma krojaštvo sploh opustil, ter je razpečaval hišno opremo in nemške čevlje, dunajske klobuke, češko perilo, pariške modrce, newyorške šivalne stroje in imel poleg tega konfekcijsko in manufakturno zalogo. Ta primer nam lepo kaže splošno običajni gospodarski razvoj v petdesetih in šestdesetih letih. Poprejšnji obrtnik, ki je bil v toliko trgovec, da je doma ali na sejmih razprodal svoje izdelke, postane sedaj komisijonar, torej trgovec in je obrtnik le še v toliko, v kolikor mora tuje uvožene predmete prikrojevati domačim razmeram. Iz nekdanje obrti je tako vzrastla nova trgovina, ki je bila še brez vsake specializacije. Trgovec je podoben našemu podeželskemu trgovcu z mešanim blagom, ki gleda, da krije vse potrebe svojih odjemalcev.

S tem pa ne smemo misliti, da je mariborska obrt v petdesetih in šestdesetletih letih propadla. Deloma se je prelevila v trgovino, deloma pa se je nekdanji obrtnik pokmetil s tem, da se je umaknil na svoje posestvo ali pa preselil v kak podeželski kraj, kjer niso bile modne zahteve tako visoke in povpraševanje po industrijalijah tako živahno kakor v mestu. Vzdržala pa se je ona obrt, ki je producirala za kmeta in pa obrt, ki je morala prikrojevati bodisi doma narejeni ali iz tujine uvoženi izdelek. Tretja možnost, to je industrijalizacija je bila težka, deloma vsled pomanjkanja strokovnih delovnih moči, deloma vsled pomanjkanja kreditov in končno vsled konkurence notranjeavstrijskih in sudetskih industrij; številni poizkusi, ustanoviti v Mariboru industrije, so propadli baš vsled pomanjkanja strokovnih delavnih sil. Le v tistem nekdanjem poljskem in travniškem svetu med Studenci in magdalenskim mestom se je na podlagi osrednje zemljepisne lege Maribora v mreži prog Južne železnice obenem z otvoritvijo koroške proge 1863 ustanovila delavnica bivše Južne železnice, sedaj delavnica državne železnice za izdelavo in popravilo vagonov; delavnici na koroškem kolodvoru je sledila ustanovitev kurilnice in materialnega skladišča. Naloga delavnice je bila in je, vzdrževati železniški vozni park v za promet sposobnem stanju ter ga, to je lokomotive in vozove izboljšavati na podlagi novih, sodobnih izkušenj. Delavnice so tako v svojem bistvu obrat strojne tovarne, kateri pa so priključene mizarske, kolarske, sedlarske, tapetniške, lakirarske, kovaške in ključavničarske delavnice. Mariborske delavnice so popravljale ves vozni park južne železnice do Lienza, Semeringa, Kormina, Trsta, Pulja, Reke, Siska, Barča in Stolnega Belgrada, ter so bile v Avstriji poleg dunajskih, innsbruških in graških delavnic po velikosti, opremi in delu največje. Za Maribor pomenijo zgodovinsko podlago za velepotezno industrijalizacijo mesta; saj so do svetovne vojne zaposlovale nad 1200 delavcev in v zvezi z delavnicami je razvoj industrijskega selišča ter magdalenskega dela Maribora. Razširjenje Maribora na predelu med Tržaško cesto, Pohorjem in Dravo temelji izključno na teh delavnicah, ki pa vplivajo še čez na okoliška selišča, obenem pa tudi na sever od Drave na zahodno Koroško cesto. Z železniškimi delavnicami se je razvil v Mariboru tudi izrazito industrijski proletarijat, ki vsebuje tradicionalno izvežbano strokovno delavstvo. Eksistenčni pomen železniških delavnic za Maribor pa obstoji v dejstvu, da ne spada železnica med kake konjunkturne industrije, ki s položajem na svetovnem trgu ali prenehajo, ali pa se preusmerijo, in poleg tega je mariborska železniška delavnica bila važen odjemalec podravskega pridelka in obrtnih izdelkov ter važen regulator na mariborskem delovnem trgu.

Zemljepisno važno je dejstvo, da imamo do šestdesetih let vse mariborsko gospodarsko življenje, tako industrijo kakor obrt in trgovino nameščeno v in pri starem mestu in da so železniške delavnice prvi obrat, ki se naseli izven starega mesta pri koroškem kolodvoru. Z delavskimi kolonijami in seliščem, ki je nastalo kot posledica železniških delavnic, je vzrastel magdalenski del mesta z nekdanjo

predmestno vasjo Studenci v eno industrijsko edinico. Polagoma pa se je začela naseljevati trgovina, obrt in industrija izven starega mesta v bližini kolodvorov, zlasti na Aleksandrovi cesti. Važen magnet za novo nameščanje mariborskega gospodarstva izven starega mesta in v bližini zlasti glavnega kolodvora so bile vsled vedno večjega pomanjkanja prostora v starem mestu tudi javne zgradbe. 1852 je nastala sredi med Mariborom in Radvanjem kadetnica, danes vojašnica kralja Petra, kateri se je pridružila 1864 konjiška vojašnica na prostoru današnje Ehrlichove tovarne. 1885 se je preselila bolnišnica s prostora, kjer imamo danes pošto, v Prosinakovo hišo na Tržaški cesti, iz katere se je postopoma razvila do današnjega položaja. Prva razširitev bolnice se je izvršila 1869, ko so dozidali dve bolniški sobi, tako da je obsegala v sedemdesetih letih 110 postelj, povprečno število bolnikov v enem letu pa je znašalo 1350. Vodstvo bolnice je bilo v rokah mestne občine, kontrola pa v rokah štajerskega deželnega odbora. 1856 se je preselilo okrajno sodišče iz rotovža v prostore poleg današnjega muzeja. Edino 1859 izvršena premestitev sedeža lavantinske škofije je prišla v korist staremu mestu, kjer je mestna župna cerkev postala škofijska. Razširjajoče se mesto je bilo treba modernizirati; v šestdesetih letih nastanejo prvi kanali, 1863 nadomesti petrolejska razsvetjava dotakratne oljenke, 1872 nastavi Maribor prvega mestnega zdravnika, 1871 ustanovi požarno brambo itd. Še preje pa poskrbi z novim gledališčem (1852) in kazinom (1860) za dostojne reprezentančne prostore.

Kakor so razvijale industrija, trgovina in uprava mesto okoli novih kolodvorov, tako ga je razvijalo zlasti šolstvo proti severu v smeri proti goricam. 1870 ustanovljeno učiteljišče (takrat še nameščeno pri Gambrinu), 1872 otvorjena vinarska in sadjarska šola, ki je nadaljevala tradicijo meranskih posestev nad Limbušem ter 1873 ustanovljena tovarišica klasične gimnazije, višja realka. Na staro mesto pa so se naslonile 1864 šolske sestre s poslopji v Strossmajerjevi ulici. Od šolstva moramo poudariti mariborsko vinarsko in sadjarsko šolo, ki ima svoj gospodarski pomen za Maribor in za Slov. Štajersko. Ko je v začetku XIX. stoletja nadvojvoda Ivan ustanovil s svojim posestvom v Limbuških goricah vzorno vinogradniško postojanko, ki je bila skozi desetletja poučen vzgled naprednega vinogradništva za naše kraje, je postala mariborska okelica središče umnega vinogradništva in sadjarstva. Z ustanovitvijo strokovne vinarske šole je nastopila sistematična vzgoja na eni strani kmetskih mladeničev, na drugi strani pa zlasti vinskih kultur in vrst v osemdesetih letih, ko sta trtna uš in peronospora uničili naše vinograde. Iz mariborske vinarske šole je izhajalo praktično in vzgojno delo, ki je regeneriralo naše vinograde in našega vinogradnika uvedlo v ravnanje z novimi trtnimi vrstami.

V ozki zvezi z vinarsko šolo je nastala 1894 kmetijska preizkusna postaja, ki je prevzela nalogo proučevati tlo z ozirom na njegovo sposobnost za vinograde in pridelke vinogradov samih. Zadnje je bilo posebno važno v devetdesetih letih, ko je po propadu starih trtnih nasadov in z uvedbo ameriških nastopila v vinski trgovini ne-

solidnost. 38 vinskih vzorcev, preiskanih 1895, je pokazalo, da jih je bilo skoro polovica (16) polvin, oziroma, da so bila ponarejena in eden vzorec je bil ponarejen celo iz nevžitne vode. Oba zavoda sta do današnjih dni ostala voditelja naprednega vinogradništva, obenem s tem pa tudi opori v Mariboru osredotočene vinske trgovine.

Tako vidimo, da razvije Maribor v dobi po otvoritvi železnic na račun obrti trgovino, da ustvari Južna železnica železniške delavnice, smotrena politika mestne občine pa razvija upravne in kulturne ustanove. Industrija stoji po svojem pomenu še v ozadju, krizo obrtništva rešuje trgovina. Mesto se razvija okoli obeh kolodvorov in proti severu proti goricam. Vzporedno s tem mestnim razvojem gre tudi razvoj od 1860 avtonomne mestne uprave, ki se kaže poleg započete kanalizacije in javne razsvetljave 1869 v ustanovitvi plinarne, pod goricami pa v 1871 ustanovljenem javnem parku, ki je nadomestil Ljudski vrt na Koroščevi ulici.

Industrija in ustalitev gospodarskih razmer.

1880 šteje mesto 17.628 prebivalcev proti ca. 4000 ob otvoritvi južne železnice. V enem letu je zrastle po železnicah prebivalstvo za približno 450 duš in v osmih letih za število celokupnega meščanstva s predmestji vred v letu 1846.

Gospodarska slika Maribora v osemdesetih in devetdesetih letih XIX. stoletja je že bistveno različna od časa po otvoritvi obeh železnic. Kriza obrtništva je definitivno rešena z nastojem trgovine z agrarnimi pridelki in z industrijskimi izdelki; kreditne prilike ustalijo poleg Mestne hranilnice 1872 ustanovljena eskomptna banka, 1882 nastala Posojilnica v Narodnem domu in 1868 ustanovljeni Mariborski kreditni zavod. Medtem ko finansirajo prvi dve in zadnja mariborsko trgovino, pa postane obenem z Mestno hranilnico Posojilnica izhodišče za kmetske kredite v Podravju. V popolnem razcvitu je trgovina z živili, sadjem, vinom, perutnino, zelenjavo in lesom. Posredovanje vojvodinske in hrvatske moke iz banatskih in zagrebških mlinov je odpadlo, ko sta zadobila trdna tla Scherbaumov (1872) in njemu sledeči Franzov paromlin (1884); mlinska industrija je sicer uničila mlinsko obrt na Dravi, dvignila pa je podravsko poljedelstvo, ko je deloma v zamenjavi za moko, deloma z direktnim nakupom mlela poleg ogrskega tudi dravsko- in muropoljsko žito, ki se v prvih časih železnic ni moglo uveljaviti poleg srednjepodonavske konkurence.

Lokalno pa se pomika vedno več obratov iz starega mesta v bližino glavnega kolodvora, kamor se je na Aleksandrovo cesto, poleg Gosposke ulice, usmerila s Koroške ceste tudi mestna promenada. Poleg starih gostilniških lokalov v mestu nastanejo na Aleksandrovi cesti novi moderni hoteli (»Meran«, »Mesto Dunaj«). Z 1860 zgrajenim kazinom začne vedno bolj konkurirati cvetoča od Thomaža Götza razvita pivovarna, ki postane s svojim vrtom in dvorano zatočišče neoficijelnega mariborskega občinstva. Svoj stari družabni pomen pa izgubi z Götzovo dvorano mariborski grad.

Med industrijami in obrtni cvetijo že omenjeni pivovarni Götz in Čeligijeva, ki je tudi izdelovalnica žganja, likerjev in jesiha, pražarne kave, tri tovarne kavinih surogatov, izdelovanje šampanjca in žganja (Schmiderer), mlinarstvo v obrtni obliki imamo še v Loški ulici, močno je zastopano sodarstvo, usnjarstvo in milarstvo. Vendar lahko med temi govorimo o industrijskem obratu samo pri pivovarnah, kavinih surogatih, šampanjcu, mlinarstvu in usnjarstvu, deloma

Zadnji, 1901 opuščeni, mlin na ladjah pod Loško ulico

(Po sliki v mariborskem muzeju)

tudi pri tiskarstvu. To so obrati, ki delajo za izvoz, medtem ko ostalo zadovoljuje mariborski trg, ki zalaga tudi okolico.

Največji gospodarski pomen, pri tem izvzemamo železniško delavnico, pa ima poleg izvozne industrije izvozna trgovina. V prvi vrsti je tu važna trgovina z vinom. Z njo se naseljuje v Mariboru tudi tuji kapital. N. pr. Pfrimer (po rodu iz Rottenburga ob Neckarju) ustanovi 1854 v Celovcu uvozno vinsko trgovino, 1860 pa v Mariboru nakupovalno podružnico; 1866 pa se preseli iz Celovca v Maribor in postane tako iz vinskega uvoznika vinski izvoznik. Enako važen je bil izvoz sadja, ki je šlo večinoma v industrijske kraje na sever, medtem ko je meso šlo deloma tudi v Trst.

Tuja industrija je razprodajala preko Maribora svoje izdelke; mariborski obrtni pa v tisti meri — razen pri tkalcih, ki so propadli popolnoma — kot pred dvema desetletjema ni škodovala. Vzrok temu je bil deloma v tem, da je mariborski obrtnik sedaj izdeloval svoje izdelke po vzorcih, deloma pa, ker je ali sam delal nekaj časa v tujini v Gradcu ali na Dunaju, ali pa, ker je kot obrtnik prišel sam iz tujine in se v Mariboru osamosvojil; pri tem je uvajal v obrtnem delu stroje, s katerimi je izginilo za ceh tako značilno ročno delo, kakor šivanje itd. Zadnjih primerov bi mogli naštetih celo vrsto, a dovolj je, če imenujemo samo nekatere predstavnike sodobnega mariborskega življenja kakor so bili v industriji Götz, Scherbaum, Pachner, v obrti

pa prvi mariborski fotograf Krapek (1869), kamnosek Peyer, ali Partl v kleparstvu.

Razvoj obrti k trgovini je še vedno viden, čeprav ni več tako izrazit kakor v prejšnjih desetletjih. Wögererjeva prekajevalnica začne z delom na lasten račun in enako dela sodarstvo R. Pichlerja, ki začenja z izvozom sodov v vse alpske dežele, pri tem pa tudi trguje z lesom. V Gregorčičevi ulici imamo skupaj gostilno (Neuwirthovo) in čevljarsko obrt, Swaty v Strossmajerjevi je vodil žganjarno tropinovca ter obenem trgoval z vinogradniškimi potrebščinami, v gostilni »Pri moki« na Rotovškem trgu je lastnik gostilničar in pirotehnik, Ferik na Trgu Svobode je bil obenem kolar in sedlar, Dohnalik v Gosposki ulici zlatar ter trgovec s slikami in steklom, trgovina pri Belem križu v Gosposki ulici je razpečavala žitne pridelke in živino ter sveže in suho meso, Jošt, tovarnar likerjev, je bil tudi trgovec z vinom, Ludvigova izdelovalnica (ust. 1860 kot tvornica za vato) metel, krtač in čopičev v Židovski ulici se je razvila iz lesne trgovine, izdelovalec klavirjev Pesek v Klavniški ulici je bil poleg tega tudi stavbni in pohištveni mizar, Pelikan, ki je prevzel 1904 Reichmeyerjevo slaščičarno v Gosposki, vošar, svečar in slaščičar, Leonova tiskarna je bila prodajalna papirja en gros in en detail, Kiffmannovo podjetje v Orešju se je razvilo iz tesarstva, Scheichl v Gosposki je bil krojač, manufakturster proizvajalec sodavode, limonad in malinovca, urar Ilger je prodajal poleg ur na isti način potrebščine za telefon in telegraf kakor prodaja danes moderni urar poleg ur radioaparate, itd. Mariborski trgovec ali obrtnik iz konca XIX. stoletja je spremljal hitri tempo industrijskega razvoja slično kakor dela to današnji, ki si skuša osigurati obstoj z delom v več panogah; na drugi strani pa se je dvigal od preprostejših obrti k finjši, dokler se ni v specializaciji ustavil in razvil pri tem poleg prodaje v Mariboru samem tudi oddajo podeželski trgovini, za kar imamo primere v starejših podjetjih kakor nam jih kažejo še danes izdelovanje biljardov Eisl, Makotorjeva madracna manufaktura, Ilgerjevo urarstvo, Pelikanova slaščičarna, Rihovo kleparstvo, ali najstarejša današnja mariborska trgovina (ust. 1765) Leyrerjevo klobučarstvo.

Kakor je v naši dobi na višku trgovina z mnogovrstnimi pridelki in izdelki, tako vzevati v naši dobi zadnjič obrt in trgovina s potrebščinami, ki segajo nazaj v zgodovino, prvič pa obrt in trgovina s potrebščinami, ki jih je prinesel s seboj tehnični razvoj časa. Babljičeva kovačija zaponk, obročev, verig itd. v Strmi ulici, kopanje in pripravljanje vodnjakov, kovačnice obeskov in črk, izdelovanje in opremljanje kočij, ekvipažno vozništvo, šopanje perutnine, trgovina z ajdovo moko, strugarstvo kosti ali pa izdelovanje sit, omrežij za okna in železnega pohištva. Med nove obrtne in gospodarske pojave pa moramo šteti anončna podjetja, Picklovo tovarno cementa (na Koroščevi ulici), trgovine s pisarniškimi potrebščinami, trgovine s premogom, pripravljalnice strelododov, bicikljev, telefonskih in telegrafskih aparatov, domače izdelovanje dežnikov, zavarovalnice in least non least dimnikarje, ki pridejo šele v naši dobi do svoje gospo-

darske časti. Konec XIX. stoletja pomeni tudi dobo, ko se začno v Mariboru prvič pojavljati težnje po izgraditvi tujskega prometa in dobo, ki začne uveljavljati moderna prometna sredstva.

Nastoj mariborskega parka nima tujskoprometnih pretenzij, kakor tudi ne ureditev Kalvarije, temveč je oboje v zvezi z razvojem mesta in pomeni v bistvu samo del mestne regulacije in ureditev meščanskega družabnega življenja, kateremu so bili zazidani vrtovi v starem mestu. Prav tako še nimajo tujskoprometnega značaja stari nedeljski izleti, na katerih so Mariborčani in tujci v Mariboru poleg redkejših vzponov na Pohorje ali Kobansko obiskovali najraje najbližje okoliške vinske postojanke v Kamnici, Studencih (Fiala), Limbušu (Robič), Rušah, Radvanju, kjer je bila važna vmesna postojanka gostilna pri »Gozdnem Tončku«, Hoče (Pfeifer, Fluher). V manjši meri mariborsko gostilničarstvo in predvsem te okoliške postojanke so bile tiste, ki so dovajale v Maribor vedno več tujcev iz Srednje Štajerske v Maribor in njegovo ožjo okolico. In prav vsled stikov z Gradcem začne Maribor misliti na organizacijo tujskega prometa, ki je rodila najprej Švicarijo z razglednikom na Pesniškem bregu (vulgo Volfscetl), pozneje (1913) pa Mariborsko kočo in (1909) pohorski razglednik.

Kot prometna sredstva prihajajo v osemdesetih letih v poštev vlak, konjska vprega in brzovjav. Avtomobil in telefon še ne prideta v poštev. 1883 torej v času, ko je razvoj Maribora nekako v sredi med Mariborom pred železnicami in današnjim, je prišlo in odšlo iz obeh mariborskih kolodvorov 6623 osebnih vlakov, ki so odpeljali, oziroma pripeljali iz Maribora in v Maribor skoro 140.000 oseb. Brzovoznega blaga je prišlo in odšlo nad 16.000 q, tovarnega pa nad 850.000 q. Za razmerje med glavnim in koroškim kolodvorom navajam, da je imel koroški prometa samo 8632 oseb, 761 q brzovoznega in 3689 q tovarnega prometa. Iz tega sledi, da je bil prometni pomen koroškega kolodvora daleko za pomenom glavnega kolodvora. Razmerje se pa takoj izpremeni, če vemo, da je v tem letu železniška mariborska delavnica popravila in obnovila 258 lokomotiv in 15.042 vagonov. Koroški kolodvor je bil postaja železniške delavnice in postaja za osebni promet je bila otvorjena šele 26. junija 1904.

Vzporeden vpogled v gospodarsko življenje Maribora nam nudi poštni promet za isto leto (kolodvorska pošta je bila ustanovljena šele 1905 in se je osamosvojila 1906). V Mariboru oddanih brzovjavk je bilo 12.669, prišlo pa jih je 10.292. Vplačanih poštних nakaznic je bilo 35.043 v znesku 1.359.404 goldinarjev, izplačanih pa 59.313 poštних nakaznic v znesku 1.592.734 goldinarjev. Poštna hranilnica, ki je obratovala prvo leto, je imela 12.988 goldinarjev 41 krajcarjev denarnega prometa. Denarnih in vrednostnih pošiljk je bilo v celoti 73.684, rekomandiranih pisem 35.462, časnikov je bilo dostavljenih 137.060, običajnih pisem pa 990.989 komadov.

Osebni promet po mestu so vršili kočijaži, ki so imeli svoja stojšča na glavnem kolodvoru, Aleksandrovi cesti, na Grajskem in Glavnem trgu. Iz kočijaškega reda navajamo samo nekatere podrobnosti, ki pridejo za sliko Maribora na koncu XIX. stoletja v poštev.

Kočije so bile enovprežne in dvovprežne; za $\frac{1}{4}$ ure vožnje s prvo je bilo plačati 30, z drugo 40 krajcarjev; za vsako nadaljnje $\frac{1}{4}$ ure pa 20 oziroma 30 krajcarjev. Za nočne vožnje, to je od 9. ure zvečer do 6. ure v jutro so bile prevoznine za polovico večje. Pokanje z bičem, kajenje med vožnjo, prevažanje bolnikov je bilo kočijažem prepovedano. Kot znak, da je voz prost je imel kočijaž bič pokončno postavljen na kozlu, ko pa je sprejel potnika, je položil bič horizontalno. Na kolodvoru je moralo biti ob prihodu vlakov zadosti kočijažev, ki so pa smeli priti na mesto šele 15 minut pred prihodom vlaka in kolodvor po prihodu vlakov takoj zapustiti. Kočijaži, ki so stali na Glavnem trgu so morali postaviti vsaj eno eno- in eno dvovprežno kočijo pred današnjo Študijsko knjižnico ali v Gledališko ulico, ki so morale tu čakati do konca gledaliških ali kazinskih prireditev. V slučaju slabega vremena pa je moralo biti število pred gledališčem pripravljenih kočij večje. Tudi ob mrazu ali dežju so morale biti na stojiščih pripravljene vsaj dve kočiji. Po mestu se ni smelo voziti počasi; za vse vožnje pa so bile uveljavljene od magistrata predpisane tarife.

V prometu tovornih vozov je bila že stara naredba, da tovorni vozovi ne smejo voziti po Gosposki ulici med Jurčičevo in Gregorčičevo, in so se morali tozadevni predvideni slučaji javiti v naprej policiji. V tovrnem prometu iz Graškega dela mesta v Koroškega so morali vozovi po Gregorčičevi in Strossmajerjevi ulici. Po Langusovi ulici so smeli vozovi samo navzgor, medtem ko so težko naloženi vozovi smeli navzdol na most samo preko Taborske, ne pa po Dravski ulici. Pripona drugega voza na prvega je bila v notranjem mestu prepovedana.

Zanimiv je vozni red za kolesarje, ker nas spominja s svojimi naredbami glede počasne vožnje na današnje predpise za avto-promet. Ponoči je moral kolesar imeti »svetiljko«, na križiščih ali v drenju ljudi pa je moral zvoniti, če pa ni imel zvonca, pa pravočasno zavpiti. Pri vojaških obhodih, pogrebih in v bližini gledališča po gledaliških predstavah pa se sploh ni smelo voziti. V slučaju, da so se konji zbal kolesa (prvotni biciklji so visoki), je moral kolesar takoj odvesti kolo konjem izpred oči.

Prav tako nam še koncem XIX. stoletja nudijo postrežčki spomine na stari patrijarhalni Maribor. Imeli so svoj sedež v Jurčičevi 8, svoja stojišča pa na kolodvoru (3 možje), Aleksandrovi cesti (2), Grajskem trgu (2), pred današnjo Ljubljansko kreditno banko, takrat hotel Nadvojvoda Ivan (2), pred kavarno Central (2), na vogalu Jurčičeve in Gosposke (2) ter na Glavnem trgu, kjer so morali biti poleti dnevno od 6. do 20., pozimi pa od 7. do 19. ure. Delo postrežčkov koncem XIX. stoletja nam kaže velikansko razliko v primeri z mariborskim delovnim trgom danes v dobi brezposelnosti; v naši dobi so postrežčki še v mnogi meri pomočniki meščana in občine pri vsakdanjih opravilih. To najlepše razvidimo iz dejstva, da so postrežčki v navedeni dobi nočni čuvaji, čuvaji mrličev, strežniki bolnikov, vodniki tujcev, poleg prenašalcev poročil in blaga po mestu in izven mesta do Sv. Duha na Ostrem vrhu, Špilja, Sv. Ane in Negove, Ptuja, Slov.

Bistrice, Sv. Areha in Ribnice n. P., pa tudi pomočniki pri vsakdanjih meščanskih delih, ki so se vršila samo v gotovih letnih časih, kakor sekanje, razlaganje in zlaganje drv, prenašanje žita in moke, nje nošnja, merjenje in tehtanje, spravljanje in razbijanje premoga. Postrežki so vršili tudi delo, katerega opravlja danes reševalna postaja, ko so spravljali in vodili bolnike v bolnišnice.

Nekdanja Dravska ulica, dohod na stari mariborski most
(Po sliki v mariborskem muzeju)

Pošta in postrežki so bili prenašalci in dostavljalci poročil, postrežki najnujnejših, ako jih ni opravil gospodar sam s konji. Leta 1894 dobi Mariber telefonsko zvezo z Dunajem, 1897 pa telefonsko centralo z 18 abonenti. Imenik telefonskih abonentov iz leta 1898 že kaže predstavitelje mariborskega gospodarstva in tudi drugače mariborske prilike kakor, da so sresko načelstvo, komanda mesta, finančno ravnateljstvo, davčni urad ali knezoškofijski ordinarijat itd. še brez telefonskih zvez, vsled česar ga tukaj navajam:

Mesto z okoli 20.000 prebivalci ima 51 telefonskih abonentov, torej manj kakor današnja Murska Sobota! To so trgovci Frangež (Gosposka), Stark (usnje, Glavni trg), Kokošinek (modni izdelki, Aleksandrova in Gosposka), Macher (steklo, Glavni trg), Heu (kolesarstvo, Gosposka), Pirhan (modni izdelki, Gosposka), Hausmaninger (vino, Aleksandrova), Mayor (vino, Aleksandrova), Starkel (konfekcija, Jurčičeva), Ogrizek (veletrgovina z manufakturno v Aleksandrovi); Ogrizek je prvi Mariborčan, ki ima telefon tudi v privatnem stanovanju v Vinarski ulici v današnji Porodnišnici), Mayr (Aleksandrova), Pugl in Rossmann (vino, Trg Svobode), Holzer (Tržaška), Küster (vino, Meljska), Schröfl (Meljska) in Felber (les, Pristaniška); industrijci: Scherbaum (mlin, Grajski trg in v delikatesni trgovini v Gosposki), Badl (usnje, Usnjarska), Zinthauer (barvar, Usnjarska), Dervušek (stavbenik, Razlagova), Franz (mlin, Einspielerjeva), Götz (pivovarna, Aleksandrova), Kralik (tiskarna, Jurčičeva), Kiffmann Karl in Jožef (stavbenik in mizar, Meljska), Baltzer (stavbenik,

Gosposka), Pickel (cement, Koroščeva). Od posrednikov imajo telefon skladišča v Einspielerjevi, Quandest (Meljska) in Hruza (Razlagova), od denarnih zavodov Mestna hranilnica in Eskomptna banka (Glavni trg), od hotelov »Zamorec«, Halbwidl, »Pri Grozdu« in kavarna »Central«, od uradov magistrat, mestna plinarna in glavni kolodvor, od odvetnikov pa dr. Feldbacher na Aleksandrovi in dr. Krenn v Vetrinjski ulici. Od prvih telefonskih instalacij so ostale od 1897 do danes v svojem prvotnem položaju: Mestna hranilnica, Mariborer Zeitung, unionska pivovarna, hotel »Zamorec« in tovarna Franz & sinovi.

Prav kakor uvod v novo dobo se pojavi 1902 v Mariboru pri tvrdki Scherbaum prvi avtomobil, bil je to rdeči osebni avto, znamke Austro-Daimler, kateremu so se meščani posmehovali, ko je počasi premagoval nekdanji klanec pri današnjem »Trgovskem domu«. Stara doba umira, poraja se nova. Še preje, 1888 pa se pojavi v Mariboru prva električna svetiljka. Bilo je to v zvezi z obiskom prestolonaslednika Rudolfa. Ob tej priliki je tvrdka Scherbaum iz svoje privatne elektrarne razsvetila električno (s 100.000 svečami) Grajski trg in severno Kopališko ulico. Instalacijo je izvršila tvrdka Ganz iz Budapesta. Po Rudolfovem odhodu pa se je od slavnostne razsvetljave obdržala javna električna svetiljka nad vrati hiše Grajski trg števil. 7.

V začetku XX. stoletja vidimo tako ustaljene temelje trgovini, obrti in industriji, obenem pa nastopanje novih prometnih sredstev. Gospodarstvo je našlo sigurna pota, na katerih so napredovale na podlagi okoliškega poljedelstva, živinoreje in gozdarstva, meščanskih in kmetijskih potreb Podravja vse gospodarske panoge. Kot regulator delovnega trga nastopa, kakor smo že rekli, železniška delavnica, kot regulator tehničnega napredka pa mestna občina s svojimi podjetji.

1869 se je ustanovila plinarna kot privatno koncesijonirano podjetje v lasti Bavarca G. Graff-a, ki je prišla po njegovi smrti 1888 v last družbe Vereinigte Gaswerke v Augsburgu in od te je plinarno pridobila v svojo last mariborska občina 1915. Vsled nesoglasij med plinarno in občino pa se je javna plinska razsvetljava razvijala relativno počasi. 1871 so zagorele luči v okolici plinarne in glavnega kolodvora, po 1888 v Kolodvorski, Maistrovi, Razlagovi, Aleksandrovi in Kopališki ulici ter po Zrinjskega trgu, 1901 je dobilo na mesto dotedanjih petrolejk tudi staro mesto plinsko razsvetljavo (del Aleksandrove ceste, Slovenska, Gosposka, Dravska, Jurčičeva, 10. oktobra, Stolna ulica, Koroška cesta ter Glavni, Slomškov in Grajski trg) in s pričetkom leta 1902 je dobilo plinsko razsvetljavo tudi Magdalensko mesto. Plin je služil predvsem za razsvetljavo, medtem ko se je izkazal v obratih kot predrag.

Enakega življenjskega in kulturnega pomena za Maribor je bilo vprašanje vodovoda. Razširjeni trgovski in obrtni obrati so nujno rabili vodo, ker nemožejo je bilo posamezniku zasigurati si vodovod, kakor je to storila to n. pr. železniška delavnica; mestni vodnjaki so sicer zadostovali v šestdesetih letih za ljudi in živino, ne pa tudi

potrebam na koncu XIX. stoletja razvijajočih se obratov. Po daljših predstudijah je 1900 začela graditi tvrdka Rumpel & Waldeck vodo-
vod s Teznega in ga dogradila s stroški nad 1,150.000 zlatih kron do
decembra 1901. Skoro istočasno je Maribor sklenil — po mnogih
in dolgih oklevanjih — zgraditi moderno klavnico, ki je bila mestu
nujno potrebna iz higijenskih razlogov in vsled izvoza domačega
mesa. V splošnem pa se je mariborsko mesto držalo načela, da se
naj kar mogoče prepušča v izvršitev privatni inicijativi; to velja za
kopališče, za 1871 ustanovljeno prostovoljno požarno brambo, za
prosveto (Vesna, Dijaški dom), za socialno skrbstvo — prvi otroški
vrtec ustanovi 1871 Mina Berdajsova — itd.

Pač pa je imela mestna občina velike uspehe v gradbeni moder-
nizaciji mesta, ko se ji je posrečilo, da so dobile javne ustanove nove
primerne prostore kakor pošta 1894, nova moška kaznilnica 1889,
nova ustanovljeno mariborsko okrožno sodišče 1898, Mestna hranil-
nica 1886, večina srednjih in osnovnih šol ter vojaštvo. Pač pa je ostal
magistrat star in kot tak veren predstavitelj tistega meščana, ki je
živel v Mariboru pred 1848.

Važno vprašanje za nadaljnji razvoj Maribora, vprašanje elek-
trifikacije mesta pa je ostalo obenem z vprašanjem kopališča odprto
ter je pričakalo novo dobo, ki je nastopila z 1918.

Stroji prevladajo.

Nova doba od konca XIX. stoletja do velike vojne se kaže v
mariborskem gospodarstvu v uvajanju strojev in v zvezi s tem v
nastajanju večjih mehaniziranih obratov, v novih strojnih in instala-
cijskih podjetjih ter v povečanih trgovskih podjetjih, kakršnih prej-
nji časi niso poznali.

Obrtna podjetja zavzemajo še isti kombinirani značaj, kakrš-
nega poznamo iz trgovine druge polovice XIX. stoletja; razlika pa
je v tem, da imajo podjetja že strojni obrat s motornim pogonom.
Podjetje Schmidl (Koroška cesta) s sodarstvom, žganjarstvom ter
proizvajanjem likerjev in jesiha nam kaže primer za tozadevni obrat,
ki ima že mali tvorniški značaj. Sličen, za zgodovinski izvor značilen
primer nam nudi prvotna Frohmova kovačija, ki se koncem XIX. sto-
letja istotako s stroji povzpne do tvorniške livarne, ki pa vodi poleg
tega ogljarno, destilacijo, proizvodnjo jesiha in žganja ter trgovino
z vinom; zadnje izhaja iz časa obrtne krize po nastoju železnic,
katero je obrtnik skušal premagati s kmetijskim obratom in kateri
mu nudi nove finančne možnosti za povzdig obrti na modernih na-
čelih. V tem času nastane na podlagi strojev Lirzerjeva tvornica za
stole v Loški ulici, za njo pa Napolitzkijeva tovarna pohištva na Ko-
roški in Turkova na Gosposki, še pred njo pa v osemdesetih letih
Pichlerjevo sodarstvo en gros, 1889 tovarna koles in šivalnih strojev
Neger v Slovenski ulici, v devetdesetih letih pa kot znak nove stroj-
ne dobe instalacijsko podjetje Wiedemann v Gledališki ter Bendlova
strojna livarna na Meljski cesti. Dekorativnim stavbnim težnjam me-
ščanov je sledil modelir Sabatino Giannasi na Tržaški cesti; umetni

obrtnik se je sedaj v Mariboru mogel nastaniti, medtem ko je mogel dosedaj delati v Mariboru samo sezonsko na svojih potih skozi mesto.

Poleg usmerjanja obrti k industrializaciji, ki pa ne razvije velikih, ampak mala industrijska podjetja, nastopajo obrti z izrazitim mehaničnim znakom nove tehnične dobe. Omenili smo že mehanične in instalacijske obrate, katerih Maribor do osemdesetih let še ni poznal. Iz parne žage se je razvila Beranekova tovarna pohištva, že imenovana Negerjeva tvornica se bavi s prenosom električne energije in s polnitvijo akumulatorjev, 1899 ustanovljeno Dadiuejevo podjetje v Vetrinjski ulici se bavi poleg prodaje koles in šivalnih strojev s prodajo pisalnih strojev, ki so bili zastopani po znamki »Kanzler«, s prodajo žarnic in deluje kot galvanoplastični zavod ter elektrotehnično instalacijsko podjetje. Kovinska delavnica in livarna Kager, ki je najstarejše današnje mariborsko obrtno podjetje (kot obrt obstoja od 1737, kot današnja firma pa od 1889), modernizira svoj obrat ter ga opremi z motornim pogonom. Za razvoj pogonske sile v mariborskih predvojnih podjetjih nam daje lepo sliko Heričkovo umetno lončarstvo; na prehodu iz XIX. v XX. stoletje je začelo obratovati s plinskimi motorji, ki so se pa izkazali kot predragi; v začetku stoletja je uvedlo bencinske motorje, ki so se izdelovali v Mariboru pri mehaniku Sinkoviču. Sinkovičevi bencinski motorji so bili priznani in so se razširili po vseh večjih mariborskih in podravske obrtnih podjetjih. Še pred vojno pa so začele obrti uvajati elektromotorje, ki jih je tudi največ izdelovalo Sinkovičevo podjetje.

K Sinkovičevem domačem izdelku moramo navezati še nekaj domačih poizkusov in ustanovitev. Lirzer je 1871 iznašel prvo prosto noseče vodno kolo in pridobil za svojo iznajdbo tudi patent. Vendar se v mariborski obrti iznajdba ni uveljavila. 1902 je prišel v Maribor prvi avto; kmalu nato so poizkušali v Mariboru (v današnji Freundovi tovarni) z izdelovanjem elektromobilov, kateri so sicer prišli v promet, a se za daljšo dobo niso obnesli. Obnesla pa se je Swatyjeva iznajdba (1879) takozvanega alumin-kamna, kateremu je sledila ustanovitev industrije in trgovine za brusne in umetne kamne na Tržaški cesti, ki je delala predvsem za izvoz in ki je vsled carinskih prilik izgubila svoj pomen šele v današnji gospodarski depresiji.

Od ostalih obratov omenjamo poleg obeh mlinarskih industrij ter usnjarstva današnje Picklovo podjetje na Koroški cesti; iz tovarne cementa razvije izdelovanje umetnih kamnov, trguje s stavbnim materialom sploh in zavzema pred veliko vojno poseben pomen kot asfaltno podjetje. Na Koroški cesti je ustanovil Csaszar novo industrijo cementa, marmorja, mozaikov in terrazza. Z novimi potrebami časa nastajajo novim potrebam odgovarjajoča podjetja. Bernhardova prva mariborska mlekarja iz leta 1900 je moderen obrat, ki je pošiljala mleko tudi na otok Krf, kadar se je nahajal tam na počitnicah cesar Viljem II.

V obrtnih in industrijskih obratih je nadomestilo strojno delo ročno. Posledica tega je mnogo novih strojnih ključavničarjev, mehanikov in livarjev kovin, prav tako pa nova pogonska sila plin, ben-

cin in elektriika, ki nadomestijo stari ročni pogon. Prosto delo na roko je prenehalo, povsod imamo delo po vzorcih, večinoma dunajskega in sudetskega izvora, in mnogo tudi dela na lasten račun.

Slično sliko imamo v trgovini. Uvedbo telefona kot občevalno sredstvo smo že omenili, prav tako tudi pisalne stroje v kontoirjih. Maribor sledi modnim potrebam časa in modernizira trgovsko reklamo. 1871 je že ustanovil A. Hojnik v Mariboru prvo privatno

Križišče ulic v starem Mariboru

trgovsko agencijo. Vse bolj se razvijajo specialne trgovine in večja izvozna trgovska podjetja. Koncem XIX. stoletja nastane v Mariboru Weilerjevo (Džamonja) vrtnarstvo, največje na vsem Štajerskem, V. Kūharjev uvoz strojev (Aleksandrova), Dadietjjeva obrt ustanovi za kupce koles brezplačno kolesarsko šolo, lekarnar Wolf je v začetku XX. stoletja uvedel rabatne listke za kupce in jim plačeval ob koncu leta po 2% od nakupne vsote, in v istem času otvori drogerija Wolfram prvo specialno trgovino foto-aparatov. Papirnica Platzer uvede zlati in barvni tisk, Höfer trgovino z muzikalijami, Gradišnik (Pobreška) z decimalnimi tehtnicami, Blum trgovino in pozneje izdelovalnico eternita, Secher na Aleksandrovi prodajo manufakture na obroke, fotograf Mayer se bavi poleg fotografiranja z umetnim slikanjem ter s trgovino pastelnih in oljnatih slik, brivec Kralj (Gosposka) s frizurami po pariški modi itd. Povsod pa vidimo začetke moderne reklame in novih poslovnih običajev. Povprečna trgovina poizkuša preskrbovati odjemalca z blagom, s katerim ga seznanja velemestna reklama in katerega je moral preje naročiti iz tujine, predvsem iz Gradca in Dunaja in poleg tega vršiti iz prejšnjih dob izvirajoče posle. Na podlagi tega posredovanja nastanejo v manufakturi večje trgovske hiše kakor Pirchan, Kokošinek ali Jos. Rosner, ki nudijo en gros in en detail vse vrste blaga od platna preko konfekcije do kožuhovine in preprog. Rosnerjeva trgovska hiša je bila v predvojni dobi veliko izvozno podjetje, ki je imelo središče

v Mariboru, zastopstva pa v Gradcu, Celju in v Ptujju. Da se razvijajo vzporedno s tem še vedno trgovine s posameznimi uvoznimi predmeti, je jasno; galanterijska tvrdka Turad trguje z münchengeraskimi čevlji, Martinc z dunajskimi itd. Da so pa tudi domači proizvodi poizkušali nadomestiti v trgovini uvožene izdelke, kažeta lepo primera Jarčičeve tvornice čevljev, v trgovini pohištva pa A. Zalokar; zadnji, ki je vodil umetno in pohištveno mizarstvo ter trgovino s pohištvom je bil absolvent mojstrskega tečaja tehničnega obrtnega muzeja na Dunaju. Zalokarjev primer nam kaže, kako stopa na mesto starega pomočniškega potovanja po tujini strokovno šolanje v trgovskem in obrtnem središču takratne države, na Dunaju.

V predvojni dobi se pridruži avtomobilu, pisalnemu stroju in telefonu 1902 tudi prvi mariborski kino. Kot bioskop se je nahajal do 1908 za današnjo Vlahovičevo hišo pod provizorično platneno streho, kakor so v navadi pri cirkusih. 1908 pa je dobil lastnik arhitekt Černe od mestnega magistrata dovoljenje, da sme predvajati redne kinopredstave v času gledaliških počitnic, nakar se je definitivno nastanil pod firmo Grand-Elektro-Bioskop v dvoriščni dvorani takratnega hotela »Pri mestu Dunaju« (danes Pregradov Trgovski dom). Enako koncesijo je dobil za leto 1909. To koncesijo so dali mestni očetje v nameri ščititi gledališče proti eventualni škodi od strani novega kina. Mariborsko občinstvo pa je bilo mnenja, da je Maribor že tako velik, da moreta imeti dovolj obiskovalcev tako gledališče kakor kino, ne da bi zadnji škodoval prvemu. Vsled tega so zahtevali mariborski meščani v posebni peticiji, katero so podprli s številnimi podpisi, da mora kino dobiti stalno koncesijo za vse leto brez ozira na gledališče. Vsled velikega števila podpisov so to dosegli na mariborskem magistratu in pozneje tudi pri štajerskem namestništvu, in tako je 1910 začel v Mariboru prvi že imenovani Grand-Elektro-Bioskop svoje redne celoletne predstave. Program se je menjaval vsako soboto, predstave pa so bile dnevno ob 20. uri, edino ob nedeljah je bilo po pet predstav.

Istočasno z nevim kinom se poizkuša v Mariboru ustaliti v Martinčevem dvoru (na vogalu Prešernove in Aleksandrove) takozvani Panorama-internacional; bila je to stalna razstava pokrajinskih slik iz celega sveta, ki je razkazovala skozi vsak teden po 50 različnih slik. Kakor povsod drugod, je kmalu ponehala tudi v Mariboru in tem panoramam so sledili diapozitivi, katere je pri svojih predavanjih v Mariboru prvo uporabljalo v predvojni dobi menda Nemško jezikovno društvo v veliki kazinski dvorani. Razstava slik Panorama-internacional, ki je začela na mestu, kjer so danes garaže hotela »Orel«, se je iz Martinčevega dvora zopet umaknila v izhodišče in tam prenehala še pred veliko vojno.

Razstave, ki so služile trgovini, so bile v predvojnem Mariboru pogostejše kakor pa v povojnem. Poleg vsakoletnih sadnih razstav (največ v Gambrinovi dvorani), ter vajeniških razstav (največ v kazinu), so bile važne vinske in živinske razstave v okolici, zlasti v Radvanju. Od sadnih in vinskih razstav je bila gotovo najvažnejša 1900, katero je organizirala mariborska kmetijska podružnica v

unionski dvorani. Razstavili so Mariborčani in okoličani, od tujcev pa samo proizvajalci penečih se vin. Organizacija je razdelila razstavo v oddelek z za naše kraje priporočljivimi sadnimi in trtnimi vrstami, v oddelek, na katerem so tekmovali razstavljalci z najboljšimi pridelki, sadja, grozdja ter pravilnega vlaganja za izvoz in konzerviranje. Sadjarska in vinarska vzgoja ter slovstvo so imeli poseben oddelek, enako sadjarska in vinarska orodja ter oprema kakor tudi dekorativna razstava sadja, grozdja in vin. Da ni manjkalo vinske in sadne pokušnje je razumljivo. Spomini na te velike prireditve nam danes vzbujajo nujno željo, da bi se slične razstave obnovile ter organizirale trajno v obliki mariborskega vinarskega muzeja. S tem bi dobil tudi Mariborski teden svoje centralno oporišče, na katerega bi se mogle navezati druge točke programa; podravska pokrajina pa bi našla v tem gospodarskem muzeju svojega stalnega predstavitelja in nekako vinsko in sadno borzo.

Ako bi sedaj kratko označili gospodarski Maribor v predvojni dobi, potem vidimo, da zavzemajo poleg velike železniške delavnice na koroškem kolodvoru industrijski značaj v bistvu parni mlini tvrdk Scherbaum in Franz, usnjarne, Brosova mlarna (Zlatorog) ter unionska in Čeligijeva pivovarna. Mlinska industrija je izvažala svoje izdelke od Tirolskega do Dalmacije in od Dunaja do Trsta in tako predstavljala obratni radij mariborskega gospodarstva. Tvrdba Scherbaum predstavljala največje in najmodernejše mariborsko podjetje z mlini v Mariboru, v Framu in v Bistrici. Za tehnično ureditev naj služijo samo navedbe, da je bistriški mlin imel že koncem XIX. stoletja lastno elektrarno s turbinami ter da je 1883 bil mariborski mlin opremljen kot prvi v Avstriji z Wieghorstovimi pečmi. Pivovarno Union pa označuje najlepše kvantiteta njenih proizvodov, ki je v predvojni dobi nihala med 60.000 in 70.000 hl letno. Industrije so v razmahu. Modernizira se unionska pivovarna z izgraditvijo velike kleti na mestu prejšnjih hlevov in ledenic s prostorom za 40.000 steklenic, novih kleti za vrenje ter napolnjevalnic za steklenice s kapaciteto 2000 steklenic na 1 uro. Istočasno, 1914, se večajo tudi železniške delavnice proti zahodu, kjer pa prepreči konec del velika vojna. Primer dela v železniških delavnicah kaže, da so 1900 popravile 1480 osebnih in 11.904 tovornih voz, 1913 pa 2157 osebnih in 12.602 tovornih voz.

V obrti so značilne večje strojne obrti in pa mehanične delavnice, ki so proizvajale nove strojne izdelke; in poleg njih večje obrti, ki so mejile na tovarniški obrat in ki so zalagale z vsakdanjimi potrebščinami Maribor in mariborsko gravitacijsko območje. Kakor bomo videli, je v Mariboru povprečna predvojna obrt večja kakor pa povprečna obrt v povojnem Mariboru.

V trgovini je najvažnejšo vlogo igrala izvozna trgovina z vinom in agrarnimi pridelki, za njo pa trgovina, ki je zalagala mesto in podeželje s stroji in manufakturo; od eksportnih podjetij pa moramo na prvem mestu omeniti veliko Kiffmannovo trgovino z urami.

Za lego gospodarskih obratov so važne dobe, ko so posamezni obrati nastali. Obrati iz srede XIX. stoletja so se nastanili na peri-

feriji starega mesta (Scherbaumov mlin, Götzova pivovarna, usnjarne ob Dravi, Gerdesova tovarna kavinih surogatov v celestinski cerkvi, pozneje v Ribarski ulici in tovarna vinskega kamna v mestni Ljudski kuhinji). V drugi polovici XIX. stoletja in v predvojni dobi pa se industrija razvija v Orešju za glavnim kolodvorom (Franzovi mlini, mlin na mestu današnje Aleksandrove vojašnice, tovarna kavinih surogatov v Meljskem dvoru, prenos Brosove milarne 1899 na mesto današnje tovarne Zlatorog, Naskova usnjarna v Klavniški ulici, plinarna, klavnica).

Obrt in trgovina pa se držita notranjega mesta in Aleksandrove ulice, torej mestnega predela med dravskim mostom in glavnim kolodvorom.

Mariborsko gospodarsko življenje se izraža tudi v mariborskih gospodarskih organizacijah. V predvojni dobi najdemo v Mariboru organizacije lesotržcev in lesnih industrijcev, gospodarsko društvo, obrtno društvo, trgovsko pevsko društvo, društvo katoliških mojstrov, kmetijsko podružnico, čebelarско društvo, sadjarsko zadrugo, kletarsko zadrugo itd. Za nas najvažnejše je bilo Slovensko trgovsko društvo, ki je nastalo 1903, in ki se je formalno ustanovilo 1908. Postalo je važno kot družabno središče mariborskega slovenskega trgovskega življa in pa kot izhodišče za organizacijo trgovskih klubov v Ptuj, Ormožu in Gornji Radgoni. Takoj ob ustanovitvi je začelo s slovenskimi strokovnimi tečaji, ki so bili predhodniki današnjih društvenih enoletnih tečajev na drž. trgovski akademiji. Bila je to sicer strokovna organizacija, ki pa je imela kulturno obeležje. Pa tudi ostale gospodarske organizacije so posvetovalnega in kulturno-družabnega značaja, kot produktivni organi so šele v početkih. Izjemo v tem pogledu tvorijo obvezne obrtne organizacije in Trgovski gremij.

Mariborsko predvojno gospodarstvo je bilo izrazito individualistično. Podjetij na združni podlagi ali delniških družb nimamo razen v denarništvu. V tem pogledu prinese novo dobo šele povečanje obratov po veliki vojni.

Svetovna vojna in jugoslovanska doba.

Medvojna doba pomeni za mariborsko gospodarstvo popolno stagnacijo. Pomanjkanje surovin je zaustavilo trgovino, obrt in industrijo. Kajti vojnih industrij Maribor ni imel, vojni dobavitelji živine in obleke pa gospodarsko niso prišli do izraza. Kot primer, kako je mariborska obrt reševala medvojne težkoče, navajam unionsko pivovarno. Pri pomanjkanju ječmena in slada ter vsled padca konzuma piva je pivovarna izdelovala sodavodo, sadne soke, krmila ter predelovala sadje in zelenjavo. Vojne aprovizacijske uredbe, ki so določale količine blaga za osebo in čas, cene in način prodaje, pa so zlasti v izmenjavi blaga med Mariborom in podeželsko okolico uvedle tajno in zakonito trgovino, ki se je v povojni dobi sistematično pojavila v verižništvu in pozneje končala v tihotapstvu na novih meddržavnih mejah.

Inflacija, katero je spočela velika vojna, je prinesla v roke ljudi obilico denarja; pomanjkanje blaga, zlasti industrijskih izdelkov pa je bilo občutno povsod. Oboje je postajalo med vojno vedno bolj občutno in ob prevratu je k dviganju cen vzporedno s padanjem denarja nastopila še spekulacija z valutami. Meščanstvo, ki je po predvojni navadi imelo naloženo premoženje v vrednostnih papirjih ali v denarnih zavodih je prišlo ob premoženje, ko je postala vred-

Vojašniški trg
primer iz prometnega Maribora pred 1848

nost avstrijske krone enaka vrednosti predvojnega vinarja. In v Avstriji, kamor je marsikateri nemških someščanov ob prevratu prenesel svoje premoženje je bilo še hujše, kajti vrednost avstrijske krone je kmalu padla tako, da je bilo 14.000 kron vredno toliko, kakor ena predvojna krona. R. Pipuš, mariborski industrijec, nam poveljno dobo gospodarsko najbolje opisuje kot mož, ki je v njej igral vodilno gospodarsko vlogo in ko pravi: Obrtniki in trgovci so po večini imeli nekaj zlatih let. Zvonolivarji, kotlarji, usnarji, milarji in drugi jih imajo gotovo še v prijetnem spominu. Mnogo pa je bilo med njimi tudi takih, ki so domnevali, da so silno obogateli, a so v resnici obubožali, ker niso znali pravilno ceniti vrednosti denarja, ki se je neprestano menjavala. Vse, poklicano in nepoklicano, pa je sililo v trgovino, deloma tudi v industrijo, manj v malo obrt. Verižništvo se je močno razpaslo. Blago je šlo iz rok v roke in se silno podražilo, preden je prišlo do porabnika. Po mestu so hodila cela krdela krošnjarjev, ki so se pritepli od vseh strani in prodajali vse, kar je bilo mogoče dobiti. Silno priljubljena je postajala oblika raznovrstnih družb. Pod različnimi dostikrat prav fantastičnimi imeni so rastle nove trgovine in nova industrijska podjetja, kakor gobe po dežju...

Izobilje denarja, lahki in veliki zaslužki so dali povod raznim bančnim zavodom, da so tudi v Mariboru ustanovili podružnice. Prva leta po prevratu se je v Mariboru ustanovilo 7 novih bančnih po-

družnic. Nekdanja »Mariborska eskomptna banka« se je združila s »Slavensko banko« v Zagrebu in postala njena podružnica... Na mesto nekdanje podružnice avstro-ogrske banke je stopila podružnica Narodne banke. Število zadružnih kreditnih zavodov je do 1926 narastlo na 13 in tako imamo koncem leta 1926 v Mariboru 1 hranilnico (Mestno), 13 zadružnih in 9 bančnih, torej v celoti 23 denarnih zavodov, in poleg tega je »Mestna hranilnica« osnovala že 1920 svoj kreditni zavod in svoje kreditno društvo.

Prva leta po prevratu je delalo denarnim zavodom v Mariboru preglavico izobilje gotovine. Vloge so naraščale, prošnikov za kredite pa je bilo vedno manje. Obrestna mera za hranilne vloge je padla na 3%, kljub temu pa je bila obrestna mera za kredite pri denarnih zavodih razmeroma visoka 6 do 8% in tudi višja. Ko je leta 1924 začelo primanjkovati denarja, je obrestna mera dosegla višino, kakor je še Maribor ni poznal. Hranilne vloge so se pri denarnih zavodih obrestovale po 8—12%, dočim so denarni zavodi zahtevali za kredite 10—16%, bančni zavodi pa 18—20%. Draginja kreditov je mnogo pripomogla, da se je zlasti v letih 1924 in 1925 zrušilo mnogo podjetij, ki so delala s tujimi krediti. Od 1925 do danes pa obrestna mera polagoma pada. Po kolikortolikem normaliziranju denarstva v letih 1926—28, ko so likvidirali mnogi denarni zavodi (podružnice Slavenske, Trgovske, Jadransko-podunavske banke, Kreditni zavod Mestne hranilnice itd., pa je s svetoyno depresijo zadel tako naše vlagatelje kakor denarne zavode prvi udarec 1931, po polomu dunajskega Kreditanstalta, ki je omejil izplačevanje vlog na minimum, drugi pa naslednje leto z zakonom o kmetiskih dolgovih. V reševanju teh dveh vprašanj se gibljejo naši denarni zavodi do danes. V mariborskem gospodarskem življenju igrajo danes odločilno vlogo domači zavodi: Hranilnica Dravske banovine, Mestna hranilnica, Posojilnica v Narodnem domu, Spodnještajerska ljudska posojilnica in Mariborski kreditni zavod. Ker ne izdajajo podružnice mariborskih bank s sedežem drugje izkazov, je nemogoče oceniti njih gospodarski pomen.

Mariborsko gospodarstvo v prvih povojnih letih najlepše ponazorujejo razstave: pokrajinska obrtna razstava (1922), industrijsko-obrtna vzorčna izložba (1923) in industrijsko-obrtna razstava (1924). Če primerjamo te razstave s predvojnimi, vidimo, da so v predvojnem Mariboru bile na dnevnem redu izključno vinske, sadne in podobne razstave kmetijskih pridelkov, medtem ko stopijo v povojnem Mariboru v ospredje industrijski, še bolj pa obrtni izdelki pred kmetijskimi in tudi vinskimi pridelki. Vsled vpliva ljubljanskega velesejma in vsled nesoglasij v mariborskih gospodarskih krogih pa so razstave z letom 1925 prenehale.

Popolno pomanjkanje potrebščin je v prvem povojnem času, kakor smo to že navedli po R. Pipuševem prikazu, krepko razvilo v Mariboru trgovino, obrt in industrijo.

Maribor 1914 je štel 293 trgovskih podjetij, 343 trgovskih pomočnikov in 171 vajencev; ob prevratu 1918 pa je bilo v Mariboru 335 trgovskih podjetij s 182 pomočniki in 141 vajenci; in poleg tega

približno 250 branjevcev. 1920 imamo že 518 podjetij z 406 pomočniki in 133 vajenci. Najvišje število trgovskih podjetij imamo 1928, 575 (in 214 branjarij) z 658 nameščenci in 163 vajenci. Vzporedno z gospodarsko depresijo se od 1928 število podjetij, pomočnikov in vajencev stalno in polagoma manjša.

Razvoj trgovine v dobi povojne konjunktуре je bil utemeljen v izvozu hranil v Avstrijo, lesa v obnavljajoče se vzhodne dele države in v Italijo ter v uvozu industrijalij. V tej veliki trgovini pa je mariborska trgovina trpela vsled neurejenih razmer na novi mariborski carinarnici ter vsled nestalnosti valutnih prilik. Verižniški uradi in po 1920 uradi zoper navijanje cen so ovirali poleg verižnika tudi solidnega trgovca. Ker mariborska podružnica Narodne banke ni smela izdajati deviznih odobritev in ker je bilo to pridržano centrali, ki pa je delala zopet silno počasi, so mariborski trgovci rešili to vprašanje z nastavitvijo posebnega kurirja, ki je ta posel praktično vršil. V novi državi se je začelo razvijati združništvo s pospešenimi koraki in mnogi trgovci so videli v tem neprijetno konkurenco poklicni trgovini; na drugi strani pa se je trgovstvo samo oprijelo združne samopomoči, ko se je 1921 nastanila v Mariboru podružnica Trgovske banke in ustanovilo trgovsko spedijsko podjetje Orijent itd. Ena prvih teženj trgovine v prvih povojnih letih je bila stabilizacija denarja in tako trajna možnost proračunavanja.

In ko je prišla v letih 1924 in 1925 stabilizacija in dvig dinarja, so ostale dajatve iste, tarifne razmere pa so začele onemogočavati izvoz iz Podravja v vzhodne dele Jugoslavije. Mala trgovina je trpela vsled nakupovanja manufakture, galanterije, čevljev ali igrač v Gradcu, kjer so bili ti predmeti z ozirom na valutne razmere cenejši; isti mali trgovini pa je začela polagoma zlasti v speceriji konkurirati Nabavljalna zadruga državnih nameščencev ter železničarska zadruga. Pač pa so upravne naredbe iztrebile krošnjarenje zlasti na levem bregu Drave, to je v obmejnih državnih predelih in ga omejile samo na prodajo lastnih izdelkov domače obrti.

Stabilizaciji dinarja je v zvezi s svetovnim gospodarskim položajem sledil tudi pri nas padec cen. Vedno pogostejši konkurzi so prisilili najprej grosiste k preventivnim ukrepom. Avstrija in Jugoslavija sta vedno izraziteje izvajali takoj v dobi premirja započeto protekcionistično politiko in posledica tega je bilo padanje izvoza v Avstrijo in uvoza v Jugoslavijo. Tega niso mogle nadomestiti posamezne nove ugodnosti, kakor razvoj mariborske industrije, mestnega avtobusnega prometa ali prekmurska železnica, ker napram temu so nastopale zopet druge negativne strani, kakor naraščanje prodaje dalmatinskih vin v režiji Dalmatincev, prodajanje blaga na drobno po inozemskih potnikih, monopoliziranje šolskih zvezkov, zvišanje ažija na carino pri porastu dinarja in nastopajoči zastoj vinske in lesne trgovine. Nove upe je dajala trgovini 1924 osnovana Mariborska oblast, ki pa je bila 1929 zopet likvidirana obenem s finančnim ravnateljstvom in pozneje z glavno kontrolo železniških dohodkov. Zunanji trgovini je mnogo pomagala 1929 otvorena avtomatska telefonska centrala in 43 telefonskih zvez, ki jih ima Ma-

ribor z inozemstvom od Pariza do Hamburga in Budapesta. Ob začetku gospodarske krize 1929 je nazadovala razpošiljevalna trgovina, prav na tleh pa je bila trgovina z vinom. Ugodnejše so bile razmere v lesni, tekstilni in v trgovini z živino, ki je še našla odjemalce v Avstriji, zlasti pa v Italiji. Razvoj gospodarstva in v prvi vrsti trgovine v Mariboru kaže razmah telefonskih pogovorov med leti 1925 in 1929, torej v dobi relativne gospodarske normalizacije. 1925 je štel Maribor okoli 100.000, 1929 pa okoli 170.000 telefonskih pogovorov. Po letu 1929 je trgovina mnogo trpela z nastopanjem brezposelnosti, z uvedbo moratorija za kmetijske dolgove, z razvojem zadružništva, s katerim se je državno uradništvo s svojo Nabavljalno zadrugo, najboljše upravljano in vodeno v celi državi, gospodarsko precej osamosvojilo, ter z vedno pogostejšim ustanavljanjem podružnic tujih podjetij v Mariboru. Vsled tega tudi ni mogel izenačiti novih gospodarskih izgub intenzivneje propagirani tujski promet.

V splošnem bi mogli označiti razvoj povojne mariborske trgovine sledeče: Na stari, predvojni podlagi se po prevratu uveljavlja izvozna trgovina živil in lesa ter uvozna industrijalij, obenem pa posredovanje z vzhodnimi deli Jugoslavije. Vsled vedno bolj povdarjane protekcijonistične gospodarske politike Avstrije, izvozna in uvozna trgovina zastaja, vsled tarifne politike pa tudi trgovina z vzhodnimi deli države. Ugodno je vplivala na trgovino povojna mariborska uprava, zlasti Mariborska oblast, razvoj industrije in tujski promet, neugodno pa redukcija uradov, vsled katere je izgubil Maribor letno na prometu okoli 14 milijonov dinarjev, in kreditne prilike v zadnjih letih.

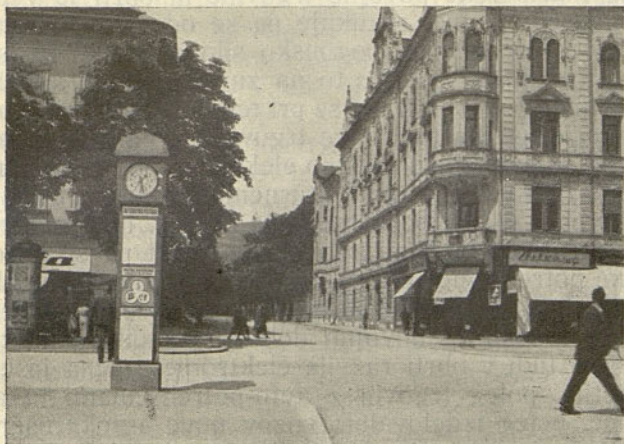
Zadružništvo, predvsem državnih uradnikov, sicer vpliva neugodno na manjše obrate, ugodno pa na večje, ki dobavljajo zadrugi njene potrebščine. Do 1928 je število trgovskih obratov v Mariboru naraščalo, od takrat pa polagoma pada. V primeru s predvojnimi Mariborom visoko število mariborskih trgovin izvira iz dobe konjunktura po svetovni vojni. Danes posreduje mariborska trgovina predvsem mariborske potrebe, poleg tega pa preko grosistov potrebe podeželja. Povprečno je v predvojni dobi prišla v Mariboru 1 trgovina na okoli 100 prebivalcev, danes pride povprečno na okoli 70 prebivalcev; iz tega sledi, da je povprečni trgovski obrat danes pri zvišanju prebivalstva od 1910 do 1931 za eno šestino, za nad četrtnino manjši od predvojnega ter zaposluje povprečno enega pomočnika ali vajenca.

Stanovske interese mariborskih trgovcev zastopa 1883 ustanovljeni gremij, poleg katerega igra važno vlogo Slov. trgovsko društvo.

Za izobrazbo trgovskega naraščaja skrbi poleg 1876 ustanovljene gremijalne trgovske nadaljevalne šole 1926 ustanovljena trgovska akademija.

Podoben je povojni razvoj mariborske obrti, pri kateri pa nastopi s posebno ostrino še konkurenca industrijskih podjetij, in ta zlasti pri čevljarjih (Bača) in krojačih (Tivar), tako da nas današnji

boj za obstoj male čevljarske in krojaške obrti v mnogem spominja na mariborske obrtnike v dobi po železnicah, ko so trpeli vsled uvoza tujih strojnih izdelkov. V konjunktorni dobi po vojni je nastala vrsta malih obrtnih obratov, ki delajo za meščana. Maribor je tako mesto male trgovine kakor mesto male obrti. To nam najlepše pokaže statistika. Če primerjamo mariborsko obrt v predvojni in po vojni dobi, potem vidimo po Krambergerju, da smo imeli v Mari-

Prešernova ulica

boru 1914 472 obrtniških mojstrov z 585 pomočniki in 335 vajenci. V tem letu je imel Maribor z vojaštvom okoli 30.000 prebivalcev, tako da je prišel 1 obrtni mojster na 64 prebivalcev in na posameznega mojstra so prišli dve pomožni moči, pomočnik ali vajenec. 1931, ko je štel Maribor okoli 35.000 prebivalcev, pa imamo v Mariboru 1427 obrtniških mojstrov s 1031 pomočniki in 1004 vajenci. Eden mojster, oziroma ena obrt pride sedaj na 25 prebivalcev, tako da se je vzporedno s porastom mariborskega prebivalstva za eno šestino pomnožilo število mariborskih obrtniških obratov za trikrat. Število vajencev in pomočnikov je naraščalo počasneje kakor število mojstrov, kar nam pokaže, da je današnji mariborski obrtniški obrat relativno manjši kakor pa je bil v predvojni dobi. Za značaj mariborske obrti je naša statistika važna, ker nam kaže, da je Maribor danes še v večji meri mesto male obrti kakor je bil pred veliko vojno. Razmere, v katerih živi današnja mariborska obrt, so v glavnem iste, katere smo že navedli pri trgovini; pri nekaterih strokah nastopa še občutna konkurenca industrijskih izdelkov, proti kateri se obrt bori na razne načine, predvsem z združništvom (n. pr. mi-zarji).

Poleg strokovnih obrtnih organizacij, združenih v Osrednji organizaciji mariborskih obrtnih zadrug deluje v Mariboru Slov. obrtno društvo. Razen obrtnonadaljevalnega šolstva pa nimamo nikakih ustanov, ki bi pomenile v obrti to, kar pomeni n. pr. v trgovini tr-

govska akademija. Namera, da se ustanovi na bivši Gj. Džamonjevi (predvojni Weilerjevi) vrtnariji vrtnarska šola, pa je še v štadiju načrtov. Na vsak način pa je v primeri z odstotkom obrtništva med mariborskim prebivalstvom in pri gospodarskem pomenu mariborske obrti velika pomanjkljivost kulturnega Maribora, da ne more nuditi niti eni stroki obrti višje strokovne izobrazbe, ki bi v prvi vrsti mogla pomagati k izhodu iz sodobnih obrtnih težoč.

Vsebinska mariborske povojne trgovine in obrti je v bistvu ista kakor je bila pred vojno, razlikuje pa se od nje v posameznostih. Tako imamo danes splošno pogonsko silo elektriko in isto v razsvetljavi; v trgovinah se kaže to na zunaj zlasti v izložbah, ki se stalno modernizirajo, poslužujoč se pri tem že strokovnjakov arhitektov. Električna je uvedla tudi nove trgovske predmete kakor žarnice itd., s katerim se bavi zlasti mestno električno podjetje, in radio-aparate, ki igrajo tudi v domačem kulturnem življenju precejšnjo vlogo. Prvi, ki je uvedel v Mariboru radio, je bil ing. Dušan Tomšič 1919. Drugi za novo dobo značilni trgovski predmet pa so avtomobili in avtomobilske potrebščine; obratno pa padajo kolone konjskih vpreg, ki so v predvojni dobi prevažale blago s kolodvorov v mesto in narobe. V zvezi s temi za povojno dobo najznačilnejšimi trgovskimi predmeti so se tudi v obrti razvila elektromehanična in elektrotehnična podjetja, poleg trgovin z avto-potrebščinami in avtomobili avtodelavnice, poleg izdelovalnic vozov nove avtokaroserije in nekdanje kočijaže izpodrivajo vse bolj avtotaksiji. S hitrimi koraki se modernizira tudi mariborsko gostilničarstvo in to tako glede gostilniških lokalov kakor glede prenočišč. Isto vidimo pri kavarnah, kjer je razlika med predvojnimi in povojnimi lokali kot dan in noč. Višek mehaniziranja gostilničarstva in kavarništva predstavlja brez dvoma avtomatski buffet v Slovenski ulici.

Iz teh kratkih navedb o mariborski trgovini, obrti in industriji izhaja tudi slika mariborskega prometa. V primeri s prometom koncem XIX. stoletja navajamo kratko statistiko železniškega prometa obeh kolodvorov.

Glavni kolodvor je zapustilo 1933 1625 brzih, 5768 potniških, 5738 tovornih in 9746 drugih vlakov; skupaj 22.877. Prispelo pa je 1617 brzih, 6024 potniških, 5670 tovornih in 10.777 drugih vlakov; skupaj 24.088. Prtljage je bilo odpremljene 5775 kosov (1700 q), prispelo pa je 5794 kosov (1840 q). Ekspresnih pošiljk je odšlo 30.888 kosov (4110 q), prispelo pa 2727 kosov (4670 q). Brzovoznega in tovornega blaga je odšlo iz Maribora 149.410 q, prišlo pa ga je v Maribor 92.910 q. Mariborska carinarnica je ocarinila 139.780 q uvoženega blaga, drugim carinarnicam pa ga je poslala v ocarinjenje 518.980 q.

Koroški kolodvor je uporabilo za odhod 45.565 potnikov (glavni 452.388), za dohod pa 45.194 (glavni 532.249). Dospelo je nanj 138 brzih, 2764 osebnih in 7352 tovornih vlakov. Prtljage je koroški kolodvor odpremil 562 kosov (190 q), sprejel pa je 687 kosov (150 q). Ekspresnega blaga je prispelo 120 q, odšlo pa 180 q. Odpremljenih je bilo 943 kosov brzovoznega in 32.248 kosov tovornega blaga s

skupno težo 48.570 q. Prispelo pa je 1116 kosov bržovoznega in 7732 kosa tovarnega blaga v skupni teži 18.220 q.

Aktivna prometna bilanca Maribora je posledica mariborskih industrij. Vsled industrijskega razvoja zlasti tezenskega predmestja pa trka vedno bolj glasno na vrata problem tretjega mariborskega kolodvora na Teznu.

Industrija povojnega Maribora se bistveno razlikuje od predvojne. Protekcijonizem Avstrije in konkurenca vojvodinske mlinske industrije je končala mariborsko mlinarstvo, katerega zastopa danes samo še J. Rosenbergov umetni mlin. Franzova mlinska industrija se je preusmerila v izdelovanje testenin, medtem ko je Scherbaumovo mlinarstvo prenehalo. Vzdržala in razvila pa se je usnjarska industrija z Bergovim podjetjem v Usnjarski, Halbärthovim v Kopalški in Freundovim v Kacijanarjevi ulici. Mirno lahko trdimo, da je mariborska usnjarska industrija, najstarejša industrija vse Jugoslavije, saj vzdržujejo obdravske mariborske usnjarne zgodovinsko kontinuiteto nazaj do XIII. stoletja! Po vojni bohotno se razvijajoča lesna industrija je v zadnjih letih nazadovala ter se je do danes razvila in vzdržala predvsem v prikrojevanju lesa, v mizarskih podjetjih A. Domicelj (Koroška), Potočnik (Vinarska), Wesiak (Aleksandrova), v Lirzerjevem stolarstvu v Loški ulici, v Perglerjevem izdelovanju vozov (Mlinska), v Župančičevem izdelovanju metel in ščetk (Pobreška), v lesnih industrijah »Drava« in Vesnaver v Orešju ter Mlakar (Levstikova). Kartonažni Benčinovi tovarni (Mlinska) se je pridružila Hergouthova (Rajčeva) ter Ussarjeva (Gregorčičeva), ki izdeluje tudi foto-kartone. Splošno papirno industrijo s knjigoveštvom predstavljajo Weixl v Jurčičevi ulici, M. Ussarjeva (Gregorčičeva) in Benčinova kartonaža (Mlinska). Weixlova industrija nas uvaja v industrije, ki so nastale na podlagi protekcijonistične gospodarske politike in vsled česar so začeli domačini namesto visoko ocarinjenega uvoza producirati izdelke sami doma.

Pod vplivom jugoslovenskega industrijskega protekcijonizma ter ugodnih elektrifikacijskih razmer se je v Mariboru najvišje razvila tekstilna industrija, katere predvojni Maribor vsled gospodarske enotnosti z Dunajem in sudetskimi zemljami ni poznal. Med največje spadajo tekstilna podjetja Doktor in drug (tkalnica, predilnica in apretura na Tvorniški cesti), Hutter in drug (tkanine v Orešju), Mariborska tekstilna tvornica v Orešju, predilnica, tkalnica, barvarna in apretura A. Ehrlicha v Jezdarski, K. Thomova tovarna svilenih tkanin v Mlinski, Schonskega tkalnica, barvarna in apretura v Linhartovi (Zelenka & Co.), M. Rosnerjevo in V. Loeblovo izdelovanje tekstilnega blaga Jugoslavila ter dve novi tovarni za izdelke bombaža v Orešju in Mariborska industrija svile v Mlinski ulici. Razvoj tekstilne industrije nazorno nakazuje povojni topografski razvoj mariborske industrije. Tovarna Doctor in drug se je topografsko naslonila na staro železniško delavnico pri koroškem kolodvoru in s tem povdarila industrijski značaj magdalenskega mesta ter predmestja Studencev. Na jugovzhodu magdalenskega mesta v smeri na novo mariborsko industrijsko predmestje Tezno je nastala

tovarna Zelenka & Co., ki je povdarila industrijski značaj vzhodnega magdalenskega mesta in v magdalenski sredini so se na mestu predvojnih dragonskih vojašnic nastanile tekstilne industrije A. Ehrlicha. Poleg starih industrij mila (Zlatorog), usnja (Freund) in testenin (Franz) pa so skoro popolnoma okupirale ves gradbeni prostor Orešja velika Hutterjeva, Rosner-Loeblova in Mariborska tekstilna tvornica, ki vplivajo tudi na prebivalstvo Pobrežja, ko najde v njih svoj zaslužek. Vsled industrijske okupacije Orešja je v bodočnosti Pobrežje s Teznom mesto, kjer bo našla nova mariborska industrija svoj namestitveni prostor. Četrto torišče mariborske tekstilne industrije pa je Mlinska ulica s tovarno K. Thome in Benčinovo kartonažo.

K tekstilni industriji moramo računati tudi izdelovanje odevi O. Ehrlicha (Jezdarska), Mariborsko tvornico rublja na Tržaški, tovarno ovratnikov in perila Močivnik & Co. v Tkalski, izdelovanje perila in oblek »Zora« na Ruški, ter Škofovo in Prvo mariborsko tovarno pletenin v Orešju.

Najstarejša mariborska industrija po svojem tovarniškem izvoru in največja kemična industrija današnjega Maribora je Zlatorog, izdelovalnica mila, sveč, sode, pralnih praškov ter toličnih izdelkov v Orešju. Poleg nje predstavljajo mariborsko kemično industrijo Jugo-Oetker, izdelovanje kemičnih preparatov za kuho in gospodarstvo (Orešje), tovarna kozmetičnih potrebščin Clio (Orešje), tovarna kozmetičnih in kemičnih tehničnih predmetov Beiersdorf & Co. v Gregorčičevi in Unio, izdelovanje kemičnih tehničnih predmetov v Orešju. Poleg brusnih kamnov, brusnih plošč izdeluje kozmetične in kemične predmete pripadajočih strojev in orodja naslednica stare Swatyjeve tovarne na Tržaški Morocutti & Thalmann. Na Koroščevi obratuje stara mariborska cementarna C. Pickel. V steklarstvu pa izdeluje brušeno steklo in ogledala tovarna Kristal na Koroški cesti.

Kovinsko industrijo zastopajo naslednica stare Denclove in poznejše Bühlove tovarne zvonov J. Pengg, ki vliwa tudi stroje in druge kovinske predmete, St. Kotoun, kovinski izlivki, ponikljevanje in galvaniziranje (Frankopanova), tovarna strojev, vlivanje železa in kovin Ježek & Co. v Orešju in Utensilia, izdelovanje pripomočkov za industrijske obrate v Cvetlični ulici.

Kljub inozemski konkurenci črevljarskih industrij se je v Mariboru lepo razvila domača industrija črevljev Karo na Koroški cesti.

Kovinska industrija se je pod mariborskimi vplivi nastanila posebno v predmestju Tezno, kjer jo predstavljajo Splošna stavbena družba, ki s svojimi železnimi konstrukcijami ne zalaga samo domačega trga, temveč je prodrla do osrčja Balkana, za njo pa iz izdelovanja kablov in škropilnic vzrastla metalurgična industrija Kovina. Kakor se usmerja kovinska industrija na Tezno, tako je lokalizirana mesna na Košake (Wögerer).

Od ostalih industrij izdeluje J. Perhavec likerje, dezertna vina in sirupe (Gospodka), Margo (Aleksandrova cesta) marmelade, sadne soke, kompote in sadne izdelke. Potem ko je ustavila izdelovanje

piva pivovarna Union, je ostala Mariboru edina pivovarna Čeligi (Koroška), ki je znana po svojem kvalitetnem pivu.

V povojni dobi je nastala v Mariboru še vrsta drugih industrij, ki se pa niso vzdržale; vzroke za to smo deloma navedli že po besedah R. Pipuša, za nadaljnja proučavanja povojnih industrijskih

Mariborsko strelišče v XVIII. stoletju (Vodnikov trg in Pristaniška ulica)
(Po sliki v mariborskem muzeju)

prilik pa še ni prišel čas. V splošnem povdarjamo, da se je povojni Maribor de facto razvil v največje torišče jugoslovanske tekstilne industrije in da je današnji Maribor resnični jugoslovanski Manchester. V primeri s sirovinami, ki jih daje Podravje, pa je treba omeniti relativno majhno predelovanje sadja, vina, lesa in poljedelskih pridelkov. Vzroki za razvoj tekstilne, pa tudi kovinske industrije ter za nemožnost razvoja industrij, ki predelavajo kmetske agrarne pridelke, so v povojni protekcionistični gospodarski politiki Srednje Evrope, vsled katere se je mogla nastaniti v Mariboru zlasti tekstilna in za njo kovinska industrija in vsled katere pa je propadlo in zaostalo predelovanje podravske surovine.

Važen činitelj v razvoju mariborske in okoliške povojne industrije je razvoj mariborskih mestnih podjetij, in to v prvi vrsti električnega podjetja. V letu 1920 je mariborska občina za dogledno dobo opustila misel lastne elektrarne ter je sklenila zvezo z elektrarno na Fali. Sicer je obstojala možnost gospodarske kooperacije mest Maribor in Gradec še v povojni dobi, ali mednarodni momenti in vplivi so bili tako močni, da je padla misel mariborsko-graške dravske elektrarne v vodo. Ker pa Maribor z elektrifikacijo mesta ni mogel dalje čakati, je stopil v stik s Falom, kar se je v kratkem izkazalo kot gospodarsko zelo ugodna rešitev elektrifikacijskega vprašanja Maribora. Na ugodni prometni točki na stikališču industrijske Srednje Evrope z agrarnim Balkanom ima Maribor zadržane poljubne količine električne sile, katero kupuje izključno mestno električno podjetje od elektrarne Fale in katero potem prodaja dalje v mestu in v vseh okoliških občinah.

V Dravski dolini je bila med veliko vojno 1918 dovršena elektrarna v Fali, s produkcijsko kapaciteto 50.000 HP, ki je rešila vprašanje mariborske elektrifikacije. Mariborsko mesto falski elektrarni od vsega početka ni bilo naklonjeno. Štajerska električna družba je dobila koncesijo za elektrarno na Dravi 1913; istega leta pa je dalo avstrijsko poljedelsko ministrstvo tudi mestu Mariboru koncesijo za izgradnjo elektrarne pri Mariborskem otoku, katera bi mogla proizvajati predvidoma 20.000 HP. Ker pa je bilo to za mariborske potrebe preveč, je dosegla mariborska občina sodelovanje z Gradcem, po katerem zgradita Maribor in Gradec na Dravi elektrarno (Graz-Marburger-Drauwerke), ki bi zalagala Gradec in Maribor z njenimi okollicami z električno energijo. Fala se je takoj po koncesiji tudi začela graditi, in pojavljali so se vedno močnejši glasovi, da se naj doseže sodelovanje med mesti Gradec in Maribor ter bodočo falsko elektrarno. Potek tozadevnih debat nalikuje današnjim debatam o elektrifikaciji Slovenije. 1916, ko je bila Fala že blizu dograditve, je izjavil vladni komisar Gradca Underrain kot predsednik Graz-Marburger-Drauwerke, da vztrajate obe mesti na dograditvi elektrarne pri Mariborskem otoku, kateri je zasiguran odjem elektrike v obeh mestih z okollicama in da je zasigurana tudi rentabilnost projektiranega podjetja, ako se bodo upoštevale vse upravičene želje prebivalstva. Izid svetovne vojne je stavil novo mariborsko elektrarno z dnevnega reda in eno prvih del povojne občinske uprave je bila sklenitev pogodbe med mestom Mariborom in falsko elektrarno, po kateri zalaga Fala Maribor z električno energijo. 1920 so zagorele namesto prejšnjih plinovitih po Mariboru električne luči.

To je bilo potrebno tudi z vidikov mestne plinarne. Mariborska plinarja je bila navezana na uporabo črnega premoga, katerega je bilo treba po prevratu uvažati, kar pa ni šlo vedno gladko. Bila je potrebna preureditev plinarne na proizvodnjanje plina z domačim premogom in pa modernizacija plinovodov. Električna je omogočila oboje; skraja je sicer padel konzum plina po navedbah ing. D. Tomšiča 1928 na minimum 448.000 m³ pri 600 odjemalcih, a se je do 1933 pri 1466 odjemalcih zopet dvignil na 774.000 m³. Namesto razsvetljave pa se plin danes uporablja predvsem v gospodinjstvu, medtem ko je v industriji igral važno vlogo samo pri gotovih panogah, kakor n. pr. pri tovarni električnih žarnic »Volta«.

Po rešitvi elektrifikacije mesta, je mariborska občina rešila tudi vprašanje prometa. Pred vojno je mislil Maribor zlasti v času gradnje dravskega mostu na uvedbo tramwaya. Z naraščajočim avtomobilizmom, katerega je začel izrabljati že 1913 M. Gorišek za zvezo Sv. Lenarta z Mariborom, kar mu je pa oblast kmalu preprečila, so se kmalu po vojni pojavile prve avtobusne zveze (A. Lininger) Maribora z okolico (Ptuj, Slatina-Radenci). 1926 je uporabila novo prometno sredstvo tudi mariborska občina, ko je uvedla avtobusni promet Maribor—Celje. Tej medkrajevni zvezi so sledile druge in 1927 avtobusni promet po mestu Mariboru in najbližji okolici.

Že pri uvedbi mestnega avtobusnega podjetja je igrala precejšnje vlogo poleg razvoja gospodarskega mariborskega območja ideja tujskega prometa. Jasno pa je prišla misel tujskega prometa do izraza pri rešitvi kopališkega vprašanja. Kopališko vprašanje je v Mariboru obstajalo nad pol stoletja. Do sedemdesetih let preteklega stoletja je bilo v Mariboru dvoje kopališč: Kartinovo parno in kadno kopališče v Strossmajerjevi ulici ter staro kopališče na vogalu današnje Kopališke in Usnjarske ulice. Zadnje je bilo namenjeno širokim plastem meščanstva ter je obstajalo iz kadnih kopeli v imenovani vogelni hiši in iz dravskega kopališča, ki je bilo prirjeno na dveh ladjah vzhodno od vodnega stolpa. To dravsko kopališče pa je v sedemdesetih letih zastarelo in vsled tega ponehalo, nakar je propadlo tudi sosednje kadno kopališče. Slučaj pa je hotel, da je istočasno prenehalo tudi Kartinovo kopališče in kopališko vprašanje je morala sedaj vzeti v roke mestna občina. Z njenim sodelovanjem sta postavila 1893 brata Dencl sedanje mestno kopališče v Kopališki ulici.

Vprašanje prostih vodnih kopeli pa je ostalo odprto ter ga tudi niso mogle likvidirati nove obdravske Kristianove in Käferjeve kopališke naprave. Vzrok temu je bila Drava s svojimi pogostimi nesrečami, poleg tega pa kakovost dravske vode sploh. K temu je že pred vojno manjšalo pomen mestnega kopališča uvajanje kopalnic v stanovanjih, kar je še prav posebno po svetovni vojni sukcesivno zmanjševalo pomen mestnega kopališča in terjalo prosto vodno kopališče. In tako se je pojavila v začetku XX. stoletja v Mariboru težnja, da se zgradi veliko javno kopališče, ki bo namenjeno v prvi vrsti otrokom in pa tistemu delu meščanstva, ki si ne more dovoljevati obiskov morskih, jezerskih in termalnih, z eno besedo letoviških kopališč.

S strani hišnih posestnikov je izšla močna struja, ki je izvršila teoretične predpriprave za izgradnjo javnega mariborskega kopališča pri Treh ribnikih. Po načrtu dr. Flicka, glavnega propagatorja te misli, bi se izgradil iz ribnika pri današnji Kličekovi restavraciji kopalni bazen za plavače v velikosti 1000 m², iz višjega pa enaki bazen za otroke in neplavače, ki bi dobili ob bazenu za igrišče peščeno sipino. Okoli obeh bazenov so bili projektirani prostori za zračne in sončne kopeli, mrzli in topli tuši, filter, peščene kopeli itd., v okolici na goriških pobočjih pa za Ortelove terenske kure. Ta kopališki načrt je nastal v zvezi z otvoritvijo mariborskega vodovoda ter je tudi predpostavljaj napajanje obeh bazenov po mariborskem vodovodu.

Mestne politične in finančne prilike pa niso dovolile izvedbe tega načrta, ki tudi ni našel zadostnega razumevanja med povprečnimi meščani. Mestna občina je oficijelno obravnavala načrte za obdravsko kopališče na Schmidererjevem posestvu nad brvjo v Studence. Ali povprečna javnost se je zadovoljevala z obstoječimi obdravskimi kopališči ter ni kazala potreb po modernejših. Velika vojna je kopališko vprašanje z mnogimi drugimi likvidirala, potem ko je moderniziral Dencl 1914 kopališče v Kopališki ulici.

Po veliki vojni pa je izgradnja ilirijanskega kopališča v Ljubljani in povdarjena tujskoprometna politika mariborske občine oživila v arhivih zaprašene načrte o mariborskem kopališču. In predvsem iz tujskoprometnih vidikov je mestna občina kupila idiličen Mariborski otok in zgradila na njem 1930 otvoreno moderno kopališče. Naloga tega najmodernejšega kopališča v jugovzhodni Evropi je nuditi tujcu v podravski prestolici slično, kar mu nudijo druga moderna kopališča, domačinu pa kopanje v zvezi s naravo kot nadomestilo za počitnice izven Maribora. Kaj pomeni Mariborski otok za sportne in reprezentančne možnosti, je razumljivo. Tako je mariborsko mesto dobilo z novim kopališčem tujskoprometno atrakcijo prve vrste, ki vzdrži tujca vsaj nekaj ur v Podravju, ako ga že ne more pridržati mesto kot tako. Za Maribor sam pa je bil z novim kopališčem za dolgo dobo rešen problem higijenskega prostega kopališča sploh.

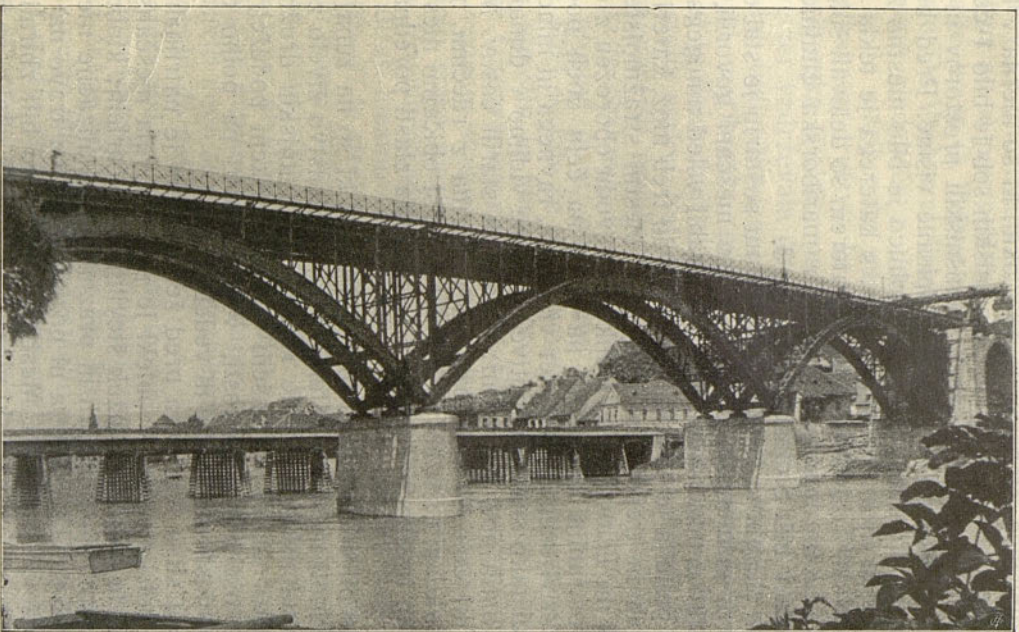
Ostala mestna podjetja so se morala z ozirom na nove sodobne potrebe modernizirati n. pr. plinarna, druga pa se prilagoditi kvantitativno rastočim potrebam kakor n. pr. mestni vodovod. Splošno rečeno moremo ugotoviti, da je v povojni dobi Maribor s svojimi podjetji držal korak z razvojem časa in tako omogočal razvoj mesta v novi dobi.

Če hočemo povojno mariborsko gospodarstvo kratko označiti, potem vidimo, da se je v prvih povojnih letih na podlagi starih trgovinskih zvez razvijala trgovina po starih uglajenih potih, katerim so se pridružile še trgovske zveze z vzhodom Jugoslavije; istočasno se je mogla visoko razviti pod vplivom povojnega pomanjkanja blaga tudi mariborska obrt. Nastopajoča protekcijonistična politika pa je razvila nove industrije. Z ojačenjem protekcijonizma je oslabela mariborska zunanja trgovina, v krizo pa je zašla mariborska obrt in industrija predelovanja poljedelskih pridelkov; visoko pa se je razvila mariborska industrija, predvsem tekstilna, tako da nosi današnji Maribor povsem realni naslov jugoslovanski Manchester.

II.

Vzporedno z gospodarskim je šel kulturni in nacionalni razvoj Maribora, za katerega podamo najprej nekaj spominov A. Mallyja, ki opisuje mesto okoli 1850 približno takole:

Mestna šola je bila v petdesetih letih na Slomšekovem trgu, v hiši današnjega policijskega komisarijata. V prvem razredu, v elementarnem, je vzgajal skupno dečke in deklice strogi učitelj Holz, medtem ko so v nadaljnjih treh razredih bili ločeni dečki od deklic. Z osnovno šolo je bilo združeno tudi učiteljišče, v katerem so se kandidati v pol leta pripravili za bodoči poklic. V takozvanem četrtem razredu so se učenci učili tudi praktičnih predmetov kakor stavbenega risanja, kartiranja itd. in ta razred je nadomeščal današnje meščanske šole. Dekleta, katera so končala elementarni razred, je

Patrijarhalni in moderni Maribor
(Stari in novi dravski most 1913)

nato skupno učil učitelj Schweickhart, katerega ni bilo videti nikoli drugače kakor v fraku in cilindru ter s peresom za ušesom. Na prostoru današnje pošte je bilo gledališče. Igralci so hodili na oder mimo bolnišniške mrtvašnice ter predvajali v tej dobi moderne viteške predstave. V težkem položaju se je znašel igralec, ki se je moral pri čarovniških predstavah spustiti pod oder, kjer je bilo zbirališče podgan. Poleg gledališča je bila proti Orožnovi ulici mestna oskrbnišnica in bolnišnica, staro poslopje z okni, ki so merila v kvadratu komaj 2 čevlja (ca. 60 cm). Tlo bolnišniških sob je bilo 1 čevljev pod gladino pločnikov in višina vseh bolnišniških prostorov ni dosegla današnje za stanovanjske sobe predpisane višine. Pred bolnišnico in tik 4 m pred glavnim vhodom v stolnico je bilo mestno župnišče, za njim dvorišče in na njem gnojišče, s katerega je tekla gnojnica v Orožnovo ulico. To je bil okoliš, v katerem so delovali šola, gledališče, bolnišnica in mestna župnija ter mariborska čitalnica, ki je bila dolga leta v hiši Slomšekov trg št. 3.

Vedno v elegantno črnino oblečenemu poštarju je stal ob strani mali in debeli pismonoša, o katerem so meščani govorili, da ima zato tako kratke noge, ker si jih je obrabil vsled mnogega letanja.

Mestna policija je obstojala iz dveh do treh mož, katerim je poveljeval strah in trepet zlasti dijakov, mestni stražmojster Dank. Pri procesiji na Telovo je šel Dank v sprevedu oborožen z ogromno sabljo in trostranim klobukom na glavi na čelu obeh podrejenih, starega in skrivljenega Savca ter visokega, ravnega in mladega Tonija ter dajal tako snov za motive, kakršne vidimo v dunajskih humorističnih listih pod naslovom: Iz dobrih starih časov. Mnogo je pripomogla k temu še temnozelena uniforma z rdečimi našivi na vratu. Za vsakdanjo službo pa je imel policist običajno mesto sablje dolgo špansko trstiko, pred katero se je tresla zlasti poredna mestna mladež.

Dankl je bil eden od mariborskih tipov, ki so na zunaj označevali kot originali mesto, medtem ko je meščanstvo živelo za sebe v zaključenih salonskih ali boljše rečenih gostivanjskih družbah. Bilo je slično kakor danes na našem vinogradniškem podeželju. Polno romantičnih osebnih zunanosti, v notranjosti pa polno tužnih in grenkih skrivnosti, za katere ni vedel nikdo.

Družabna slika Maribora pred železnicami je patrijarhalna, pol meščanska, pol kmetska. V obleki je prevladovala meščansko-obrtna čepica, ki je dajala zaslužek številnim čepičarjem; klobuk je nosil meščan samo ob nedeljah in praznikih. Kanalizacije mesto pred šestdesetimi leti XIX. stoletja ni poznalo, pač pa travo na ulicah in cestah, v deževju pa blato. Mestni vodnjaki so bili zbirališče ženskega spola, kleti v Vetrinjski ulici in zidanice v okolici pa moškega. Meščanska zbirališča pa so bili domači plesi, rodbinski sestanki, trgatve in poleg njih Janževi žegni ter Martinove slave. In s teh je ob 11. uri zvečer klical meščane zvonček na mestnem magistratu domov, kjer so se mogli še ohladiti na že imenovanih klopeh pred hišami. Za varnost ponoči pa je skrbel nočni čuvaj, ki je v jutranjih urah tudi javljal, da je prišel čas vstajanja.

Po Puffu je večina Mariborčanov obvladovala nemški in slovenski jezik. Samo nemškega so znale rodbine, ki so se v mesto priselile iz daljne tujine, kakor že imenovani Götz iz Hohenzollern-Sigmaringena, Reiser iz Würtemberškega, Gasteiger iz Tirolskega itd.; okolica pa je bila slovenska, odkoder je prihajalo v Maribor delovno ljudstvo, ki se je običajno priučilo nemščine že v prvem v Mariboru prebitem letu. Poleti je staro meščanstvo zahajalo na izprehode v že imenovana vinska zatočišča v najbližji okolici, pogumnejši pa so se povzpeli tudi na Sv. Urbana in zlasti od petdesetih let dalje, ko je O. Reiser priredil stolp cerkve Sv. Bolfenka, tudi na Pohorje. Od Vseh svetnikov do Velike noči je združevalo meščanstvo mestno gledališče z dramskimi in muzikalnimi predstavami; v glasbi se je mariborska mladina izobraževala v 1825 ustanovljenem muzikalnem društvu, ki je začelo delovati 1841. 1823 ustanovljena mariborska čitalnica pa je prirejala poleg gledališča predstave in zabave ter vzdrževala čitalnico časopisov; med temi časopisi so bile zgodaj tudi »Novice«. Izrazito pevsko kulturo pa je začelo 1846 gojiti mariborsko moško pevsko društvo (Männergesangsverein), ki je dolgo tudi skrbelo za cerkveno petje v mestni župni, današnji stolni cerkvi. Največ zanimanja pa so kazali stari Mariborčani za najstarejšo mariborsko družabno organizacijo, za Strelsko društvo, ki je obstajalo že 1700. Iz tega leta so nam namreč znani nekateri njegovi člani, med njimi tudi mariborskih graščak grof Khisl. Iz 1703 so bile še v predvojni dobi ohranjene strelske tarče. V XVIII. stoletju je imelo društvo svoje strelišče za mestnim obzidjem ob takozvanem globokem jarku, ki je končaval ob Dravi pri gornjem vodnem stolpu; z današnjega položaja Maribora rečeno se je nahajalo staro mariborsko strelišče na zahodnem Vodnikovem trgu in v Pristaniški ulici. To strelišče je bilo opuščeno 1809, ko so začeli podirati mestno obzidje, pri čemer so podrli tudi gornji vodni stolp. 1809—27 je strelsko društvo spalo. Do 1829 pa sta društvenika Herzog in König pripravila strelišče pri Hudičevem mlinu v Orešju, kjer so se vršila streljanja do 1862, ko se je strelsko društvo preselilo na novo strelišče v Pikardijo (danes Vinarska in sadjarska šola). 1872 je kupila Pikardijo štajerska dežela in strelci so si morali pripraviti novo strelišče v grajskem gozdu nad Tremi ribniki, ki je bilo v rabi do velike vojne.

Organizacijska podlaga mariborske družbe pa je imela izraziti stanovski meščanski in pokrajinski štajerski značaj. Narodnostni ali kolektivni čut je bil tej družbi tuj, kar nam najlepše dokazuje leto 1848 z največjo takratno manifestacijo ob blagoslovitvi zastave mariborske narodne straže. Slovenska zastava je enaka nemški frankfurtski in štajerska avstrijski državni. Stari Mariborčan je Štajerc, in to brez ozira na pokoljenje, poleg tega pa še zaveden meščan. Nemški občevalni jezik v mestu je v prvi vrsti zunanji simbol meščanstva kot stanu proti okoliškemu kmetstvu, ki je bilo v svoji zunanosti slovensko. Stanovski duh vidimo n. pr. pri cehovskih mojstrih na deželi, ki se ne udeležijo procesije na dan Rešnjega Telesa doma, ampak v Mariboru, kjer nastopajo n. pr. podeželski čevljarji

z zelenimi vencami na glavi. Po letu 1848 in po otvoritvi Južne železnice pa se začne položaj izpreminjati.

Z razvijajočim se gospodarstvom so prihajali vedno bolj do veljave denarno močni priseljenci iz nemškega severa, medtem ko je slovenska misel našla oporišče v predstaviteljih lavantinske škofije, katere sedež se je 1859 preselil od Št. Andraža v Maribor. S prvimi se je v Mariboru jačil ustavni, z drugimi z konservativni duh. Do osamoslovenja je prišlo takoj v šestdesetih letih, ko so mariborski Slovenci ob nastopu ustavne dobe po vzoru hrvatskih čitalnic ustanovili po inicijativi Janka Serneca ter s sodelovanjem Antona M. Slomška ustanovili 1861 »Slovansko čitavnico« v Mariboru ter se tako družabno ločili od Kazinskega društva, v katerega so zahajali do tedaj. Slovenska čitalnica je rodila slovensko mariborsko družbo, postala zlasti z izvajanji glasbenih del Benjamina Ipavca eno od središč slovenske glasbene kulture ter bila do sedemdesetih let matica političnega življenja na Slovenskem Štajerskem. Prirejanje čitalniških besed, s petjem združenih izletov v okolico, obravnavanje sodobnih kulturnih in političnih vprašanj z narodnostnega slovenskega vidika ter navajanje mladine na slovensko čtivo in slovensko družbo kažejo notranje delovanje čitalnice, dokler je ni omajal razkol med liberalnimi Mladoslavenci in konservativnimi Staroslavenci. 1868 ustanovljeno mladoslavensko Slovensko politično društvo v Mariboru je poizkušalo nadaljevati taborjanski program in narodnostno radikalizirati podravski živelj, v političnem življenju pa prikrojiti slovenstvu nazore ustavnosti in demokracije. 1870 se ustanovi Konservativno politično društvo v Mariboru, ki poudarja narodnostno enakopravnost, se zavzema za sodelovanje Slovencev s konservativnimi Nemci na podlagi cerkveno-političnega programa in oktoberskega diploma, nastopa proti šolskim zakonom iz 1868 in proti okupaciji Rima po tretji Italiji. Nasprotstva med Slovenci so očitna: Mladoslavenci stremijo za politično zvezo Slovencev s Čehi, Staroslavenci s konservativci sploh; prvi odobravajo iz narodnostnih razlogov okupacijo Rima, drugi jo obsojajo s stališča cerkvenega prava; prvi odobravajo novo šolo kot demokratsko, drugi jo obsojajo kot brezversko itd. Zaslombo med ljudstvom najdejo Staroslavenci, mladoslavstvo v Podravju ne prode iz mest, ter ostane omejeno na slovensko izobraženstvo; politično društvo pa zaspri še pred smrtjo njegovega predsednika A. Tomšiča.

Mariborsko nemštvo je v ustavni dobi družabno združeno v kazini, politično pa v ustavnem društvu, ki ima v šestdesetih letih še izrazit kulturnopolitičen izraz brez osti proti nenemškemu narodu. Je v svojem bistvu izrazito demokratsko in liberalno ter gleda v konservativnosti in federalizmu izraz nasprotstva do ustavnosti, ki edina more združiti novo Avstrijo na podlagi bratske in svobodne enakosti. Konservativci, pri katerih igra važno vlogo plemstvo, n. pr. grof Brandis, so v očeh ustavnikov protirevolucionarji. Iz tega nasprotstva med ustavnimi in konservativnim gledanjem na državne probleme nastopi v sedemdesetih letih v Mariboru in Podravju tudi narodnostno nasprotstvo med Slovenci, ki so večinoma v konserva-

ktivnem in Nemci, ki so večinoma v liberalnem ustavnem taboru. Kot izraz ojačene narodnostne misli nastane poleg ustavnega društva novo nacionalno in napredno izrazito nemško društvo, ki odgovarja pri Slovencih Tomšičevemu političnemu društvu in katero nastopa v liberalnem in nemškem pravcu. Primer prvega je simpatiziranje obeh nemških društev z Dölingerjem in izdajateljem »Freiheit«.

Stara Frančiškanska cerkev
(Po sliki v mariborskem muzeju)

Nova Frančiškanska cerkev

Zimmermannom, primer drugega mariborska šolska politika. Do avstrijske šolske reforme 1868 je bila slovenščina v mariborskih šolah obligaten predmet. Nove pravice šolskih svetov so izrabili 1871 Mariborčani tako, da so slovenščino v osnovnih mestnih šolah ponižali na stopnjo neobveznega učnega predmeta. Meščani stare miselnosti so temu nasprotovali in dr. Waltner se je v občinski seji izjavil za obligatno slovenščino iz razloga, ker je Maribor slovensko mesto. Vsled tega napaden je odgovoril, da je to v geografskem smislu besede, torej enako kakor je Maribor narodnostno prikazoval Maribor nemški nacionalni poslanec in viltuški graščak J. Carneri. Kakor je slovensko miselnost podžgala taborjanska doba, katero uvede baš Maribor 1863 ob tisočletnici sv. Cirila in Metoda z velikim ljudskim shodom pri Brandhofu na Radvanjski cesti s 5000 do 6000 udeleženci, tako je nemško narodnostno mišljenje ojačil zmagovit izid nemško-francoske vojne 1870/71 ter Auersperg-Lasserjev režim.

Stari časi do vključno šestdesetih let, ko je stanovska meščanska in štajerska pokrajinska usmerjenost združevala mariborsko slovenstvo in nemštvo v eno miselno in socialno edinico, so tako

minili in ostali so na njo samo še spomini: 1862 se je vršila v Mariboru slovesnost štajerskih pevcev. Pri graških vratih je bil prirejen ob vhodu v »mesto« slavalok, raz katerega so vihrale črno-rdeče-zlate, belo-modro-rdeče, črno-rumene in zeleno-rumene barve, torej nemška, slovenska, cesarska in štajerska. In na pevskem banketu je Gradčan Spork povdarjal, da je vsak pevec, Nемеc, Slovenc ali Madžar vreden ljubezni, kajti v pesmi se združujejo vsi. In ob ustanovitvi telovadnega društva (Turnverein) 1862 je poslala Slovanska čitalnica k ustanovitveni slavnosti svojega delegata Jos. Šumana, ki je pozdravil novo organizacijo z »Gut Heil« na enakovrednost, nakar se mu je za pozdrav zahvalil zastopnik telovadcev M. Marco z Viribus unitis na sodelovanje obeh društev. Iz tega vidimo, da so šestdeseta leta v Mariboru leta z revolucionarno miselnostjo 1848, kjer prevevajo vse gesla: svoboda, enakost, bratstvo. V sedemdesetih letih pa že predpostavljajo Slovenci narodnost svobodi in Nemci jih v tem gledajo kot nasprotnike ustave in demokracije, za katere edine in resnične predstavitelje smatrajo nemštvo. V zvezi s tem stopijo v ospredje kulturna načelna vprašanja, zlasti cerkvena.

Mariborski Slovenci so za pridržanje konkordata, Nemci demonstrativno proti. Ob sprejetju šolskih interkonfesionalnih zakonov jih pozdravijo Nemci z iluminacijo, Slovenci jih odklanjajo itd. Novo prevladujočo mariborsko miselnost predstavlja najlepše otvritev protestantske molilnice 1865 v nekdanji celestinski cerkvi v Gospojni ulici, 1870 pa prvi civilni zakon v Mariboru.

K slovenskemu in nemškemu političnemu gibanju se v sedemdesetih letih pridruži še delavsko. Delavci in uslužbenci so postali z ustavo sicer osebno svobodni, niso pa bili socialno zasigurani. Železnice so povzročile dvig cen agrarnih izdelkov, znižale pa so cene industrijskih izdelkov ter spravile stare obrti v krizo; poleg tega pa je vplival na delavske plače vedno večji dotok delovnih moči z dežele in dotok kvalificiranih delavcev s severa. V teh razmerah je pričel menda 1868 organizirati zlasti obrtne pomočnike in vajence v delavsko izobraževalno društvo dunajski revolucionar iz 1848, Wisthaler, ki je imel branjarijo v Mariboru na Glavnem trgu. Po programu je bilo društvo izobraževalno, v narodnostnem oziru svobodnjaško ter je na zunaj nastopalo s slovensko in nemško zastavo. V letih 1870—72 imamo v Mariboru že vsakoletne štrajke, in to raznih obrtniških pomočnikov in vajencev. 1872 je graško namestništvo delavsko izobraževalno društvo razpustilo, češ, da je prekoračilo svoj delokrog. Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da je bil organizator štrajkov v sedemdesetih letih nekdanji dunajski demokrat Wisthaler. Auerspergova in pozneje Taaffejeva vlada sta držali delavstvo, ki je bilo tudi načelno razklano, z močno roko pri tleh. V Mariboru je v tem podpiralo vlado javno mnenje Slovencev in Nemcev; Slovence kot politične predstavnike dežele je težil vedno večji odhod podeželskega delavstva v mesta in so nasprotovali zlasti osebnemu pravu poslov, n. pr. da se smejo ženiti in možiti brez soseskinega dovoljenja; z Nemci so se pa strinjali v individualističnem naziranju,

da je lastnik neomejeni gospodar svojega podjetja. Prva, ki sta se v Mariboru načelno bavila z delavskimi problemi, sta bila J. Pajk in F. Rapoc. Pajk je videl rešitev delavskega in obrtnega vprašanja v izvajanju krščanskih načel ter v volilni pravici, Rapoc pa v združni organizaciji, kjer je tudi aktivno sodeloval pri 1871 ustanovljenem Delavskem hranilnem in posojilnem društvu.

Od razpusta mariborskega delavskega izobraževalnega društva 1872 pa tja do leta 1888, ko se pojavi novo delavsko društvo, je delavsko gibanje v Mariboru razbito. Cepitvam socialističnih načel je sledila radikalizacija, ki se ni veliko razlikovala od anarhizma, kar je bilo povod za sukcesivna nastopanja policije, ki so preprečevala kulturnopolitične organizacije, vsled česar se je delavstvo moglo uveljaviti samo v gospodarskih organizacijah, kakršno je bilo že imenovano Delavsko hranilno in posojilno društvo. Obenem s tem pa je uvedla država zakoniti nedeljski počitek in 11 urni delovni čas v tovarnah ter tako počasi začela s socialno politiko. To pa je bilo dovolj zlasti za prišleke z dežele, da niso sledili socialističnim glasnikom, ki so prihajali v Maribor največ kot strokovni delavci z Dunaja, Gradca itd.

Politično zavest celokupnega mariborskega meščanstva v času narodnostne in politične diferenciacije kažejo najlepše volitve 1871: od 239 volilnih upravičencev, vpisanih v I. razredu je volilo 59, od 123 v drugem 31 in od 805 v tretjem se je poslužilo volilne pravice 96. Mariborčana bolj zanimajo družabne prireditve v kazini, praznovanje odlikovanih ali odhajajočih uradnikov in meščanov z bakljadami in pivskimi večeri, obilje meščanskih originalov, kakor je bil n. pr. V. Gašperšič, ki je šel peš 1862 na pariško razstavo, sodelovanje pri pustnih, Martinovih in drugih sprevodih, katere organizirajo gostilničarji in hotelirji z vozovi in kavalkado ter obravnavanje domačih in svetovnih dogodkov v okviru svojih znancev, ki so bili itak večinoma tudi sorodniki; saj so bili stari Mariborčani med seboj verižno če ne v sorodstvu, pa vsaj v svaštvu ali v botriji, ter so se prav po tem ločili od prišlekov.

V karakteristiko družabnega in javnega življenja naše dobe navajam dogodke iz resnega leta 1866. Ko se je pokazalo, da je vojna neizbežna, se je osnoval v Gradcu centralni odbor, v Mariboru pa njegova podružnica z grofom Brandisom na čelu, ki si je nadel nalogo organizirati corps ostrih strelcev, pozneje nazvanih alpskih strelcev. Mariborska podružnica je osnovala svojo pisarno v Gradu, odkoder je nabirala med meščanstvom denar; kajti oprema posameznega dobrovoljca je stala okoli 500 goldinarjev. Na Trgu Svobode je bil postavljen naborni šotor, pri katerem je igrala godba in kjer se je točilo vino, katerega so v izobilju darovali za dobrovoljske kandidate meščani. Javilo se je 73 prostovoljcev, ki so odšli v Italijo. Zmago pri Custozzi je praznoval Maribor obenem z »zmagami« na severu, v Soči pri Sketu. Po porazu pri Kraljevem Gradcu pa so priredila vsa mariborska pevska društva veliko veselico — vseh 10.000 srečk je bilo razprodanih — s srečolovom v korist vojnih žrtev. Prvotna namera prirediti pevsko proslavo na Maribor-

skem otoku je padla, ker se ni obnesel v Orešju zgrajeni parnik, ki bi naj vršil promet z otokom in ki bi bil osrednja točka vse prireditve. Tegetthofovo zmago pri Visu pa je proslavil Maribor s povdankom lokalnega patriotizma in s poimenovanjem Graške ceste v Tegetthofovo, mornarico pa je razveselil Mariborčan Kriehuber z darom 560 l podravskega vina. Patrijarhalno novačenje, zbiranje darov v zvezi s slavami in končno naturalno obdarovanje mornarice nam še govorijo o družabnem in miselnem položaju Mariborčanov iz dobrih, starih časov.

Proti osemdesetim letom XIX. stoletja je politična in kulturna diferencijacija Maribora in okolice zaključena. Slovenci, pri katerih neha razkol, ko se Mladoslavenci iz narodnostnih razlogov priključijo konservativcem, kateri dajejo slovenskemu političnemu in kulturnemu delu svoj pečat, osvojijo 1876 Brandstetterjev okoliški deželnozborski, 1879 pa Seidlov okoliški državnozborski mandat. S tem je postal Maribor neoporečno središče slovenske štajerske politike, kar se kaže tudi na zunaj v 1882 ustanovljenem mariborskem Slovenskem političnem društvu.

Obenem s slovensko in konservativno osvojitvijo okolice pa so bili Nemci politično omejeni na samo mesto Maribor, tako da neha biti Maribor za nemško politiko politično središče Podravja. V tem je bistvena razlika med nemškim in slovenskim političnim in kulturnim delom v Mariboru. Nemško delo je omejeno predvsem na Maribor, slovensko na podeželje; kakor se Slovenci ne morejo uveljaviti v mestu, tako se ne morejo uveljaviti Nemci ne politično in še manj kulturno na deželi.

V zvezi s tem pa je končana tudi narodnostna asimilacija. Z liberalno kulturno in politično orijentacijo se je razširila nemška narodna zavest med meščanstvom, s konservativno pa slovenska na deželi; kakor je manjkal Slovincem liberalizem, tako ni prišel konservativizem do veljave pri Nemcih. Mesta in večji trgi so tako do osemdesetih let zadobili proti prejšnjemu pokrajinskemu štajerskemu in stanovskemu meščanskemu izrazu nemški, podeželje z manjšimi trgi pa slovenski narodni značaj.

V dobi, ko je v Mariboru in okolici končana asimilacija in ko izgubi Maribor odločujoči nemški in liberalni vpliv na deželo, katerega nadomesti konservativni slovenski, pa postane Maribor izhodišče nemške narodne propagande za Podravje z ustanovitvijo Schulvereina in Südmarke. Pod vplivom teh nemških narodno-borbenih organizacij in pod vplivom izvršene narodnostne diferencijacije zadobivajo društva, ki so imela do sedemdesetih let še izrazito kulturni in družabni značaj, značaj nemškonacionalne ekspanzivnosti. To velja tudi za kazinsko in gledališko društvo, predvsem pa za Männergesangsverein, za telovadna društva in za pevsko društvo južnih železničarjev. Zlasti pesem, ki je bila v šestdesetih letih združevala narodnosti, postane sedaj nemško propagandno sredstvo v Podravju, tako da stopi sedaj na mesto prejšnje nemške politične propagande kulturna, poleg nje pa gospodarska.

V prvem delu nakazani razvoj gospodarstva je bil oprt na nem-

ški kapital v Mariboru in Gradcu ter na doseljence iz severa; izredno gospodarsko asimilacijsko vlogo za nemštvo je vršila tudi Južna železnica. Slovenci so sicer proizvajali delovne sile, popolnoma pa

Moderna prometna ulica v Mariboru (Slovenska in Aleksandrova)

jim je manjkalo pridobitnikov, ker so ti po svoji kulturni usmerjenosti redno prehajali v nemški narodni tabor. In tako vidimo, da tudi v mariborskem občinskem svetu, kjer so do sedemdesetih let obvladovale položaj meščanske in ustavne liberalne težnje, prevlada v osemdestih letih poleg liberalnega nemškonacijonalni duh, ki se pokaže zlasti ostro pri odkritju Slomškovega spomenika 1878, načelno pa 1882 v nagovoru novoizvoljenega župana Ferd. Duhača, ki je povdarjal, da bo kot zvesti sin mariborskega mesta skrbno čuval nemški značaj Maribora ter sledil ustavnim stopnjam svojih prednikov. Deset let pozneje pa je sprejel mestni svet resolucijo, v kateri nastopa kot prvoboritelj slovenještajerskega nemštva in Slovenskega Štajerskega sploh, ko pravi, da je prišel do spoznanja, da predpostavlja sedanja vlada Slovence na škodo Nemcev, da poizkušajo voditelji Slovencev vse, da se nemštvo na Slovenskem Štajerskem stre in končno, da je nemški pokrajinski minister v vladi grof Kuen-

berg brez moči in vpliva obvarovati Nemce pred nadaljnjimi škodami. Vsled tega poziva občinski svet mariborskega poslanca v državnem zboru Gustava Kokošineka, da nastopi z vso odločnostjo in brezobzirnostjo za slovenještajersko nemštvo in da stopi proti vladi v najostrejšo opozicijo, ako ne dobi od vlade sigurnih in takojšnjih poroštov, da bo nehala z dosedanjo Slovencem prijazno politiko. V tem sklepu vidimo jasno nastopajoči duh, ki so ga 10 let pozneje zastopali v državnem zboru desničarski nemškonacionalni poslanci Wastian za Maribor, Marechl za Celje in Malik za Lipnico in kateri so onemogočavali rešitev narodnostnega vprašanja v Podravju, ko niso uvidevali dejanskega slovenskega kulturnega razvoja v Podravju, ter ko so narodnostno istovetili mesta Maribor, Ptuj in Celje s celotnim Slovenskim Štajerskem.

Vzporedno z nemško narodnostno radikalizacijo je šla tudi slovenska. Čitalnica je združevala mariborske Slovence v trdno družbo, Slovensko politično društvo je usmerjalo vse Slovensko Štajersko enako kakor so časniki »Slovenski Gospodar« in »Südsteirische Post« združevali slovenstvo v enem taboru. Za narodnopolitično diferenciacijo pa izvedejo v naši dobi mariborski Slovenci tudi gospodarsko, ko ustanovijo 1882 Posojilnico v Narodnem domu. Vendar so pretežne politične težnje kakor zahteva po slovenščini na sodnji, na upravi, slovensko šolstvo, vsled relativno malih uspehov zrahljale slovensko politično fronto, zlasti v neposredni okolici mesta, ko je nastopil tudi tukaj nov nasprotnik slovenskih konservativcev in nemških liberalcev socializem.

Načeloma socializem ni bil protislovensko usmerjen. To vidimo iz nastopanja mariborskih socialističnih delegatov na strankinih shodih, kjer zagovarjajo redno n. pr. potrebo po izdajanju slovenskega socialističnega lista. Praktično pa je postala stvar drugačna, ko je bil Maribor — obratno od Celja — priključen graški socialistični organizaciji, vsled pomanjkanja Slovencev v vodstvu, ter vsled identificiranja konservativno mislečega človeka s Slovencem. Tako je mariborsko delavstvo prehajalo sedaj na isti način preko socializma v nemštvo, kakor preje meščanstvo preko liberalizma.

Oficijelni zastopniki mariborskih Slovencev in Nemcev so bili izrazito meščansko usmerjeni ter so se borili za politična narodnostna vprašanja. Malega človeka pa je trla vrsta vprašanj kakor socialno zavarovanje, delovni čas, kmeta pa zlasti vinogradniška kriza. Slovenski in nemški politik pa je delavska in kmetska vprašanja sicer priznaval, a jih je smatral v prvi vrsti kot propagandna gesla ter je reševal samo narodnostna. Vsled tega je padel socialistični program na plodna tla, kar nam kaže v devetdesetih letih, zlasti pa po hainburškem shodu, naraščanje socialističnih organizacij, pri katerih je inicijativno deloval zlasti Janez Krainer. 1889 so posamezniki že praznovali praznik 1. maja in 1891 je bil pri volitvah že postavljen socialistični števeni kandidat, ki pa je dobil vsled volilnega reda samo 4 glasove. V znamenju osemurnega delavnika in splošne volilne pravice pa je bilo 1891 praznovanje 1. maja že organizirano. Direkcija železniških delavnic ni dovolila prostega dneva

in ker je večina delavcev štrajkala, jih je odpustila nad 400. Policija je preprečila majniško zborovanje in slavnost, nakar je sledila v prihodnjih letih agitacija s posipanjem plakatov po ulicah, kateri so propagirali zlasti volilno reformo. Tajno delovanje je vodilo v ekstreme in najbolj znan tozadevni slučaj je slučaj Alojza Topličana, ki je bil 1894 obsojen radi širjenja anarhističnih brošur na 10 mesecev zapora, in ki je vodil 1895 do znanega in politično izrabljajnega Muhičevega procesa v Celju. Muhičev proces je našel odmev pozneje tudi v parlamentarnih debatah med dr. Benkovičem in Markhlom. Volitve v peto kurijo 1897 pa so pokazale Slovencem in Nemcem tako v mestu kakor v okolici naraščanje socialističnega gibanja, proti kateremu so bili oboji vsled svoje individualistične in racionalistične politike, kateri je manjkalo socialnega povdarka, brez moči.

Važno je pri tem ugotoviti, da je po odhodu L. Gregorèca 1886 iz Maribora v Novo Cerkev prešlo vodstvo štajerskih Slovencev iz Maribora v Celje na modernejši I. Dečkov krog, in da je kmalu prevzel Ptuj z narodnogospodarsko modernim J. Ornigom Mariboru vodstvo slovenještajerske nemške politike. Vzrok za delovno naza-dovanje slovenske mariborske politike je bilo dejstvo, da so jo vodili največ ljudje iz taborjanske šole, ki novih prilik niso doumeli, pri Nemcih pa porodičarstvo in v zvezi z njim osebne slabosti.

Te so prišle na dan v zvezi s političnimi borbami med socialisti in Nemci. Eden najhujših socialističnih nasprotnikov v Mariboru je bil magistratni ravnatelj Tax, bivši okrajni glavar v Brežicah. Pri občinskih volitvah 1900 je bil Tax prvi agitator za nemško nacionalne kandidate proti socialističnim, ki so pa kljub temu zmagali v tretjem razredu. Občinski svet pa je volitev iz formalnih razlogov razveljavil, namestništvo je pritožbo odbilo, in nato je socialistična pritožba proti temu ležala pri vrhovnem upravnem sodišču tri leta, torej skoro tako dolgo kakor so trajali mandati. In ko je bila za socialiste ugodno rešena in bi socialisti mogli mesec dni opravljati svoje mandate, jih večina k sejam ni vabila, ampak može, izvoljene 1901 v naknadnih volitvah. Te nemškonacionalno socialistične borbe so strasti na obeh straneh močno podžgale in s socialistične strani so zlasti črtili glavnega nemškonacionalnega agitatorja Taxa in poleg njega »Marburger Zeitung«. Iz socialističnih atak proti obema se je 1901 razvila takozvana vodovodna afera, kjer je bilo dokazano Taxu in mestnemu gradbenemu šefu Rezeghu, da sta prejemale denarje od tvrdke, ki je grádila mestni vodovod, da je tvrdka delo dobila po za njo zelo ugodnih pogojih. Istotako je bilo dokazano pred porotno sodnijo, da je odgovorni urednik Mariborčanke Partiš prejemal od iste tvrdke na roke denarne vsote za objavo člankov, ki so govorili o vodovodu. 1902 pa se je istotako pred poroto pralo perilo iz volitev 1901 in je bilo ugotovljeno, da so igrale pri volitvah kakor tudi sicer pri magistratni upravi ženske le preveliko vlogo; vsled tega je moral oditi z magistrata Tax in demisijo je moral podati tudi njegov zaščitnik, za regulacijo in modernizacijo Maribora sicer zelo zaslužni župan A. Nagy.

Predvojna doba.

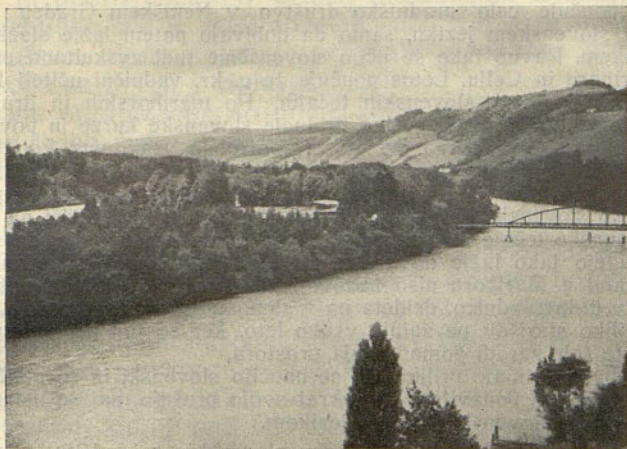
Notranje upadanje mariborskega nemškega in slovenskega političnega in kulturnega življenja je izhajalo iz dejstva, da ni Maribor držal ideološkega koraka s splošnim razvojem. Na prehodu iz XIX. v XX. stoletje pa se je položaj izpremenil. Potem ko se je v Podravju izvedla narodnostna diferenciacija, je ostalo idejno vse na stari slogaški podlagi iz osemdesetih let, ki je bila formalno konservativna in v kateri je idejno odločevalo Katoliško tiskovno društvo v Mariboru s Slov. Gospodarjem; izvrševalci tega pa so bili poleg duhovščine in učiteljstva največ liberalni advokati. Iz tega notranjega neskladja je bilo naravno nemogoče zasnovati vsak večji ali moderni pokret, dokler niso začeli na mestu stare slogaške slovenske trdnjave graditi nove mladi, oproščeni rodoljubnih tradicij.

Tako nastopijo v Mariboru kot posledica politične diferenciacije v okviru slovenstva dve struji: Prvo je započel R. Pipuš, ki je izšel miselno iz liberalizma in ki je usmeril svoje delo na gospodarstvo; vzporedno z njim je deloval Fr. Rosina, ki se je iz mladostnega socialista razvil v prosvetnega in kulturnega organizatorja. Pomlajen meščanski mariborski pokret je bil tako v zvezi z osebnostmi R. Pipuša in Fr. Rosine, v katerih se je izražal duh I. Dečka. Kot tretji pa je nastopal v prosvetni organizaciji in pri organizaciji slovenskih železničarjev J. Kejžar.

Kmalu za tem pa je vstal nad konservativnim gibanjem nov krščanskosocialni pokret, kateremu so načelovali A. Korošec, A. Jerovšek, J. Hohnjec in Fr. Kovačič. Prvi je idejno razgibal preko časopisja in s svojo osebnostjo mlajši, katoliško usmerjeni krog ter začel s konsekventnim organizacijskim delom na krščanskosocialni podlagi tudi z načelno borbo proti vsemu slogaštvu, drugi pa je deloval kot mladinski in gospodarski organizator. Pri prosvetnem delu je igral važno vlogo J. Hohnjec, medtem ko je Fr. Kovačič začel z — prvič v Mariboru sploh — znanstveno organizacijo, ko je ustanovil Voditelja, Zgodovinsko društvo in Časopis za zgodovino in narodopisje. Glasilo novega pokreta je postala »Straža«.

Strah starinov, da se bo s kulturnopolitično diferenciacijo oslabil politični in narodnostni položaj Slovencev, se je pokazal kot neutemeljen. Pomlajena, formalno slogaška skupina okoli Pipuša, Rosine in Kejžarja ter z novim elanom prežeta in idejno zasidrana skupina okoli Korošca, Jerovšeka, Hohnjeca in Kovačiča, so na novo utrdile mariborsko in podeželsko slovenstvo, in to mnogo solidnejše kakor samo na tradicijah in romantiki sloneče slogaštvo iz konca XIX. stoletja. V Mariboru samem diferenciacija ni prišla do izraza; tu so nastopali Slovenci enotno in simbol tega edinstva je bilo njih zbirališče Narodni dom. Ločili so se pa pri delu na deželi. Pipuš je začel z organizacijo delavstva v okviru Bralnega in pevskega društva Maribor, z organizacijo slovenskega trgovskega naraščaja v okviru že imenovanega Slov. trgovskega društva, z gospodarskim delom družbe sv. Cirila in Metoda, ki naj gospodarsko omogoči slovenske šole v Mariboru in okolici ter z organizacijo slovenske in-

dustrije. Podobno je Rosina deloval kot predsednik Posojilnice v Narodnem domu, kot organizator stavbne zadruga, ki naj omogoči malemu slovenskemu človeku lastno stavbo v mestu in okolici, v Čitalnici, po 1906 pa posebno v novo ustanovljenem mariborskem Sokolu. Politični povdarek pri Mariborčanih okoli Rosine in Pipuša ni igral vloge, organizacije, kjer sta imela prvo besedo, so imele izrazito mariborski in slogaški značaj.

Mariborski otok

Obratno pa so posvečali mladi katoliško usmerjeni okoli A. Korosča največjo važnost našemu podeželju. Tozadevno so začeli vzporedno z izdajanjem »Našega doma« z organizacijo mladine, ki se je 1906 organizirala v osrednji organizaciji v mariborski Slov. kršč. soc. zvezi, poveljni Prosvetni zvezi, ter 1908 ustanovljenem Orlu. Zadrugištvo je osredotočila nova usmerjenost v mariborskem pododboru Zadružne zveze in 1909 ustanovljeni Spodnještajerski ljudski posojilnici. Politično središče novega gibanja je postala 1907 ustanovljena slov. Kmečka zveza; narodnoobrambno delo pa so osredotočili v Slovenski Straži.

Novi gibanji sta bili idejno močni in tako je cepitev nazorov razvila tekmovanje sil, ki je poživelu prejšnje, obenem pa zopet razvilo iz Maribora politično središče krščanskosocialnih štajerskih Slovencev. Politično središče narodnaprednih štajerskih Slovencev pa je bilo v Celju. Enotno pa so nastopali mariborski slogaški in katoliško usmerjeni Slovenci v narodnoobrambni vprašanjih. V Mariboru se je tako pod vplivom Družbe sv. Cirila in Metoda ojačilo gibanje za slovensko šolo in kot primer tega gibanja navajam prošnjo, katero so 1908 in 1909 pošiljali slovenski starši kompetentni oblasti.

Podpisanec prosim, da se ustanovi v Mariboru javna ljudska šola s slovenskim učnim jezikom.

Zahtevam dalje, da se poučuje na ustanovljeni slovenski ljudski šoli po ve-

ljavnih zakonih in naredbah **tudi nemščina** kot učni predmet, toda na podlagi materskega, to je slovenskega jezika.

I. V svoji prošnji se sklicujem na člen 19. avstr. državnih osnovnih zakonov, ki pravi, da so vsi jeziki (torej tudi slovenski) enakopravni v šoli.

II. Slovenski pouk v naši ljudski šoli zahtevam tudi zato, ker je slovenščina v naših krajih potrebna. To dokazuje:

1. Mariborski trgovci in obrtniki zahtevajo od svojih pomočnikov, da znajo slovenski, kar se lahko bere v naznanilih vsake številke »Marburger Zeitung«. Saj ne sprejme nobena velika firma in skoro noben obrtnik in rokodellec nobenega učenca, če ne zna dobro slovenski.

2. Ker poučuje celo uradniško družstvo v Nemškem Gradcu svoje člane brezplačno v slovenskem jeziku, samo da dobivajo potem lažje službe na Spodnjem Štajerskem. Ravno tako se učijo slovenščine tudi avskultanti pri c. kr. sodiščih v Mariboru in Celju. Letos poučuje že c. kr. vadnični učitelj Herbst nemško mladino v posebnih slovenskih tečajih. Po mariborskih in drugih srednjih šolah obiskujejo nemški dijaki vedno pridneje slovenske kurze in povsod spoznavajo, da je znanje slovenskega jezika zelo potrebno vsakomur, kdor hoče stopiti v kako javno službo.

S slovenskimi stariši se torej ne ravna odkritosrčno, če se ne privoščijo njihovim otrokom slovenska šola, ko pošiljajo vendar nemški stariši na tihem svoje otroke v slovenske tečaje ali pa jim plačujejo domačega učitelja, da se učijo slovenski in pridejo tako lažje do kruha. Da slovenski stariši s sedanjimi javnimi ljudskimi šolami v Mariboru niso zadovoljni, dokazuje že to, da pošiljajo mnogi svoje dečke v c. kr. vadnico, dekleta pa v samostansko privatno šolo, da se učijo slovenski. Koliko starišev pa žaluje vsako leto, ker se jim pri zapisu niso sprejeli otroci v te šole zaradi pomanjkanja prostora.

Naši otroci naj imajo priliko, da se naučijo slovenski in se poučujejo v slovenskem jeziku. Zato ponavljam še enkrat svojo prošnjo, naj se ustanovi ljudska šola v Mariboru s slovenskim učnim jezikom.

Neutralna pa je ostala čitalnica in poleg nje 1900 ustanovljeno Sportno društvo »Maribor« ter Dramatično društvo v Mariboru. Značaj vseh teh društev je bil enoten mariborsko slovenski; kolikor je bilo v Mariboru Slovencev, toliko jih je zahajalo k prireditvam Čitalnice in Dramatičnega društva, ki so tako s prireditvami mobilizirale mariborsko slovenstvo.

1900 osnovano Sportno društvo Maribor sicer ni moglo tekmovali z nemškimi in socijalističnimi (Rapid, Hertha, Rote Elf) sportnimi društvi, zato pa je še tesneje združilo slovensko mariborsko meščansko družbo, oživilo čitalnične družabne prireditve, pomagalo pri ustanovitvi Podravske podružnice SPD in dalo temelj za ustanovitev mariborskega Sokola. Od danes še živih in vidnejših mož, so bili med prvimi člani društva Gorišek Milan, šolski svetnik Jerovšek Fran, Poljanec Leopold, Korošec Anton, Vreže J., Tratnik Karl, Potočnik Matej ter Žiher Fran. Sportno društvo je gojilo kolešarstvo, streljanje v tarčo s flobertovko (v Čitalnici), kegljanje (Narodni dom), lawn-tenis (na vogalu Cankarjeve in Maistrove), turistiko, amatersko fotografiranje in telovadbo (gimnazija).

Dramatično društvo pa je nekak zaključek razvoja Čitalnice ter poizkus združiti narodnostno slovensko gibanje z umetniškim.

Umetnost je našel Mariborčan v Gradcu, kjer je bil redni gledališki gost. V domače gledališče je šel za razvedrilo, iz družabnih ozirov ali pa iz težnje preživeti večer v prijetnem krogu prijateljev. Vsled tega se gledališče ni moglo nikoli povzpeti mnogo nad opere te dunajskega okusa, pa četudi je poizkušalo z Rigolettom ali pa Hoffmannovimi pripovedkami. Umetnost — v kolikor moremo o

njej govoriti — so gojila delavska pevska društva, Männergessangsverein in Filharmonično društvo, ki je kot prednik Glasbene matice vzdrževalo od osemdesetih letih lastno glasbeno šolo, pri Slovencih pa v začetku Slovanska čitavnica, nato — od 1894 — Bralno in pevsko društvo Maribor, tik pred vojno pa Dramatično društvo. Ustanovitve Bralnega in pevskega društva v Mariboru je v zvezi s političnim in kulturnim osamosvojevanjem malega slovenskega človeka, kateri se ni dobro počutil v družbi meščanskih čitalničarjev-prvakov. Razcepljene sile je 1909 zopet združil Kejžar v novem Dramatičnem društvu. Samostojno je prirejala gledališke predstave Krščanskosocialna zveza v Splavarski ulici.

Narodne organizacije so imele velike težave z mestnim magistratom, ki je ob vsaki priliki poizkušal onemogočiti slovenske javne predstave z motivacijo, da narodne organizacije nimajo koncesije za predvajanje javnih nastopov, temveč samo za svoje člane, in zahteval predložitev koncesije za prirejanje predstav. Ker niso bile Slovencem na razpolago niti vojaška, niti železničarska godba, je vzrastle iz Slov. trgovskega in obrtniškega društva poseben glasbeni odsek, predhodnik 1910 ustanovljenega Slov. glasbenega društva. Veliko težavo so imela narodna društva z razglasi in reklamo; kajti mestni magistrat je zabranjeval slovenske napise, razglase in lepake celo na hišah slovenskih posestnikov! Vendar je imelo tako Dramatično društvo kakor tudi Glasbeno društvo lepe uspehe, in to ne samo v Mariboru in okolici, ampak tudi na Koroškem, kamor je zaneslo slovensko besedo in pesem. Nastopali so kakor preje v Čitalnici, tudi sedaj diletanti, katerim so se pridružila gostovanja Celjanov ter ljubljanskih igralcev pod vodstvom Nušiča in Bukšeka. Glasbeno društvo je prirejalo koncerte salonskega in velikega orkestra, v Čitalnici pa se je ustanovila šola za pevski naraščaj.

Kljub umetniškim težnjam so imele tako slovenske kakor nemške glasbene in dramske organizacije izraziti narodnostno-probujevalni značaj. Narodno delo mariborskih nemških organizacij je bilo usmerjeno predvsem na Maribor, narodno delo slovenskih pa na vse Podravje.

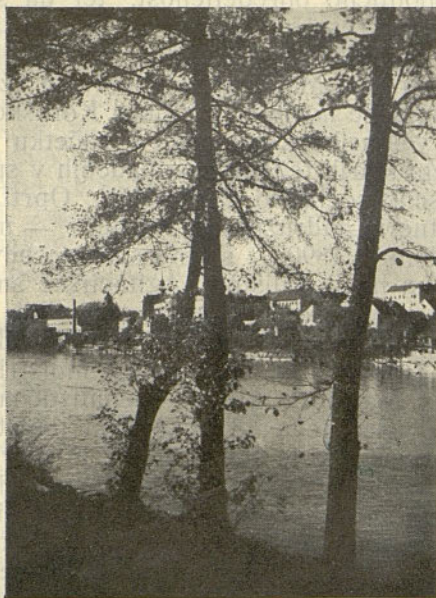
V nemškem meščanskem taboru je narodnostni pokret zavzemal vse radikalnejše oblike, katere sta na zunaj predstavljala mariborska državnozbornska poslanca Wolfhardti in po njegovi smrti 1905 H. Wastian, ki sta stala blizu schönerejanstvu. Direktno pa se je v schönerejanskem smislu usmerila mladina, kar nam dokazuje na zunaj sportno društvo »Schönerer« in delovanje N. Jahna, urednika »Marburger Zeitung«. Radikalizacija nemškega narodnostnega življa je vodila 1906 k politični cepitvi mariborskega življa, ko so se zmernejši elementi odcepili od radikalnih in ustanovili list »Marburger Presse«, ki se pa ni mogla držati. Posledica političnega razkola nemškega meščanstva je bila 1907 pri splošnih, javnih in tajnih volitvah zmaga socialističnega kandidata J. Resla proti H. Wastianu, kar je zopet združilo mariborsko meščanstvo na podoben način kot nemške volilne zmage v sedemdesetih letih naše Mlado- in Staroslovence. Poleg takratne nemškonacionalne poli-

tične usmerjenosti pa so nastajale v mariborski politiki sami lokalne struje, povzročene po lokalnih problemih kakor je bilo n. pr. vprašanje novega dravskega mostu, nove mariborske elektrarne itd. Zlasti vprašanje mostu je razdelilo nemško meščanstvo v celo vrsto skupin, katere so zastopale največ interese posameznih ulic z ozirom na lego bodočega mosta. Tako imamo n. pr. eno skupino, ki je hotela most na črti Vetrinjska ulica—Tržaška cesta, drugo, ki je tudi zmagala, na črti Gosposka ulica—Kralja Petra trg, tretja, v kateri so bili zlasti zahodni Magdalenčani, na črti Pristaniška ulica—Frankopanova itd. A to so bila interna vprašanja nemške lokalne politike, v kateri pa je obvladovala vedno bolj položaj »Marburger Zeitung« z urednikom N. Jahnom, in kar se je pokazalo posebno jasno ob izbruhu svetovne vojne pri denunciacijah in aretacijah mariborskih in okoliških Slovencev. V mestu samem se je nemško gibanje usmerilo proti Slovencem in socijalistom. Primere za prvo že poznano iz nastopanja proti Dramatičnemu društvu. V smeri proti socijalistom pa so poizkušali Nemci z organizacijo delavstva in obrtništva zaustaviti porast socijalistov. Tako je nastalo delavsko društvo Drauwacht, organizacija nemškonacionalnih trgovskih pomočnikov (1905), organizacija nemškonacionalnih obrtniških pomočnikov (1900), organizacija nemških obrtnikov (1906) itd.

V kulturnem in prosvetnem življenju mariborskega meščanstva sta dajala inicijativo zlasti Südmarka in Schulverein, ki sta pri tem reševala tudi socialna meščanska vprašanja in mariborska podružnica nemškega jezikovnega društva, ki je že koncem XIX. stoletja prirejalo v kazini predavanja, kakor jih prireja danes Ljudska univerza; javna predavanja je prirejala v zimskem času tudi Südmarka, in to največ s tujimi predavatelji, pozneje tudi Schulverein. Südmarka je 1899 ustanovila zavetišče in posredovalnico dela za nemška dekleta; dala inicijativo za Dijaški dom in 1902 ustanovila v grajski dvorani Ljudsko knjižnico. Nemško mariborsko društvo je dalo inicijativo za ustanovitev ženskega učiteljišča in iz vrst Südmarke in Schulvereina je izšla inicijativa za ustanovitev nemške dijaške kuhinje in dekliškega penzionata z gospodinjsko ter kuhinjsko šolo (Vesna).

Sicer pa je bila nemška meščanska družba — obratno od slovenske — stanovsko ločena. Premožnejši sloji, zlasti oni s patricijsko tradicijo so se zbirali v Kazinskem društvu, ki je prirejalo v kazini redne koncerte, kabarete, maskerade in zabave, v zimskem času drsanje, v poletnem pa družabne sportne nastope v Ljudskem vrtu, kjer je tudi začelo kot prvo s tenisom. Filharmonično društvo je prirejalo koncerte v grajski dvorani, Männergesangsverein in Južni železničarji največ pri Götzu ali v Gambrinovi dvorani. Poleg gledališča so prirejale dramske predstave skozi Maribor potujoče skupine, in to največ v dvorani Križnega dvora. Da so nastopale v dobrodelne svrhe v gledališču tudi diletantske in visokošolske skupine, najpogosteje za nemško dijaško kuhinjo, je razumljivo. Senzacija je bil P. Roseggerjev recitacijski večer 1905 v kazinski dvorani v korist Olepševalnega društva, 1904 pa gostovanje pevcev

in igralcev iz Dunaja in Berlina. Znanstvene in umetniške ambicije so prišle malo do izraza in razstava slik (1904) domačina Al. Ozva-
 tiča je imela v splošnem še slabši uspeh kot ga izkazujejo današnje.
 Uspela pa je ustanovitev mestnega muzeja po A. Raku in narodne-
 ga muzeja po Fr. Kovačiču. V lepem razvoju so se nahajala telo-
 vadna društva, strelsko društvo in požarna bramba, ki je začela 1908

Maribor ob Dravi med državnim in železniškim mostom

Ob Dravi torišče stare usnjarske obrti, nekdanjih mlinov na ladjah
 in do danes po svojih stavbah primer starega patrijarhalnega Mari-
 bora. Pod tovarniškim dimnikom Kristanovo kopališče. Na terasi pred-
 vojna in prometna Tattenbachova ulica, primer sedanjosti.

z organizacijo rešilne postaje, kolesarska in dirkalska društva, kme-
 tijska podružnica in poleg tega veterani. Mariborska podružnica
 nemškega in avstrijskega planinskega društva pa se ni znala razmah-
 niti, vsled česar so se začela za turistiko zanimati posamezna telo-
 vadna društva, zlasti »Jahn«.

Medtem ko so večino družabnih organizacij vzdrževali mešča-
 ni sami, pa so našle narodne bojne organizacije zlasti Südmarka,
 Schulverein, društvo za varstvo otrok itd. svoje trajne in bogate
 podpornike v Mestni hranilnici ter v Mariborskem kreditnem za-
 vodu. Te organizacije so poleg telovadnih društev stopnjevale med-
 sebojna narodnostna nasprotstva, ko so nastopala obenem z Män-
 nergesangsvereinom tudi izven Maribora v slovenskem podeželju,
 zlasti na Pesnici, v Radvanju, v Pekrah ali v Št. Ilju, kjer je bila
 ustanovitev Südmarkhofa izrazito mariborsko delo. Posebno ostro
 je postalo narodnostno razmerje po ptujskih in ljubljanskih dogod-

kih, katero je vodilo k aretacijam Slovencev ob izbruhu svetovne vojne. Vsled teh razmer je postal Maribor za Slovence vroče tlo, kjer je pri defenzivnem položaju slovenstva mogel vzdržati res samo tisti, ki je bil značajan, odločen in brezkompromisen. Posledica tega razmerja Nemcev do Slovencev pa je zopet bila, da so bili Slovenci kompaktno združeni v narodnih organizacijah, in to brez ozira na kulturnopolitično opredeljenost, ter da so bile prireditve slovenskih organizacij resnično zbirališče za vse zavedne Slovence. In samo iz tega pojeklenelega življa je mogel ob prevratu vstati kader, ki je Maribor pod Maistrovim vodstvom vzel v svojo oblast in zbral nato okrog sebe novih sil s ciljem, Koroško.

Socijalisti so v Mariboru nastopali v začetku stoletja s podvojenim povdarjanjem starih teženj, zapopadenih v splošni volilni praviči ter za spušeno socijalno zakonodajo. Oprti že na lastne izobraževalne, sportne in združne organizacije — med zadnjimi zlasti bivši Ljudski dom iz 1890 — so bili skrajno nevarni v Mariboru vladajočim nemškimi nacionalistom. Agitacijske snovi so jim nudili dovolj meščani, ki niso upoštevali novih socijalnih razmer. Ko je n. pr. 1895 izšla naredba, ki daje pekovskim pomočnikom za nedeljsko delo med tednom 1 prosti dan, se marsikje mojstri tega niso držali. Tako je bilo tudi v Mariboru, kjer je socijalistična strokovna organizacija naznanila vsled tega 13 pekovskih mojstrov. Značilno za miselnost starih meščanov je dejstvo, da je mariborski magistrat vseh 13 mojstrov oprostil z motivacijo, da so mojstri pač prekršili zakon, ampak samo zato, ker so pomočniki izjavili, da jim je medtedenski dela prosti dan odveč, ker itak ne vedo kam s prostim časom. Ali pa slučaj, ko je 1908 referent za volilno reformo v graškem deželnem zboru, Mariborčan Kokošinek, ostal, namesto da bi podal na seji deželnega zbora poročilo o delavski kuriji, na trgatvi v svojem vinogradu. Podobni slučaji so nudili socijalistom ugodno agitacijsko gradivo, katerega so spretno izrabljali in pri tem podpirali politične in socijalne težnje s stavkami, oziroma s pasivnimi resistencami. Tako imamo razširjeno pasivno resistenco na železnici 1905, ko ni dovolila Južna železnica uslužbencem istih ugodnosti kakor so jih imeli državni železničarji. Velike stavke z demonstracijami pa so se vršile v znamenju volilne reforme 1905 zlasti potem, ko je v Rusiji car proglasil ustavo. V zvezi s to politično akcijo in v zvezi z razklanostjo mariborskega meščanstva ter deloma tudi kot posledica Taxovega delovanja na magistratu so 1907 zmagali pri reformiranih volitvah za dunajski državni zbor socialisti z J. Reslom in je H. Wastian ostal samo še deželni poslanec. Pri volitvah 1911 pa je združeno nemško meščanstvo — kakor smo že omenili — vrglo J. Resla in izvolilo H. Wastiana, ali socijalisti so bili meščanski nemškonacionalni stranki kot politični nasprotnik vse do svetovne vojne za petami.

Svetovna vojna in doba po 1918

Začetek svetovne vojne je pritisnil Slovence in socijaliste k flom in odločujoč vpliv je imel mariborski nemški narodni svet.

Šele s sklicanjem parlamenta 1917 so se razmere izpremenile in Maribor je postal s slovenskimi voditelji A. Korošec, K. Verstovšek in F. Rosina eno od središč gibanja za majniško deklaracijo. Proti režimu § 14 so ostro nastopali socialisti v stremljenju, izboljšati aprovizacijo delavcev, dvigniti mezde in za svobodnejši režim. Viden znak tega so bile demonstracije, zlasti železničarjev 1917. Diametralno nasprotna pa so postala socialistična in slovenska pota 1918 ob prevratu. Medtem ko so mariborski Slovenci pod vodstvom Narodnega sveta v delu vseh Slovencev, v Dravski dolini, zlasti pa Slovenskih gor, smotreno pripravljali Jugoslavijo, so videli socialisti bodočo avstrijsko mejo, v meji dosedanjih socialističnih organizacij, ki so priključevale Maribor h Gradcu, in s tem Avstriji; predvsem pa je usmerjalo mariborske socialiste k Avstriji republikanstvo in nasprotstvo do militarizma. Tako je v provizornem deželnem zboru v Gradcu koncem 1918 zastopal Maribor tudi socialist H. Zupanc. S tem so politično stopili nujno v vrsto nemških nacijonalcev, ki so pred prevratom vodili k cesarju Karlu deputacije za nedeljivo Štajersko, proti majniški deklaraciji in proti Jugoslaviji.

Prevrat v Mariboru je odločil usodo mesta v korist Jugoslavije, ker so mariborski slovenski voditelji s K. Verstovškom in F. Rosino ter vojaško vodstvo z R. Maistrom gledali položaj realno in brez romantičnih očal. Prevzemu vojaške komande po generalu R. Maistru je sledila lokalna mobilizacija in tej razorožitev nemške zelene garde, zavarovanje meje proti nemškemu Štajerskemu in priprava za akcijo na Koroškem, katero pa je preprečila ljubljanska vlada. Nevarnost železničarskih štrajkov so zlomili slovenski železničarji. Vojaški zasedbi Maribora po domačih vojakih je sledil tekem 1919 prevzem vseh uradov in šolstva, tako da je saintgermanska mirovna pogodba samo uzakonila obstoječe stanje.

Vsled nemškega upravnega sistema, vsled gospodarske premoči nemštva ter vsled političnega razvoja, v katerem se niso Slovenci udeleževali niti liberalno, niti socialistično, se je vršila v Mariboru asimilacija življa iz dežele. Z novo upravo ter vsled izpremenjenih političnih prilik, obenem pa vsled porasta slovenske narodnogospodarske sile pa se je narodnostni položaj v Mariboru normaliziral s tem, da ostane danes Slovenec, ki se priseli v mesto, tudi v nadalje to kar je bil. S tem se je končalo stoletno umetno vzdrževanje nemškega mariborskega otoka v slovenskem Podravju, s tem pa se je izpremenila tudi zunanja slika Maribora, ki kaže mesto predvojne nemške slike, po vojni slovensko, kar odgovarja naravnim pokrajinskim razmeram in ustvarja to, kar je moralo nastati iz dejstva, katerega je navajal že nemški poslanec in filozof J. Carneri, da je Maribor v geografskem smislu slovensko mesto. Z novo sliko slovenskega in jugoslovanskega Maribora je zmagalo prirodno pravo avtohtonega človeka nad domnevano kulturno misijo kolonista.

Javno življenje se je v Mariboru po vojni razvilo do podrobnosti. Na mesto predvojne politične razdelitve v nemške nacijonal-

ce, socialiste in Slovence so se Slovenci v Mariboru samem šele po vojni politično diferencirali v katoliško in svobodomiselno usmerjene; socialisti so se vzdržali s svojo stranko v nadalje, ki pa je zadočila pod vodstvom Slovencev in vsled dotoka z dežele slovenski značaj. Poleg obeh slovenskih meščanskih strank in socialistov so se Nemci organizirali v lastni narodni stranki, medtem ko se niso mogle razviti po prevratu ustanovljena narodnosocialistična ter komunistična stranka. Prvo so polagoma asimilirale ostale slovenske stranke, komunistična pa je prenehala z obznanom 1920.

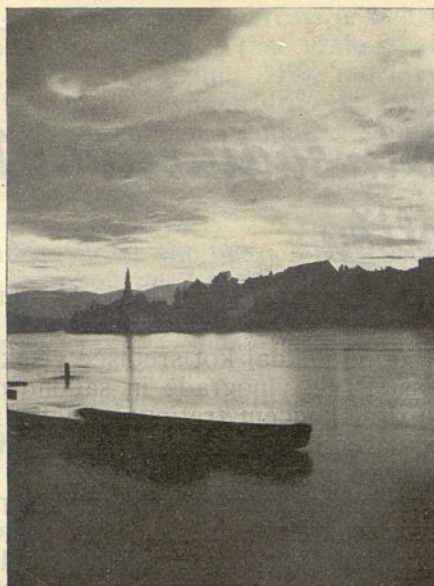
Okoli političnih strank, ki so ustanovile v Mariboru delovna središča za Mariborsko oblast, pa se je razvila vrsta kulturnih, strokovnih, prosvetnih, gospodarskih in sportnih organizacij, ki so na isti način kakor stranke obvladovale povojno javno življenje do 1929. Kulturno važen je povojni razmah mariborskih znanstvenih ustanov, združitvev mestnega, škofijskega in narodnega v današnji mariborski muzej, ustanovitev Študijske knjižnice, Banovinskega arhiva in Pedagoške centrale; za popularizacijo znanstvenih in kulturnih vprašanj pa skrbi z rednimi predavanji Ljudska univerza. 1929 so prenehale politične stranke in 1930 z ustanovitvijo Sokola kraljevine Jugoslavije tudi telovadne katoliške in socialistične organizacije. 6. januar 1929 pomeni zaključek mariborskega političnega in kulturnega razvoja, kateri je bil spočet 1861 z ustanovitvijo mariborske Slovanske čitavnice.

Sledi mu nova, današnja doba.

Za povojni kulturni Maribor kot tak pa najlažje dobimo vzporedno sliko s predvojnimi, ako ga s predvojnimi primerjamo.

Kulturni in zunanji nivô posameznega mesta najlažje presodimo po tem, koliko je izdalo mesto za zunanost (ceste, ulice, parki, drevoredi), za prosveto in za socialno skrbstvo, ki izhajajo iz gospodarske strukture posameznega mesta. Maribor 1914 je izdal za mestno zunanost 24.576.50 zlatih kron, kar bi znašalo danes okroglo 400.000 dinarjev; v iste svrhe je izdal Maribor 1932 2.321.506 dinarjev, torej več kot šestkratno vsoto predvojne dobe. Predvojni Maribor je v tem pogledu še stal z eno nogo v vaškem okolju, medtem ko vstopa današnji Maribor predvsem vsled potreb industrije in pa tujskoprometnih teženj zavestno v okvir resničnih mest. Podobno sliko vidimo pri socialnem skrbstvu. 1914 18.846.25 K (300.000 dinarjev), 1932 2.359.358 dinarjev. V socialnem pogledu je v Mariboru težko vprašanje najemnikov; medtem ko so bile najemnine postavljene na zlato podlago v sorazmerju s predvojno dobo, pa je le malo število onih najemnikov, katerih dohodki so istotako v sorazmerju z zlato podlago iz predvojne dobe. V šolstvu imamo 1914 23.585.15 K (manj kot 400.000 dinarjev), 1932 1.422.431 dinarjev. V znanosti in umtneosti 1914 6.059.75 K (80.000 dinarjev), 1932 343.956 dinarjev. Skoro osemkrat več izda današnji Maribor za socialno skrbstvo, ki je bilo v bistvu utemeljeno šele v povojni dobi, več kot trikratno vsoto za šolstvo in več kot štirikratno za umetnost in znanost!

In če Maribor tudi relativno ne narašča hitro po številu prebivalstva, pa je mariborska regulacijska, socijalna, prosvetna in kulturna politika dokaz, da se Maribor dviga s hitrimi koraki na položaj mesta s tujskoprometnim in kulturno evropskim obilježjem.

Pristan v Mariboru

Pristajališče splavov in najstarejši del mesta z Benetkami, mestnim stolpom, nekdanjim minoritskim samostanom in cerkviijo ter z Žičkim dvorom. Pristan je staro tržišče za les in železnino. Pogorje v ozadju, Kobansko, z najvišjim Žancerjevim vrhom.

Vinarstvo in sadjarstvo v Mariborskem okolišu

Ravnatelj Jos. Priol — prof. Fr. Vojsk

Maribor slovi že od nekaj kot središče visoko razvitega vinarstva in sadjarstva. Prve vinograde in sadonosnike mariborskega okoliša je moderniziral koncem tretjega stoletja rimski cesar Probus. V dobi selitve narodov so bili dotlej ustvarjeni nasadi večinoma propadli in so na novo vzcveteli šele v dobi po Karlu Velikem. V tem času nastali samostani in razni redovi, ki imajo raztresena še danes svoja posestva v okolici Maribora, so si pridobili mnogo zaslug za razvoj vinskih in sadnih kultur. Pred kakimi 100 leti je uredil v Pekrah nadvojvoda Ivan vzorno vinogradsko posestvo (današnji Janžev vrh) z obsežno drevesnico in trsnico, iz katere so dobivali okoličani sadno drevje in trte za obnovo svojih nasadov.

1872. je bila ustanovljena v Mariboru sadjarska in vinarska šola, ki je vzgojila mnogo odličnih strokovnjakov, kateri so pomagali pri obnovi sadonosnikov in po trsni uši opustošenih vinogradov po Sloveniji, Hrvaški in drugod. Ta zavod ima glavne zasluge, da je vinarstvo in sadjarstvo v zadnjih desetletjih v severovzhodnem delu Dravske banovine tako odlično napredovalo. Površina šolskega posestva znaša 58 ha, od tega 5 ha vinogradov na Kalvariji, kjer se pridelujejo izvrstna vina, katerim prednjači renski rizling. Sadonosnikov je okrog 8 ha. Pouk na zavodu traja dve leti.

Maribor leži na 15.45 stopinji vzhodne dolžine in na 46.5 stopinji severne širine ter ima pred severnimi vetrovi zaščiten lego po gorovju Kobansko in po hribčkih Slovenskih goric; na južnozpadni strani pa se dviga gorski masiv Pohorja. Absolutna višina Maribora znaša 274 m, absolutna višina mariborske Kalvarije pa 373 m. Na podlagi dvajsetletnih opazovanj (1901—1923) meteorološke postaje vinarske in sadjarske šole v Mariboru znaša povprečna letna temperatura 9.5 stopinje Celzija, povprečne letne padavine 1070 mm in povprečna letna solnčnost 1700 ur. Podnebne razmere so potemtakem za uspevanje vinske trte in žlahtnih sadnih plemen nadvse ugodne in na zunaj najbolje označimo mariborsko okolico, če navedemo, da

pokrivajo v Kamnici vinogradi 26%, v Košakah 51%, na Melju 53% in v Celestrini 50% od celotne površine.

Mariborski vinarski okoliš v širšem smislu besede se deli v **1. Pohorje in 2. v Kobansko s Kozjakom in z zapadnimi Slovenskimi goricami.**

V najboljšem delu pohorskega vinarskega okoliša — zlasti v Pekrah — raste sloviti **pekrčan**. Pekrčan je belo vino z ljubko rožico in svojstveno ugodno aromo. Trsne vrste so zastopane približno v sledečem razmerju: laški rizling 30%, mozlavec ali šipon 20%, renski rizling 20%, zeleni silvanec 10% in beli burgundec 10%; ostale sorte (žlahtnina, rulandec, traminec, sauvignon, muškatelec) so zastopane z 10%. Med podlagami prevladuje Riparija portalis z 80% in Rupestris št. 9 z 20%. Druge podlage vobče ne pridejo v poštev.

Vseh vinogradov v tem okolju je okrog 240 ha. Vina imajo povprečno 11—13% alkohola in 7—10% kisline.

Po mnenju mnogih vinarskih veččakov rastejo v pekrskih gorica — poleg ljutomerskih — naša najboljša vina severnega tipa. Vse pa nadkriljuje renski rizling, ki za povprečnimi renskimi vini prav nič ne zaostaja, marveč jih često celo prekaša.

Pekrska vina trošijo predvsem v Mariboru in okolici, v manjši meri tudi drugod; nekaj teh vin izvozijo tudi v Avstrijo.

V pohorskem vinarskem okolišu nahajamo tudi mnogo lepih sadonosnikov. V starejših nasadih so zastopane predvsem sorte: bobovec, kanadka, mošancelj, zlata parmena, šampanjska reneta, Harbertova reneta, zeleni knežak, rumeni bellefleur, kaslerska reneta, karmeliterca, pisani kardinal in londonski peping. V mladih nasadih prevladujeta kapadka in bobovec, v manjši meri krivopecelj, Baumannova reneta, prinčevsko in Boikovo jabolko. V zadnjih letih se širita Ontario in Jonathan.

Poleg jabolk so močno razširjene zlasti hruške-moštnice, črešnje in orehi, dočim je češpelj, breskev in marelic razmeroma malo. Povprečno odpade na: jabolane 65%, hruške 15%, črešnje 8%, orehe 7%, na češplje, breskve in marelice pa 5%.

Na prisojnih obronkih Pekar in Limbuša najdemo več starejših dreves žlahtnega kostanja, ki se odlikujejo tukaj po redni rodovitnosti ter po debelih in okusnih plodovih.

Drugi vinarski okolj **Kobansko s Kozjakom in z zapadnimi Slovenskimi goricami** ima zapadno od železnice Maribor—Špilje kakih 1050 ha in vzhodno navedene železnice 1620 ha, t. j. skupno 2670 ha vinogradov.

Bela vina iz zapadnih Slovenskih goric in s Kobanskega so vobče prav dobra potrošna vina lepe barve in prijetnega okusa z dokaj ljubko rožico. V boljših legah je največ belega burgundca, laškega rizlinga in silvanca, v slabših pa razen teh sort tudi še več ali manj starih domačih vrst kakor belina, podbel, peček, žlahtnina i. dr. Ta vina imajo povprečno 10—12% alkohola in 7—10% kisline.

Po Kobanskem pri Mariboru raste na Kozjaku **najboljši muškat** v Sloveniji; osobito je cenjen muškat iz **okolice Kamnice in od Sv. Urbana**.

Odrbana slovenjegoriška vina so: renski rizling, beli burgundec, muškadni silvanec (sauvignon), silvanec, traminec, modri burgundec, modra portugalka i. dr. V tem predelu se nahajajo večja vinogradna posestva, ki pridelujejo izborna sortna vina, sposobna tudi za buteljke.

Mešana črna ali rdeča vina se pridelujejo v manjši meri iz modre portugalka, modre frankinje, modrega burgundca in nekaterih drugih modrih sort.

Najbolj znane lege v tem vinarskem okolišu so: Mariborska Kalvarija, Kamnica, Sv. Urban, Košaki in Melje, dalje od Maribora pa Plač, Špičnik, Vajgen. Jareninski vrh in Cirknik. Največ vina iz tega okoliša gre v Maribor, nekaj v Ljubljano, na Gorenjsko, v Avstrijo i. dr.

V pravkar opisanem drugem vinarskem okolišu najdemo povsod — zlasti v položnejših, za vinsko trto manj ugodnih legah, v zavetnih dolinah in ravninah — obsežne jabolčne nasade. V okolici Kamnice in Rošpoha prevladuje v starejših sadovnjakih mošancelj z okrog 30%, nato sledi kanadka z 20%, bobovec z 10% in zlata parmena s 5%. Ostanek tvorijo: rumeni bellefleur, damasonski kosmač, kardinal, dolenska voščenska, Harbertova reneta, karmeliterca, ribstonski peping, grafensteinc in boskoopski kosmač. V mlajših nasadih so zastopani v glavnem bobovec, londonski peping, Jakob Lebel, Ontario, Jonathan in krivopecelj.

Od hrušk je največ tepke, Weilerjeve moštнице, ozimke in ko-roške moštнице, od žlahtnih sort pa klapovke, boskovke, avranške, pastorjevke in salzburške. Na sončnih pobočjih Kobanskega izborna uspevajo žlahtni kostanji in orehi.

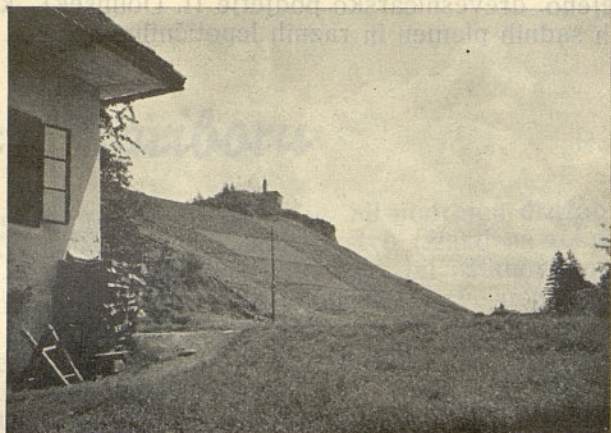
Razmerje med posameznimi sadnimi plemeni je približno takole: jabolane (okrog) 70%, hruške 10%, češplje in slive 12%, črešnje 4%, breskve in marelice pa 4%.

Več ali manj slično razmerje med posameznimi sadnimi plemeni najdemo tudi v ostalih predelih tega okoliša. V Košakih in Počehovi nahajamo obsežne in dokaj lepo oskrbovane sadonosnike, zasajene s sortami: kanadka, mošancelj, zlata parmena in bobovec. Precej je koščicastega sadja, zlasti češpelj in črešenj. V Pesniški dolini prednjači bobovec, kanadka in krivopecelj; močno so zastopane češplje in orehi.

Pri Sv. Petru in okolici so gojili v minulem stoletju v velikih množinah (okrog 70%) domačo češpljo, ki so jo uporabljali za kuhanje slivovke, za sušenje in za pekmez. Okrog 10% je bilo takrat orehov (prim. Orešje, Košaki!), 10% črešenj in 10% jaboln.

Po ustanovitvi sadjarske in vinarske šole v Mariboru so pa začeli češplje, črešnje in orehe opuščati in saditi pretežno jabolane, v manjši meri tudi hruške. Danes zavzema v tem okolišu jabolana 80%, dočim odpade 20% na druga sadna plemena. Največ je mošanclja (40—50%), nato pride bobovec (20%), kanadka (10—15%) in dama-

sonski kosmač (5%). Poleg navedenih sort so posadili še nekaj ru-
menega bellefleurja, Baumannove renete in boskoopskega kosmača.
V poslednjih letih posvečajo precej pažnje breskvam, ki najdejo tu-
kaj zelo ugodne pogoje za uspevanje. Kakovost sadja je prvovrstna
ter dosežejo jabolka — osobito v nižjih, v bližini Drave ležečih le-
gah — izredno debelost in živahno barvo.

Iz najbližje mariborske okolice: Kalvarija

Omènti bi še bilo, da je mnogo sadnega drevja, zlasti breskev,
marelic, sliv in jagodastega sadja tudi po mariborskih hišnih vrto-
vih, katerim posvečajo lastniki dokaj pozornosti in ljubezni.

Dočim se koščičasto in jagodasto sadje potroši večinoma doma,
odnosno vnovči na mariborskem trgu, se izvažajo namizna jabolka
v velikih količinah v inozemstvo, predvsem v Nemčijo, Češkoslova-
ško, Avstrijo in Italijo. V letu 1932 se je naložilo v svrhu izvoza na
mariborskem in pesniškem kolodvoru 1970 vagonov jabolk, kakor
kaže razpredelnica:

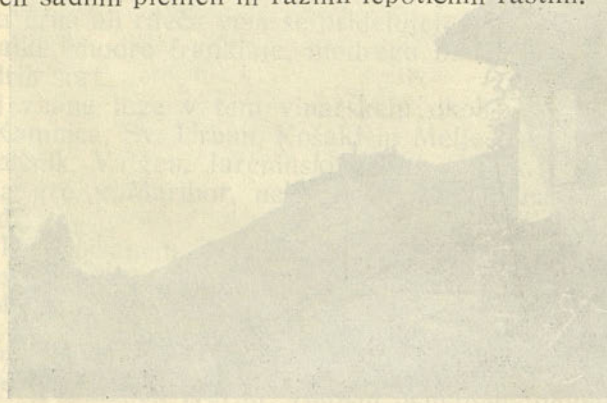
	Maribor	Pesnica
ranih jabolk	13 vagonov	20 vagonov
jesenskih jabolk	242 »	350 »
zimskih jabolk	545 »	800 »
Skupaj	800 vagonov	1170 vagonov

Poleg sadne je tudi vinska trgovina v Mariboru precej razvita.
Večje vinske trgovine so: Puĝl & Rossman, Pfrimer, Hausmanin-
ger in Gnilšek; kletarske zadruga: Spodnještajerska vinarska za-
druga, Maribor, Meljska cesta in Kletarska zadruga, Maribor, Alek-
sandrova cesta.

Za izvoz sadja skrbe sadni trgovci, organizirani v Udruženju
sadnih eksporterjev in trgovcev v Mariboru, Jurčičeva ulica, Šta-
jerska sadjarska zadruga v Mariboru, Aleksandrova cesta in Kme-
tijska družba, skladišče Meljska cesta.

Kmetijski pospeševalni zavodi in korporacije v Mariboru so: Banovinska vinarska in sadjarska šola, Kmetijska poskusna in kontrolna postaja, Vinarsko društvo Dravske banovine, Podružnica Sadjarskega in vrtnarskega društva in Kmetijska podružnica.

V Pekrah se nahaja Banovinska trsnica in drevesnica, združena z enoletnim praktičnim učnim tečajem; v Kamnici pa je veliko in vzorno urejeno drevesničarsko podjetje (I. Dolinšek), ki se bavi z vzgojo vseh sadnih plemen in raznih lepotečnih rastlin.

Najbolj razvijena je v Mariborski pokrajini, v Mariborski Kalvariji, v okolici mesta Maribora pa Plac, Škale, Kostanjevica, Zavrč, teža, okolica Maribora, Avstrijo, V prav... vsod... zavetnih dr... Kamnice in z okrog 30... parkov... kardinal... kalvarij... iz najbolj mariborske okolice: Kalvarija...

Omeniti ni še bilo, da je mnogo slabša drevesa zlasti preskve. merilic sli v izoblaster za tudi po mariborskih hišnih vrto- vili, katerih posvečajo lastniki dokaj pozornost in ljubost. Doim se goščaste in izoblaste sadje potroši večnomis domi. Odnosno vnovi na mariborskem trgu se izvaja namizna jabolka v velikih količinah v inozemstvo, predvsem v Nemčijo, Češko, Avstrijo in Italijo. V leto 1932 se je našlo v svetu izvosa na mariborskem in desinskem kolodvoru 1970 vagonov jabolk, kakor

Maribor	13 vagonov	242	»	242
Desina	20 vagonov	570	»	570
		800	»	800

Skupaj: 800 vagonov in 1170 vagonov

Polje sadje je tudi vinski trgovin v Mariboru predel. Veste vinske trgovine so: Paul & Rosman, Rätner, Hantzmann- ket in Giselk; kmetarska združenja: Spodnješarska vinarska zdra- družja Maribor, Meška cesta in Kmetarska združba Maribor. Ales- kandrova cesta. Za izvoz sadja skrbijo sadni tržovci, organizirani v Tržovni- sadnih ekspedientih in trgovci v Mariboru, Jurčičeva ulica. Šta- teška sadjarska združba v Mariboru, Aleksandrova cesta in Kme- tiška družba, skladnice Meška cesta, povod... 15—184

Sport v Mariboru

R. Šepec

Mariborski predvojni sport je bil podrejen družabnosti in narodnosti. Gojil je streljanje, kolesarstvo (zlasti na tekmovališču za Križevim dvorom), kasaštvo, 1909 je bil ustanovljen v Mariboru prvi nogometni klub in istega leta so bile prve nogometne tekme v Ljudskem vrtu. Kazinsko društvo je gojilo že od začetka stoletja tenis, ki se je pričel pri takrat običajnih garden-partyjah in ki je našel že pred vojno svoje prostore v Ljudskem vrtu. Središče predvojnega sporta pa je bila telovadba, kateri je bilo v mnogem podrejeno tudi planinstvo.

Svetovna vojna je prekinila razvoj zlasti v kolesarstvu, telovadbi in nogometu napredujočega mariborskega sporta. Delo klubov je prestalo, posamezniku pa niso dovoljevale sportnega udejstvovanja aprovizacijske razmere v mestu, pa če bi tudi ne bil vpoklican k vojakom, oziroma če bi tudi imel na razpolago prostor.

Željna novega udejstvovanja se je naša mladina po končani veliki vojni dokaj hitro znašla pri oblikovanju družabne dinamike. Novo življenje, borba, koristna duhu in telesu, je pričela s ponovno, odnosno novo organizacijo sporta in že pomladi 1919 najdemo posamezne dijaške sportne skupine na Teznem, v Tomšičevem drevo-redu in za vojašnico v Orešju.

Prva panoga, ki je zajela mlade sportnike, je bil že iz predvojne dobe popularni nogomet.

Leto 1919 prinese prve sportne organizacije, v početku divje, poleti pa so oblasti potrdile pravila novih sportnih klubov, tako za poznejši razvoj sporta važnih klubov I. S. S. K. Maribor in S. K. Rapid, s katerima so poizkušali tekmovati S. K. Aero, S. K. Rote Elf, poznejši M. A. K., S. K. Herta, S. K. Svoboda, S. K. Mercur in S. K. Korotan.

Prvi tekmovalni prostor je bil na Teznem, sledil mu je prostor pri nekdanjem Križevem dvoru, na katerem je treniralo moštvo sedanje mariborske »Svobode«, ki je pa danes zazidan pa tekstilni tovarni Doctor & dr. 1920 pa je zopet stopil v službo sporta Ljudski vrt. V Ljudskem vrtu se je razvilo središče in torišče vseh sportnih panog, ki zahtevajo za aktivno izvajanje posebna igrišča. Organizacija vodilnih klubov se je poglobljala, kar je trajno dvigalo število in sposobnosti sportnikov. V prvih povojnih letih je bilo treba pre-

broditi izredne težkoče; treba je bilo prirediti sportne prostore, opreme sportnikov in finančna sredstva klubov so bila neznatna, zaslonbe med občinstvom malo, članstvo pa je bilo treba smotreno vzgajati.

Idealizem povojnih propagatorjev sporta je omogočil in opravičil sportno poslanstvo tako v narodnem, telesnokulturnem, družabnem, karitativnem in gospodarskem oziru. Pozornost in s tem misel sportnega pokreta je postajala močnejša, funkcija sporta pa od dne do dne pomembnejša.

S predajo Ljudskega vrta sportu je bil večini sportnih panog omogočen razvoj. Predvojni nogometni prostor je prevzel S. K. Rapid; ker sta bila veliko in malo vežbališče na jugu zazidana deloma že pred vojno, si je zgradil I. S. S. K. Maribor 1920 na vzhodnem delu Ljudskega vrta iz dotakratnega gozda primerno veliko in moderno igrišče. Na zapadnem delu pa je isti klub zgradil vzorno tenišče. Težišče sportnega življenja je bilo s tem večini sportnih panog zasigurano v neposredni bližini mestnega središča in to dejstvo je nemalo vplivalo na uspešni razvoj sporta in na njegovo popularizacijo.

Vzporedno s sportno aktivnostjo se je razvila stalna sportna kritika in poročevalstvo v vseh časopisih, meščansko družabnost je gojil novi sport z rednimi in pestrimi prireditvami ter je s svojimi uspehi populariziral mesto Maribor tudi v tujini. Tako je poleg drugega mariborski sport dvigal tujskoprometni pomen Maribora. Pri tem se je mariborski sport organiziral tako, da danes skoro nimamo panoge, ki se ne bi gojila organizirano v posameznih klubih, kar je s socijalnega vidika izredno pomembno, ko omogoča klub izvajanje posamezne sportne panoge, katere bi posameznik sam ne zmožel.

V teku časa so se razdružili nekateri klubi in ustanovili novi: S. K. Železničar, Mariborski Akademski S. K., Mariborski Smučarski Klub in S. K. Marathon.

Središče sportnega udejstvovanja pa je ostalo v Ljudskem vrtu, dokler ni težnja po lastnih igriščih pripravila novih sportnih prostorov. S. K. Rapid je zgradil prostorno igrišče na periferiji mesta proti Radvanju. Bližje mestnemu središču je zgradil igrišče S. K. Železničar, ki se razvija v mali stadion. Še bližje središču mesta sta pridobila svoje prostore S. K. Marathon na severu na Livadi in S. K. Svoboda na jugu od Drave. Važno sportno torišče je vojaško vežbališče na Tezнем, ki se uporablja za biciklistične, motociklistične, konjske in avtodirke ter v zadnjem času za jadralno letalstvo. Tako se polagoma premika torišče mariborskega sporta iz Ljudskega vrta na jug preko Drave. Udarec sportu pa pomeni izguba zadnjega nogometnega prostora na levem bregu Drave, ki je pripadalo dosedaj I. S. S. K. Maribor in katerega je mestna občina odstopila Sokolu. Zaslužnemu sportnemu društvu je stavljena težka preizkušnja njegove življenske sile, ki temelji danes na njegovih teniških prostorih v Ljudskem vrtu.

Izredni pomen ima kot sportno kopališče moderni Mariborski otok. Po intenzivni propagandi naših klubov se je silno razvilo smu-

čanje, relativno manj pa sankanje in drsanje. Po zaslugi naših sportnih klubov so s snežno odejo pokrita rebra Pohorja, Kobanskega in deloma tudi Slovenskih goric obljudena po rojih smučarjev, ki se organizirajo pod vplivom Maribora že tudi na deželi.

Pregledno današnje stanje posameznih sportnih panog v Mariboru je sledeče: **N o g o m e t** goji četvero klubov in je Maribor se-

Mariborski klub biciklistov ob ustanovitvi 1883
(Po sliki v mariborskem muzeju)

dež posebne nogometne podzveze; v tej popularni panogi so klubi dosegli lepe uspehe, tako zmage nad uglednimi domačimi in inozemskimi moštvami ter prvenstvo Slovenije. **T e n i s** goji preko 350 igralcev na 11 klubskih in 7 privatnih prostorih. **L a h k o a t l e t i k o** razvija 6 klubov s posebnim zveznim poverjeništvom z nad vse zadovoljivimi uspehi. **P i n g p o n g** je organiziran v 4 klubih in se je udomačil na kopališčih, izletnih točkah ter v privatnih domovanjih. Po zgraditvi kopališča na Mariborskem otoku so ustanovili vsi klubi **v o d n o s p o r t n e** odseke, ki gojijo zlasti plavanje in skakanje. **V e s l a n j e** je navezano na Dravo, kjer organizirajo klubi iz vrst srečnih posestnikov čolnov vsakoletna propagandna tekmovanja. **D a m s k e s p o r t e**, predvsem hazeno in damsko atletiko gojijo v posebnih odsekih 3 klubi, **s a b l a n j e** z vidnimi uspehi **M. A. S. K.**, in težki atletiki so pripomogli 3 klubi do velike popularnosti. Vsakoletne konjske **k a s a š k e** in galopske dirke prireja Kasaško društvo. Nad 1500 članov v 4 organizacijah neguje kolesarstvo in je Maribor sedež kolesarske podzveze, ki je letos tudi organizirala izbirna olimpijska tekmovanja. **M o t o c i k l i s t i** so združeni v 3 klubih ter so znani po svojih odličnih sposobnostih doma in v tujini. **A v t o m o b i l s k i** sport je organiziran v mariborskem avtomobilskem klubu. Številčno najmočnejši je **z i m s k i** sport, ki ima v Mariboru lastno podzvezo; njegov razmah od prvih početkov na Pohorju in od prvega tekmovanja 1927 je uprav senzacionalen. Organiziran je v 5 klubih. Smučanja se nudijo prirodni predpo-

goji na Pohorju in na Kobanskem, in istotam tudi sankanju, drsanju pa na obeh mariborskih ribnikih. Najmlajši sport v Mariboru in obnem v državi je ja d r a l n o letalstvo, ki vrši propagandne polete na Teznem, s katerimi pripravlja pot k dograditvi mariborskega letališča. Pri reprezentanci jugoslovanskega sporta pred širokim svetom pa sodelujejo mariborski sportniki z lastnim Olimpijskim odborom.

V primeri s predvojnim sportom, ki je bil posvečen izrazito družabnosti, je mariborski povojni sport izgrajen na modernem načelu gojiti z zabavo in tekmovanjem borbena kulturo telesa in duha v območju zraka, vode in sonca. In ako razlikujemo danes predvojni in povojni Maribor, ga moramo razlikovati tudi po sportu, ki je dosegel moderno višino in razmah šele v povojni dobi.

Za novi Maribor

Rudolf Golouh

Slovenci se začnemo šele zadnje čase prav zavedati izrednega pomena mest za kulturni, gospodarski in socijalni razvoj naroda. Kot pretežno agrarni narod, z relativno razvito trgovino, obrtjo in

Novi Glavni trg (1930) ponoči
Dohod na današnji dravski most.

industrijo, smo živeli in še živimo bolj z vasjo kot z mestom; zato je tudi naše življenje in čuvstvovanje in vse naše umetniško ustvarjanje bolj vaško kot mestno. In vendar: čeprav je vas tudi za nas, kakor za vse druge narode, večni, neizčrpni, vir svežih moči — kulturne, politične in gospodarske sposobnosti celote se prav razmahnejo in uveljavijo šele v središčih vsega snovanja, v velikih mestih, kjer se stekajo, srečajo, gnetejo in amalgamirajo najaktivnejše sile naroda.

Mesta izpričujejo pomen in značaj, ekonomsko moč in kulturno višino, živo preteklost in delavno sedanost ljudstva, so nezmotljiv in neporušljiv dokaz njegove aktivnosti, njegovih energij in impulzov na vseh poljih človeškega udejstvovanja. Važnost in vrednost določene ljudske sredine sodimo po moči, veličini in zgodovini njenih mest. Ko mislimo na Čeha, vidimo njihovo Prago, ko mislimo na

Dance, vidimo njihov Kodanj itd. Zgodovina narodov je v veliki meri zgodovina njihovih mest. In kdor misli, da je napačno, presoјati sedanost in preteklost naroda po stanju in pomenu njegovih mest, se moti. Nazorni dokaz pravilnosti tega merila imamo v lastnih razmerah.

Jugoslovani nismo imeli do zadnjega večjega, kolikor toliko pomembnega, urejenega in »dograjenega« mesta. Beograd in Zagreb sta bila do prevrata vsaj kot mesti neznatni. Da se je Beograd povzpел do četrtmilijonskega središča, da je temu blizu i Zagreb, je bilo treba povojnega političnega in gospodarskega razmaha, je bilo treba državne združitve dvanajstmilijonskega ljudstva, je bilo treba ogromnih naporov in sredstev. In še pogrešamo mesta, ki bi bila dognana, svojska in skladna celota! Naša glavna mesta odgovarjajo stanju našega naroda.

Mesta ustvarja in oblikuje čas, blagostanje, težnja k napredku, podjetnost prebivalstva, predvsem pa zrela zavest kulturne skupnosti, kulturne tradicije vobče. Dalmatinska mesta in mesteca, ki vsaka zase začudijo in zadivijo obiskovalca po svojem zgodovinskem sijaju, po dovršenosti svojih stavb in harmoničnosti okolja, po verni sliki svoje slavne preteklosti, spominjajo še danes živo na silno dobo duha in gospodarskega blagostanja, ko je Dalmacija vezala balkanske dežele s Sredozemskim morjem in sredozemsko kulturo, dobo procvita beneške in dubrovniške republike, dobo svobodnih občin, dobo intenzivnega vsestranskega umskega in gmotnega ustvarjanja.

Slovenci imamo eno samo večje mesto — Ljubljano — in še ta je dobila izrazitejši mestni značaj šele po vojni. Prej je bila Ljubljana tipično provincijalno polkmečko mesto. Še mnogo na slabšem smo bili v Mariboru, drugem večjem središču Slovenije. Ljubljana je ohranila iz svoje preteklosti nekaj spomenikov in patricijskih stavb, ki pričajo o tradiciji in stari kulturi mesta, ohranila je obenem ves čas privilegirani položaj glavnega mesta dežele. Bili so tu pogoji za večji napredek mesta. Vendar se Ljubljana vse do prevrata ni dosti povečala in modernizirala. Slovenija ni še premogla niti po svojih gospodarskih močeh, niti po sposobnosti in podjetnosti svojih ljudi večjega centra.

Mariboru je pa sploh manjkalo sleherne tradicije, je manjkalo do zadnjega, kot predmestju Gradca, tudi gospodarskih predpogojev. Ostalo je mesto male trgovine in male obrti, brez notranje moči in lastnega urejenega zunanjega lica. Skromne hiše so rastle vsevprek in vsevdolž, brez načrta in brez estetskih pretenzij. Vendar se je tudi Maribor v novih razmerah znatno povečal. Čeprav ni bil njegov napredek tako velik, kakor je takoj po vojni kazalo, je vendar precejšnja razlika med nekdanjim in današnjim Mariborom že radi številne industrije, ki se je tu koncentrirala. Tudi zunanje lice mesta se polagoma menja, urejuje in modernizira.

Po sedanjem stanju obeh naših mest lahko tedaj tudi mi objektivno presodimo razvojne možnosti Slovenije, gospodarsko sposobnost in kulturno zrelost naših ljudi.

Ali vsako mesto, veliko ali malo, ima tudi vselej svoj poseben značaj, ki mu ga daje okolje in okolica, sploh prirodne razmere, v katerih raste. So mesta tipično trgovska in mesta tipično industrijska, ali, kakor Beograd in pretežno tudi Ljubljana, tipično uradniška in upravna. Maribor ni ne prav trgovski, ne prav industrijski, še manj

Grajski trg z vhomom v Slovensko ulico ponoči

Primer iz povojnega Maribora

pa uradniški. Po vsem svojem položaju, legi, okolici in klimi bi mogel postati v doglednem času prej mesto turizma, letoviščarstva, tujskega prometa vobče.

V tem pogledu so možni večji uspehi, nego se morda zdi. Regulirani, modernizirani, stavbno stilizirani Maribor bi mogel privabiti tujce zlasti iz notranjosti države in služiti obenem kot izhodišče za tujski promet na Pohorje in v druge kraje severne Slovenije. Rezultati so že sedaj vidni, ko se je z delom v tem pravcu komaj začelo. Bili bi mnogo večji, če bi se naporji potencirali in sistemizirali, če bi se naprave in sredstva, ki so v to svrhu potrebna, izpopolnjevala. Naraščanje tujskega prometa bi nujno pospešilo razvoj mesta in spremenilo njegovo zunanost.

Ravno zato, da se delo v tej smeri razmahne in intenzificira, pa tudi zato, da se oživi delavnost mesta in obenem dvigne njegov ugled v očeh someščanov in sodeželanov, sem sprčil inicijativo, da se organizira vsaj enkrat na leto takozvani »Mariborski teden«, o umestnosti in koristnosti katerega sedaj po premagani prvotni skepsi nihče več ne dvomi.

Toda s tem je bil storjen komaj začetni korak. Da pridobi mesto na svojem pomenu, je treba inicijativnega dela na vseh poljih. Maribor zmore še marsikateri gospodarski in javni podvig. Zmore nedvomno tudi še marsikateri kulturni podvig. Ali ni dovolj značilno,

da nima Maribor niti svoje literarne revije, da le s težavo vzdržuje svoje gledališče ali pa svoj muzej?

Maribor se mora močnejše zavedati, da je vendarle glavno mesto dobre polovice slovenske zemlje, da je zlasti za severno mejo glavno središče. Pritegniti mora nase vse, kar nanj gravitira, delati zase in svojo okolico, pokreniti akcije ter pospeševati in združevati v sebi ustanove, ki naj služijo mestu in pripadajočemu podeželju. Razviti moramo zato močnejšo lokalno zavest, pokazati večjo skrb za svoje mesto, biti vse bolj ponosni nanj. Lokalna zavest, ponos pripadnosti k določeni mestni kolektiviteti je vobče močan činitelj mestnega razvoja. Takozvani lokalizem ni vselej škodljiv, če se ga prav razume in omeji, je celo koristen, je na vsak način potreben. Mariborčani morajo razviti vse večjo podjetnost in vse aktivnejši čut skupnosti, da bo njihovo mesto rastle in napredovalo.

Vemo, da se mesta le počasi dograjujejo, da se mestna svojstvenost le polagoma ustvarja in izkristalizira, da je treba za vse to časa, tradicije, izvestnega kolektivnega prekvašanja — ali ravno intenzivna, podjetna delavnost mestne celote pomaga, da le-ta hitreje dozori v kulturno skupnost, vredno tega imena.

Kot številčno mali narod z omejenimi gospodarskimi možnostmi, se Slovenci ne bomo mogli tudi v pogledu obsežnosti mest meriti z drugimi, večjimi narodi. Toda za naša mesta moremo tudi v naših prilikah mnogo več storiti.

Treba le močnejše zavesti o pomenu in vlogi mesta v življenju naroda; zavesti, da je mesto kultura in napredek, delavna sedanost in skladnejša bodočnost!

Divjak Bogomir

mehanična delavnica, trgovina koles, otroških vozičkov in sport. potrebščin

Ključavničarska ulica 1

Glavni trg 17

Tattenbachova ulica 4

Telefon Interurban 27-12

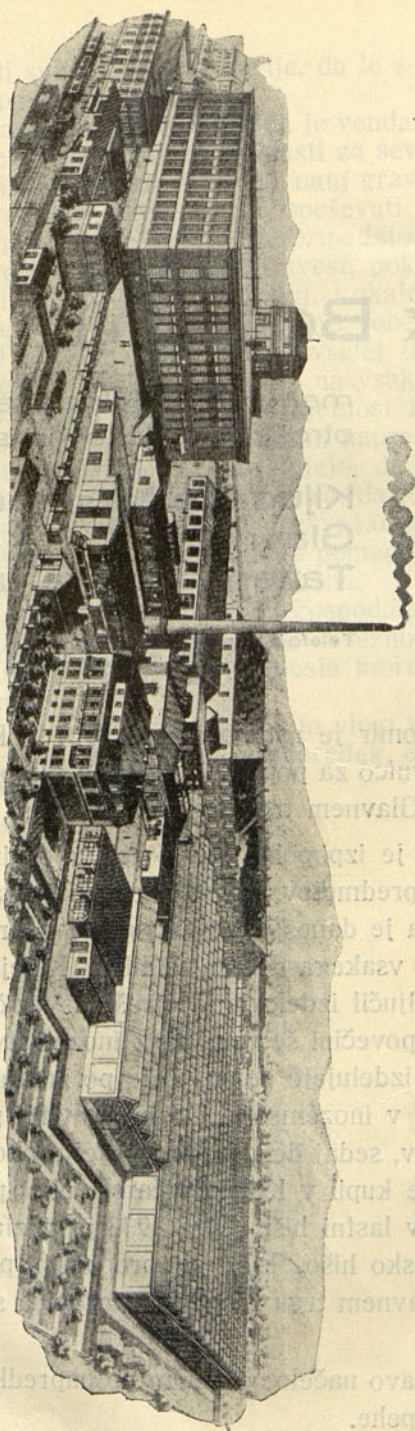
Divjak Bogomir je ustanovil leta 1927 v Ključavničarski ulici mehanično delavnico za popravilo koles in motornih vozil. Istočasno je ustanovil na Glavnem trgu trgovino s kolesi.

Kmalu nato je izpopolnil svojo delavnico in pričel z izdelovanjem sportskih predmetov, v kateri stroki je zavzel velik in nagel razmah, tako, da je danes v tej panogi na področju bivše mariborske oblasti brez vsakega dvoma vodilen. K tej specialni stroki je kmalu nato priključil izdelovanje otroških vozičkov, ki so se v te kraje do takrat povečini še uvažali iz inozemstva. Sedaj se najmodernejši vozički izdelujejo doma, in to po znatno nižji ceni nego so se prej kupovali v inozemstvu. Ob ustanovitvi podjetja je zaposloval 5 uslužbencev, sedaj dela v tem podjetju okoli 30 ljudi.

Leta 1927 je kupil v Ključavničarski ulici poslopje in obratuje od takrat dalje v lastni hiši. Leta 1933 je pozidal v Tattenbachovi ulici lično trgovsko hišo, kjer se prodajajo prvenstveno sportski predmeti. Na Glavnem trgu še posluje trgovina s kolesi in otroškimi vozički.

Njegovo zdravo načelo: z delom do napredka, kaže v tem podjetju najlepše uspehe.

Zunajti pogled na tovarno Doctor in drug, kjer je pred 11 leti se bilo nogometno igrišče

Mariborska mehanična tkalnica in apretura

Doctor & drug

Maribor, Ruška cesta 44

Telefon Interurban šte. 22-71

Na mestu, kjer je bilo koncem XIX. stoletja največje mariborsko kolesarsko dirkališče, pred svetovno vojno pa ena od najbolj priljubljenih izprehodnih točk Mariborčanov, to je na mestu nekdanjega Križnega dvora, sta ustanovila 1922 Doctor Édvard in njegov zet dr. Zucker Arnošt mehanično tkalnico in apreturo.

Razširjanje obrata je bilo zaključeno z 1928 dovršeno predilnico nasproti koroškega kolodvora, ki je danes topografska značilnost jugozahodnega Maribora. V celoti obsega današnja tovarna Doctor & drug predilnico, tkalnico, barvarho in apreturo.

Pogon obratov je električen.

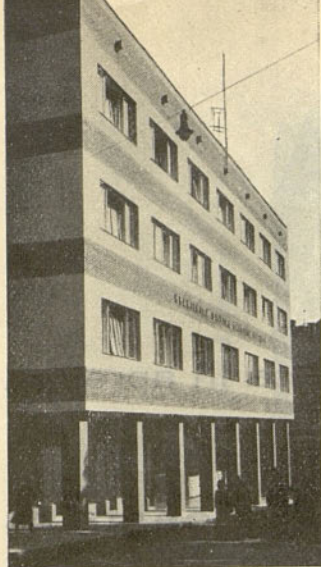
V obratih je zaposlenih povprečno 1000 nastavlencev.

Predilnica ima 16.000 vreten ter sprede mesečno 100.000 do 120.000 kg bombažnega prediva; podjetje uvaža bombaž direktno iz Združenih držav Severne Amerike.

Tkalnica poseduje 550 statev, ki natkejo letno približno 3.500.000 m blaga.

Tovarna Doctor & drug kot celota s predilnico, tkalnico, barvarno in apreturo proizvaja razne vrste pestro barvanega blaga, katerega razpečava po vsem ozemlju Jugoslavije.

Narodnogospodarski pomen podjetja je v gospodarskem osamosvojevanju od uvoza tujih tekstilij, za Maribor sam pa v nadaljevanju industrijalizacije magdalenskega mesta in okoliških Studencev ter Radvanja.

Hranilnica Dravske banovine, Maribor

Gospodarska ulica Telefon int. 22-81

21. julija 1928 je sklenila oblastna skupščina bivše mariborske oblasti uredbo glede pravilnika za oblastni denarni zavod, imenovan »Oblastna hranilnica mariborske oblasti«. Na podlagi te uredbe ustanovljeni denarni zavod je začel poslovati 1. februarja 1929 na Trgu Svobode št. 3, kjer je ostal do vselitve v novo pozidano palačo na vogalu Gosposke in Slovenske ulice dne 1. maja 1932. 25. maja 1929 je Oblastna hranilnica mariborske oblasti prevzela Južnoštajersko hranilnico v Celju in jo izpremenila v svojo podružnico. Z ukinitvijo oblasti in nastojem banovin 1929 je zavod postal Hranilnica Dravske banovine, Maribor in vsi posli bivše oblasti so se preselili na banovino.

Hranilnica Dravske banovine, Maribor, vrši svoje posle pod direktnim in subsidiarnim jamstvom Dravske banovine ter deluje s komunalnimi, melioracijskimi, železniškimi in hipotekarnimi posojili, posluje v lombardu, eskontu, žiru in kontokorentu ter sprejema denarne vloge in depozite.

Dravska banovina odobruje upravna poročila in računске sklepe, voli oziroma imenuje upravni in nadzorstveni odbor, določa prispevek za kritje upravnih stroškov, sklepa o pravilih in njih izpremembi ter o likvidaciji zavoda. Nadzorstvo nad Hranilnico Dravske banovine izvršuje Dravska banovina.

Razvoj denarnega zavoda kažejo bilance:

	1929	1933
Vloge na hranilne knjižice	Din 23,345.645.45	Din 37,393,838.54
Vloge na tekoči račun	» 18,977.927.—	» 42,333.923.15
Komunalna posojila	» 27,157.568.50	» 54,585,648.40
Hipotekarna posojila	» 4,342.978.90	» 7,848.739.27
Rezervni zaklad	» 89.103.55	» 1,498.066.17

Vloge v Hranilnici Dravske banovine so **pupilarno varne**, ker jamči za nje Dravska banovina s celim svojim premoženjem in z vso svojo davčno močjo.

Ing. arh. Jelenc & ing. Šlajmer

gradbeno podjetje in tehnična pisarna,
družba z o. z.

Maribor, Vrazova 11 (pri mestnem parku)
Telefon Interurb. 22-12

V predvojni dobi ni bilo v Mariboru slovenskega industrijskega gradbenega podjetja. Po vojni so se mariborski Slovenci osamosvojili tudi v tej industrijski stroki in danes stoji na čelu slovenskega stavbeništva 1926 ustanovljena tvrdka Inž. arh. Jelenc & inž. Šlajmer. Njeno delovanje se je v hitrem tempu razširilo iz Maribora po vsem Podravju do Mežiške doline, državne meje, Prekmurja in do Celja.

V tem ozemlju je gradbeno podjetje Inž. arh. Jelenc & inž. Šlajmer zgradilo deloma po lastnih, deloma pa po predloženih načrtih vrsto prvenstvenih industrijskih, talnih in visokih stavb, od katerih navajamo najvažnejše:

1. **Industrijske zgradbe:** Apnene peči in dovlačilnico za Apnenik Celje v Zagradu, več objektov tvornice za dušik v Rušah, tkalnice, predilnice, barvarne in kotlarne, kakor n. pr. v tovarnah E. Zelenka & Co. v Mariboru, Ornik in Mitrovič pri Dravogradu, Marko Rosner v Mariboru, industrijske zgradbe Zugmayer & Gruber pri Slovenski Bistrici in v sladkogorski tovarni.

2. **Talne zgradbe:** Mestno kopališče na Mariborskem otoku, tovarniško kopališče v Rušah, kanalizacijo oreškega dela mesta Maribora, splošne bolnice in kaznilnice v Mariboru, vodovod na Muti, jez v Št. Ožbaltu, betonske opornike za most na Mariborski otok in vodnjak mestnega vodovoda v Betnavi.

3. **Visoke zgradbe:** Palačo Banovinske hranilnice v Mariboru, palačo Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Mariboru, osnovne šole v Rušah, Slovenski Bistrici in pri Sv. Miklavžu, vrsto stanovanjskih hiš mestne občine mariborske, palači M. Oseta in dr. F. Stamola v Mariboru, kavarno »Astorio«, vrsto carinarnic ob naši severni državni meji ter številne druge stanovanjske zgradbe v Mariboru in okolici, zlasti v Rušah in Slovenski Bistrici. Posebno omenjamo najvišjo pohorsko planinsko postojanko Senjorjev dom nad Ribnico. Izmed stavb v delu omenjamo Guštinovo palačo na Grajskem trgu in vilo industrijalca J. Hutterja v Trubarjevi ulici.

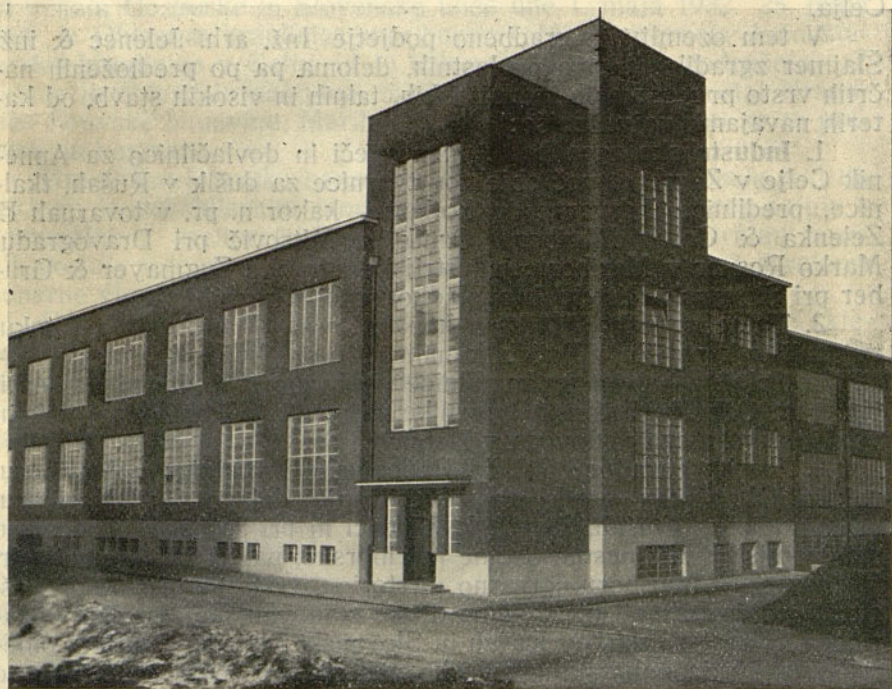
J. Hutter in drug

Prva domača tvornica klotov in silkov
in tvornica hlačevine

Maribor, Motherjeva ulica

Telefon Interurb. 28-32

V Orešju, kjer so še po vojni zeleneli travniki in vrtovi ter rumenela polja, so 1926 ustanovili g. Josip Hutter, ga. Betka Hutter,

Zunanji pogled na predilnico

roj. Hribar in g. Rihard Poche tekstilno industrijo, ki je danes topografska značilnost Maribora pod Meljem.

Ob ustanovitvi 1926 je podjetje imelo 100 mehaničnih stavov za hlačevino, 1929 se je razširilo z ustanovitvijo tvornice klotov in silkov, 1933 pa z ustanovitvijo predilnice, tako da obsega danes:

1. **Predilnico** za fino prejo iz ameriškega in egiptovskega bombaža s 15.000 vreteni.

2. **Tvornico klotov in silkov**, volnenih seržev, listrov in kamgarna s 500 mehaničnimi stavkami in vsemi pripravljalnimi stroji za motanje, škrobljenje, snovanje ter požlahtnjevalnimi stroji za barvanje, merceriziranje, razškrobljevanje, smodenje, pranje in sušenje.

3. **Tvornico hlačevine** s 100 mehaničnimi stavkami z vsemi pripravljalnimi stroji za motanje, sukančanje, snovanje, barvanje in požlahtnjevanje.

Pogon je električen, paro pa daje moderni kotel s posredno kurjavo za 36 atü obratnega pritiska.

Dvorana s flajerji

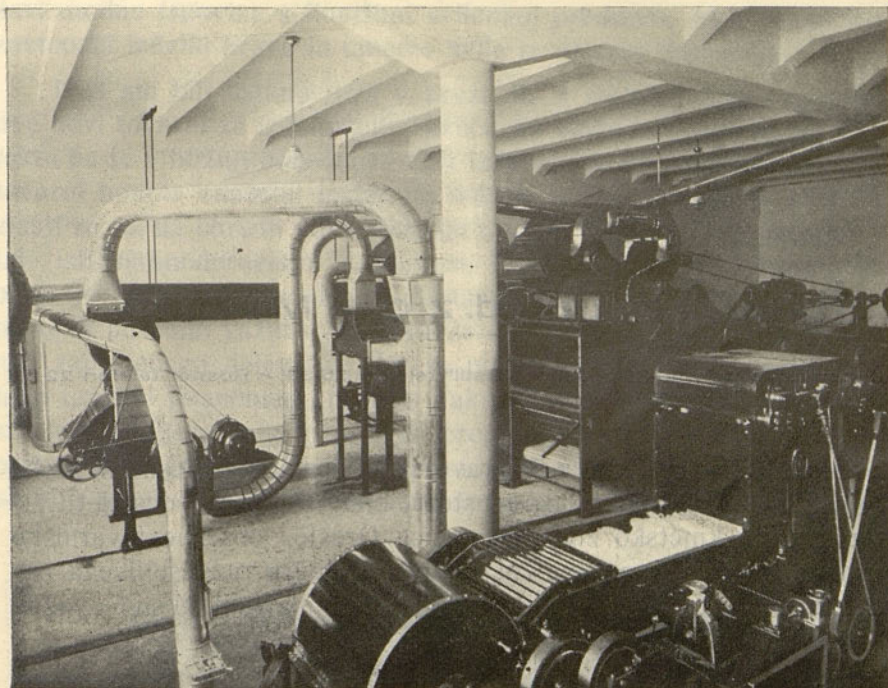

Dvorana s krožno-predilnimi stroji

Materijalno uvaža podjetje J. Hutter in drug surov ameriški in egiptovski bombaž ter barve in kemikalije. Letno predela 1,000.000 kilogramov bombaža v 5,000.000 m tkanin v širini 140 m.

Socijalno zaposluje 1100 delavcev, kateri prejmejo letno na mezdah Din 15,000.000.—. Kar obstoja podjetje J. Hutter in drug, ni imelo delavstvo potrebe kakegakoli mezdnege gibanja in raynotako tudi ne glasila naše javnosti. Od 1934 ima delavstvo lastno tovarniško godbo.

Splošno narodnogospodarski pomen podjetja obstoja v veliki važnosti za zaposlitev domačih delavcev posebno v dobi današnjega pomanjkanja dela, v izboljšavanju trgovinske in plačilne bilance, v plačevanju znatnih vsot doklad in davkov ter v industrijskem razvoju naše zemlje vzporedno z drugimi, gospodarsko naprednejšimi narodi in državami.

Stroji za čiščenje bombaža

Pogled v notranjost tovarniških prostorov kaže, da je v tovarni vsestransko preskrbljeno za higijensko in zdravstveno dobrobit delavstva, obenem pa tudi za njegovo osebno varnost. Tako, da je podjetje J. Hutter in drug v tem pogledu vodilno in to pravtako za Maribor kakor za vso Jugoslavijo.

„Jugosvila“ d. z o. z. Maribor

„Jugosvila“ telefon 28-33 ~ „Jugotekstil“ telefon 26-33 ~ Rosner telefon 22-32

Med Meljskim dvorom in Dravo, med vinskimi goricami in Meljsko cesto se širijo danes na prostoru, kjer je še pred desetletji živel izrazito kmetško življenje vasica Orešje, obsežne tovarniške naprave, katere so po svojem nastoju v okviru razveseljivega porasta mariborske tekstilne industrije med najmlajšimi, ki so pa važne vsled svoje kvalitetne produkcije.

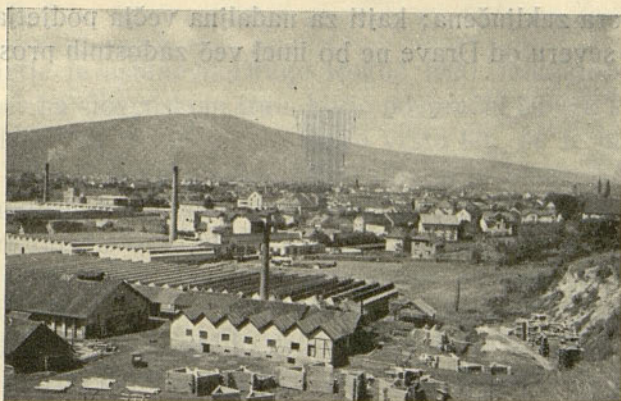
1932 ustanovljena in od marca 1933 v obratu, je **Jugosvila, d. z o. z.**, tovarna za izdelovanje finih modnih izdelkov iz prirodne in umetne svile. Podjetje so ustanovili Marko Rosner, Vilko Loebl in nad 200 let stara tovarna svilenih izdelkov Bratje Bader v Moravski Chrostavi, zastopana po g. Baderju jun. Od ustanoviteljev deluje M. Rosner v Mariboru že nad 30 let v tekstilni branži; V. Loebl deluje nad 12 let v mariborski tekstilni industriji, kjer je bil kot dolgoletni družabnik Mariborske tekstilne tvornice eden od njenih začetnikov; Bader jun. pa reprezentira v podjetju matično tovarno iz Moravske Chrostave.

Jugosvila zaposluje povprečno **100 delavcev**, ki so, razen moštrov, katere je dostavila matična tovarna iz Moravske Chrostave za izobraženje domačega delavstva, izključno iz Maribora in okolice. Domačini napredujejo dobro, vendar bo še potreben gotov čas, predno bodo v produkcijo popolnoma vpeljeni; prirodni vzrok temu leži v dejstvu, da podjetje ne izdeluje povprečnega, temveč izključno finejše kvalitetno blago. Obrat je električen, lastna naprava daje 120 HP. Predelujejo se svilene preje, katere se uvozijo iz Švice, Francije, Belgije, Holandske in Italije.

Mlada tvrdka je stopila v kratkem času svojega obstoja na čelo jugoslovanske produkcije svilenih izdelkov in danes nimamo v dr-

žavi modne trgovine s finejšimi svilenimi predmeti, kjer bi ne bili zastopani izdelki prave in umetne svile iz tovarne Jugosvila.

1934 sta bili ustanovljeni v zvezi in v nadaljevanju Jugosvile dve novi tovarni za izdelovanje različnega blaga iz bombaža; v projektu pa je v bližnji bodočnosti tudi izdelovanje blaga iz volne. Novi tovarni bodeta zaposlili nadaljnjih 600 delavcev. Tvrdba je skrbela zlasti za to, da opremi nova podjetja s stroji tako, da bodo odgovarjali isti najmodernejšim zahtevam. S tem bude moglo izdelovati podjetje le prvovrstno blago. Ustanovitelji so pri gradnji tovarn polagali posebno važnost na zdravstveno in fizično ugodje v tovarnah zaposlenega delavstva, ter se niso tozadevno ustavili pred še tako težkimi finančnimi žrtvami. Tako so ustanovitelji n. pr. namestili v največjem delu tovarn, da preprečijo ustvarjanje in zbiranje prahu, parketna tla. Za preskrbo s svežim zrakom in za kurjavo skrbijo najmodernejši takozvani klimatski aparati, ki preskrbujejo

Pogled na vse tri tovarne z Meljskega hriba

zrak v tovarnah istočasno tudi s potrebno vlago. Aparati so prirejeni tako, da izmenjajo zrak na uro šest do osemkrat.

Z izdelovanjem vseh vrst bombaževin bo združen tudi oddelek za kvalitetno oplemenjevanje tkanin iz bombaža, lastna moderna barvarna z najnovejšimi barvarskimi aparati, nova kotlarna in vsi ostali za vodstvo velepodjetja potrebni pripomočki. Tovarni bodeta imeli 400 enkrat in 100 dvakrat širokih statev. Visoko stoječi, moderno izdelani kotel vsebuje 250m² površine za kurjavo, ter bo pro-

duciral na uro 6000 kg pare. Potrebno električno energijo bo dovajala falska elektrarna, transformiranje pa se bo izvajalo z lastno napravo. Interesantna je nova kotlarna, ki je visoka 18 m, ki pa se izgubi v soseščini 65 m visokega dimnika, najvišjega v Mariboru.

Z zidanjem obeh novih predilnic so pričeli ustanovitelji, kakor smo že omenili, 1934, pri čemer so uporabljali izključno domače, in to zopet v prvi vrsti mariborske industrijske in obrtniške dobavitelje: Jelenec & Šlajmer, Kiffmann, Splošna stavbena družba, Potočnik, Klančnik, Ussar, Sprager, Hitzl in cementarna Pickl (iz Maribora), Alpeko v Ljubljani ter Tvorница parketov v Karlovcu.

Frontalno stavbo tovarniškega kompleksa, v katerem bodo nameščene pisarne, je projektiral ing. arh. Jaroslav Černigoj, gradbena dela je izvršila tvrdka Ing. arh. Jelenec & ing. Šlajmer, nadzorstvo nad gradbenimi deli pa je vršil mestni stavbni svetnik v p. Madile. Za opremo obeh tovarn je bilo potrebno 150 vagonov različnih strojev.

Z izgradnjo treh navedenih tovarn bo industrijalizacija vzhodnega Maribora zaključena; kajti za nadaljna večja podjetja vzhodni Maribor na severu od Drave ne bo imel več zadostnih prostorov.

„KARO“ Industrija čevljev

Maribor — Telefon števil. 21-57

Koroška cesta števil. 19

Gosposka ulica števil. 13

Podjetje je ustanovil Drago Roglič 1920. Izhajajoč iz predvojnih razmer na slovenskem trgu, ko je povprečni človek kupoval kvalitetno blago, katero je držalo dolgo vrsto let, se je novo podjetje usmerilo izključno na produkcijo kvalitetnega blaga, kakor prome-nadnih, lovskih, turističnih, smučarskih in drugih čevljev. Na tej podlagi se je razvijalo kljub konkurenci inozemskih tovarn čevljev in osnovalo 1934 poleg dotedanje prodajalne na Koroški cesti novo v Gosposki ulici. Možnost razvoja in napredka mu je dajala ravno produkcija čevljev, ki držijo daljše dobe, in to v vsakih vremenskih prilikah in proti čemer ni mogla inozemska konkurenca z blagom za posamezno sezono zaustaviti razvoja domače produkcije kvalitetnih čevljev.

Industrija čevljev Karo obratuje danes z 10 stroji na električni pogon, zaposluje od 30 do 50 nastavljenecv ter uporablja razen iz inozemstva uvoženega najfinejšega usnja domače usnjarske izdelke. S svojimi izdelki pa zalaga domači trg.

Narodnogospodarski pomen podjetja obstoja v vzdrževanju starih naših trgovskih in produkcijskih tradicij kvalitetnega blaga proti po vojni nastopajočim navadam nabavljanja sezonskih obuval za kratko dobo ter v dokazu, da se more domače podjetje vzdržati in napredovati še proti tako močni inozemski konkurenci.

Varstvena znamka

Mariborska tekstilna tvornica d. z. o. z.

Motherjeva ulica

Telefon Interurb. 24-15

je bila ustanovljena kot apretura in belilnica 1920 od V. Loebila in Schonskega; 1930 je prevzel podjetje lastnik firme v Dvoru Kralovem Gustave Deutsch ter ga popolnoma prenovil, tako da izdeluje danes vse vrste belega in tiskanega blaga, svile in baržunov. Po razširjenju v zadnjem času, zaposluje današnja tvornica nad 500 uslužbencev. Barve in kemikalije dobiva iz inozemstva, vsled razvoja domačega predilništva pa uporablja v vedno večji meri domače preje. Pogon je električen in 1933 dogotovljena kotlarna šteje k najmodernejšim v Sloveniji; vsi stroji so prirejeni na samostojni pogon.

Matično podjetje v Dvoru Kralovem je s svojo tehnično opremo in enako tudi s svojimi svetovno znanimi kolekcijami ugodno delovalo na razvoj mariborskega podjetja, kakor tudi k istemu koncernu spadajoče industrije katunov v Mediasu v Rumuniji. Za pomenu industrije Gustava Deutscha in s tem tudi Mariborske tekstilne tvornice govori najbolje dejstvo, da ni trdka v splošnem nazadovanju konjunktura v domači ČSR utrpela nobenega nazadovanja, temveč da je v zadnjem času ustanovila novo tvornico v domovini tiskaneblaga v Veliki Britaniji, v Manchesteru. Vzporedno razvoju celotnega koncerna gre tudi razvoj Mariborske tekstilne tvornice tako, da tvornica ne vzdržuje samo svoje dosedanje konkurenčne sposobnosti, temveč more pridobivati novih odjemalcev po vsej Jugoslaviji. To ji je omogočeno tudi iz tehničnih ozirov, ker je podjetje po svoji notranji opremitvi enako vodilnim inozemskim istobranžnim trdkam. Organizacija razprodaje in stremljenje vodstva tovarne, da odda na trg svoje kvalitetne izdelke po kar mogoče nizkih cenah, je povzročilo, da veljajo izdelki Mariborske tekstilne tvornice danes na trgu kot vzorčno blago ter da ga odjemalci kot tako tudi iščejo.

Mestna hranilnica Maribor

Orožnova ulica 2 - Tel. 20-03

je bila ustanovljena v občinski seji 17. decembra 1858 za župana O. Reiserja, državno ministrstvo je pravila odobrilo 26. septembra 1861, pravno je začela obstojati z odborovo sejo 14. novembra 1861, dejansko pa je začela poslovati 4. januarja 1862 v mestni hiši, odkoder pa se je kmalu preselila v hišo na prostoru današnje Velike kavarne. Njen dejanski ustanovitelj je A. Tappeiner, od Slovencev pa sta se v prvih vodstvih udejevala F. Dominkuš (1861—70) ter slovensko in konservativno misleči Tirolec F. Bindlechner (1876—82).

Skozi 10 let je bila Mestna hranilnica edini, po ustanovitvi Mariborske eskomptne banke in Mariborskega kreditnega zavoda v sedemdesetih in Posojilnice v Narodnem domu v osemdesetih letih, pa vodilni mariborski denarni zavod. Ves čas svojega obstoja je bila regulator mariborskega denarnega trga in največji podpornik mariborskega mesta ter mariborskih ustanov. V predvojni dobi je Mestna hranilnica mariborska dala za dobrodelne in splošnokoristne

namene velikansko vsoto nad 3,500.000 zlatih kron. Posledice svetovne vojne, zlasti vojna posojila so v povojnem času zaustavile njeno dalekosežno mariborsko lokalno javno delovanje.

Mariborska občina je mogla s pomočjo Mestne hranilnice ustanoviti Dečji dom, Dijaški dom, dekliški zavod Vesno, vse otroške vrtce, novi park in regulirati Slomškov trg. Delovanje mariborskega Olepševalnega društva, mariborskega gledališča in nastajanje mariborskega muzeja je v predvojni dobi odviselo od volil Mestne hranilnice. Isto velja v predvojni dobi za šolske zgradbe v Razlagovi in Cankarjevi ulici v povojni dobi pa za projektirano novo deško osnovno šolo v Magdalenskem mestu.

Začetki Mestne hranilnice so bili primitivni. Do 1865, ko je bil nameščen prvi pisar, sta opravljala vse uradne posle po dva člana načelstva v sredo in soboto dopoldne in ko je bil 1872 nameščen prvi blagajnik so vršili odborniki poleg uradništva svoje funkcije tudi nadalje. Prvo vlogo — 100 goldinarjev — je prejela Mestna hranilnica od društva katoliških žen, ki so jih zbrale za nameravano privatno katoliško šolo. Poslovni red in obliko hranilnih knjižic je mariborska Mestna hranilnica povzela po ljubljanski hranilnici. Prvi poslovni prostori so bili na Glavnem trgu pri današnjem vходу na dravski most, 1871 pa se je preselila v hišo Rotovski trg št. 8. Kmalu nato je kupila v Orožnovi ulici Röckenzaunovo hišo in 1882 je sklenil odbor postaviti na njeno mesto novo dvonadstropno stavbo s hranilničnimi uradi v visokem parterju. 1884 pa se je sklenilo postaviti skupno z mestno občino na istem mestu hranilniško in šolsko poslopje. 1884 se je delo palače v renesančnem slogu začelo in je bilo zlasti po skrbi župana A. Nagyja dogotovljeno 1886. 30. oktober 1886 je bil prvi uradni dan v današnjih poslovnih prostorih. Z novim poslopjem se je začela regulacija Slomškovega trga, katerega je zaključila postavitev J. Kasinovega spomenika utemeljitelju Mestne hranilnice A. Tappeinerju 1904.

Mestna podjetja Maribor

Vodstvo in uprava: T 2915 in 2916

Brzozavke: Mestna podjetja Maribor

Poslovni prostori: Orožnova 2/I

Blagajniške ure za stranke: od 8. do 12.

VODOVOD	T 2236
PLINARNA	T 2031
ELEKTROPODJETJE	T 2323 in 2399
GRADBENA UPRAVA	T 2236
KLAVNICA	T 2238
AVTOBUSNI PROMET, UPRAVA	T 2471
PROMETNA PISARNA	T 2275
PRODAJALNA MP	T 2523
MESTNO KOPALIŠČE	T 2194
MARIBORSKI OTOK	T 2640
POGREBNI ZAVOD	T 2048
POKOPALIŠČE	T 2249

Mestna in druga javna podjetja so vselej najbolj konkreten izraz potrebe po podreditvi uprave določenih gospodarskih podjetij interesom skupnosti. Razlogi za tako podreditev so dani predvsem v jakih momentih občega interesa, ki zahtevajo podreditev teženj zasebnega kapitala interesom skupnosti, katero je treba zavarovati pred izkoriščanjem s strani egoističnega zasebnika. Dani pa so ti pogoji tudi v monopolnem značaju nekaterih podjetij, kakor tudi v uporabi javnih potov in sveta, brez uporabe katerih si obratovanja nekaterih podjetij ni mogoče niti misliti.

Praksa je pokazala, da zamorejo uspešno upravljati gospodarska podjetja tudi samouprave. Problem ni namreč v tem: kdo upravlja, ampak zgolj v tem: kako upravlja! Kakor zasebna, morajo biti tudi javna podjetja pravilno organizirana, osvobodena pretiranega formalizma in gibljiva. To pa pomeni praktično: debirokratizacijo in depolitizacijo javnih podjetij, katerih organi morajo biti radi gibčnosti uprave podjetij načeloma oddeljeni od upravno-političnih in skrbstvenih organov dotične samouprave, s katerimi smejo biti le

posredno povezani (pri MP v Mariboru n. pr. preko mestnega občinskega sveta) v kolikor je to pač potrebno za povdarek in za do-sego občekoristnega smotra, katerega morajo javna podjetja v vsa-kem slučaju zasledovati in radi katerega jim v gotovih pogledih pri-pada javnopravni značaj.

Obseg komunalizacije je določen po smotru, ki ga zasleduje občina s svojo komunalno politiko. Rentabilnost javnega podjetja pa ni podana kakor pri zasebnem v denarnem donosu, ampak v obči koristi. Zategadelj ni merodajna za izračunavanje rentabilite-te prodajna ali oddajna cena, ampak višina proizvajalnih stroškov. Pro-blem prodajnih ali oddajnih cen je pri javnih podjetjih tesno zdru-žen z razdelitvijo samoupravnih bremen, radi česar je mogoča pri javnem podjetju rentabilnost tudi še pri ceni, ki bi značila za za-sebno podjetje že izgubo. V takem slučaju krije navidezno izgubo večji donos na določenih občinskih davščinah, ki je večji baš radi nižjih tarif podjetja (n. pr. nižja cena za električni tok zamore po-večati donos raznih občinskih dajatev, ki obremenjujejo industrij-ska podjetja itd.).

»Mestna podjetja, Maribor« (MP) so bila ustanovljena s skle-pom mestnega občinskega sveta od 1. 9. 1932 in obsegajo gospodar-sko donosno udejstvovanje mariborske mestne občine ločeno od njenega upravnopolitičnega in skrbstvenega poslovanja. MP uprav-ljajo in obratujejo občinske zavode, naprave in obrate občekorist-nega ali obrtnega značaja, z vidikov komunalne politike mariborske mestne občine, toda po načinu in po načelih sodobne zasebno-go-spodarske tehnike. MP so v okvirju uprave mariborske mestne ob-čine samostojna upravna, organizacijska, gospodarska, finančna in premoženjska enota. Vrhovni vodilni in nadzorovalni organ MP je mestni občinski svet. Po od njega določenih smernicah vodi posle upravni svet, sestavljen iz dvanajstih članov. Izvršilni organ uprav-nega sveta je štiričlansko ravnateljstvo. Neposredno vodstvo in opravljanje izvršilnih poslov pa je poverjeno upravniku MP, kate-remu so v ta namen neposredno podrejena vsa podjetja MP. Uprava glavnic MP presega 100 milijonov dinarjev.

VODOVOD

zgrajen leta 1901. Črpa normalno 1,500.000 m³ letno in prekrbuje z vodo mesto in dele bližnje okolice s povprečno 104 litri dnevno na prebivalca. Dolžina vodovodnega omrežja znaša 64 km.

PLINARNA:

zgrajena leta 1870. Preskrbuje mesto s kurilnim plinom, šole, mest-ne urade in mestna podjetja, pa tudi s premogom in drvami. Izvršuje vse plinske instalacije in dobavlja vsakojake naprave za obrt, indu-strijo in za gospodinjstvo (plinske aparate, štedilnike, peči itd.). Pro-daja stranske proizvode (koks, katran itd.). Proizvaja letno 780.000 m³ plina. Plinsko omrežje je dolgo 37 km. Plinarniške napra-ve so urejene tudi za delno (25%) obratovanje z domačim pre-mogom.

ELEKTROPODJETJE:

ustanovljeno leta 1919. Preskrbuje mesto in okolico s tokom za pogon in za razsvetljavo. Gradi daljnovode, razvodna omrežja in transformatorske postaje. Montira in popravlja hišne priklope, instalacije in pogonske naprave. Dobavlja električne stroje in ves v elektromehanično stroko spadajoči material. Obratuje v mestu javne električne ure. Letno dobavlja 12.000.000 kw, in je s 300 kw na prebivalca v Jugoslaviji na prvem mestu. (Zagreb 150 kw, Ljubljana 100 kw na prebivalca). Omrežje je dolgo 165 km. Nudi tok za pogon, za razsvetljavo in v gospodinjstve namene po izredno ugodni in v državi najnižji tarifi.

GRADBENA UPRAVA:

(do leta 1932 oddelek mestnega gradbenega urada). Gradi, vzdržuje in popravlja ceste, skrbi za pometanje in škropljenje cest, kakor tudi za kidanje in odpeljavo snega; vzdržuje cestne ograje, mostove in brvi; popravlja betonske podloge pri trotoarjih; izvršuje vsa tlakarska dela, gradi, čisti in vzdržuje kanalsko omrežje, vzdržuje mestne stanovanjske hiše in obratne zgradbe, odvažja fekalije iz mesta; koplje pesek in drobi gramoz ter vrši tudi prodajo tega materiala. — Razpolaga z vsemi potrebnimi modernimi stroji in tehničnimi pripravami. — Dolžina mestnih cest znaša 43 km; njihova površina pa 319.505 m². Kanalsko omrežje je dolgo 34.887 m. Oskrbuje tudi mestna poslopja (235 raznih mestnih poslopij in 147 hišic v delavski koloniji), v katerih stanuje 594 strank ter upravlja mestna posestva in ostala zemljišča (655.000 m²).

KLAVNICA:

dograjena leta 1900. Vrší klanje, ogled, vhlavljenje in krmljenje živine in pregled na trihine; obratuje hladilnico, izdaja hladilne celice; obratuje solilnico in tvornico ledu; ima lastno mostovno tehtnico, prireja redne sejme (vsak petek svinjski sejm, vsak drugi, četrti in peti torek v mesecu živinski sejem); ima stojnico za oporečno meso in izdaja živinske potne liste. Letno zakolje nad 5000 goved, nad 6000 telet, nad 11.000 svinj, nad 400 konjev itd. Na sejmem priženejo letno okroglo 20.000 glav razne živine, od katerih prodajo okroglo 11.000 glav.

AVTOBUSNI PROMET:

ustanovljen leta 1926. Oskrbuje promet v mestu in na podeželju. Izvršuje posebne vožnje po naročilu. Tudi prodaja bencin na lastni črpalki. Razpolaga z 20 avtobusi, ki prevozijo letno okroglo 400.000 km, od katerih odpade polovica na mestne proge. Za izletne vožnje v tu in v inozemstvu ima na razpolago novi najmodernejši avtokar »Rdečega Frančka«, ki vrši vožnje po najnižjih cenah.

PRODAJALNA MESTNIH PODJETIJ (Aleksandrova 13) Tel. 2523

Dobavlja vse v elektromehanično stroko spadajoče predmete, stroje, kuhalnike, žarnice, likalnike, ogrevalce (Termofore) itd. Istotako

tudi vse vrste plinskih aparatov, štedilnikov, peči, vrelcev itd., kakor tudi vse naprave za vodovodne instalacije. — Vsakemu interesentu nudi na zahtevo in brez dolžnosti nakupa brezplačen strokovni nasvet.

MESTNO KOPALIŠČE (Kopališka ulica 5):

dograjeno leta 1894. Nudi zelo poceni vročezračne in parne kopelji ter prhe. Na razpolago maser in pediker.

KOPALIŠČE NA »MARIBORSKEM OTOKU«:

dograjeno leta 1930. Razpolaga s tremi bazeni (z velikim za plavače in skakalce, srednjim za neplavalce in z malim za oktroke), 10 m visokim skakalnim stolpom, 120 kabinami, 600 garderobnimi omaricami, vsakovrstnimi sportnimi napravami, s prvovrstno restavracijo, z veliko tribuno za sportno publiko itd. Ob bazenih naravni park in lepi gozd. Površina otoka znaša 10 ha; kapaciteta kopaliških naprav pa do 3500 kopalcev. »Mariborski otok« je zelo primeren kraj za letovanje. Ima tudi zelo ugodne avtobusne zveze.

POGREBNI ZAVOD:

ustanovljen leta 1869. Opravlja vse pogrebne posle in prevaža pri pogrebi žalne goste in duhovščino. Izdeluje krste in druge pogrebne potrebščine ter prodaja vse v stroko spadajoče predmete. Upravlja tudi mestno pokopališče. Razpolaga z vsemi potrebnimi prevoznimi sredstvi in z lastnimi delavnicami. Oskrbuje prevoze iz kraja v kraj in v inozemstvo s posebnim avtofurgonom.

»Mestna podjetja« razpolagajo tudi z lastnimi mehaničnimi delavnicami za postavljanje, vzdrževanje in popraviljanje raznih strojnih naprav, za gradbo, vzdrževanje in popraviljanje omrežij (vodovodnega, plinskega, električnega, kanalskega), za montažo in popraviljanje hišnih priklopov in napeljav, za vzdrževanje in popraviljanje lastnih vozil itd.

Miloš Oset

protokolirana veletrgovina s specerijo in kolonijalnim blagom,

Maribor, Glavni trg 22 in 23

Telefon 21-73

Utemeljitelj največje mariborske trgovine s specerijo in kolonijalnim blagom se je rodil 9. septembra 1890 v Št. Jurju pri Celju. Trgovsko se je izobraževal v večjih celjskih, ptujskih in ljubljanskih podjetjih. 1913 je ustanovil trgovino na Muti, 1921 pa je začel v Mariboru specerijsko in kolonijalno trgovino en gros. 1932 je obrat znatno povečal, ga tehnično in higijensko moderno in sodobno opremil, 1934 pa je povečal skladišče z dozidavo hiše Glavni trg št. 23, ki vsebuje zlasti v velikem dvoriščnem traktu moderna in obsežna skladišča.

Podjetje zaposluje 15—20 nastavlencev in ima veletrgovini priključeno sodobno urejeno pražarno kave ter moderne stroje za mletje vseh vrst dišav.

Izvoz deželnih pridelkov vrši tvrdka v sosedne države Jugoslavije. Uvažja pa vse specerijske in kolonijalne predmete, katere razprodaja, ali neposredno iz tovarn ali pa iz produkcijskih zemelj, kakor južno sadje iz Grčije, žveplo iz Italije, dišave iz francoskih in britanskih kolonij, kavo iz Brazilije itd.

Tvrdka je po opremi in higijenskih skladiščih gotovo najmodernejša v državi, po velikosti pa spada med največje v Jugoslaviji. Njen trgovski obrat je osredotočen na Slovenijo, preko nje pa je vpeljan po celi naši državi.

Bistveni narodnogospodarski pomen podjetja je v osamosvojitvi od posredovalne tuje trgovine in v napeljavi direktnih trgovskih stikov in zvez s sosednjimi evropskimi ter prekomorskimi zemljami.

Ima vse vrste plinskih aparatov, štedilnikov, peč, vročevod, kakor ima vse naprave za vodovodne instalacije. — Vsakemu intereseutu mora biti zaželeno in brez dolžnosti nuditi brezplačno strokovno nasvet.

MESTNO KOPALISČE (Kopaljska ulica 5):

dograjeno leta 1894. Nudi zelo poceni vročevodne in parne kopeli ter parne. Na razpoložev maser in pediker.

KOPALISČE NA MARIBORSKEM OTOKU:

dograjeno leta 1930. Nudi kopeli s tremi bazeni (z velikimi za plavače in skakalce, z velikimi za otroke), 10 m visokim skalnim steno, ki jo obkrožuje s strani morja.

ŽELEZNINA PINTER & LENARD

Maribor, Aleksandrova cesta 32-34

Telefon 22-82

Začetek podjetja sega v Gorico, kjer sta 15. maja 1911 današnja imejitelja veletrgovine z železom ustanovila malo trgovino, ki se je do svetovne vojne dobro vpeljala v Gorici in na Goriškem.

Vpoklic obeh družabnikov 1914 k vojakom, je razvoj podjetja zavrl, italijanska invazija v Gorico pa je podjetje ukinila.

Po svetovni vojni pa sta začela v Mariboru na novo. Vsled predvojnne solidnosti in dobrih zvez s tovarnami je bilo podano odprto polje za razvoj prvotnega povprečnega podjetja do en gros trgovine z železno. Tako se je tvrdka vpeljala poleg slovenskega ozemlja tudi po Hrvaškem, Primorju, po Dalmaciji in po Črni Gori.

Železne predmete uvaža približno v izmeri 80% iz jugoslovanskih tovarn Jesenice, Celje in Zenica, 20% pa iz inozemstva, in to fina orodja iz Nemčije, manj iz Avstrije in Češkoslovaške, angleški cin in belo pločevino iz Velike Britanije, fine pile pa iz Združenih držav Severne Amerike.

Današnje podjetje zaposluje približno 30 nastavlencev.

Narodnogospodarski pomen podjetja obstoji v dejstvu, da je bila prva slovenska trgovina z železom v Mariboru ter v osamosvojitvi od tujega posredovanja, ko je navezalo direktne stike z inozemskimi državami, iz katerih uvaža.

Posojilnica v Mariboru Narodni dom

Telefon 21-08

je eden najstarejših slovenskih denarnih zavodov. Ustanovitev mariborske slovenske posojilnice je dosegel F. Rapoc že 1872, a se ni mogla praktično izvesti. Dejansko je bila ustanovljena po inicijativi F. Rapoca in delavnosti J. Glančnika 1882. Prve poslovne prostore je imela v hiši Aleksandrova cesta št. 22, 1883—98, ko se je preselila v lastni Narodni dom, pa v hiši Aleksandrova cesta št. 16. Voditelji Posojilnice so bili obenem voditelji mariborskega in podravskega narodnega življenja.

Od svojega početka pa do politične diferenciacije štajerskih Slovencev je bila Posojilnica v Narodnem domu prava denarna centrala za podeželske podravske posojilnice ter je kot taka preskrbovala s krediti v prvi vrsti našega kmeta, ki je tako prišel izpod vpliva nemških denarnih zavodov. Obenem s tem pa je Posojilnica v Narodnem domu zlasti od konca XIX. stoletja dalje kreditirala naše obrtnike in trgovce v podravskehi mestih in trgih ter tako tudi omogočila nastoj in obstoj zavednega mariborskega trgovstva in obrtništva.

Izredno delo je izvršila Posojilnica v Narodnem domu ob prevratu, ko je meseca novembra 1918 v času splošne nesigurnosti finansirala mariborski Narodni svet in tako gmotno omogočila vojaško akcijo generala Maistra in prevzem oblasti po raznih članih Narodnega sveta.

1898 je dogradila Narodni dom, ki je postal zbirališče in torišče mariborskih Slovencev v predvojni dobi ter domača hiša slovenskih mariborskih organizacij. Poleg tega pa je bila Posojilnica v Narodnem domu trajni podpornik vseh slovenskih organizacij in akcij v Mariboru in v Podravju, zlasti pa še študirajoče mladine.

V povojni dobi nadaljuje Posojilnica v Narodnem domu svoja predvojna stremjenja in se udejstvuje s krediti tako po kmetskem podeželju kakor v obrti in trgovini Podravja in v prvi vrsti Maribora. Tradicijo narodnoobrambne in preporodne dobe pa vzdržuje, ko redno in v visoki meri podpira kulturne in prosvetne ustanove Maribora in okolice.

Pugel & Rossmann,

Maribor, Trg Svobode šte. 3

veletrgovina z vinom Telef. Interurb. 20-34

je najstarejša od mariborskih veletrgovin z vinom. Njen začetek se ga v sredo XIX. stoletja, ko je bila na mestu današnje Pugel & Rossmannove vinske veletrgovine vinska klet mariborskega gradu in grofov Brandisov. Brandisi so vodili iz te kleti trgovino s svojimi, pa tudi s tujimi vini. Vrsta gospodarskih potresov, ki so omajali mariborsko grajsko gospodarstvo, so dovedli med drugim tudi do prodaje grajske kleti, katero je pridobil v začetku 1866 Kriehuber, lastnik Meljskega dvora, ki je nadaljeval z nakupljeno kletjo vinsko trgovino.

1873 je postala današnja veletrgovina z vinom Pugel & Rossmann obenem z drugimi večjimi mariborskimi trgovinami z vinom sestavni del nove, v velikem osnovane štajerske vinotrške družbe v Gradcu. Najbrž vsled gospodarskega poloma 1873 se je nova vinotrška družba razšla in Kriehuberjevo vinsko podjetje je postalo zopet samostojno. Ker pa se je Kriehuber preveč angažiral v mlinski industriji Styria, ki še ni zmogla ogrske konkurence, je moral med drugim odprodati tudi svojo vinsko trgovino na Trgu Svobode, katero so 1874 kupili A. Schleicher, J. Pugel in J. Rossmann ter jo vodili večinoma pod imenom Kriehuberjevih naslednikov do 1895, ko je podjetje prevzelo svoj današnji naslov.

Od srede XIX. stoletja pa do današnje dobe je ostalo podjetje Pugel & Rossmann eno od središč mariborske trgovine z vinom. Trgovalo ni samo z domačimi vini, temveč pravtako z madžarskimi iz okolice Blatnega jezera, in iz Južnega Tirolskega ter v zvezi s podravskimi vini nastopalo na vsem alpskem vinskem trgu. Njegovo gospodarsko moč izpričujejo najboljše nakupi konkurenčnih mariborskih vinskih podjetij Ipen in Thurn (v Cankarjevi ulici vis-a-vis deklški meščanski šoli), njegovo kvalitetno delo pa priznanja razstav doma in v tujini, kakor v Trstu, Salzburgu, Dunaju, Linzu, Parizu in v ameriški Philadelphiji, z diplomami in svetinjami.

V povojni dobi se je delokrog Pugel & Rossmannove veletrgovine z vinom zožil vsled protekcionistične trgovske politike Srednje Evrope na tuzemstvo. Tako zadobiva danes vedno večji pomen kot vinsko tržišče s podporo avstrijske carinske politike Gradec. Današnja veletrgovina Pugel & Rossmann trguje predvsem po Dravski banovini, in to z vsemi podravskimi vini.

„Putnik“ Vam nudi že 1 ali 2 dni pred Vašim potovanjem vse železniške karte po isti ceni kot jih dobite na kolodvoru

„Putnik“ Vam izstavlja vozne karte za vse evropske države po najugodnejših dnevnih kurzijah, kar je spričo omejitve pri izvozu denarja velikega pomena, ne glede na ostale neprijetnosti, ki s tem odpadejo

„Putnik“ Vam preskrbi vize za vse države ter kupuje in prodaja šilinge, franke, lire, dolarje, marke in ostale valute vseh držav sveta po najugodnejših dnevnih tečajih

„Putnik“ organizira izlete in društvena potovanja v poučne in zabavne svrhe z avtoci, vlaki in parobrodi ter prodaja legitimacije za vse tu- in inozemske velesejme

„Putnik“ Vam brezplačno nudi prospekte vseh krajev in daje vse informacije radi Vaših potovanj, posebno glede raznih popustov

„Putnik“ Vam daje zanesljive podatke o hotelih doma in v inozemstvu, rezervira sobe in izdaja hotelske kupone. Nudi Vam podatke o planinskih kočah in zavetiščih

„Putnik“ ima zastopstvo Jugoslovanskega Touring Kluba, Beograd; Jadranske plovitbe Sušak, Dubrovačke plovitbe Dubrovnik, Jugoslovanskega Lloydja Zagreb, Zetske Plovitbe Cetinje, Rečne Plovitbe Kraljevine Jugoslavije, Beograd Društva Wagons Lits, Aeroputa Beograd, vseh večjih autobusnih prog ter vseh velikih evropskih potovalnih birojev: CIT, ČEDOK, IBUSZ, MER, ORBIS, Ö.V.B., Mitropa, in mednarodnega društva za zračni promet (Cidna)

„Putnik“ ni nikako pridobitno podjetje, ampak le društvo za razvoj in pospešek našega tuiskega prometa; „Putnik“ Maribor (Tujsko-prometna Zveza) porabi vse dohodke izključno le v prid tuiskega prometa na svojem ozemlju, t. j. bivša Mariborska oblast

„Putnik“ zbira prijave za skupine, ki potujejo na podlagi legitimacije Slovenskega planinskega društva (vsaka skupina od vsaj 6 članov uživa na podlagi uverenja, ki ga dobi pri „Putniku“ 50% popusta na železnici)

„Putnik“ prodaja vozne rede in raznovrstno potniško in turistično literaturo

Zato kupujte vse vozne karte v lastnem interesu edinole pri „Putniku“. S tem si prihranite mnogo časa in denarja!

„PUTNIK“

Koncesionirana menjalnica | Oficijelni potovalni biro

Maribor, Aleksandrova cesta 35

Telefon int. 21-22 | Poštni čekovni urad Ljubljana štev. 14.720

odprto od 8.—12. in od 14.—18. ure. Ob nedeljah in prazn. od 9.—11.

KARL THOMA

Mehanična tkalnica svilenih izdelkov z lastno barvarno in apreturo

Izdeluje vse vrste blaga in sicer:

Crêpe de Chine, Crêpe de Satin, Crêpe Mongol, Crêpe Marocain, Crêpe Imprimé, Modna svila v različni izvedbi. Svila za podlogo za dame in gospode. Podloga za zimске plašče. Svileni brokati. Vse vrste jacynaret blaga, brokat za odeje, satin za odeje, svilene rute, charpes, schoals, svile za kravate

Maribor, Mlinska ul. 23

Telefon 21-77 / Brzjavi: Thoma Maribor

Zlatorog

tovarna mila, sveč, sode, pralnih praškov in tolščnih izdelkov

Maribor, Klavniška ulica 23

Telefon 20-47

Že pred 100 leti imamo na prehodu iz Rotovškega na Slomškovo trg meščansko milarno. V njenem nadaljnjem razvoju jo je prevzel 1887 hrvatski podjetnik Dragutin Broz, ki je kuhal milo v hiši današnjega podjetja Ogriseg & Močivnik, in ki je prodajal svoje milarske izdelke v trgovini na Glavnem trgu. 1899 pa je D. Broz prenesel svojo milarno v Klavniško ulico, kjer se je po svetovni vojni razvila iz povprečnega meščanskega obrtnega podjetja moderna tovarna, ki sestoji danes iz treh obratov: iz izdelovalnice mila, kristalne sode in glicerina.

Od surovin uporablja podjetje za izdelovanje mila domače alkalije in nekaj loja, ostalo, kakor kokosovo olje, palmovo olje, masti in smole pa uvaža iz prekmorja (Južna Amerika, Indija, Avstralija). Kristalno sodo izdeluje iz domače amonijakove sode. Vse rastlinske in živalske masti, ki služijo za izdelovanje mila, pa vsebujejo 8—12% glicerina, katerega pospravi tovarna mesečno približno 1 vagon proti 25 vagonom mila in 8 vagonom kristala sode v istem času.

Za parni pogon tovarne skrbita dva parna kotla s površino 45 m² za kurjavo, za električni pogon pa 16 motorjev s 96 HP. Za hlajenje v tovarnah mila in glicerina, za kuhanje in umivanje v tovarnah za sodo in milo pa črpajo črpalke vodo iz 2 po 20 m globokih vodnjakov.

V zvezi z vsemi tremi tovarniškimi obrati je tovarniški laboratorij, v katerem se analizirajo pred uporabo surovine vmesni izdelki in končni izdelki; tovarna stremi za tem, da ne pride noben izdelek preje na trg, dokler ni vsestransko proučen. Tovarniški laboratorij pa je obenem tudi poizkusni laboratorij, kjer se preizkušajo novo ugotovljeni načini izdelovanja in novi produkcijski predmeti sploh.

Tovarna Zlatorog zaposluje približno 90 samo domačih nameščencev. Narodnogospodarsko pa nam predstavlja primer podjetja, ki se je iz starih meščanskih mariborskih milaren razvilo do modernega velepodjetja, kakršno edino omogoča v današnji dobi obstoj posamezni tradicionalni gospodarski panogi.

BENGER-OVO

RIBANA

DONJE RUBLJE

Glavno skladište:

muškog, ženskog i dječjeg domačeg
rublja tvrtke

VILIM BENGER SINOVİ

Stuttgart-Bregenz

»ZORA«

tvornica konfekcije

MARIBOR, RUŠKA CESTA 46

„VEKA”

MARIBOR, ALEKSANDROVA CESTA

*Specialna trgovina s pohištvom
in s stanovanjsko opremo*

Telefon 21-52

je bila ustanovljena 1903 kot majhna tapetniška delavnica v Tkalski ulici št. 9. Iz Tkalske ulice se je preselila na Glavni trg in z Glavnega trga v sedanje trgovske in obrtne prostore na Aleksandrovi cesti.

Utemeljitelj podjetja Karl Wesiak je znal združiti neumorno pridnost obrtnika s širokimi vidiki velepoteznega trgovca in realnimi delovnimi metodami tako, da je podjetje s predelovanjem prvovrstnih surovin in s trajnim izpopolnjevanjem strojnih naprav rastle od dne do dne ter že pred svetovno vojno stopilo v vrsto prvih mariborskih produkcij pohištva in stanovanjske opreme.

Razvijajoče se podjetje se je omejilo izključno na izdelovanje in trgovino s pohištvom in s stanovanjsko opremo in poseduje v to svrhu moderne mizarske, tapetniške in posteljninske delavnice, katere vodijo trije utemeljiteljevi sinovi, ki so se vsi strokovno izobraževali v inozemstvu.

V najlepšem medsebojnem razmerju lastnikov podjetja in delavskih sotrudnikov stremi tvrdka **W e k a** po načelu

kdor ne napreduje, ta nazaduje

trajno delovati v korist svojih spoštovanih odjemalcev in tako zagotoviti svoji narodnogospodarski nalogi: koristiti celokupnosti.

Obrt

A

- »Adrija« špediterska radnja, Pivljakovič i Co., spedicija, Aleksandrova 35
 Trvdka »Agrumarija«, družba z o. z., nakup in prodaja kolonijalnega blaga, južnega sadja in zelenjave, Koroška cesta 32
 Achtig Antonija, gostilna, Frankopanova cesta 55
 Aleš Otmar, mesar, Cvetlična ulica 21
 Ambrožič Franc, slikar in pleskar, Grajska ulica 3
 Ambrosch Leopold, umetno in trgovsko vrtnarstvo, Koroška cesta 71
 Ambrožič Vilma, šivilja, Grajska ul. 5
 Amon Slavko, s pristavkom »Ampe-so«, obratovanje z avtomatičnimi adresarji po vsej Jugoslaviji, Strossmajerjeva ulica 6
 Andražič Leopold, klepar, Strossmajerjeva ulica 6
 Anrather Peter, čevljar, Frankopanova ulica 9
 Antloga Jos., izdelovatelj sit, košar in žične mreže, trgovina z galanterijo, poleg Grajske starinarne, Maribor
 Armbruster Roza in Adela, modistinja in šivilja, Maribor, Slovenska ul. 4
 Arnejšek Franc, brivec in frizer, Kralja Petra trg 4
 Aršič Joško, brivski in česalni salon za dame, Maribor, Koroška cesta 9
 Aršič Leopold, krojaški salon za dame in gospode ter vojake, Maribor-Krčevina, Praprotnikova ulica 9
 Arzenšek Anton, tapetnik, Grajska ul. 2
 Auer Anton, klobučar, Glavni trg
 »Avtodelavnica Adamovič« d. z o. z., mehanični obrt, Masarykova ul. 1

B

- Babič Ferdinand, ključavničar, Židovska ulica 4
 Babič Franc, zavod za zapiranje in zaklepanje, Kopitarjeva ulica 14
 Babič Ivan, izdelovanje perila, Slovenska ulica 20
 Babič Leopold, čevljar, Vetrinjska 5
 Bach Franjo, ključavničar, Mlinska 31
 Bach Franc in Ivan, mesarski in prekajevalski obrt, Stritarjeva ul. 27
 Baier Katarina, izdelovanje ženskih oblek, Jelačičeva ulica 2
 Jugosl. Beiersdorf & Co., družba z o. z., trg. s farmacevtičnimi, kozmetičnimi in kemičnotehničnimi predmeti, Gregorčičeva ulica 24
 Baišer Viktor, brivec in frizer, Stolna ulica 1
 »Balkan«, špedicija, agentura, družba z o. z., Aleksandrova cesta 35
 Banič Franjo, česalni in brivski salon za dame in gospode, specialno izdelovanje trajnih kodrov, Maribor, Aleksandrova cesta 61
 Barvič Ivan, klepar, Meljska 23
 Basletič Grga, restavracija, Grajski trg 4
 »Bat'a« d. d., čevljarški obrt, Aleksandrova cesta 7
 Batič Marija, izdelovanje sladoleda, Barvarska ulica 3
 Baumkirchner Karol, vrvarna, Maribor, Kopališka ulica 2
 Bauman Ferdo, urar, Radvanjska 23
 Jugosl. Beiersdorf & Co., družba z o. z., Gregorčičeva ulica 24
 Beigott Anton, mizar, Gosposvetska ulica 17
 Bela Franc, bandažist in rokavičar, Slovenska ulica 7
 Belak Karl, avtoizvošček, Kopitarjeva ulica 6
 Belina Aleksander, stavbeno in pohištveno mizarstvo, Maribor, Mlinska ulica 5
 Benčina in drug, družba z o. z., izdelovanje kartonaže na tovarniški način, Mlinska ul. 30
 Benedičič Anton, krojač, Koroška c. 15
 Benet Andrej, pokrajinski fotograf, Dravska ul. 10

- Benkič Josip, čevljar, Vetrinjska ul. 5
- Benkič Nikolaj**, stavbno in pohištveno mizarstvo, Miklošičeva ul. 6
- Benko Alojz, čevljar, Slomškov trg 6
- Benko Josip, mesar, Aleksandrova 19
- Beranič Janez, krojač, Taborska ul. 18
- Beranič Josip, čevljar, Kralja Petra trg 1
- Beranič Marija, gostilna, Vodnikov trg 4
- Berg Herman, tovarniško izdelovanje usnja, Usnjarska ul. 8
- Bernhard Adolf**, I. mariborska mlekar- na in sirarna, Maribor, Aleksandro- va c. 51
- Bernhard Verner, izdelovanje kemično- tehničnih preparatov, Aleksandrova c. 17
- Bernik Franc**, klobučarna, d. z o. z., Maribor, Trg Svobode 8
- Bertoli Jožica, šivilja, Vrbanova ul. 6
- Besak Anton, krojač, Glavni trg
- Bethke Henrik, pokrajinski fotograf, Gosposka 39
- Bezjak Ivan, sedlar, Cvetlična 33
- Bezjak Hermina, bančni in menjalski posli, Gosposka ul. 25
- Bien Rajmund, brivec in frizer, Fran- kopanova ul. 31
- Biesik Olga, fotografska obrt, Gospo- ska ul. 20
- Binder F.**, zlatar in graver, Orožnova ul. 6
- Birgmayr Gizela, modistinja, Gospo- ska ul. 28
- Birtič Ernest, gostilna, Ob brodu 4
- Bizjak Albin, čevljar, Kralja Petra trg št. 9
- Bizjak Ivan, gostilna, Trdinova ul. 18
- Bizjak Rudolf, optik, Gosposka ul. 16
- Blatnik Vilko, čevljar, Meljska c. 2
- Blucik Ivan ml., mesar in prekajevalec, Glavni trg (stojnica)
- Blum Rudolf, krovce, Aškerčeva ul. 22
- Bobek Andrej, mizar, Pobrežka c. 11
- Bobič Rudolf**, izdelovanje vsakovrstnih čevljev in vsa popravila, Stolna ul. 2
- Bogomir Jurij, prevažanje tovorov, Ta- borska ul. 10
- Bohinc Rudolf, mizar, Vetrinjska ul. 5
- Bojk Friderik, prevažanje tovorov, Krekova ul. 16
- Belvari Josip, avtoizvošček, Glavni ko- lodvor
- Borovič Ivan**, brivnica, Maribor, Koro- ška c. 19
- Borstner Marija, šivilja, Koroška c. 26
- Bošnjak Martin, krojač, Korošičeva ulica 2
- Božič Ana, damska frizerka in mani- kerka, Sodna ul. 30
- Božiček Franjo, gostilna, Meljska c. 9
- Bračič Hubert, uvozni in izvozni ko- misijski in spedijski posli, Meljska cesta 2
- Brandl Jožef, izdelovatelj orgelj in klavirjev, Strossmajerjeva ul. 5
- Brandstätter Jožef, brivec in frizer, Taborska ul. 2
- Bregar Ivan**, tvornica klobukov, Go- sposka ul. 16
- Brudermann Otmar, klepar, Mlinska ulica 3
- Butolen Anton, izdelovanje kožuhovi- ne, Loška 18
- Bureš Franjo**, urar in optik, Maribor, Vetrinjska ul. 26

C

- Čaff Josip, mesar, Kralja Petra trg 1
- Caro & Jelinek, mednarodna špedicija d. d., Aleksandrova c. 55
- Celcer Leopold, krojač, Glavni trg 16
- Centrich Gizela, damsko krojaštvo, Aljaževa ul. 11
- Cingerli Anton, carinski posrednik, Aleksandrova c. 55
- Tiskarna sv. Cirila, družba z o. z., Koroška c. 1
- Cizerl Ernest, avtoizvošček, Glavni ko- lodvor
- »Clio«, družba z o. z., izdelovanje ke- mično-tehničnih izdelkov, Meljska cesta 56
- Coffou Henrik, slikar, pleskar, ličar in črkoslikar, Ob Jarku št. 6
- Comelli Pavla, šivilja, Cvetlična ul. 28
- Čopetti Izidor, konjski mesar, Vojašni- ška ul. 11
- Crippa Julij, gostilna, Slovenska ul. 3
- Croatia, zavarovalna zadruga v Zagre- bu, glavno zastopstvo v Mariboru, Stolna ul. 1
- Čurk Franc, gostilna, Frankopanova 11
- Cverlin Franc, krojač, Gosposka ul. 32
- Čzeike Maks, stavbeni mojster, Koro- šičeva ulica 37

Č

- Čebokli Josip**, parna pekarna, Glavni trg 9
- Čebul Mira, modistinja, Dravska ul. 10
- Čeh Friderik, mesar, Gosposka ul. 41

Najcenejše kupite **Fr. Bernik, Maribor** Trg Svobode 8 klobuke v klobučarni

Čeh Hedvika, šivilja, Strossmajerjeva ulica 6
 Čeh Neža, izdelovanje perila, Ruška cesta 7
 Čelan Albina, šivilja, Vrbanova ul. 12
 Čep Terezija, izdelovanje perila, Mlinska ulica 31
 Čepe Angela, šivilja, Betnavska c. 18
 Čepe Karl, avtoizvošček, Tržaška c. 22
Čerin Anton, tapetnik in dekorater, Maribor, Pristaniška ul. 3, Ob Bregu št. 4
 Čerin Franjo, gostilna, Vetrinjska ul. 24
 Černec, Martin, pekarna, Maribor, Taborška ul. 2
 Čerpes Mijo, krojač, Magdalenska 62
 Čop Zofija, modistinja, Frankopanova ulica 29
Čorko Štefan, čevljarški mojster, Maribor, Gajeva ul. 10
 Čuček Alojz, mesar, Glavni trg (stojnica)
Čurin Franc, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Tattenbachova ulica 14
 Čutič Magda, šivilja, Slovenska ul. 16
 Čutič Marko, kotlar, Slovenska ul. 18
 Čuš Marija, gostilna, Koroška cesta 22

D

Dadiou Alojz, elektroinstalaterski obrt, Aleksandrova c. 1
 Dadiou Oton, mehanik, Frančiškanska ulica 17
 Debeljak Rudolf, mesar, Aleksandrova cesta 53
 Dergas Alojzija, gostilna in predtiskarija, Koroška cesta 48
 »Desa«, družba z o. z., trgovina z motornimi vozili in njih potrebnostinami, Trg Svobode 6
 Detiček Franc, mesar, Frankopanova ulica 35
 Deutschman Ivan, ščetar, Pristaniška ulica 2
 Deschman Ivan, steklar, Vrbanova 2
 Dibelčar Benjamin, klepar, Frankopanova 23
 Divjak Bogomir, mehanična delavniča, Ključavničarska ul. 1
 Divjak Josip, krojač, Vrbanova ul. 12
Dobaj Štefan, največje frizersko podjetje za dame in gospode, Gosposka ulica 38
 Doberšek Štefan, čevljar, Koroška c. 8
 Dobovičnik Štefan, mesar, Glavni trg (stojnica)

Špecialna mehanična delavnica za popravila vsakovrstnih šivalnih strojev in koles, lastno emajliranje in poniklovanje

Rupert Draksler, Maribor, Vetrinjska ulica šte. 11

Dogša Josip, splošno čevljarstvo, Maribor, Tržaška cesta 3
 Dokl Ivan, razpečavanje patentiranih aparatov, Aleksandrova c. 14
 Dokša Julijan, mizar, Mesarska ul. 5
 Dolenc Franc, portretni fotograf, Aleksandrova c. 35
 Dolenc Ignac, obrt snazenja čevljev, Glavni kolodvor
 Domicelj Alojzija, Mariborska lesna industrija, Koroška c. 46
 Domiter Franjo, krojač, Dušanova ul. 3
 Donko Antonija, starinarna, Vetrinjska ulica 24
 Draksler Rupert, mehanik, Vetrinjska ulica 11
 »Drava«, lesna industrijska delniška družba, Meljska c. 91
 Drčar Marija, restavracija, Kacijanerjeva 17
 Dreksler Rudolf, tapetnik, Ruška c. 3
Dreo Ivan, urar, Miklošičeva ulica 6
 Drevenšek Anton, sedlar, Tržaška c. 8
 Drofenik Pavel, mizar, Nekrepova ulica 10
 Druzovič Franc, čevljar, Židovska ul. 2
 Duh Anton, žaganje drv, Vrazova ul. 2
Dufek Josip, specialna trgovina z bonboni, čokolado, keksi, slaščičarna, Stolna ulica 6
 Duhek Franc, medičar in svečar, Vetrinjska ul. 26
 Dular Anton, mizar, Vrtna ul. 12
 Durjava Emica, izdelovanje perila, Gregorčičeva ul. 24
Dvoršak Friderik, krojaški atelje, Maribor, Koroška c. 49

E

Eberle Hedvika, obrt voznikov s konji, Meljska c. 66
 Edelstein Franc, mizar, Koroška c. 35
Egger H., sedlar, jermenar in torbar, telefon št. 2615, Gosposka ul. 13
Ehm Karol, krojač za civil in uniforme, Maribor, Frankopanova ul. 55
 Eisenmann Erih, izdelovanje fermentov iz telečjih želodcev, Aleksandrova cesta 63
Eissl Emil, stavbeno in pohištveno mizarstvo in delavnica za bilard, Maribor, Vetrinjska ul. 10
Eccarius Albert, urar in popravilnica gramofonov ter tlakometrov, Slomškov trg 5
 Ekart Ivan, čevljar, Magdalenska 42

»Ekspedit«, mednarodna špedicija, družba z o. z., Cankarjeva 26
 Emeršič Anton, restavracija, Aleksandrova cesta 18
 Enger Pavla, šivilja, Gregorčičeva ulica 4
Erbus Jakob, splošno krojaštvo za gospe, dame in uniforme, Slovenska ulica 28
 Erlich A., tekstilna tvornica, izdelovanje vate in odej, Jezdarska 8
 Ernešek Marija, damski modni salon, Slomškov trg 16
 Ernejčič Jakob, izvošček, Gregorčičeva ulica 14
 Ertl Martin, dimnikar, Koroška cesta 9

F

Fabjan Josipina, gostilna, Aleksandrova cesta 31
 Falconetti Angela, komisija s kovinastimi polfabrikati, Slovenska ulica 24
 Fasswald Marija, šivilja, Trg Svobode št. 1
 »Favorit«, Fössl & Kunst, izdelovanje specialnih delov za tkalne stroje, Koroška cesta 27
Feiertag Anton, parna pekarna »Turist«, Maribor, Betnavska ul. 43
Feix Oto, brivski in česalni salon, Maribor, Tattenbachova ul. 14
Fettich M.-Frankheim, česalni salon za dame, Ulica 10. oktobra 3
 Ferk Franc, sedlar, Jugoslovanski trg 3
 Ferluga Ivan, ing., stavb. obrt, Wildenrainerjeva 15
Fideršek Anton, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Koroška c. 43
 Fiedler Jernej, mesar, Glavni trg (stojnica)
 Filipančič Sebastijan, mesar, Glav. trg (stojnica)
 Filipič Franc, lončar in pečar, Mlinska ulica 3
 Filipič Franc, trg. z živino, Pobrežka cesta 38
Fischbach Julius, izdelovanje krtač in čopičev, Gosposka ul. 5
 Fünkel Julij, trg. z farmacevtičnimi predmeti, Aleksandrova c. 41
Flieger Anton, brivski in česalni salon za dame in gospe, trajni kodri, Maribor, Slovenska ul. 7
Foto-atelje Makart, največji zavod za fotografiranje in povečavanje, Gosposka ul. 20

Foto-Eli, prevzema tudi amaterska dela, kakor tudi vseh vrst povečavo, Maribor, Aleksandrova c. 1
 Fratschko Friderik, mehanik, Sodna ulica 2
 Franzl Janez, pek, Taborska 16
Franko Anton, galanterija, pletenine in šolske potrebščine, Maribor, Valva-zorjeva ulica 36
 Fras Franc, kolar, Aleksandrova c. 69
 Friedau Ferdinand, ing., avtomehanik, Mlinska 44
 Friedl Josipina, obrt pošiljanja hotelskega sluga, Aleksandrova 37
 Friedler Marija, gostilna »Pri starem lovcu«, Meljska cesta 58
 Freund Viljem, izdelovanje usnja, Kacijanerjeva 12
Fuchs Hedi, damski modni salon, Barvarska ulica 6
Fučkar Jurij, splošno čevljarstvo, Maribor, Mlinska ul. 47
 Terezija Furlan, gostilna, Glavni trg 19
P. Füllekruss-Petrossi, izdelovanje dežnikov, Ulica 10. oktobra 4

G

Gabrovec Alojz, krznar, Loška ulica 2
 Gajšek Ivana, izdelovanje perila, Dravska ulica 12
 Galun Mihael, čevljar, Plinarniška 29
Gat Franc, medicarna in svečarna, Gosposka ulica 13
Gašparič Štefan, čevljarski mojster, Orožnova ul. 6
Genzker Ludvik, pekarski mojster, Maribor, Meljska cesta 23
 Gernjak Alojz, sodar, Tržaška cesta 57
 »Gentlemen«, Štuhec Vinko - Kosi Mirko, Maribor, Aleksandrova cesta 26
 Geršak Marija, šivilja, Glavni trg 18
 Gert Ernest, svečar in medicar, Gosposka ulica 13
 Götzl Adolf, buffet, Aleksandrova c. 83
 Glasbena Matica, koncertni biro, Vodnikov trg 6
Glavič Maks, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Frankopanova ulica 55
 Glasbeno društvo železniških delavcev in uslužbencev v Mariboru, godčevski obrt, Frankopanova c. 29
 Glanz Magdalena, prenočevanje tujcev, Zagata št. 6
 Glaser Julij, stajbeni mojster, Trdinova ul. 18

GERT FRANC Gosposka 13, medicarna in svečarna, priporoča svojo bogato zalogo sveč, krstne, daritvene, oltarne in hišne sveče, kakor tudi med in najboljše nürnberške sladščine

Glumac Demeter, kotlarstvo in vsa v to stroko spadajoča dela, Maribor, Aleksandrova cesta 33
Glušič Valentin, čevljar, Vrtna ulica 8
Godec Štefan, ortopedično čevljarstvo, nasl. Jakob Zollensteina, Maribor, Gregorčičeva ul. 11
Girstmayer F., »Stolna parfumerija«, Stolna ulica 6
Golob Franc, čevljar, Mlinska ulica 4
Golob Josip, mesar, Gosposka ulica 40
Golob Katarina, kavarna »Bristol«, Vetrinjska ulica 30
Golob Lina, strojno pletenje, Orožnova ulica 6
Golob Marija, gostilna, Mlinska ulica 9
Golob Matilda, gostilna, Frankopanova ulica 29
Gomboc Štefan, krojač, Cankarjeva 1
Gonza Josip, izdelovanje glasbenih instrumentov, Jezdarska ul. 8 - Vetrinjska 18
Gorjak Emil, avtoizvošček, Tržaška cesta 22
Gorupič Ivanka, modistinja, Slovenska ulica 26
Gothé Viljem, ščetar, Koroška cesta 43
Govedič Franc, čevljarstvo, Maribor, Frankopanova ul. 10
Gračner Terezija, gostilna, Meljska c. 9
Granduš Alojzij, modno krojaštvo, Maribor, Mlinska ul. 1
Gregorc Peter, čevljar, Taborska ul. 22
Greif Franc, čevljar Kralja Petra trg 1
Greif Franc, strojar in usnjar Pobrežka cesta 23
Gränitz K., trgovina s krznom, čepicami in klobuki in pribor za uniforme, Gosposka ul. 7
Grenkuš Josip, čevljar Koroška c. 76
Griletz Ana, trg. z delikatesami, Meljska cesta 1
Grill Alojzij, izdelovanje gornjih delov za čevlje, Koroška cesta 9
Grom Edo, izdelovatelj likerjev in sadnih sokov, Cankarjeva 34
Gselman Blaž, mesar, Tržaška c. 67
Gselman Konrad, čevljar, Vojašniški trg 7
Gusel Adalbert, gostilna, Koroška c. 18
Gusel Adalbert, izdelovanje žganja, likerjev in desertnih vin, Aleksandrova cesta 39

Gusel Avgustin, čevljar, Frankopanova ulica 53
Gustinčič Justin, mehanik, Tattenbachova ulica 14
Gustin Julij, prodaja mesa, kruha in slašič, Grajska ul. 2

H

Habjanič Helena, gostilna, Vodnikov trg 2
Halbärth Valter, izdelovanje usnja, Kopaljska c. 23
Halekar Juliana, gostilna pri »Framski kapljici«, Maribor, Mlinska ulica 15
Hallecker, mizar, Miklošičeva ulica 2
Halbwidl Andrej, restavracija, Jurčičeva ulica 7
Hartinger in drug, pekovski obrt, Aleksandrova cesta 29
»Heliosax«, svetlotiskarna, izvršuje bromsvetle razglednice, Maribor, Frankopanova ul. 31
Hergold Albert, avtoizvošček, Slovenska ulica 22
Heller Josip, konjski mesar, Vrbanova ulica 8
Hönigman Ivan, gostilna »Beli zajc«, Maribor, Meljska cesta 10
Heričko Pavel, lončar, pečar in keramičar, Tattenbachova 6
Heričko Štefi, šivilja, Slovenska ul. 6
Hitzl Karl, ključavničar, Vinarska ul. 27
Hmelina Karl, dimnikarski obrt, Kerkova ul. 5
Hobacher Ana, modistinja, Aleksandrova cesta 11
Hoffer Ida, gostilna, Taborska ul. 4
Hochmüller Jerica, izdelovanje olja, Taborska ul. 7
Hofman Ana, šivilja, Stritarjeva ul. 9
Hohnjec Matilda, avtoizvošček, Kejžarjeva ul. 4
Hojnik Jernej, izvošček, Aleksandrova cesta 12
Holynski Karol, fotograf, Cankarjeva ulica 6
Holcer Ivan, nasl. Farič Karol, brivec, Slomškov trg 5
Holzer Rudolf, stavbeni mojster, Aleksandrova cesta 43
Hometer Josip, restavracija »Wilson«, Maribor, Aleksandrova cesta 53
Horvat Alojz, gostilna, Frankopanova 7

Franc Gert

Gosposka ul. 13, medičar in svečarna, priporoča svojo bogato zalogo sveč, krstnih, darilnih, oltarnih in hišnih sveč, kakor tudi med, najboljši Nürnberger Lebkuchen

Gospodarska zadruga krojaških mojstrov

zajamčeno fina izdelava modnih oblek za gospode in dame / Zavod za uniformiranje

Horvat Otilija, gostilna »Pri dobri kapljici, Maribor, Mlinska ul. 9
Horvat Anton, mesar, Glavni trg (stojnica)
Horvat Franjo, črkoslikar in pleskar, Tattenbachova 19
Horvat Ivan, parna pekarna, Maribor, Aleksandrova c. 59
Hrabrek Franc, krojač, Linhartova 35
Hrastnik Josip, vodovodna in plinska inštalacija, Kralja Petra trg 9
Hrvatini Milan, prevažanje tovorov, Vrbanova 10
Hummel Ana, gostilna, Tržaška c. 8
Hvalec Štefan, čevljarški mojster, Lekarniška ul. 4
Hvalec Franc, sejmarstvo z galanterijo in pleteninami, Smetanova ul. 54
Hvalec Marija, sejmarstvo, Grajska 2

I

Ilich Emanuel, slaščičar, Slovenska 5, podružnica Aleksandrova c. 40
Ilič Vladislav, elektrotehnični obrt, Aleksandrova c. 24
Ilgjerjev M. sin, urarski obrt, Gosposka ulica 15
Ingolič Marta, gostilna, Linhartova 13
Internacionale, družba za zavarovanje proti nezgodam in škodam, Aleksandrova cesta 44
Ivančič Alojz, kavarna, Meljska c. 12
Ivič Otilija, gostilna, Rajčeva ul. 6

J

Jagodič Blaž, tapetnik in dekorater, Vojašniški trg 1
Jahn Marija, modistinja, Stolna ulica 2
Jahn Avgust, zlatar, Dr. Rozinova 12
Jakac Ante, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Slovenska ul. 24
Jakin Marija, gostilna, Mesarska ul. 5
Jaklič Josip Herbert, špedicija, Meljska cesta 1
Jamšek Frančiška, gostilna, Frankopanova ul. 11

Jamšek Mihael, lesostrugar, Malgajeva ulica 7
Jan Ignac, urar, Grajski trg 4
Jančar Pavla, hotel »Zamorc«, Gosposka ul. 30
Jančič Jurij, čevljar, Betnavska 26
Janež Mirko, manufaktura, Kralja Petra trg 9
Janšek Katarina, šivilja, Prečna ulica 3
Japelj Mirko, fotograf, Gosposka ul. 28
Javornik Roza, strojno pletenje, Vojašniška ulica 2
Jedlovšek Alojz, čevljar, Maribor, Aleksandrova c. 24
Jeglitsch Marija, strojno pletenje, Tržaška cesta 3
Jellek Anton, klepar, Aleksandrova 29
Jelenec, ing. arh. & ing. Šlajmer, gradbeno podjetje in tehnična pisarna, družba z o. z., Vrazova ul. 11
Jeler Franc, krojač, Plinarniška ul. 13
Jemec Ivan, vrtnarstvo, Maribor, Prešernova ul. 16
Jereb Frida, prevažanje tovorov, Mlinska ul. 24
Jeremic Ana, šivilja, Aleksandrova 16
Jerič Karolina, šivilja, Koroščeva 32
Jermančnik Jožef, brivec in frizer, Aleksandrova cesta 45
Jeršek Kristina, točilnica na stoječe goste, Rajčeva ul. 13
Jošek Katarina, sejmarstvo, Cankarjeva ulica 15
Jug Franc, krojač, Tržaška cesta 63
Jug Anton, stavbeno in pohištveno mizarstvo, Maribor, Vodnikov trg 3
»Jugoelektra«, električno podjetje Venko Albert & drug, javna trg. družba, Cankarjeva ul. 26
»Jugotekstil«, d. z o. z., razpečavanje tekstilnega blaga, Trg Svobode
Junger Ivan, čevljar, Grajska ul. 2
Jurak Ana, damsko-frizerski obrt, Prešernova ulica 2

Ilich Emanuel

SLADŠČIČARNA IN IZDELOVANJE KANDITOV
MARIBOR, Slovenska ulica šte. 5
 podružnica: **Aleksandrova cesta šte. 40**

Tapetništvo Kom. trg. pohištva, Ada-izdelki so ceneni in solidni. Cahi-Loterjeve postelje. Otomani. Modroce. Rolete. Pohištvo za stanovanja itd. Parno čiščenje posteljnega perja. Se priporoča B. Jagodič, Maribor, Vojašniški trg šte. 1 — Ada pohištvo

JANČER MAKŠ

lastnik hotela „Zamorc“ v Mariboru, Gosposka ul.
solidna postrežba, zmerne cene, nove renovirane sobe za tujce

Juratič Drago, brivski in česalni salon za dame in gospode, Maribor, Glavni trg 1

Juričko Jakob, dimnikar, Slovenska 34

Juteršnik Jakob, krojač, Prečna ulica 2

Juteršnik Jurij, slikar in pleskar, Magdalenska ul. 34

Jutras Josipina, izdelovanje sadnih sokov, Trubarjeva ul. 9

K

Kac Josip, izvošček, Mlinska ul. 11

Kacijan Franc, ključavničar, Koroška 39

Kager Pavel, pasar in srebrar, Vetrinjska ul. 30

Käfer Alojz, kavarna Rotovž, Rotovžki trg

Kager Josip, zlatar in srebrar, Vetrinjska 30

Kaiser Margareta, šivilja, Tattenbachova ulica 20

Kalle Rudolf, mehanik, Slovenska ul. 6

Kaluder Jožef, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Kopališka ulica 20

»Kanada«, uvoz in izvoz sadja, družba z o. z., Aleksandrova cesta 45

Kanc Maks, drogerija, Gosposka ul. 33

Kancler Alojz, prevažanje oseb z avtomobilom po naročilu, Vetrinjska ul. 12

Kantner Franc, pilar, Aleksandrova cesta 26

Kampl Ciril, izdelovanje sodavice in pokalice, Kettejeva ul. 1

Kapetanović Jakob, gostilna, Tattenbachova ul. 1

Karba Franjo, klepar, Trubarjeva ul. 4

Karlo Josip in drug, torbarstvo, Maribor, Trg Svobode 6

Karneker Terezija, šivilja, Gregorčičeva ulica 14

Karner Hinko, krojač, Stritarjeva ul. 5

Karner Ivan, lončar in pečar, Stritarjeva 23

Karner Karol, zlatar in srebrar, Slovenska ulica 3

Kaspar Josip, knjigovez ter izdelovatelj kartonažnega blaga, Taborska 8

Kaspar Josip, izdelovanje kemičnih izdelkov, Tržaška cesta 96

Kaukler Filip, pek, Jezdarska ul. 5

Kavur Tomaž, strugarstvo, Maribor, Tattenbachova ul. 34

Käfer Alojz »Kavarna Rotovž«, Slomškov trg 5

Kelbič Franc, mehanik, Vetrinjska ul. 7

Kelc Jakob, krojač za dame in gospode, specialist za vsakovrstne uniforme, Slomškov trg 6

Keršič Peter, ing. s pristavkom mehanik, Franciškovska 13

Kerček Alojzija, damski modni salon, Maribor, Praportnikova ul. 8

Ketiš Eva, izdelovanje belega perila, predtiskarija in vezenje, Aleksandrova cesta 39

Kiepac Milan, ing., elektrotehnični obrt, Vrazova ul. 2

Kienreich Jos. A., bralni krožek, Maribor, Gledališka ul. 10

Kieser Ludvig, fotograf, Gregorčičeva ulica 20

Kiffmann Rudolf, mestni stavbenik, Maribor, Meljska c. 25

Kiffmann Otto, »Jugoinstalacija«, Maribor, Meljska cesta 23

Kiffmann Anton, urar, Aleksandrova cesta 11

Kirbiš Josip ml., mesar, Vetrinjska ul. 3

Kieser Ludvik, Vetrinjska ul. 30 - vogal Grajskega trga

Kitzler Marija, šivilja, Aleksandrova 55

Klančnik Ivan, mizar, Mejna ul. 6.

Klančnik Ivan, steklarstvo, Maribor, Slovenska ul. 15

Klemenčič Antonija, sejmarstvo, Dravska ul. 8

Klemše Marija, šivilja, Aleksandrova 12

Klep Matevž, krojač, Betnavska c. 84

Klešič Aleksander, kavarna in restavracija, Glavni trg 1

Kliček Alojz, mesar in prekajevalec, Aleksandrova c. 83

Klobučar Stanko, gostilna, Koroška cesta 79

Kmetič Ivan, ključavničar, Linhartova ulica 11

Kneser Srečko, urar, Aleksandrova 23

Knupleš Marija, gostilna, Glavni trg 19

Kobold Baltazar, mizar, Krekova ul. 16

Kociančič Karol, kamnosek, Maribor, Gregorčičeva ul. 25

Kocjan Franc, elektrotehnično podjetje, Maribor, Koroška c. 8, telefon 23-05

Kocpek B., ing. & J. Ledvinka, specialna delavnica stančnih nožev, Maribor, Frankopanova ul. 23

Kočijaž Alojz, tapetnik, Stolna ulica 5

Kodrmaz Josip, strojni ključavničar, Kraljeviča Marka ul. 13

Kodrič Dominik, čevljar, Glavni trg 17

KAGER FERD., Maribor, Meljska cesta šte. 5
 Priporoča se cenj. tvrdkam stavbeno in galanterijsko kleparstvo
 Izvršuje vsa naročila hitro in poceni. Prevzame vsa popravila

- Kodrič Henrik**, modni salon za dame, gospode in uniforme, Maribor, Koroška cesta 47a
- Kokolj Leopold, krojač, Pobrežka c. 6a
- Kokovnik Alojzija**, gostilna »Pri kolodvoru«, Maribor, Aleksandrova c. 45
- Kolar Anton, mizar, Vojašniška ulica 12
- Kolar Franc**, sobo-, črkoslikar in pleškar, Maribor, Grajska ulica 5
- Kolar Marija, sejmarstvo, Strossmajerjeva 5
- Kolarič Jožef, mizar, Vojašniška ul. 8
- Kolarič Peter**, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Meljska c. 33
- Kolenc Josip, obrt snaženja čevljev, Glavni kolodvor
- Kolerič Marija, gostilna, Aleksandrova cesta 38
- Kolletnig Hubert, kemijski laboratorij, za industrijo, kmetijstvo in trgovino, Trg Svobode 2
- Kolman Franc, fotograf, Frankopanova ulica 39
- Koman Filip**, krojaški atelje, Maribor, Koroška cesta 43
- Kompara Mario, strugar, Tržaška c. 8
- Kompara Rudolf**, mizarско podjetje za moderne notranje opreme, stavbna dela, zaloga pohištva lastnih izdelkov, Maribor, Aleksandrova c. 48
- Končnik Maks, stavbeni mojster, Vrbanova ul. 53
- Koražija Franc, dimnikar, Ruška c. 6
- Koražija Ivan, izdelovanje stančnih nožev, Slovenska ul. 20
- Koren Terezija, izdelovanje perila, Koroščeva ul. 8
- Koren Jakob, pek, Koroška c. 47
- Koren Franjo, pek, Smetanova ulica 51
- Kores Jakob, čevljar, Meljska cesta 3
- Korošec Franc, mizar, Levstikova ul. 9
- Korošec Julija in Hohl Julija, modistovski obrt, Slovenska ul. 10
- Kos Jakob**, kotlarstvo, Maribor, Glavni trg 4
- Kos Matija, pek, Radvanjska cesta 13
- Kos Marija, šivilja, Gosposka ulica 44
- Kosar Anton, krojač, Slomškov trg 5
- Kosem Ferdo**, frizerski salon za dame in gospode, Maribor, Valvazorjeva ulica 36
- Koser Milan, slaščičar, Slovenska ul. 20
- Koser Olga, izdelovanje perila in vezenje, Koroščeva ulica 44
- Kosi Ivan, prevažanje tovorov, Koroška cesta 84
- Kosi Mirko, krojač, Aleksandrova c. 26
- Košir Anton in Antonija**, gostilna »Pri dobri kapljici«, Maribor, Meljska cesta 33
- Košir Anton, gostilna, Koroščeva c. 54
- Kotnik Jakob, pek, Aleksandrova c. 81
- Koštomaj Franjo, brivec in frizer, Mlinska ulica 8
- Košuta Ana, modistinja, Kralja Petra trg 1
- Koter Štefan, mizar, Mlinska ul. 29
- Kovač Ivanka, točilnica, alkoholnih pijač na stoječe goste, Jezdarska ul. 5
- Kovač Jure, sejmarstvo, Dravska ul. 13
- Kovač Štefan**, krojaški atelje, Maribor, Tattenbachova ulica 6
- Kovačič Avgust, prevažanje tovorov, Plinarniška ulica 29
- Kovačič Ivan, čevljar, Stolna ulica 1
- Kovačič Ivan, steklar, Koroška cesta 10
- Kožuh Karl, brivec in frizer, Tattenbachova ulica 2
- Krabath Josef, pipar in strugar, Maribor, Grajski trg 4
- Krabonja Alojz, kolar, Jugoslovanski trg 3
- Krajcer Anton, čevljar, Orožnova 6
- Krajnc Franc, izvošček, Betnavska 3
- Kraker Leopold, krojač, Gosposka 10
- Kramberger Franc, mesar, Glavni trg (stojnica)
- Kranjc Ivan, krojač, Mejna ulica 9
- Krajnc Leopold, prevažanje tovorov in branjarija, Ruška cesta 29
- Kraut Franc, mesar, Rajčeva ulica 4
- Kraut Štefan, carinski posrednik, Aleksandrova cesta 63
- Kravos Ivan**, torbarstvo in jermenarstvo, Maribor, Aleksandrova c. 13
- Krebs Alojz, čevljar, Meljska c. 22
- Krefl Ferdo, brivec, Aleksandrova 48
- Krepek Franc, sejmarstvo, Taborska 2
- Kresnik Matija, špedicija, Tkalska 5
- Delniška družba »Kristal«, steklarski obrt, Koroška cesta 32
- Kristanič Štefanija, izdelovanje oblek, Gregorčičeva ulica 14
- Kristl Alojz, krojač, Cafova ulica 2
- Kristl Ivan, godčevski obrt, Strossmajerjeva ulica 10
- Krištof Srečko, čevljar, Jelačičeva 11
- Križan Štefanija**, modistinja, Orožnova ulica 8
- Krliner in drug, družba z o. z., mizarški obrt, Črtomirova ulica 6
- Krois Ernest, čevljar, Koroška cesta 18
- Krope Franc, pečar in lončar, Aleksandrova cesta 49

Kovina Prva jugosl. metalurgična industrija d. d. Maribor

Kubiš Veronika, sejmarstvo, Smetanova ulica 23

Kuhar Ferdo, tapetnik in dekorater, Maribor, Vetrinjska ulica 26

Kuhar Rudolf, izvošček, Slovenska 22
Kukec Marija, sejmarstvo, Trg Svobode 1

Kumerc Franc, ključavničar, Taborska ulica

Kunčič Karol, krojač, Gregorčičeva 8
Kuster Eliza, šivilja, Smetanova ul. 38

Kvas Ivan in Helena, modistinja in klobučarstvo, Maribor, Aleksandrova cesta 32

Kvitko Leonid, avtoizvošček, Koseskega ulica 8

L

Laboter Alojz, čevljar, Krekova ul. 8
Lachainer Alojz, gostilna, Frankopanova ulica 39

Ladinek Pongracij, splošno čevljarstvo, Maribor, Koroška cesta 34

Lah Alojzij, čevljar, Koroška cesta 35

Lah Apolonija, gostilna, Radvanjska 48

Lah Franc, brivec in frizer, Stritarjeva ulica 17

Lah Ivan, krojač, Tkalska ulica 10

Lah Ivan, mesar, Koroška cesta 53

Lah Ivan, prevažanje tovorov, Kopernikova ulica 7

Lah Marija, šivilja, Pobreška cesta 8

Lakoše Henrik, gostilna »Mesto Trst«, Maribor, Tržaška cesta 8

Laminger Emerik, podkovač, Slovenska ulica 26

Lamut Marta, šivilja, Sodna ulica 15

Lašič Vinko, zidarski mojster, Tržaška cesta 98

Laurentschitsch Adolf, knjigovez, Gosposka ulica 3

Laznička Ernestina, šivilja, Tattenbachova ulica 20

Lebar Angela, šivilja, Koroščeva c. 72

Leben Leopoldina, damska frizerka, Gosposka ulica 28

Leber Jožef, izvošček, Koroška c. 72

Lečnik Marija, šivilja, Koroščeva ul. 2

Lederer Karol, mizar, Trdinova ul. 18

Ledinek Pavel, sodar, Gozdna ulica 6

Legat Anton, Rudolf & Co., delavnica za popravilo pisarniških strojev, Slovenska ulica 7

Legat Ivan, Maribor, Vetrinjska ul. 30, prva specialna popravilnica in trgovina pisarniških strojev, Tel. 24-84

Lepej Franc, krojač, Jezdarska ul. 8

Leskovšek Marko, čevljar, Ruška 45

Löschnigg Albert, rezlar, Koroška c. 8

Lešnik Josip, krojač, Koroška c. 31

Lešnik Karel, splošno čevljarstvo in vse vrste popravila, Maribor, Koroška cesta 26

Lešnik Mihael, krojaški salon, Orožnova ulica 4

Lešnik Rezka, dežnikarski obrt, Gosposka ulica 14

Lešnik Slavko, kolar, Taborska ul. 10

Leyrer Josip, mesar in prekajevalec, Meljska cesta 20

Lia-krojni atelje, Plissee-stiskanje in Lia-kroji, Maribor, Aleksandrova 19

»Linhartov dvor«, Karner Josip, gostilna, Tržaška cesta 47

Ljudska tiskarna, d. d., knjigoveški obrt, Sodna ulica 20

Ljudska tiskarna d. d., Sodna ulica 20

Lininger Aleksander, avtoizvošček, Koroščeva ulica 32

Lipovšek Ivan, mesar, Glavni trg (stojnica)

Lipuš Ignac, mehanična delavnica za popravila šivalnih strojev in koles, Maribor, Koroška cesta 90

Lisenc Hedvika, sejmarstvo, Splavarska ulica 3

Lisjak Alojz, restavracija, Aleksandrova cesta 3

Lobnik Avgust, mesar in prekajevalec, Betnavska cesta 47

Ločičnik Ivan, krojač, Koroška c. 106

Logar Jakob, brivec in frizer, Frankopanova ulica 25

»Loli«, družba z o. z., čevljarski obrt, Koroška cesta 8

Lorber Elizabeta, obrt posredovanja služb, Vetrinjska ulica 5

Lorber Franc, krojač, Wildenrainerjeva ulica 8

Leben-Eigl Leopoldina Maribor, Gosposka ulica 29

(na dvorišču) damski česalni salon, trajni kodri, vodna ondulacija, barvanje las, negovanje lic in rok

Lovrenc Tomažič, Maribor, Sodna 24. Izdelovalnica pralnih kotlov, štedilnikov, kotlov za žganj»rije, bakrenih, kuhinjskih posod, brizgalnic za vinograde itd. Avtogenično varenje in kovinotisk. Kupuje star baker, kositer, svinec in med.

Lorber Hedvika, maserka izključno po odredbi in pod kontrolo zdravnika, Gosposka ulica 58
 Lorber Ivan, slikar in pleskar, Vetrinjska ulica 5
Lorber Matilda, gostilna »Pri zlateg zvoncu«, Maribor, Ruška cesta 8
 Lorenčak Josipina, gostilna, Črtomirova ulica 8
Lovec Ciril, najcenejše in najboljše čevlje dobiš na Glavnem trgu št. 4
 Lozej Edmund, strojno pletenje, Frankopanova ulica 5
 Luschnitzky Štefanija, modistinja, Jurčičeva ulica 9

M

Macarol Andrej, pek, Meljska cesta 14
 Macher Terezija, pečenje kostanjev, Kralja Petra trg (stojnica)
 Macher Ivan, izvošček, Jezdarska ul. 3
 Mahnič Alojzija, gostilna, Dravska 11
 Majcen Andrej, mizar, Židovska ul. 10
 Majcen Franc, čevljar, Vojašniška 6
 Majcen Hildegarda, šivilja, Židovska 10
 Majer Tomo, avtoizvošček, Masarykova ulica 4
 Majer Tomo, hotel in restavracija, Masarykova ulica 4
Makart Foto-atelje, največji zavod za fotografiranje in povečavanje, Gosposka ulica 20
 Malenica Marjan, sejmarstvo, Dravska ulica 13
Maly Emilija, damski česalni salon, Maribor, Aleksandrova cesta 22
 Marek Josip, gostilna, Mlinska ul. 15
 Marčec Franc, čevljar, Aleksandrova cesta 24
 Marčič Franc, mesar, Vojašniški trg (stojnica)
 Marčič Ivan, čevljar, Vetrinjska ul. 6
 Marčinko Anton, krojač, Stritarjeva 18
Mareš Emil, najmodernejša podjetje za izdelovanje trajnih kodrov, barvanje las in lepотно negovanje, Gosposka ulica 15
 »Margo«, Mariborska mlekarna in tovarna sadnih konzerv, družba z o. z., Aleksandrova cesta 63
 Mariborska afinerija zlata, družba z o. z., Orožnova ulica 8
 Mariborska tiskarna d. d., Jurčičeva 4
 Marič Adam, carinski posrednik, Aleksandrova cesta 45
 Marko Franc, sejmarstvo, Meljska 87
 Markovič Zofija, modistinja, Gosposka ulica 40
Marin Cvetko, frizerski salon za dame in gospode, izdelovanje trajnih kodrov, Orožnova ulica 1

Marini Alfred, elektromehanik, Tržaška cesta 16
Mastnak Štefan, splošno čevljarstvo, Maribor, Vrtna ulica 8
 Mattel Konrad, prevažanje tovorov, Ruška cesta 39
 Mayer Jožef, lončar in pečar, Tržaška cesta 60
 Mayer Karl, Teodor, fotograf, Gosposka ulica
Matz Roman, zajtrkovalnica, delikatese in avto-spedicija, prevzem po ugodni ceni, Maribor, Aleksandrova cesta 17
Maurič Vinko, črkoslikarski atelje in pleskarstvo, Maribor, Slovenska 6
 Mavrenčič Josipina, točilnica alkoholnih pijač na stoječe goste, Meljska c. 64
 Meglič Maks, strojno pletenje, Orožnova ulica 1
Meinel & Herold, zaloga tovarne glasbil, d. z o. z., Gosposka ulica 20
 Mejovšek Stanko, trgovsko in umetno vrtnarstvo, Masarykova ulica
 Meklenšek Pavla, izdelovanje damskih oblek, Frankopanova ulica 11
 Mencinger Zofija, gostilna, Pristan 1
 »Meran«, hotel in restavracija, Aleksandrova cesta 37
 Merdaus Ivan, prevoz z brodi, Trstenjakova cesta 24
 »Merkur«, mednarodna transportna družba z. o. z., špedicija, Meljska 12
 Merlak Kvirin, gostilna in kavarna, Grajski trg 1
 Mesarič Henrik, urar, Koroška c. 34
 Mesarič Ivan, brivec in frizer, Koroška cesta 19
Mesarič Ivan, stavbeno in pohištveno mizarstvo, Maribor, Cankarjeva ul. 26
 Mesarič Josip, mizar, Meljska cesta 25
Mesiček Gustav, splošno sedlarstvo in tapetništvo, Maribor, Tržaška c. 1, Pobrežje
 »Mestna klavnica«, javna klavnica, Ob brodu št. 1
 Mestna plinarna, Plinarniška ulica 5
 Mestna občina mariborska, mizarstvo, Cvetlična ulica 14
 Mestna občina mariborska, podjetje za tehtanje blaga, Dovozna cesta k tovornemu skladišču gl. kol.
 Mestni pogrebni zavod, Cvetlična ul. 14
 Mestno električno podjetje, elektrotehnični obrt, Frančiškanska ulica 8
 Ivan Möscha, gostilna, Stolna ul. 8
 Meyer Katarina, šivilja, Masarykova 2
 Meznarič Martin, slikar in pleskar, Slovenska ulica 36
 Miglič Ana, šivilja, Mejna ulica 14
 Mihelič Josip, čevljar, Aleksandrova 19
 Mihelič Konrad, krojač, Jurčičeva 8

Mihorco Ivan, popraviljanje električnih števecv in elektromehaničnih aparatov, Dr. Karl Verstovškova 4
 Miker Mihael, pek, Kettejeva ulica 22
Mikl Franc, splošno čevljarstvo in hitropopravilnica čevljev, Slomškov trg 5
 Milavec Franc, špedicija, Aleksandrova cesta 49
 Milič Maks, točilnica alkoholnih pijač na stoječe goste, Betnavska cesta 23
 Mislej Josip, slaščičar, Štolna ulica 12
Mlekuš Anton, kotlarstvo za vse bakrene izdelke, Maribor, Sodna ulica 2
 Mlinarič Anton, tlakar, Smetanova 32
 Mlinarič Avgust, slikar in pleskar, Kopaliska ulica 11
 Mlinarič Frančiška, prevažanje tovorov, Koroška cesta 47
 Močnik Josip, mesar, Radvanjska c. 5
 Mogel Anton, izvošček, Ob železnici 2
 Mrakič Adolf, brivec in frizer, Cankarjeva ulica 1
 Mučič Fran, čevljar, Tržaška cesta 64
 Muhič Ivan, sedlar, Plinarniška ul. 19
Mulavec Jakob, vsakovrstno zlato kupujem po najvišji dnevni ceni, zaloga ur, zlatnine, srebrnine, optike, jedilnih priborov, servisov itd. Izvršuje vsa v to stroko spadajoča dela točno, solidno in poceni, Maribor, Kralja Petra trg 1
 Mulec Edmund, pek, Radvanjska c. 5
Munda Alojzij, mizarstvo za pohištvo in stavbe ter zaloga krst, Maribor, Taborska ulica 2
 Murko Mihael, eksport sadja, Mlinska ulica 33

N

Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev v Mariboru, r. z. z o. z., pekovski obrt, Rotovski trg 2
 Nabavljalna zadruga uslužbencev drž. železnice v Sloveniji, gostilna, Frankopanova cesta 34
 Nakerst Karol, prodaja obzarevajočih svetilk, Wildenrajnerjeva ul. 8
 Nassimbeni Ubald, stavbeni mojster, Vrtna ulica 12
 Naveržnik Jernej, krojač, Marijina ulica 24
 Nedogg Pavel, barvar, Razlagova 22
 Nedogg Viktor, parna pralnica in kemično čiščenje, Frankopanova c. 9
 Neger Franc & sin, mehanična delavnica, Slovenska ulica 29

Priporoča se p. n. strankam čevljarско podjetje

Novak Friderik, Maribor, Vojašniški trg šte. 7

Izdelujejo in popravljajo se čevlji vseh vrst

Nekrep Josip, tesar, Smetanova 39
 Nekrep Marija, gostilna, Smetanova 54
 Nekrep Marija, gostilna »Pri zlatem konju«, Vetrinjska ulica 4
 Nekrep Marija, šivilja, Magdalenska 40
 Nemec Ana, prevažanje tovorov, Koroška cesta 122
 Nerath Olga, šivilja, Jože Vošnjakova ulica 21
 Neuberger Franjo, čevljar, Vodnikov trg šte. 2
 Nonner Mihael, soboslikar, črkoslikar in pleskar, Vrazova ulica 3
 Novaček Antonija, sejmarstvo s čipkami, Frankopanova ulica 11
 Novak Anton, mehanik, Jugoslovanski trg 3
 Novak Antonija, šivilja, Danjkova 8
 Novak Fran, brivski mojster, Maribor, Aleksandrova cesta 22
 Novak Franc, krojač, Vinarska ul. 33
 Novak Franc, tapetnik, Koroščeva 8
 Novak Marija, šivilja, Mlinska c. 39
 Novak Matija, mizar, Smetanova 62
 Novak Rudolf, mizar, Gregorčičeva 7
 Novak Terezija, sejmarstvo, Vinarska ulica 33
 Novšak Josip, brivec in frizer, Kralja Petra trg 9

O

Ogrinc Ferdinand, restavracija, Aleksandrova cesta 45
 Ogrizek Elizabeta, sejmarstvo, Kraljeviča Marka ulica
 Ogrizek Franja, izdelovanje perila, Aleksandrova cesta 19
 Olepševalno in tujsko-prometno društvo za mesto »Maribor«, vrtnarstvo, Koroščeva cesta 29
 Omulec Rudolf, avtoizvošček, Slomškov trg 13
Orechowsky Luise, damski modni salon, Maribor, Vetrinjska ulica 26
 Ornič Martin, krojač, Cvetlična ul. 3
 Ornik Ivan, mizar, Koroška cesta 52
 Osim Franc, izdelovatelj cementnih izdelkov, Smetanova ulica 72
 Osim Josipina, čiščenje perila in obleke, Smetanova ulica 72

P

Pahor Nina, modni salon za dame, Maribor, Maistrova ulic 17-II
Pahernik Anton, črkoslikar, pleskar in soboslikar, Frankopanova ulica 15

- Paitz Ivan**, umetno mizarstvo za no-
tranje opreme, Maribor, Taborska
ulica 14
- Paradiž Frančiška**, šivilja, Koroška 7
- Paradiž Ivan**, brivec in frizer, Koro-
ška cesta 7
- Painkiher Ferdinand**, splošno čevljar-
stvo in vse vrste popravila, Mari-
bor, Zrinjski trg 9
- Pauko Matevž**, krojač, Kopališka 20
- Paulič Terezija**, gostilna »Pri pošti«,
Maribor, Stolna ulica 10
- Pavalec Martin**, izvošček, Vrtna ul. 17
- Pavešič Štefan**, mesar, Glavni trg
(stojnica)
- Pavličič Martin**, mizar, Vojašniška 6
- Pavešek Hilda**, fotografski obrt, Vrba-
nova ulica 7
- Pečar Ivan**, lesorez, Dravska ulica 10
- Pečar Ivan**, droge-kemikalije-kosmeti-
ka, fotomanufaktura, specialist za
Leica, Gosposka ulica 11
- Pečar Josip**, vozovni kovač, Taborska
ulica 10
- Pečar Štefanija**, modistinja, Kopališka
ulica 2
- Pečnik Franc**, stavbeno in pohištveno
mizarstvo, Maribor, Koroška c. 39
- Pečnik Kornelija**, šivilja, Gosposka 56
- Peklar Alojz**, stavbeno podjetje, Tom-
šičeva ulica 28
- Pelikan Ivan**, slaščičar, Gosposka 25
- Pelko Nežika**, šivilja, Stritarjeva 8
- Peer Feliks**, slaščičar, Taborska ul. 8
- Peretič Edvard**, krojač, Pristaniška 9
- Perhavec Jakob**, točilnica alkoholnih
pijač na stoječe goste, Gosposka 9
- Pernat Jožef**, mesar, Frankopanova 55
- Peršuh Marija**, sejmarstvo, Gosposka
ulica 2
- Petek Franc**, čevljar, Kettejeva ul. 17
- Petek Franc**, čevljar, Koroška c. 9
- Peteln Erik**, optik, Grajski trg 7
- Peterlič Maks**, mizar, Trubarjeva 5
- Petrozzi-Füllekruss Apolonija**, izdelo-
vanje solnčnikov in dežnikov, Ulica
10. oktobra 4
- Petrovič Marica**, izdelovanje perila,
Frankopanova ulica 5
- Petrovič Viktor**, splošno kleparstvo,
Maribor, Tržaška cesta 6
- Petrovič Vera**, izdelovanje perila, pred-
tiskanje in vezenje, Slovenska 20
- Petrovič Viktor**, klepar, Tržaška c. 6
- Pevec Ivan**, krojaški salon, Orožnova
ulica 3
- Pezdiček Andrej**, slikar, pleskar in li-
čar, Poljska ulica 14
- Philipp Gustav**, soboslikar, pleskar, čr-
koslikar in pozlatar, Vetrinjska 11
- Pipuš Boris**, carinski posrednik, Alek-
sandrova cesta 55
- Pirc Ivan**, splošno čevljarstvo in br-
zopodplata, Maribor, Betnavska 1
- Pirc Marjeta**, mostna tehničnica, Betnav-
ska cesta 1
- Briški salon** za dame in gospode
- Pirc Radivoj**, paviljon, Cvetlična ul.
- Pirc Radivoj**, Frankopanova ul. 27
- Pirc Seli**, Koroška cesta 34
- Pirc Gregor**, Tržaška cesta 6
- Pirc Urška**, brivski obrt, Koroška 34
- Pirch Karol**, inštalacija in popravilja-
nje vodovodov, Tomšičeva ulica 12
- Pirš Vincenc**, mesar in prekajevalec,
Glavni trg (stojnica)
- K. Pisanec in drug**, parna pekarna, Ko-
roška cesta 11
- Plahuta Jožef**, mesar in prekajevalec,
Frankopanova ulica 15
- Planinc Josipina**, gostilna, Dravska uli-
ca 13
- Plasonik Marko**, čevljar, Aleksandrova
cesta 72
- Plauc Maks**, izvoz sadja na debelo in
deželni pridelki, Koroška cesta 3
- Plavc Milka**, gostilna, Koroška cesta 3
- Pleteršek Frančiška**, šivilja, Betnavska
cesta 45
- Plohl Ela**, fotografski obrt, Aleksan-
drova cesta 1
- Plochl Franc**, čevljar, Korošičeva ul. 8
- Pobolšar Arnold**, krovec, Vojašniški
trg 3
- Počivalnik Miha**, izdelovanje vozov,
kočij in podkovski mojster, Mari-
bor, Tržaška cesta 8
- Podkrižnik Anton**, kolar, Taborska 8
- Podravska tiskarna**, družba z o. z.,
Gregorčičeva ulica 6
- Poklinek Ciril**, mesar, Radvanjska c. 5
- Pollak Em.**, ključavničarstvo, Maribor,
Mlinska ulica 15
- Polanec Ivan**, mesar, Glavni trg (stoj-
nica)
- Polegeg Adolf**, brivec in frizer, Trža-
ška cesta 63
- Polegeg Peter**, brivec in frizer, Trža-
ška cesta 47
- Posteržin Ferdinand**, prodaja molitve-
nikov po sejmih, Kolodvorska ul. 3
- Posteržin Josipina**, sejmarstvo, Alek-
sandrova cesta 19
- Poterč Vekoslav**, modno krojaštvo,
Maribor, Pobrežka cesta 13
- Potisk Friderik**, čevljar, Koroška c. 34
- Potisk Jernej**, kolar, Koroška c. 31
- Potočnik Matija**, pekarna, Maribor,
Koroška cesta 21
- Potočnik Ferdinand**, mizar, Vinarska
ulica 7

Potrč Henrik, mesar, Glavni trg (stojnica)

Požar Anton, cvetličarna, lastno vrtnarstvo, Gosposka ulica 36

Požar Bratje, pražarna kave, Tattenbachova cesta 14

Požar Marica, gledališka frizerka, Vetrinjska ulica 12

Povodnik Josip, gostilna, Rotovski trg št. 8

Praprotnik Jakob, pek, Jezdarska ul. 5

Prattes R., elektro-mehanična delavnica, Maribor, Aleksandrova cesta 33

Pravdič Martin, krojaški mojster, Slomškov trg 14

Preac Marija, gostilna, Ruška c. 7

Pregrad Marija, šivilja, Masarykova cesta 22

Primus Marija, šivilja, Kralja Petra trg 9

»**Pristavec**« gostilna, Maribor, Meljska cesta 18

Pistotnik Alojz, modno krojaštvo, Maribor, Meljska cesta 15

Produktivna zadruga krojačev v Mariboru, krojaški obrt, Ruška cesta 5

Produktivna zadruga mizarskih mojstrov, registrovana zadruga z omejeno zavezo, Maribor, Frančiškanska ulica 12

Prohaska Franc, gostilna, Strma ul. 11

Prva jugoslovanska transportna d. d. Schenker & Comp., špedicija, Meljska cesta 16

Prva mariborska delavska pekarna, r. z. z o. z., Aleksandrova cesta 19

Pschunder Maks, urar in popravjalnica gramofonov in taksometrov, Maribor, Frankopanova ulica 22

Puconja Antonija, sejmarstvo, Vojašniški trg 2

Pucelj Ljudevit, dimnikar, Gospojna 4

Puh Kristina, žaganje drv od hiše do hiše, Magdalenska ulica 35

Pukl Karol, čevljarški mojster, Gospojna ulica 12

Pukl Konrad, izvožček, Jezdarska ul. 5

Puklavec in Heričko, damski modni salon, Maribor, Slovenska ulica 24

Purgaj Ivan, mizar, Taborska ulica 7

Pušič Anton, sejmarstvo z manufakturnim in galanterijskim blagom, Pristan 13

R

Rabuzza Ciril, čevljar, Betnavska c. 76

Rabič in Benkič, prikrojjevanje gornjih delov čevljev in splošno čevljarstvo, Maribor, Vetrinjska ulica 5

Racek Josip, dimnikar, Miklošičeva 2

Račič Ivana, restavracija »Gambrinova dvorana«, Maribor, Gregorčičeva ulica 29

Račič Hilda, strojna pletarna, Maribor, Stolna ulica 5

Radi Josip, mesar in prekajevalec, Meljska cesta 9

Radolič Ivan, brivec in frizer, Meljska cesta 22

Rajšp Karol, podkovač, Einšpilerjeva ulica 19

Rakitnik Erna, šivilja, Koroška c. 62

Rakuša Matija, specialno mizarstvo za notranje opreme, Zg. Polskava

Rakuša Marija, pranje perila, Slovenska ulica 3

Ramšak Josip, sodar, Maribor, Meljska cesta 10

Ramšak Marija, gostilna, Aleksandrova cesta 45

Raušl Ivan, kovač, Pristaniška ul. 7

»**Rapid**«, posredovalnica za nakup in prodajo nepremičnin, Gosposka 28

Rapnik Josipina, modistinja, Dvořakova ulica 10

Rapoša Jurij, čevljar, Mlinska 28

Rataj Josip, klepar za stavbe in galanterijo, Maribor, Pobrežka c. 6

Ratej Fran, dimnikar, Aljaževa ul. 30

Rath Alojz, umetni pohištveni rezbar in kipar, Maribor, Mlinska ul. 11

Razboršek Ciril, mizar, Dravska ul. 4

Rečnik Alojz, elektrotehnični obrt, Pobrežka cesta 6

Reich Marija, slaščičarski obrt, Betnavska cesta 46

Rekič Ahmed, čevljar, Meljska c. 59

Remih Franc, mesar, Tržaška cesta 1

Renat Simon, slikar, pleskar in ličar, Koroška cesta 35

Repar Josip, podkovač, Taborska 10

Resnik Ivan, gostilna, Meljska c. 85

Riedl Karl, brivec in frizer, Slovenska ulica 16

Riedl Marija, točilnica alkoholnih pijač na stoječe goste, Ob železnici 14

Riha Alojz, klepar, Ulica 10, oktobra 4

Riha Josip, inštalater vodovodnih in plinskih naprav, Koroška cesta 14

Robaus Karol, luksuzna pekarna, Maribor, Koroška cesta 24

Robinšak A., produkcija čevljev, Slomškov trg 8

Rodošek Martin, sedlar in jermenar, Tržaška cesta 45

Rogatsch Ferdinand, izdelovanje cementnih izdelkov, nagrobnih kamnov, Tattenbachova ul. 34

Roglič Dragotin, izdelovanje vseh vrst obutev na tovarniški način, Koroška cesta 19

Rojko Eliza, gostilna, Gregorčičeva 19
 Romih Anton, klepar, Slovenska ul. 28
 Roth Alojzija, damski modni salon, Gosposka ulica 26
Rozman Ana, gostilna »Koroški koldvor«, Tvorniška cesta 30
Rozman Jožef, čevljar, Magdalenska ulica 76
 Rubin Anton, krojač, Ruška cesta 39
 Rubin Karolina, izdelovanje razglednic potom brzofotografiranja, Gosposka ulica 52
 Rus Rudolf, prevažanje tovorov, Turnerjeva ulica 9

S

Sabukošek Rudolf, izdelovanje kemičnih izdelkov, Korošičeva ulica 50
Safran Ivan, modno krojaštvo, Maribor, Koroška cesta 43
 Safran Martin, pleskar, ličar, črkoslikar in soboslikar, Slovenska ulica 16
 Sagadin Leopold, kurjač, Gosposka 5
 Sajko Anton, krojač, Ob železnici 8
 Saks Franc, elektrotehnični obrt, Aleksandrova cesta 48
 »Motors Sales«, centralna garaža in avtomobilna družba z o. z., Frančiškanska ulica 17
 Sali Bilal, slaščičar, Pobrežka c. 8
Salon »Pia«, lastnica Rapnik Jožica, modistinja, Dvořakova ulica 10
 Samec Makso, carinski posrednik, Zrinskega trg 7
 Samuč Franc, sejarstvo z galanterijo, Jenkova ulica 4
 Sapač Ivan, krojač, Glavni trg 23
Sax Hinko, tiskarna, Maribor, Prešernova ulica 31
Schell Vladimir, Miklošičeva ulica 6
 Seifried Mihael, čevljar, Vojašniški trg št. 2
 Sekolec Neža, »Tekstilja«, komisija in agencija za manufakturo in pletenino, Maistrova 19
Sela Jernej, kotlarstvo, Maribor, Tržaška cesta 6
Semko Peter, krznar in izdelovatelj čepic, Gosposka ulica 37
 Senegačnik Helena, šivilja, Meljska 40
 Senekovič Henrik, radenska mineralna voda, Volkmerjeva ulica 31
 Senekovič Jakob, pleskar, ličar in soboslikar, Vojašniška ulica 13
 Senekovič Karl, ključavničar, Ob železnici 12
Senekovič Valentin, krojač, Maribor, Mlinska ulica 9
 Senica Antonija, gostilna in kavarna, Tattenbachova ulica 5
 Serdinšek Blaž, mesar, Smetanova 60

Sernc Otilija, šivilja, Meljska c. 44
 Sevšek Alojz, čevljar, Ob bregu 30
 Simerl Marija, izdelovanje belega perila, Slovenska ulica 15
 »Singer« d. d., šivalni stroji, mehanični obrt, Glavni trg 23
 Skaza Josipina, gostilna, Betnavska cesta 124
 Skopal Frančišek, postavljanje strelodvodov, Cvetlična ulica 27
 Skrabl Marija, brivski in frizerski obrt, Gosposka ulica 11
 Slavec Ivan, kavarna, Dr. Karl Verstovškova ulica 6
 Seiler Friderik, juvelir, Gosposka 19
 Slokan Josipina, gostilna, Vojašniški trg 3
 »Slord«, Mlaker Margareta, izdelovanje radio-aparatur, zvočnih aparatov za kinematografe in njih sestavnih delov, Orožnova ulica 10
 Sluga Ivan, prevažanje oseb z avtomobilom po naročilu, Tržaška cesta 22
Sluga in Kette, krojaški salon, Miklošičeva ulica 2
 Sluga Martin, čevljar, Aleksandrova 35
 Smole Ivan, mesar in prekajevalec, Lekarniška ulica 7
 Smrekar Ivan, čevljar, Dravska ul. 2
Soklič T., štampilje in »Sofra«-kartoteke, Aleksandrova cesta 43
 Sollak Rudolf, mesar, Glavni trg (stojnica)
Sojč Ivan, kipar, pozlatar, graditelj oltarjev in nagrobnih spomenikov, Maribor, Razlagova ulica 22
 Somrak Andrej, klepar, Cvetlična ul. 8
 Sorko Jožef, soboslikar, pleskar in ličar, Sodna ulica 28
 Sovič Cecilija, izdelovanje belega perila, Razlagova ulica 22
 Spatzek Ana, kavarna in gostilna, Aleksandrova cesta 8
 Spes Franc, tesar, Linhartova 27
 Spes Ivan, zidarski mojster, Betnavska cesta 26
 Spittau Josipina, cvetličarna, Aleksandrova cesta 29
Sprager A., elektriško podjetje, Maribor, Vetrinjska ulica 14. Tel. 24-11
Staudinger Ivo, stavbeno in pohištveno mizarstvo, Maribor, Mlinska 17
 Staudiger Rudolf, čevljar, Tkalska 6
 Stauber Ana, modistinja, Ulica 10. oktobra 4
 Stauber Matevž, strugar, Cvetlična 9
 Steinbücher Berta, izdelovanje brezalkoholnih pijač, Tattenbachova 14
 Steiner Ivan, čevljar, Meljska c. 13
 Stepišnik Josip, prevažanje tovorov, Aleksandrova cesta 53

Sterle Avgust, urar, Rotovski trg 7
 Stertinka Mihael, čevljar, Vetrinjska 9
 Stibler Marija, gostilna, Glavni trg 19
 Stickler Ida, kavarna »Central«, Gosposka ulica 21
 Stiglic Matilda, šivilja, Tržaška cesta 1
 Stoinschegg Gustav, avtomehaničar, Jugoslovanski trg 3
Stojec A., ure, zlatnina in srebrnina, Maribor, Jurčičeva ulica 8
 Stojnšek Karl, brivec, Sodna ulica 3
 Stojnšek Stefan, brivec in frizer, Vodnikov trg 1
 Stranjšek Marija, sejmarstvo z galanterijo, Delavska ulica 14
 Strehar Alojz, kavarna »Astoria«, Slovenska ulica 2
Stugger M., stavbeni in strojni ključavničar, avtogenično varenje, Maribor, Slovenska ulica 26
 Stuhec Vinko, krojač, Aleksandrova cesta 26
Stuhec Ana, izdelovanje posteljnih odev, Maribor, Stolna ulica 5
Stumpf Alojz, juvelir, zlatar in srebrar, Maribor, Koroška cesta 8
 Stumpf Anton, čevljar, Cankarjeva 6
 Luxa & Stumpf, mednarodni prevozi »Transport«, Aleksandrova 61
 Sučec Srečko, prevažanje tovorov, Koroška cesta 172
 Sulič Josip, čevljar, Aleksandrova 30
 Supančič Marija, izdelovanje perila, predtiskanje in vezenje, Slovenska 3
 Supanec Leopold, krojač, Wilsonova ulica 13
 Svenšek Apolonija, sejmarstvo, Ob železnici 12
 Szerny Josip, inštalater vodnih naprav, Slovenska ulica 37

Š

Šafarič Alojzija, gostilna »Pri večernem solncu«, Splavarska ulica 5
Šafarič Ivan, mizar,ski mojster in sodno zapriseženi cenilec za splošne stvari, Maribor, Slovenska ulica 10
 Šafarič Ivan, čevljar, Tattenbachova 14
Šauperl Franc, izdelovanje kemičnih izdelkov, Slomškov trg 16b
 Schacherl Robert, zlatar in srebrar, Tattenbachova ulica 4
 Schell in drug, družba z o. z., ključavničarski obrt, Koroška cesta 31
Schell Vladimir, ključavničar, Miklošičeva ulica 6
 Scherbaum Karl in sinovi, pekovski obrt, Grajski trg 6
 Šerbinek Franc, gostilna, Pohorska c. 5
 Šerbinek Josip, sejmarstvo z galanterijskim in kozmetičnim blagom, Trubarjeva ulica 11
 Šerec Josip, kavarna »Jadran«, Aleksandrova cesta 36
 Šerer Boštjan, izdelovanje kokošnjakov, Tržaška cesta 18
 Scherer Cecilija, gostilna, Tržaška 18
 Scherer Emil, komisijska trgovina električnih aparatov, Razlagova ul. 24
 Širec Lovrenc, lončar, pečar in keramičar, Gosposka ulica 38
Škof Josip, črkoslikar, soboslikar in pleskar, Maribor, Vetrinjska ul. 22
 Škof Romana, tovarniško izdelovanje pletenin, Meljska cesta 56
 Škofič Franc, čevljar, Cankarjeva 34
 Škrn Matilda, točilnica na stoječe goste, Ruška cesta 4
 »Šlager«, Frančiška Rotter, izposojevalne gramofonskih plošč, Slovenska ulica 18
 Šlik Franc, tapetnik, Krekova ul. 6
Schmid F., parna pekarna, Maribor, Jurčičeva ulica 6
 Šmid Ivan, krojač, Radvanjska 11
 Šmidinger Ivan, urar, Aleksandrova 26
 Schmidl Josipina, izdelovanje kisa, Koroška cesta 18
 Schmirmaul Franc, brivec in frizer, Ruška cesta 2
 Šober Elizabeta, sejmarstvo, Koroška cesta 9
Šoper Julijana, krznarstvo, Glavni trg št. 9
 Schober Franc, pek, Kralja Petra trg 2
 Schoper Julijana, krznarski obrt, Glavni trg 9
 Šparovic Guido, parna pralnica, Krekova ulica 12
 Špes Franc, stavbeni mojster, Linhartova ulica 27
 Špes Karol, mizar, Koseskega ulica 48
 Špes Štefanija, šivilja, Linhartova 18
 Schram Olga, šivilja, Tattenbachova 19
Štampar Franjo, modno krojaštvo, Maribor, Slovenska ulica 6
 Štefančič Marija, šivilja, Loška ul. 5
 Šterbal Martin, torbar in izdelovatelj usnjene galanterije, Aleksandrova 61
 Šterman Ivan, krojač, Sodna ulica 32
 Štiberc Rudolf, krojač, Cafova ul. 2
 Štuhec Ana, šivanje odev, Slovenska 24
 Šum Cecilija, krčma, Trg Svobode 1
 Šušteršič Ilza, šivilja, Tattenbachova ulica 26
 Šušteršič Karla, šivilja, Tattenbachova ulica 26
 Schwab Vera, »Cvetlični salon Džamonja«, cvetličarna, Gosposka ulica 37

Schwarz Franc, krojač, Wildenrajner-
jeva ulica 8

T

Tadina Anton, krojač, Frankopanova
ulica 27

Tajzel Franc, krojač, Langusova 4
Tautz Antonija, šivilja, Gosposka 34

Tautz Richard, damski in gosposki fri-
zerski salon, Maribor, Trg Svobode
štev. 6

Tavčar Anton, mesar in prekajevalec,
Vrtna ulica 8

Tekauc Matilda, šivilja, Gosposka 28
Tement Elizabeta, gostilna »Tržaški
dvor«, Tržaška cesta 44

Tement Julka, kavarna, Glavni trg 3
Tement Karol, čevljar, Barvarska ul. 1

Temerl Matilda, ročna dela, predtiska-
rija in šivilja za belo perilo, Mari-
bor, Vetrinjska ul. 7

Temerl Ivan, stavbeni in strojni klu-
čavničar, Maribor, Aleksandrova 10

Tempes Roza, pralnica, Meljska c. 1
Tempes Viktor, brivec, Meljska cesta 1

Teraš Marica, gostilna, Danjkova ul. 10
Thoma Karl, tovarna svilenih tkanin,
Mlinska ul. 23

Thoman Štefan, brivec in frizer, Ale-
ksandrova c. 36

Tichy Josip in dr., elektrotehnično
podjetje, Maribor, Slovenska ul. 16

Tischler Amalija, specialni prikoje-
valni atelje, Aleksandrova cesta 19

Tomažič Franc, nožar in izdelovalec
kirurških inštrumentov, Magdalen-
ska 13

Tomažič Lovrenc, kotlar, Sodna ul. 24
Tomažič Peter, sodar, Cvetlična 35

Tončič Steno, uvozni in izvozni komi-
sijski in špedicijski posli, Meljska 12

Tomović Ivan, slaščičar, Gosposka 2

Toplak Ignacij, dipl. specialni damski
krojaški salon, Orožnova ul. 8

Toroš Anton, carinski posrednik, Melj-
ska cesta 16

Trabi Mirko, elektromehanik, Vodni-
kov trg 3

Trafenik Karol, gostilna »Prešernova
klet«, Gosposka ul. 26

Tratnik Karol, pasar in srebrar, Orož-
nova ul. 3

Trček Mihael, mesar, Tattenbachova
ulica 2

Trofenik Josip, mesar, Pohorska c. 5
Tscharre Josip, strojni ključavničar,
Zrinjski trg 9

Tscheligi Josip, restavracija, Gregor-
čičeva ul. 29

Tscheligi Josip, pivovarna in gostilna,
Koroška c. 2

Tujsko-prometna zveza v Mariboru,
potovalna agencija, Aleksandrova
cesta 35

U

Uhl Hinko, izdelovanje kreme, Vojaš-
niška ul. 18

Uhler Ljudevit, točilnica alkoholnih pi-
jač na stoeče goste, Glavni trg 14

Ulbl Marija, sejmarnstvo z galanterijo
in konfekcijo, Delavska ul. 12

Ulčar Boštjan, brivec in frizer, Glavni
trg 14

Ubs Jernej, krojač, Taborska ulica 1
»Union«, pivovarna, delniška družba,
Aleksandrova cesta 3

Urban Leopold, mesar in prekajeva-
lec, Vetrinjska ul. 18

Urbanek Marija, trgovsko in umetno
vrtinarstvo, Kralja Matjaža ulica 7

Uranjek Alojz, avtoizvošček, Pristan 6

Uršič Ana, izdelovanje perila, Kolo-
dvorska ulica 3

Ussar Alojz, šivalni stroji, motorna in
druga kolesa, Trg Svobode 2

Ussar Bogomir, pleskar, ličar in slikar,
Vodnikov trg 3

Ussar Maks, instalacijsko podjetje za
napeljavno vode, centralne kurjave,
sanitarnih naprav, plina in klepar-
stvo, Maribor, Gregorčičeva ul. 17

Ussar Vilibald, čiščenje oken in par-
ketov, Koroška c. 1

V

Vadnu Anton, krojaški salon, Mikloš-
čeva ul. 2

Vahtar Mihael, atelje za umetno knji-
govežtvo, izdelovanje tokov, usnja-
tega galanterijskega blaga ter
okvirjenje slik, Gosposka ul.

Varič Peter, prevažanje tovorov, Tat-
tenbachova ulica 13

Völker Ivan, avtoizvošček, Versnikova
ulica 1

Völker Maks, brivec, Vojašniška ul. 7

Venko Pavel, medicinar in svečar, Vo-
jašniška ul. 3

Vergles Florijan, pleskar in ličar, Ko-
roška cesta 33

Verdnik Viktor, krojač, Loška ulica 18

Verdonik Alojzija, izdelovanje perila,
Ruška cesta 2

Versič Franc, mesar in prekajevalec,
Betnavska cesta 31

Verstovšek Helena, šivilja, Stritarje-
va ulica 17

»Vesna-akumulator«, ing. J. & F. Do-
micelj, Strossmajerjeva ul. 3

Vesnaver Marija, parna žaga in lesna
industrija, Meljska cesta 88

Vernik Julij, gostilna, Tržaška cesta 1
Verzel Franc, gostilna, Slomškov trg 13
Verzel Franjo, podkovač, Frankopanova ulica 25

Verzel F. M., gostilna, Slomškov trg 13

Vežjak J. M., krojašvo in strojno pletenje, Maribor, Vetrinjska ul. 17

Vidmar Julijana, gostilna, Strma ul. 11

Vidovič Josip, urar, Gosposka ulica 26

Vidovič Stanko, krojač, Gledališka ulica 10

Vihar Viktor, mesar in prekajevalec, Ruška cesta 8

Vindiš Ivan, izvošček, Stritarjeva ul. 16

Višer Matija, mehanična delavnica, Maribor, Kopališka ul. 17

Vlahovič Ljudevit, gostilna, Aleksandrova cesta 38

Vlahovič Ljudevit, mesar, Aleksandrova cesta 38

Vlašič Vladimir, fotograf, Gosposka 23

Vnuk Karol, inštalater in klepar, Maribor, Tattenbachova ul. 12

Vodeb Martin, čevljar, Vetrinjska 28

Vodišek Franc, krojač, Vojašniška ul. 2

Vodopivec Emil, oglasni in reklamni zavod, Gosposka ulica 36

Vodušek Ivan, čevljar, Trg Svobode 1

Vodušek Zofija, modistinja, Aleksandrova cesta 13

Vogler Franc, izvošček, Metelkova 3

Vogl Roza, gostilna, Pobrežka cesta 46

Vogrin Franc, mizar, Vrbanova ul. 10

Volčič Jože, mizar, Vrbanova ulica 1

Vollgruber Kristina, restavracija in kavarna, Frankopanova ulica 17

Vouk Marija, gostilna, Vojašniška ul. 10

Vrabl Franc, zidarski mojster, Radvanjska cesta 24

Vrabl Marija, gostilna, Meljska c. 22

Vrečko Franc, avtoizvošček, Smetanova ulica 46

Vrentuša Stefan, kolar, Taborška 10

Vošinek Vaclav, čevljar, Koroška c. 13

Vukasinovič Kosta, čevljar, Zriškega trg 5

W

Wagner Jožef, fotograf, Slovenska 4

Wagner Marija, šivilja, Levstikova 9

Wagner Rudolf, elektromehanična delavnica, Maribor, Vetrinjska ul. 30

Wake Franc, krojač, Koroška cesta 52

Valjak Giuro, »Avtomatični buffet«, restavracija, Slovenska ul. 12

Wallner Franc, tapetnik in dekorater, Grajski trg 6

Walner Franc, preparater za nagačenje živali, Maribor, Slovenska ul. 18

Weber Anton, brivec in frizer, Meljska cesta 28

Weber Franc, ključavničar, Splavarška ulica 4

Wesiak Koral, mizar, Cankarjeva ul. 2
Weitzl Karol, mesar, Glavni trg (stojnica)

Weixl Vilko, knjigovezništvo, Jurčičeva ulica 8

Weiss Josip, brivec, Frankopanova 55

Weiss Maks, kotlar, Slovenska ul. 28

Welak Ida, šivilja, Sodna ulica 14

Welle Franc, prevažanje tovorov, Werdonik Marija, šivilja, Betnavska cesta 42

Meljska cesta 54

Wesiak Karl, tapetnik, Aleksandrova cesta 15

Wicher Alfred, mizar, Koroška c. 53

Wippel Karol, krojač, Gregorčičeva ulica 12

Wistan Oskar, tapetnik in dekorater, Maribor, Krekova ulica 4

Witlaczil W., parna pekarna, Maribor, Grajski trg 8

Wiland Josip, izdelovatelj cementnih izdelkov, Koroška cesta 56

Woch Marija, gostilna, Koroška c. 33

Wolf Marija, šivilja, Kralja Petra trg 1

Wudler Alojz, ključavničar, Meljska cesta 55a

Wudler Ana, damski modni salon, Maribor, Kolodvorska ulica 3/1

Wudler Irena, prevažanje tovorov, Meljska cesta 55

Wutte Ferdinand, mesar in prekajevalec, Frankopanova cesta 33

Wutholen Franjo, trgovsko in umetno vrtnarstvo, Gosposvetska cesta 11

Z

Zadruga za izdelovanje brezalkoholnih pijač, r. z. z o. z., Slovenska ulica 9

Zaklan Marija, restavracija »Tschieligi«, Maribor, Glavni trg 8

Zakrajšek Anka, damski česalni salon, Maribor, Stolna ul. 1

Zalokar Martin, mesar, Erjavčeva 10

Zamuda Ivan, pekarna, Maribor, Frankopanova ulica 9

Zanrsky Olga, por. Kocijančič, godbenica, Tattenbachova ul. 5

Zavod komisijonarjev v Mariboru, r. z. z o. z., obrt javnih postrežkov, Slovenska ulica 22

Zavod mariborskih postrežkov, r. z. z o. z., Aleksandrova cesta 45

Združene tvornice perila, Ambrožič in Saboty, družba z o. z., Gregorčičeva ulica 24

Zelenka Ernest, tapetnik in dekorater, Ulica 10, oktobra 5

Zemljak Franc, modni atelje »Krojač«, Maribor, Dravska ul. 11
Zemljič Franc, »Hotel Orel«, Grajski trg 3
Zelzer Rozalija, gostilna, Vetrinjska 12
Zidarič F., modni salon, Stolna ulica 5
Zinka Frančiška, modistinja, Vetrinjska ulica 11
Ziringer Josip, preparater živali, Strossmajerjeva ulica 6
Zinthauer Ludvig, kemična čistilnica, Usnjarska ulica 21
Zokaly Franc, gostilna s tujskimi sobami, Meljska cesta 7
Zoratti Alojz, delavnica za cerkveno umetnost in pozlatarstvo, restavriranje umetnih slik, Tattenbachova ulica 14
Zorčič Marija, buffet, Pobrežka c. 2
Zorič Ante, gostilna, Mlinska ulica 2
Zotter Rajmund, krojač, Vetrinjska 11

Ž

Žunkovič Josip, krznar, Vojašniški trg 8
Župančič Jurij, mizar, Orožnova ul. 7
 »Zvonoglas«, javna trgovska družba, livanje zvonov, Tomanova ulica

Trgovina

A

Abt Karl, trgovina z mešanim blagom, Kejžarjeva 8
Adamič Ivan N., trg. z motvozom, Vetrinjska ulica 20
Anderle Z., Maribor, Gosposka ulica 20
American Import Comp., »Ford« avtomobili, Maribor, Aleksandrova c. 6
 »**Amerikanski bazar**«, M. Hvalec, Maribor, Jurčičeva ulica 9
Andraschitz Ivan, trg. z meš. blagom, Vodnikov trg 4
Antončič Anton, trg. z gumijem, stroji in strojnimi deli, Slovenska ulica 6
Arbeiter Alojz, trg. s cunjami in starimi kovinami, Dravska ulica 15
Artinger Ivana, trg. s sadjem, perutnino in surovim maslom, Tkalska ul. 9

B

Bachler Marijan, trgovina lastnih pletilnih izdelkov, Frančiškanska ul. 23
Baloh Ignac, trg. z galanterijo, modnim in pletenim blagom, Vetrinjska ul. 18
Banovšek Leopold, trg. z deželnimi pridelki in sadjem, Ipavčeva ul. 55

Žagar Jakob, čevljar, Ulica 10. Oktobra 4
Železinger Konrad, mizar, Linhartova ulica 4
Železničarsko glasbeno društvo »Drava«, godčevski obrt
Železnik Blaž, elektromehanik, Tattenbachova 14
Železny Franc, slikar in pleskar, Vodnikov trg 5
Želj Veronika, šivilja, Koroška cesta 71
Žibrat Ivan, splošno čevljarstvo in vsa popravila, Maribor, Frankopanova ulica 9
Živic Ivan, stavbeni mojster, Smetanova ulica 33
Žnidarič Franc, krojač, Tržaška c. 65
Žnider Franjo, ključavničar, Pobrežka cesta 9
Žoher Lovrenc, mizar, Tržaška c. 63
Žohar Marija, »Gostilna pri Slavčku«, Tržaška cesta 38
Žugman Konrad, mesar, Glavni trg (stojnica)
Žurga Pavla, prodaja zelenjave in sadja, Glavni trg (stojnica)

»Bata«, d. d., trg. s čevlji in usnjem, Aleksandrova cesta 7
Baumruck Artur, trgovska agentura, Tattenbachova 26
Baumeister Josip, protok. trgov. agentura, Maribor, Aleksandrova c. 44
Bažnik Marija, trg. s specerijskim in kolonijalnim blagom, Gosposka ul. 33
Bela Franc, modna trgovina, Slovenska ulica 7
Bele Franc, trg. z galanterijo in pisalnimi potrebščinami
Benčina Leopold, trg. z lesom, Mlinska ulica 30
Benko Josip, trgovina z mesnimi izdelki in delikatesami, Aleksandrova cesta 19
Berdajs M. ml., trgovina s špecerijo in semeni, telefon 23-51, Maribor, Grajski trg 2
Beranič Anton, trgovina z deželnimi pridelki, Vodnikov trg 4
Bernhard Gustav, trgovina s porcelanom in steklom, Maribor, Aleksandrova cesta 17

Büdefeldt, tekstilna tvrdka, javna trgovska družba, trg. z mešanim blagom, Gosposka ul. 14

Bühl Kurt, trg. s stroji in tehničnimi predmeti, Aleksandrova cesta 43

Birgmayr Anton, trg. z lesom, premogom in stavbenim materialom, Aleksandrova cesta 71

Bischof Fridolin, trg. z lesom na debelo, Kacijanerjeva ul. 22

Bizjak Rudolf, trgovina z urami in zlatino ter srebrnino, Gosposka ul. 16

Blatnik Vilko, trgovina s čevlji in čevljarskimi potrebščinami, Gosposka ulica 1

Bodner Frančiška, trg. z glasovirji, Gosposka ulica 2

»Bonbon«, Amalija Baloh, trgovina z bonboni in čokolado, Vetrinjska 12

Božiček Franc, trg. z mešanim blagom, Meljska cesta 9

Bračič Maks, manufakturna in modna trgovina, Maribor, Aleksandrova cesta 40 - Meljska cesta 2

Bračko Marija, trg. s slaščicami in južnim sadjem

Braun Terezija, trgovina z deželnimi pridelki, Koroška cesta 21

Brecelj Ivan, trgovina z drvami in premogom, Koroška cesta 49

Bregar Ivan, trgovina z mešanim blagom, Gosposka ulica 16

Brišnik Zlata, knjigarna in trgovina s papirjem in galanterijskim blagom, Slovenska ulica 11

Bureš Franjo, trgovina z zlatino, srebrnino in optičnimi predmeti, Vetrinjska ulica 26

C

Cechtl Barbara, trg. s sadjem in zelenjavo, Kralja Petra trg (stojnica)

Cerer Marta, trg. z meš. blagom, Radvanjska cesta 9

Cilenšek Ludvig, trgov. z meš. blagom, Tvorliška ulica 26

Tiskarna sv. Cirila, družba z o. z., knjigarna, trgovina s papirjem in pisarniški ter šolskimi potrebščinami, Koroška cesta 5

Copetti Izidor, trg. s konji, Vojašniška ulica 11

Crippa Julius, trgovina z delikatesami in vinom, tovarna za salame in klobase, Maribor, Slovenska ulica 3

Curk Berta, trgovina z drvami na drobno, Vojašniška ulica 9

Cvenkel Pavel, trgov. z delikatesami, Aleksandrova cesta 44

Č

Čeh Albin, trgovina z meš. blagom, Betnavska cesta 4

Černelič Josip, trgovina z manufakturno, Grajski trg 1

Čerško Ivana, trgovina s sadjem in sočivjem, Koroška c. 56 - Glavni trg (stojnica)

Čížek Franc, trgovina z mešanim blagom, Radvanjska cesta 6

Črepinko Oton, špecerija, deželni pridelki, kuhinjsko orodje itd., Maribor, Meljska cesta 2, Pobrežka cesta 46, Zrinjskega trg 6

Čutič-eva vdova, puškarna, trgovina z orožjem in municijo, Maribor Slovenska ulica 18

D

Dadiou Alojz, trg. z urami in električnimi potrebščinami, Aleksandrova 1

Debelak Veronika, trgovina z galanterijo, Kolodvorska ulica 3

Dejak Rihard, trg. z lesom, premogom, deželnimi pridelki, ogljem, katranom i. dr., Gregorčičeva ulica 6

Denzel Katarina, branjarija, Betnavska cesta 110

Deschmann Ivan, trg. s steklom in porcelanom, Vrbanova ulica 2

Divjak Bogomir, trgovina z motornimi vozili, kolesi in njih potrebnostmi, trg. s športom, Tattenbachova ul. 4

Dobaj Štefan, trg. s kozmetičnimi in galanterijskimi predmeti, Gosposka ulica 38

Dobrajc Franc, trgovina z glasovirji, Tattenbachova ulica 21

Dolček & Marini, manufakturna trgovina, Maribor, Gosposka ulica 27

Domicelj Alojzija, trg. z lesom, Koroška cesta 46

Dovečar Franc, trg. z mešanim blagom, Koroška cesta 84

Draž Elizabeta, branjarija, Dvořakova ulica 1

E

Eichholzer Rudolf, trgovina z mešanim blagom, Vetrinjska ulica 30

Elemar Kurth, manufakturna, Ulica 10. oktobra št. 5

»Elite«, specialna modna trgovina za gospode, Maribor, Gosposka ulica 34

Erber Helena, trg. s sadjem, Koroška cesta 51 - Glavni trg (stojnica)

Fabljan Josipina, trgovina z mešanim blagom, Gregorčičeva ulica 14

F

- Farič Mirko**, trgovina z mešanim blagom, galanterija in trafika, Maribor, Betnavska ulica 31
Felber & Straschill, trgovina z lesom, Pristaniška 8
Feldin Mirko, manufaktura in konfekcija, Maribor, Aleksandrova cesta 13
Friedau Ferdinand, ing., trgovina z avtomobili in kolesi, Glavni trg 20
Fijavž Franciška, trgovina z mešanim blagom, Jadranska ul. (paviljon)
Filipančič Anton, trgovina z mešanim blagom, Vetrinjska ulica 6
Fischbach Julij, trgovina z barvami in galanterijo, Gosposka ulica 5
Fischer Ignac, trgovina z mešanim blagom, Aelksandrova cesta 19
Florjančič Karol, trgovina z elektrotehničnimi predmeti, Glavni trg 23
Franc Rudolf, dr., trg. z žitom in mlinškimi izdelki, Meljska cesta 19
Franko Anton, trg. z galanterijo in šolskimi potrebščinami na drobno, Valvazorjeva 36

G

- Gajšek Ivana**, trgovina z manufakturo, Glavni trg 1
Geč in Gnuš, trgovina z galanterjo in papirjem, Glavni trg 15
Gerhold Jožef, branjarija, Tržaška cesta 45
Gärtner Srečko, trgovina z delikatesami, Koroška cesta 52
Gmilšek Franc, trgovina z lesom, Razlagova 25
Gniušek Alojz, trgov. z manufakturo, Glavni trg 6
Golež Anton, trg. z galanterijskim blagom, Aleksandrova cesta 42
Golesch Karl, trgovina z mešanim blagom, Einspielerjeva ulica 7
Gospodarska zadruga, r. z. z o. z., trgovina z mešanim blagom, Koroška cesta 17
Gottlich Ivan, trgovina s sadjem in perutnino, Koroška cesta 128
Govedič Josip, trg. z lesom in premogom, Prešernova ulica 19
Greif Franc, trgovina z usnjem in čevljarškimi potrebščinami, Maribor, Kralja Petra trg 1
Greiner Ferd., trg. z mešanim blagom pri »Zlati krogli«, oddaja ribe, divjačino, ribarske potrebščine itd., Maribor, Gosposka ulica 2
Gränitz Ela, trgovina s klobuki, Gosposka ulica 7

- Grohar Neža**, trgovina s sadjem in zelenjavo, Dušanova ul. 7, Glavni trg (stojnica)
Gugnigar Alojz, modna trgovina, Maribor, Kopaljska ulica 2
Gungl Ljudmila, trgovina s klobuki in copatami, Vetrinjska ulica 5
Gusel Leopold, trg. z meš. blagom in žganimi pijačami v zaprtih steklenicah, Koroška cesta 16
Gustinčič Justin, trg. s kolesi, šivalnimi in pisalnimi stroji, motornimi vozili in otroškimi vozički, Tattenbachova ulica 14
Guštin Božidar, trgovina z lesom in premogom, Cankarjeva ulica 24

H

- Hausmaninger**, trgovina z vinom, Cankarjeva ul. 23
Heinz Viljem, knjigarna in papirnica, Gosposka ulica 26
Herko Marija, branjarija, Stritarjeva ulica 23
Herman Katarina, trgovina z mešanim blagom, Krekova ulica 6
Höfer Herman, trgovina z muzikalijami in godbenimi instrumenti, Ulica 10. oktobra
Himmler Adolf, ing., trgovina z nakupom, prodajo in izvozom jajc, perutnine, sadja in deželnih pridelkov, Cvetlična ulica 18
Hvalec Josip, trg. z bencinom in mineralnimi olji, Trg Svobode 2
Hoffmann Hermina, trgovina z drvami in premogom, Kopaljska ulica 20
Hohnjec Mihael, trgovina z mešanimi izdelki, Glavni trg 11
Holzinger Josip, slikar, pleskar, ličar in črkoslikar, Prešernova ulica 26
Homer Rozalija, delikatesa, Krekova 1
Horvat Ivana, trg. z mlečnimi izdelki in brezalkoholnimi pijačami, Jenkova ulica 3 - Glavni trg (stojnica)
Hrovat Adela, trgovina z mešanim blagom, Kralja Petra trg 1
Hruza Mihael, trgovska agentura, Sodna ulica 32
Huber Franc, trgovina z mešanim blagom, Aleksandrova cesta 1
»Humanic«, trg. s čevlji, usnjatimi izdelki, pleteninami in galanterijskim blagom, Gosposka ulica 17
- I
- Ilgerjev M. sin**, trg. z zlatnino, srebrnino in optičnimi predmeti, Gosposka ulica 15

Ilič Vladislav, trgovina z elektrotehničnim materijalom, s stroji in pripadajočimi predmeti, Aleksandrova c. 24

J

Jagodič Blaž, trgovina s celokupno stanovanjsko opremo ter tapetniškimi potrebščinami, Vojašniški trg 1
Jakob Karl, trg. z galanterijskim blagom in papirjem, Frankopanova 42
Jakolič Franciška, branjarija, Jenkova ulica 6

Jan Ignac, trgovina z urami, zlatnino in srebrnino, Grajski trg 4

Jarc Marjan, trgovina z jeklenimi izdelki, Gosposka ulica 11

Jarh Franc, trg. agentura, Koroščeva ulica 20

Jaš & Lesjak, specialna trgovina za živila, Ulica 10. oktobra 2

Jeglič Ljudmila, trg. s papirjem in galanterijo, Kralja Petra trg (paviljon)

Jekl Katarina, trgovina z modnim blagom in preprogami, Krekova ul. 18

Jemec Janez, trgovina in umetno vrtnarstvo, Razlagova 11

Jermovšek Marija, trgovina s čevljarškimi potrebščinami, Vetrinjska ul. 13

Jernej Franciška, branjarija, Mlińska ulica 3

Jeršek Kristina, trgovina z delikatesami, Rajčeva ulica 13

Jevšenak Alojz, starinarina, Stolna ul. 5

»Jugoavtomat«, trg. družba z o. z., trgovina z avtomobili in tehničnim blagom, Aleksandrova cesta 11

»Jugu«, družba z o. z., trgovina s kolesi, šivalnimi in pisalnimi stroji, gramofoni, otroški vozički, radioaparati ter pripadajočimi potrebščinami, Tattenbachova ulica 14

Jurkovič Karol, trgovina z delikatesami, Miklošičeva ulica 2

Jurše Oton, trgovina z mešanim blagom, Vodnikov trg 1

Jutras Josipina, branjarija, Trubarjeva ulica 9

K

Kalle Rudolf, mehanična delavnica in popravilnica pisalnih in računskih strojev, Maribor, Slovenska ulica 6

»Kalond«, d. z o. z., trgovina s tehničnimi predmeti, Aleksandrova c. 28

Kamenik Neža, branjarija, Ob bregu 16

Kanc Maks, drogerija, Gosposka ul. 33

Karba Vladimir, ing., trgovina z lesom, Cankarjeva ulica 1

Karner Karl, trgovina z optičnimi predmeti, Slovenska ulica 3

Karl Katarina, trgovina s perutnino in jajci, Splavarska 7, Gl. trg (stojnica)

Karničnik Josip, modna trgovina in tovarniška zaloga perila, Maribor, Glavni trg 11

Kaučič Ana, trgovina z mešanim blagom, Maribor, Glavni trg 16

Kelbič Ivan, trgovina z mešanim blagom, Maribor, Meljska cesta 38

König Maks, trg. s kemikalijami, žganimi tekočinami ter parfumerijskimi in barvarskimi potrebščinami, Aleksandrova cesta 1

Keršič Peter, ing., trgovina z avtomobili in motornimi kolesi, Franciškanška ulica 13

Kiffmann Rudolf, trg. z lesom in gradbenim materijalom, Meljska cesta 25

Kühar Franc, trg. z železnino in stavbnim materijalom, Aleksandrova c. 1

Kühar Pavel, trgovina z manufakturnim in modnim blagom, Aleksandrova cesta 9

Klanjšek Franjo, trgovina z mešanim blagom, Glavni trg 21

Klančnik Ivan, prodaja stekla, porcelana in kamenine, Slovenska ulica 15

Klemenčič Vinko, trgovina z meš. blagom, Tržaška cesta 59

Klemše Ivan, trg. agentura, Aleksandrova cesta 12

Klima Josip, trgovina z mešanim blagom, Frankopanova ulica 31

Kneser Srečko, trgovina z zlatnino in srebrnino, Aleksandrova cesta 27

Kohnstein Arnošt, trg. usnjatih in kožuhovinastih predmetov, Koroška c. 6

Kohnstein Emanuel, trg. z usnjem in čevlji. potrebščinami, Vetrinjska ul. 5

Kopič Dragotin, trgovina z mešanim blagom, Aleksandrova cesta 77

Koren Jakob, trgovina z mešanim blagom, Koroška cesta 47

Koražija Ivan, trg. z železom, industrijskimi in tehničnimi potrebščinami, Aleksandrova 42

Korošec Marija, trgovina z lesom in premogom, Maribor, Aleksandrova cesta 23 (dvorišče)

Kormann Franc, javna trgovska družba, trgovina z mešanim blagom, Gosposka ulica 3

Kosi Anton, trgovina z meš. blagom, Tattenbachova ulica 24

Kosi Hilda, trgovina z lesom in premogom, cementom in apnom, Franciškanška ulica 11

Kosi Viktor, trgovina s čevljarškimi potrebščinami in usnjem, Maribor, Glavni trg 9

- Kos Štefanija, trgovina s sadjem in zelenjavo, Vetrinjska ulica 8
- Kovač Ivan**, trgovina s specerijskim in kolonialnim blagom, glavna zaloga »Dlaciada« ter izven kartelnega kvasa »Zaloker«, Maribor, Frankopanova ulica 15
- Kovačič Ivan**, trgovina s steklom in porcelanom, Koroška cesta 10 - Slovenska ulica 10, Maribor
- Krabath Josip, trgovina z galanterijo, Grajski trg 2
- Kralj Justina**, prodaja raznih mlečnih izdelkov, peciva itd., Gosposka ul. 37
- Kranjc Leopold, trg. z lesom in premogom ter žaganje drv, Ruška cesta 29
- Kramberger Karel**, trgovina z delikatesami in stojnica s sirom, Glavni trg in Stolna ulica 5
- Krasser Marija, branjarija, Koroška cesta 81
- Kravos Ivan, trgovina z usnjem in galanterijskim blagom, Aleksandrova cesta 13
- Krepek Antonija, trg. s sadjem in sočivjem, Ruška c. 4, Gl. trg (stojnica)
- Kresnik Karol, trgovina z meš. blagom, Frankopanova ulica 42
- Kumše Marija, trgovina z modnim blagom in ročnimi deli, Stolna ulica 1
- Kühlar Vincenc**, trgovina železnine »Pri železnem možu«, lastnik Alf. Meuz, Maribor, Aleksandrova cesta 1
- Kurth Elemar, trgovina z manufakturnim blagom, Ulica 10. oktobra 5
- Kurz Sigmund in Kurz Mihael, trgovina z optičnimi predmeti na debelo, Slomškov trg 6
- L**
- Lah Jakob, trg. z galanterijskim in konfekcijskim blagom, Glavni trg 2
- Lah Marija, trgovina z mešanim blagom, Pobrežka cesta 8
- Lah Romana, trgovina z manufakturo in konfekcijo, Vetrinjska ulica 13
- Lakner Ana, trgovina z meš. blagom, Magdalenska cesta 91
- Lanko Maksimilijan, trgovina z meš. blagom, Cankarjeva ulica 30
- Lampo Anton, trgovina z meš. blagom, Aleksandrova cesta 81
- Lauer Jožef, trgovina z mešanim blagom, Aleksandrova cesta 23
- Leben Martin, trgovina z električnimi predmeti, Gosposka ulica 41
- Lebnik Alojzij, trgovina z mešanim blagom, Frankopanova ulica 10
- Ledinek Josip**, konfekcija in manufaktura, Glavni trg 11
- Legat Ivan, trgovina s pisalnimi stroji, Vetrinjska ulica 30
- Legat Ivan**, trgovina z mešanim blagom, Maribor, Meljska cesta 57
- Legat in Co., trgovina s pisalnimi stroji in pisarniški potrebščinami, Slovenska ulica 7
- Lenče Mihael, zastopstvo tovarne parfumerije H. Kielhauser, Graz, Maribor, Slomškov trg 14
- Lepej Julijana, trgovina z mešanim blagom, Tattenbachova ulica 18
- Lepoša Roza, trgovina z mešanim blagom, Gosposka ulica 56
- Lepoša Franc**, d. z o. z., pnevmatika, trgovina s kolesi, šivalnimi stroji in žarnicami, Maribor, Aleksandrova cesta 39
- Jaš & Lesjak, trgovina z meš. blagom, Ulica 10. oktobra 2
- Lešnik Franc, trgovina z meš. blagom, Cankarjeva ulica 26
- Lšchnig Ivan, trgovina z meš. blagom, Taborska ulica 3
- Leyrer Roza, klobučarna in trgovina z modnimi predmeti, Gosposka ul. 22
- Leyrer Viljem, trgovina s sportnimi predmeti in modnim blagom, Gosposka ulica 22
- Ligofsky Marija**, trgovina z mešanim blagom in galanterijo ter posodo, Maribor, Masarykova ulica 24 (Državna ulica)
- Linzner Anton**, trgovina z mešanim blagom, Maribor, Meljska cesta 31
- Lininger Viljem, trgovina z motornimi vozili, Frančiškanska ulica 17
- Lipovšek Gustav, trgovska agentura, Vetrinjska ulica 30
- Ljudska tiskarna, d. d., trgovina s šolskimi in pisarniški potrebščinami, Slomškov trg 6
- Lobnik Alojzija, trgovina z meš. blagom, Betnavska cesta 47
- Lobnik Franc, trgovina z meš. blagom, Glavni trg 10
- Lorber Elizabeta**, trgovina s klobuki, čepicami in copatami, Maribor, Vetrinjska ulica 5
- Lotz Karl, trgovina z meš. blagom, Jurčičeva ulica 5
- Lotz Rudolf, trgovina s tehničnimi predmeti in vozili, Frančiškanska ul.
- Lovrec Ferdinand, trgovina z mešanim blagom, Glavni trg (stojnica)
- Lukež Helena**, »Grajska starinarina«, Maribor, Trg Svobode 1
- »Eksportna hiša Luna«, trgovina z galanterijo, pleteninami in toaletnimi izdelki, Aleksandrova cesta 19

M

- Macun Anton**, trgovina z manufakturo in konfekcijo na drobno in debelo, Gosposka ulica 10
- Maj Anton**, trg. z olji, Židovska ul. 14
- Majer Franjo**, manufakturna trgovina, tel. 28-86, Maribor, Glavni trg 9
- Majzel Franc**, trg. agentura, Maistrova ulica 18
- Mandil Jakob**, trgovina z deželnimi pridelki, Prešernova ulica 19
- Mar Bogomir**, trgovina z meš. blagom, Radvanjska cesta 30
- Marko Franc**, trgovina z delikatesami, Meljska cesta 76
- Markovič Slavko**, specialna trgovina z jedilnim orodjem, Gosposka ul. 40
- Martinc Josip**, trgovina z galanterijo in meš. blagom, Gosposka ulica 18
- Mastek Franc**, manufakturna in konfekcija, Maribor, Glavni trg 16
- Mayer Karl Teodor**, trgovina s fotografskimi potrebščinami, Gosposka ulica 2
- Mavrenčič Josipina**, trgovina z delikatesami, Meljska cesta 64
- Mazil Štefanija**, trgovina s sadjem in zelenjavo, Glavni trg (stojnica)
- Meinl Julio d. d.**, uvoz kave in čaja, Maribor, Gosposka ul. 7
- Mejovšek Branko**, trgovina z lesom in premogom, Tattenbachova ulica 13
- Menhart Terezija**, branjarija, Plinar-niška ulica 13
- Mercedes**, pisalni stroji, I. Karbeutz, Maribor, Glavni trg 20
- Mestno električno podjetje, trgovina z elektroinštalacijskim materialom, Aleksandrova cesta 13
- Mihorko Ivan**, trgovina z elektrotehničnimi predmeti, Dr. Karl Verstovškova ulica 4
- Milič Makso**, trgovina z delikatesami, Betnavska cesta 13
- Miovič Petar J.**, trg. z deželnimi pridelki in raznimi stroji, Kopitarjeva ulica 6
- Mlinarič Jožef**, trgovina z mešanim blagom, Glavni trg 17
- Močivnik & Ogrizek**, trgovina z manufakturo, Rotovžki trg 6
- »Morava«. Kurth Thalman, trg. z industrijskimi potrebščinami, Krekova ulica 18
- Moravec Josip**, trgovina z gumijastimi izdelki in dvokolesi, Trg Svobode 6
- »Motoroil«, družba z o. z., trgovina z mineralnimi olji ter specialnimi avtopredmeti na drobno, Kralja Petra trg 4

Murko Vid, trgovina z mešanim blagom, Meljska cesta 22

N

- Nabavljalna zadruga drž. uslužbencev**, r. z. z o. z., trgovina z meš. blagom in kurivom, Rotovški trg 2
- Niefergal Cita**, trgovina z mešanim blagom, Koroška cesta 1
- Novak Albin**, trgovina s kolonijalnim in specerijskim blagom, zolaga tičje hrane, Maribor, Glavni trg 18
- Nowak Feliks**, trgovina s papirjem, Gosposka ulica 9
- Novak Franc**, trgovina s stanovanjsko opremo, Vetrinjska ulica 7

O

- Ogrizek Elizabeta**, trgovina s sadjem, zelenjavo in cveticami, Kraljeviča Marka ulica, Glavni trg (stojnica)
- »**Oleum**«, **podružnica Maribor**, Božidar Guštin, mineralna olja, Maribor, Cankarjeva ulica 24
- Omelko Herman**, trgovina z mešanim blagom, Cankarjeva ulica 30
- Ortner Jožef**, trgov. razglednic in pisarniških potrebščin, Vodnikov trg 2
- Pečuh Veronika**, branjarija, Frankopanova ulica 41
- Oset Andrej**, komisijska trgovina z mešanim blagom, Kralja Petra trg 6
- Oset Miloš**, trgovina z mešanim blagom na debelo, Glavni trg 23
- Ošlag Anton**, trgovina z delikatesami, Glavni trg 17

P

- Pallaš Stanko**, trg. s kolonijalnim in specerijskim blagom na debelo, Koroščeva ulica 5
- Palone Maks**, trgovina z lesom, deželnimi pridelki in sadjem, Koroščeva ulica 34
- Paš Anton**, modna trgovina, Maribor, Slovenska ulica 4
- Peheim Alojz**, trgovina z drvami in premogom, Gledališka ulica 6
- Pečar Ivan**, trgovina z materialnim blagom in alkoholom v zaprtih steklenicah, Gosposka ulica 11
- Pečar Josip**, trgovina s sadjem, Trubarjeva ulica 7
- »**Peko**«, d. z o. z., podružnica Maribor, trgovina s čevlji, Slovenska ulica 12 (Palača ban. hranilnice)
- Perc Oto**, Glasbeni instrumenti, Gosposka ulica 34
- Perhavec Jakob**, trgovina z mešanim blagom, Gosposka ulica 9

- Perhavec Vinko, branjarija, Meljska cesta 76
- Perko Rajmund, trg. z mešanim blagom, Magdalenska ulica 15
- Peršon Katarina, trgovina s sadjem, Slovenska ul. 40 - Gl. trg (stojnica)
- Pesek Josip**, trgovina z mešanim blagom, Maribor, Fochova ulica 13
- Peteln Erich**, Philips-Radio, Maribor, Grajski trg 7
- »Petit Paris«, d. z o. z., modna trgovina, specialna trgovina za dame in otroke, Gosposka ulica 23
- Pirmer J. in R., trgovina z vinom in žganjem, Aleksandrova cesta 41
- Pihlar Srečko**, trgovina z manufakturo, konfekcijo in perilom, Gosposka ul. 5
- Pinter Anton, trg. s tehničnimi predmeti, Gosposka ulica 58
- Pinter & Lenard, trgovina z železnino, Aleksandrova cesta 32
- Pirc Franjo, agenturna trgovina, Slovenska ulica 22
- Pirich Josip, trgovina z usnjem in čevljiarskimi potrebščinami, Aleksandrova cesta 21
- Pistor Hanibal, trg. z lesom in premogom ter stavbenim materijalom, Stolna 5
- Piščanec Ernest, trgovina s kurivom in lesom, Masarykova ulica 1
- Platzer A.**, papirnica, pisarniške potrebščine in knjigoveznica, Gosposka ulica 3
- Ploj Marija, trgovina z mešanim blagom, Trstenjakova ulica 2
- Potučnik Marija, trgovina z mešanim blagom, Korošičeva ulica 54
- Poš Anton**, manufaktura, Maribor, Aleksandrova cesta 27
- Posch J.**, trgovina s specerijo, Maribor, Koroška cesta 20
- Povalej Edvard, trg. s smodnikom, eksplozivi in pripadajočimi predmeti, Aleksandrova cesta 48
- Povh Rudolf, trgovina z železnino, Glavni trg 21
- Povodnik Josip, prodaja dalmatinskega olja in svežih morskih rib, Rotovski trg 8
- Preac Jakob, trgovina z mešanim blagom in deželnimi pridelki, Tattenbachova ulica 3
- Preac I.**, manufaktura in konfekcija, Maribor, Glavni trg 13
- Pregrad J.**, »Trgovski dom«, Maribor, Aleksandrova cesta 25
- Preis Karl, trgovina s pohištvo, Gosposka ulica 36
- Prešeren Ivan, trgovina z mešanim blagom, Koroška cesta 7
- Prinčič Henrik, trgovina z mešanim blagom, Aleksandrova cesta 41
- Pristovnik Jurij, prodaja umetnega ledu, Razlagova ulica 15
- Pucher Maks, trgovina z meš. blagom, Gosposka ulica 19
- Pukl Franc, trgovina s čevlji, Vetrinjska ulica 14

R

- »Radio Maribor«, r. z. z o. z., trgovina z radio-aparati, Glavni trg 1
- Rakusch D., javna trgovska družba, trgovina z železnino in mešanim blagom, Aleksandrova cesta 74
- Raner Konrad, trg. in umetno vrtnarstvo, Dalmatinova ulica 13
- Rapoc Terezija, trgovina z delikatesami, Tržaška cesta 14
- Rebernik Ivanka, trg. s specerijskim blagom na drobno, Frankopanova 10
- Reisman Jera, trg. s sadjem in zelenjavo, Glavni trg (stojnica)
- Rem Viljem., zastavljalnica, Gosposka ulica 46
- Richter Josip, trg. s kovinskimi in steklenimi izdelki, Aškerčeva ulica 22
- Riedl Marija, trgovina z delikatesami, Ob železnici 14
- Rižnik Ludvik, trgovina z mešanim blagom, Gosposka ulica 46
- Robaus Helena, trgovina s slaščicami, Koroška cesta 24
- Roglič Dragotin, trgovina s čevlji, Koroška cesta 19
- Roglič Milena, trg. z galanterijo, konfekcijo in sportnimi izdelki, Grajski trg 1
- Rojko Ivan, trgovina z drvami in premogom, Gregorčičeva ulica 19
- »Romi«, družba z o. z., trgovina z deželnimi pridelki in stavbenim materijalom, Aleksandrova cesta 6
- Rosenberg Josip, trgovina z deželnimi pridelki, Slovenska ulica 2
- Pugl & Rossmann, trgovina z vinom, Trg Svobode 3
- Rosner Marko, trgovina z manufakturnim blagom, Slovenska ulica 13
- Roškar Andrej, trgovina z meš. blagom, Koroška cesta 10
- Rosina Drago**, galanterija, pletenine, papir itd., Maribor, Vetrinjska ul. 26
- Roy Ivan, trg. s perutnino, življenjskimi potrebščinami in sadjem, Aljaževa ulica 14
- Ruhri A.**, bonboni, čokolade, kanditi, likerji, vina, Maribor, Aleksandrova cesta 9

S

- Sabukošek Ludvik**, trgovina in lastna izdelovalnica umetnih in študijskih barv in lakov, Maribor, Jurčičeva ulica 9
- »Salus«, d. d., trgovina z drožami in zdravili na debelo, Dr. Karl Verstovškova ulica 4
- Sax Hinko**, trgovina s papirjem, v zalogi vsi domači ter inozemski časopisi, Maribor, Grajski trg 8
- Sattler Jakob**, branjarija, Koroška cesta 64
- »Sava«, manufaktura, Andrej Kollin, Koroška cesta
- Schell Marija**, nakup in prodaja starin, Maribor, Koroška cesta 24
- Scheidbach Karl**, knjigarna, Gosposka ulica 28
- »Sečko - Tekstil«, družba z o. z., trgovina z manufakturo na debelo, Mlinska ulica 10
- Samuch Franc**, starinarna, Mlinska ulica 1
- Sedlacek Ana**, branjarija, Slovenska ulica 28
- Seiler Friderik**, trg. z urami, srebrnino in zlatnino, Gosposka ulica 19
- Serajnik Ana**, trgovina s pisarniškimi potrebščinami, Aleksandrova cesta 7 (paviljon)
- Sieber Marija**, trgovina z rokavicami, nogavicami in stezniki
- Sikošek Katarina**, trgovina z meš. blagom, Koroška cesta 102
- Singer šivalni stroji**, d. d., Maribor, Glavni trg 23
- Singer Erna**, trgovina z mešanim blagom, Tržaška cesta 54
- Skaza Josip**, trgovina z mešanim blagom, Glavni trg 14
- Skoliber Marija**, branjarija, Ruška c. 35
- Skušek Angela**, branjarija, Koroščeva ulica 23
- Slavinec Ivan**, trgov. z meš. blagom, Stritarjeva ulica 20
- Smolej Rudolf**, agentura in komisija s papirjem in galanterijskim blagom, Popovičeva ulica 3
- Sopič Jožefa**, trg. z zelenjavo, Slovenska ulica 18 - Glavni trg (stojnica)
- Spacil L.**, delikatesna trgovina, nasproti kolodvora, Maribor, Aleksandrova cesta 41
- Splošna nabavljalna in hranilna zadruga** z o. z. Vsak lahko postane član,

delež znaša samo Din 10.—. Maribor, Glavni trg 1

- Srdić Ljubo**, trgovina vseh domačih ročnih volnenih preprog, Maribor, Vetrinjska ulica 18
- Stampach Valentin**, trgovina z lesom, Gospolna ulica 7
- Stark Hugo**, trgovina s surovinami in usnjatimi izdelki, Koroška cesta 6
- Stegenšek Helena**, branjarija, Aleksandrova cesta 71
- Stern Matilda**, trgovina z delikatesami, Ruška cesta 4
- Stojec Antonija**, trg. z urami in optičnimi predmeti, Jurčičeva ulica 8
- Strauss Herman**, trgovina z meš. blagom, Gosposka ulica 2
- Sulič Josip**, trgovina s čevlji lastnih izdelkov, Maribor, Aleksandrova c. 30
- Sučević Branko**, trgovina z mineralnimi olji in parfumerijo, Maribor, Slovenska ulica 8
- Supančič Herta**, trgovina z delikatesami, Gosposka ulica 32
- Supančič Ivan**, trgovina z manufakturo, Slovenska ulica 3
- »Svila«, Darinka Stefanović, trg. z manufakturo, galanterijo in konfekcijo, Gosposka ulica 32
- Szinicz Ivan**, trgovina z manufakturnim blagom, Aleksandrova cesta 21

Š

- Šauperl Franc**, prodaja kreme, razne vazeline in drugih čistilnih sredstev, Slomškov trg 16
- Schäffer Barbara**, branjarija, Ob železnici 8
- Scheiber Vilim**, trg. agentura, Jurčičeva ulica 5
- Schiell Marija**, starinarna, Koroška c. 24
- Šepec M. E.**, manufaktura, Maribor, Grajski trg 2, ustanovljena 1899
- Serak Eliza**, trgovina z meš. blagom, Wildenrainerjeva ulica 17
- Scherbaum Karl** in sinovi, trg. s slaščičarskimi izdelki in kanditi, Grajski trg 7
- Sieber Marija**, trg. z rokavicami, stezniki in drobnim blagom, Glavni trg 14
- Šinigoj Josip**, trgovina z delikatesami, Maribor, Aleksandrova cesta 18
- Škof Franjo**, trgovina z modnim in galanterijskim blagom, Aleksandrova cesta 23

SKRABL FELIKS

modna in manufakturna trgovina
zmerne cene in dobra kakovost
MARIBOR, GOSPOSKA ULICA ŠT. 11

Škof Marija, nakup in prodaja starin, Maribor, Taborska ulica 2
 »Šlager«, izposojevalnica gramofonov in gramofonskih plošč, Maribor, Slovenska ulica 18
 Škrabl Feliks, trgovina z manufakturo, Gosposka ulica 11
 Schmidt Rupert, trgovina z meš. blagom, Gospojna ulica 13
 Šneberger Uršula, branjarija, Ob bregu 26
 Špilak Helena, branjarija, Koroška cesta 60
 Schram Martina, trgovina s klobuki in čevlji, Aleksandrova cesta 11
 Šoštarič J. N. ml., manufaktura za modno blago, perilo in konfekcija, Maribor, Gosposka ulica 1
 Štiberc Ivan, trgovina z meš. blagom, Cvetlična ulica 29
 Štor Štefaniya, trg. s papirjem in pisarniškim potrebščinami, Grajski trg 4
 Šušteršič Elza, branjarija, Frankopanova cesta 35
 Šušterič Josip, trgovina z meš. blagom na drobno, Glavni trg 17
 Schwab Josip, trgovina z meš. blagom, Gregorčičeva ulica 14

T

Tasching Ernest, trg. agentura in komisija, Masarykova ulica 22
 Tavčar Anton, trgovina z delikatesami, Jurčičeva ulica 3
 Tavčar-Kalinšek, trg. s čevlji in galanterijo, Slovenska ulica 8
 Tement Štefaniya, trgovina z meš. blagom, Magdalenska ulica 32
 Terpin Kazimir, trg. z drvami in premogom, Cankarjeva ulica 36
 »Theseus«, družba z o. z., trgovina z drožami in zdravili na debelo, Zrinjskega trg 5
 Thür Ivan, drogerija, Gosposka ul. 19
 Tichy Josip, trgovina z električnimi predmeti, Slovenska ulica 16
 Tičar Slavko, trgovina z drvami in premogom, Jezdarska ulica 19
 Tipel Rado, specialna trgovina bonbonov, Maribor, Kralja Petra trg 9
 Tiskovna zadruga, knjigarna in papirnica, Maribor, Aleksandrova cesta 13
 Tkalec Anton, trgovina z mešanim blagom, Glavni trg 4
 Tomažič Josip, trgovina pletilnih strojev, Krekova ulica 16

ALBERT VICEL, Maribor, Gosposka 5, trgovina s kuhinjsko posodo hišnimi potrebščinami, emailirano pločevinasto, vilito in aluminijevo posodo, porcelanasto, kameninasto in stekleno robo

Tomažič Franc, nožar, trgovina finih jeklenih izdelkov, Maribor, Slovenska ulica 5
 Tomažič Marija, trgov. z modnim blagom in sportnimi predmeti, Ulica 10. oktobra 4
 Travišan Franc, trgovina z meš. blagom, Frankopanova ulica 55
 Trpin Ivan, trgovina z manufakturnim blagom, Glavni trg 17
 Tšcharre Josip, trgovina s komprimiranimi plini, Zrinjskega trg 9
 Tšcheligi Josip, trgovina z vinom, Koroška cesta 19
 Turad H. J., trg. s konfekcijo, modo, galanterijo in čevlji, Aleksandrova cesta 7

U

Učiteljska tiskarna, knjigarna in trgovina s pisarniškim in šolskim potrebščinami, Gosposka ulica 44
 Uhler L., trgovina z delikatesami, Maribor, Glavni trg 14
 Uhler Neža, trg. z delikatesami, Frankopanova ulica 31
 Urban Josip, trgovska agentura in koebeleis Henrik, mesar, Tomšičeva 35
 misija, Zrinjskega trg 5

V

Vahtar Mihael, trgovina z galanterijskim blagom, Gosposka ulica 37
 Valjak Gjuro, prodaja slaščic, južnega sadja in brezalkoholnih pijač, Čafova ulica 7
 Vaupotič Boštjan, »Triglav Import«, trgovina z galanterijo, Marijina ul. 10
 Veigl Josip, trgovska agentura in komisija, Maistrova ulica 23
 Verstovšek Helena, trgovina z mešanim blagom, Stritarjeva ulica 17
 Vesnaver Marija, trgovina z lesom, Meljska cesta 88
 Vežjak Viljem, trgovina z manufakturo in konfekcijo, Jurčičeva ulica 9
 Vicel Albert, trgovina s kuhinjsko posodo, hišnimi potrebščinami, emailirano, pločevinasto, vilito in aluminijevo posodo, porcelanasto, kameninasto in stekleno robo, Maribor, Gosposka ulica 6
 Videmšek Josip, trgovska agentura in komisija, Koroščeva ulica 23
 Vidmar Slavko, trgovina z mešanim blagom, Gajeva ulica 15

Vidovič J., T. Ferenbachov naslednik, velika zaloga solidnih ur, zlatnine, srebrnine in optičnih predmetov, Maribor, Gosposka ulica 26

Vielhaber Ivan, trgovska agentura in komisija, Kopitarjeva ulica 8

Vlahovič Ljudevit, trgovina z živino, Aleksandrova cesta 38

Voršič Franc, trgovina z meš. blagom, Vrbanova ul. 19

Vošinek Vaclav, trgovina z usnjem, čevljarskimi potrebščinami in nakup surovih kož, Maribor, Koroška c. 13

Vrabl Marija, trgovina z mešanim blagom, Wildenrainerjeva ulica 17

Vratarič Stefan, trgovina z meš. blagom, Koroška cesta 26

Vrhunc Franc, trgovina z mešanim blagom in vinom v zaprtih steklenicah, Maistrova ulica 17

Vukasinovič Kosta, trgovina s čevlji, Aleksandrova cesta 13

Vukič Leopold, trgovina z meš. blagom, Frančiškanska ulica 21

W

Walland Avgusta, trgovina s papirjem, Stolna ulica 5

Wögerer Herman, trgovina z mesnimi izdelki, Slovenska ulica 9

Weiler Berta, trgovina s cveticami, Gosposka ulica 26

Weiler Franc, specialna parfumerija, Gosposka ulica 29

Weingerl Terezija, branjarija, Taborška ulica 2

Weis Josip, trgovina s specerijo in kolonijalnim blagom, Maribor, Aleksandrova cesta 29

Weiss Marija, trgovina s papirjem in razglednicami, Grajski trg 3

Weixl Vilko, veletrgovina papirja, knjigarna in knjigovezna industrija, Maribor, Jurčičeva ulica

Weitzenblum Herman, prodaja lekarniškega in farmacevtičnega pribora, Prešernova ulica 19

Weitzl Friderik, trgovina s kurivom, Meljska cesta 41

Welle Karol, trgovska agentura, Meljska c. 78

Welt Filomena, cvetlični salon, Gosposka ulica 13

Verdnik Alojzija, konfekcija perila, Maribor, Ruška cesta 2

Wesiak Karl, trgovina s pohištvo, preprogami ter klavirji, Aleksandrova cesta 15

Winder Alojz in Adolf, trgovina z lesom, Meljska cesta 87

Wiplinger Josip, trg. z električnimi predmeti, Jurčičeva ulica 6

Wregg Viljem, trgovina s čevlji, Slovenska ulica 6

Z

Zadružna oblačilnica, r. z. z o. z., trgovina vseh vrst oblačil, Meljska cesta 12

Zagažen Pavla, trgovina z mešanim blagom, Maribor - Krčevina, Aleksandrova cesta 7

Zamolo Emil, trgovina z meš. blagom, Tržaška cesta 2

Medič-Zankl, tovarna olja, lakov in barv, družba z o. z., podružnica Maribor, Glavni trg 20

Zelenka Ernest, trgovina z meš. blagom, Ulica 10, oktobra 5

Zorko Anton, trgovska agentura in komisija, Aleksandrova cesta 14

Zupancič Ivanka, trgovska agentura, Maribor, Slomškov trg 16

Ž

Žager Jakob, trgovina s čevljarskimi potrebščinami, Ulica 10, oktobra 4

Žagavec Neža, trgovina z bučnim oljem, Mejna ulica 10

Žerjal Karl, trgovina z mešanim blagom, Ruška cesta 37

Živic Ivan, trgovina z apnom, cementom in peskom, Smetanova ulica 33

Žlahtič Avgust, trgovska komisijska razprodaja kemikalij, Vetrinjska ul.

Žlender Franc, trgovina z mešanim blagom, Koroška cesta 39

Vesna-akumulator Maribor Akumulatorske baterije z garancijo
DOMAČI PROIZVODI

Industrija

- »Astra«, d. z. o. z., zagrebška tovarna čevljev d. d., Maribor, Aleksandrova cesta 9
- Erlich Avgust, industrijska obrt, predilnice, tkalnice, barvarne in aperture, Jezdarska 8
- Franz Ludvik & sinovi, tovarniški mlin, Meljska cesta 19
- Hergouth Franc, tovarna kartonaže, Rajčeva ulica 5
- Hutter J. in drug**, tovarniško izdelovalne tkanin, Motherjeva ulica 38
- Ježek K. & R.**, tovarna strojev ter livanje železa in kovin, Meljska c. 103
- Jugoslovanska tovarna za izdelovanje dr. Oetkerjevega pecilnega praška, družba z o. z., Trstenjakova ulica 21
- »Jugosvila«, tvornica svilene robe, družba z o. z., Gubčeva ulica
- Kotoun Stanislav, tovarniško izdelovalne kovin, in galvanizacija, Frankopanova ulica 10
- »Margo«, Mariborska mlekarna in tovarna sadnih konzerv, družba z o. z., Aleksandrova cesta 63
- Mariborska industrija svile d. d.**, Mlinska ulica 13
- Mariborska livarna in tvornica kovin, Ing. Joh. Pengg, Motherjeva ulica 15
- Mariborska mehanična tkalnica in apertura Doctor in drug, Tvorniška c. 40
- Mariborska tekstilna tvornica, družba z o. z., Motherjeva ulica 40
- Mariborska tovarna metel in ščetk, brata Ivan in Gabrije Zupančič, Pobrežka cesta 20
- Mariborska tvornica perila, Tržaška cesta 8
- Mehanična tkalnica, barvarna in apertura, E. Zelenka & Co., Linhartova ulica 11
- Močivnik in drug, tvornica ovratnikov in perila, Rotovski trg 6
- Perger Franc, tovarniško izdelovanje vozov, Mlinska ulica 44
- Neger Franc & sin**, tvornica dvokolica, Maribor, Slovenska ulica 29
- Pickel C., tovarna cementnih izdelkov, dr. z o. z., Koroščeva ulica 39
- Prva mariborska tovarna pletenin, družba z o. z., Klavniška ulica 5
- Rosenberg Josip**, valjni mlin, Jezdarska ulica 13
- Swaty Franc, Prva jugoslovanska tvornica brusnih plošč in kammov, Tržaška cesta 60
- »Unio« družba z o. z., izdelovanje kemično-tehničnih predmetov, Trstenjakova ulica 23
- »Utensilia«, tovarna za izdelovanje industrijskih potrebščin, družba z o. z., Cvetlična ulica 18
- »Zlatorog«, tvornica za izdelovanje mila, sveč in toličnih izdelkov, Klavniška cesta 23
- »Zora«, tvornica konfekcije, družba z o. z., Ruška cesta 45

Denarni zavodi

- Gergič Jože, menjalnica, Aleksandrova cesta 45
- Golež Anton, prodaja srečk državne razredne loterije, Aleksandrova c. 42
- Jugoslovanska udružena banka d. d. v Mariboru, Aleksandrova cesta 46
- Podružnica Ljubljanske kreditne banke v Mariboru, Slovenska ulica 13
- Prometna bančna družba z o. z., Aleksandrova cesta 19
- Prva hrvatska štedionica v Zagrebu, podr. Maribor, Gosposka ulica 24
- Zadružna gospodarska banka, d. d., v Ljubljani, podr. Maribor, Aleksandrova cesta 6

Trgovina čevljev **J. Waldacherjev naslednik**

V. Wregg Maribor, Slovenska 6
najboljši in najcenejši nakup vseh vrst čevljev

Razno

Ekspozitura Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, Maribor, Marijina ulica 13, javno kopališče, fizikalno zdravilišče

Godina Ivan, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Tattenbachova ulica 19

Korent Franjo, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Smetanova ulica 48

Pirc Franjo, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Slovenska ulica 22

Jadranska zavarovalna družba, zastopstvo v Mariboru, zavarovalni posli, Aleksandrova cesta 44

Vodopivec Emil, informacijska pisarna v svrhu pojasnil o kreditnih razmerah, Gosposka ulica 36

Stancer Karlo, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Koroška cesta 58

Scheidbach Lauró, »Rapid«, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Gosposka ulica 28

Troha Karol, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Aleksandrova cesta 18

Zagorski Franc, pisarna za posredovanje nakupa in prodaje nepremičnin, Frančiškanska ulica 21

KINO

Gustin Julij, »Grajski kino«, Grajska ulica 2

Valjak Berta, »Union kino«, Cafova ulica 7

Lekarne

Lekarna pri Angelu varihu, Mr. A. Sirk, Maribor, Aleksandrova cesta 33

Lekarna pri Sv. Antonu, Mr. Ph. Albanže, Maribor, Frankopanova ul. 18

Kr. dvorna lekarna pri sv. Anehu, Mr. Ph. Ivan Vidmar, Maribor, Glavni trg 20

Lekarna pri Mariji Pomagaj, Ph. Mr. M. König, Maribor, Aleksandrova 1
Ph. Mr. Franc Minařik, Mestna lekarna pri »Orlu«, poštni ček. rač. 11.566, Tel. 25-85

Lekarna pri »Zamorcú«, Mr. Ciril Maver, Maribor, Gosposka ul. 12, Tel. 28-12

Denarni zavodi

Prometna banka družba s o. z. A. S. Aleksandrova cesta 18

Prva invarska zbirnica v Mariboru, Maribor, Gosposka ulica 33

Nadružna koroška banka d. d. v. Mariboru, pod. Maribor, Aleksandrova cesta 6

Geršič-Jošec menularna, Aleksandrova ulica 45

Općina Anton, prodajna strok družba, Maribor, Aleksandrova ulica 42

Trgovaška invarska banka d. d. v. Mariboru, Aleksandrova ulica 46

Ljubljanska ljudska banka, Maribor, Slovenska ulica 13

Ferd. Potočnik

Mizarski mojster za umetno in stavbeno mizarstvo

Tovarna in pisarna:

Maribor, Vinarska ul. 29-31

Telefon št. 22-76 / Brzoi, naslov: Potočnik mizar Maribor
Ustanovljeno 1899

Lastni arhitektonski atelier

Za vsa naročila se izgotavljajo rizbe in skice

Kvalitativna izdelava pohištva in opreme pisarn, trgovin in šol ✓ Izdelava okenskih rolojev, smučna okna v horizontalni in vertikalni konstrukciji ✓ Lesena stopnišča, stropi in portali ✓ Dobava in polaganje parketov, ladijskih podov itd. ✓ Vedno velika zaloga vseh vrst lesa in materijala

*Elegantni kroji,
najnovejše kvalitetno blago in
nizke cene*

Vam nudi tvrdka

Franc Cverlin

krojaški salon in konfekcija

Maribor, Gosposka ul. 32

FRANILNO IN POSOJILNO DRU- ŠTVO DELAVCEV V MARIBORU

FRANKOPANOVA ULICA 37 (v lastnem posloplju)
registr. zadruga z omejeno zavezo / Ustanovljena leta 1871

Račun pri Poštni hranilnici podr. Ljubljana štev. 13.143

Telefon interurban štev. 26-35

*Sprejema hranilne vloge in jih obrestuje po najboljši
obrestni meri*

*Posojila se dajejo na menice in vknjiženje po ugodnih
pogojih*

Zadružni delež znaša Din 200.—

Zaloga oblek, klobukov,
perila i. t. d.

Konfekcijska trgovina
Jakob Lah, Maribor
Glavni trg 2

LJUDSKA SAMOPOMOČ

reg. pomožna blagajna
MARIBOR, GRAJSKI TRG 7

sprejema vse zdrave osebe
od 17. do 70. leta do največ
10.000.— Din pogrebne.
Zahtevajte pristopno izjavo
brezobvezno. Ustanovljena
leta 1927. Izplačali nad
14,000.000.— na podporah!

Mariborska tiskarna d. a.

*Tiskarna | Litografija | Ofsettisk | Knjigoveznica
Plakaterski zavod | Tisk ovojnega papirja*

Založništvo: Mariborer Zeitung | Večernik

Telefon int. 2024, 2670

Ustanovljeno leta 1798

Za krompir

je najboljšo gnojilo

Nitrofoskal-Ruše

Zelenjad, vinograde in sadno drevje gnojite z **Nitrofoskalom-I**

Za pozno spomladansko gnojenje uporabljajte samo »sečnino«, ki je lahko topljivo in hitro učinkujoče dušično gnojilo, ki ga na novo izdeluje

„Tvornica za dušik v Rušah“

Bratje Winder

Maribor, Meljska cesta 87 / Telef. 29-44

IZDELAVA ZABOJEV. Izdeluje se: Poštne zaboje, zaboje za jajca, ameriške in holandske zaboje za sadje, ter francoske tovarne zaboje v vseh velikostih

Solidna izdelava in hitra postrežba po priznani najnižjih dnevni cenah

DR. OETKER d. z o. z., Maribor-Melje

pecilni prašek in vanilov sladkor

FINO KAVO

dosežemo samo iz izbranih plemenitih vrst, svežega praženja in pravilno sestavljenih mešanic. Od velike izbire kave, ki prihajajo na tržišča, izberem za moje mešanice vedno najboljše. Kavo pražim dnevno v lastni pražarni na stroju najnovejšega izuma za to stroko.

KAVINE MEŠANICE

Gori navedeni razlogi Vam jamčijo, da so moje v pogledu kakovosti in okusa nedosegljive in se dobijo v naslednjih vrstah:

Mešanica	V	1/4 kg	. . .	Din	15.—
"	IV	1/4 "	. . .	"	17.—
"	III	1/4 "	. . .	"	19.—
"	II	1/4 "	. . .	"	21.—
"	I	1/4 "	. . .	"	23.—
"	Mokka	1/4 "	. . .	"	25.—
"	Spec.	1/4 "	. . .	"	27.—
"	Thre Anchor	1/4 "	. . .	"	30.—

Z. ANDERLE

Gosposka ul. 20, Telef. 29-10.

'TURIST' prist. črn ržen kruh Je zelo redilen

Ostane v največji vročini 8 do 10 dni svež in zdrav ter se zato vsem turistom, restavracijam in delikatesnim trgovinam najtopl. priporoča

TELEFON ŠTEV. 28-24

FEIERTAG Gl. zaloga: Maribor, Betnavska 43

Podr.: Nova vas. Maribor: Sirkov nasl. J. Skaza, Glavni trg in Ulica 10. okt. 5

Edina izvenkartelska domača tvrdka

„MOTOROIL“ družba z o. z.

MARIBOR, Kralja Petra trg št. 4

Bencin, petrolej, avtoolja, mazilna olja v priznani najboljši kakovosti in najceneje

Telefon 29-22

Brzjavljivi: Motoroil

R

REKLAMNI ATELJE „DIAREKLAMA“

Franjo Horvat, Maribor, Miklošičeva 6

izdeluje za industrijo in trgovino plakatne osnutke, časopisno reklamo, diplome, vignete, etikete, oboje Reklame in napisni na les, steklo, pločevino i. t. d.

C. Pickel

tovarna cementnih izdelkov
družba z o. z.

MARIBOR

Korošičeva ul. 39 / Vrbanova c. 60

Telefon 2039 / Ček. račun 11.335

Ustanovljeno 1892

Betonski izdelki in umetni kamen:
stopnice, sohe, cevi itd.

Tlaki: ksilolit, terrazzo, gumi-tlak, keramični fini, keramični težki, cementne ploščice, asfalt

Keramične stenske obloge

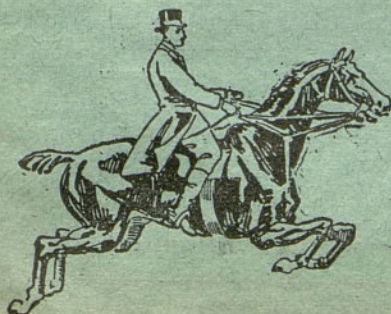
Kameninaste cevi

Strešna lepenka in asfaltni proizvodi

Cement in apno

Mariborska Ilvarna in tovarnica kovin Joh. Pengg, Maribor

PROIZVODI: slačene medene palice, odlitki iz medenine, bronoe, aluminija, cerkveni zvonovi, Bergmannove cevi, medeni uteži, kosli za sneg, cevi, bati in ventili za studence, vinske pipe, armature, djezve

„Dipl. sedlar

IVAN BEZJAK

Maribor, Cvetlična 33

se priporoča za vsa v to stroko spadajoča dela po brezkonkurenčnih cenah

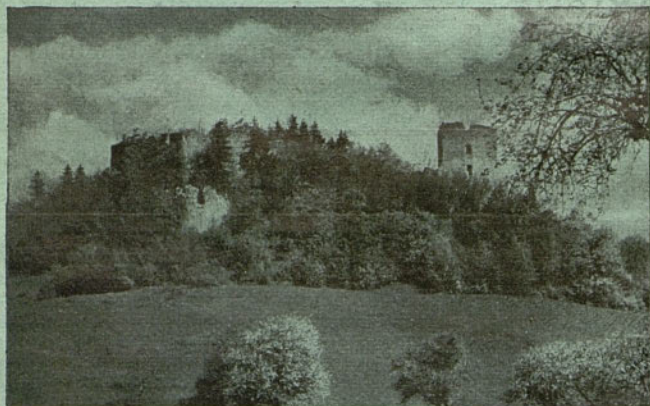
Postrežba točna! Cene najnižje!

KOČA NA 'PESKU', POHORJE

Ijubka in idilno ležeča postojanka Dravinjske podružnice SPD v Konjicah v višini 1382 m pod Roglo (1517 m). Lahko dostopna po dobro nanovo markiranih potih: S proge Poljčane—Žreče iz Konjic odnosno Žreč preko sv. Kunigunde, Padeškega vrha, sv. Jakoba v Resniku ali Skromrja v treh do petih urah; s proge Maribor—Dravograd skozi sv. Lovrenc n. P. 4 ure, s proge Celje—Dravograd iz Mislinja 3 ure

Pesek slovi po svoji krasni, proti vetrom zaščiteni legi sredi obširnih gozdov, po svojih lepih sprehodih, pozimi pa kot izhodišče za smuške ture. Krasen smuški teren zlasti v zapadno smer, središče 60 km dolge smuške poti preko Pohorja v višini nad 1000 m. — Koča je izborno oskrbovana, razpolaga s 25 posteljami in večjim številom ležišč. Mrzla in gorka jedila, izbrana vina, pivo in brezalkoholne pijače. Zmerne cene, prijazna postrežba. Tik pri koči dva izvirka kristalno čiste vode. V bližini znamenita Črna jezera ter divni razgledi

Dravinjska podružnica SPD. v Sl. Konjicah

Razvaline Konjiškega gradu

LETOVIŠČE KONJICE, krasen kraj ob vznožju Pohorja in Konjiške gore, v neposredni bližini obširni gozdovi, vsled tega izredno blagodejna klima in ozonost zraka, vinske gorice, sadonosniki, rečne kopeli v Dravinji, izhodišče za najlepše ture na Pohorje in bližnje izlete, zgodovinsko znamenite točke. Zelo priporočljivo mesto za letovanje. Zmerne cene. Informacije dajeta obč. uprava in **Drav. podruž. S.P.D. tujskoprom. odsek v Konjicah**

Cvetličarna **A. POŽAR, Maribor, Gosposka 36 (ban. palača)**

Stalno na zalogi sveže in umetne cvetlice
Izdeluje vence in šopke po najnižjih cenah

SPORTNIKI, POZOR! Kdor si želi nabaviti smučke, sani, sploh zimsko-sportne izdelke, nadalje športne čolne, karoserije za avtomobile in vozove, bo pri trdki **PODEBRIŽNIK ANTON, Maribor, Taborska ul. 8** najbolje postrežen. Izdelujem strokovno precizno v prvovrstni kвалiteti in poceni. Sprejemam tudi vsa popravila. Na razpolago imam vse rezervne dele.

Priporoča se **Foto Japelj, Maribor, Gosposka 28**

*izdeluje portretne, skupinske in industrijske posnetke — Solidno delo — Cene nizke —
Pride tudi na dom*

KARTONAŽA-LITOGRAFIJA

BENČINA IN DRUG, Maribor, Mlinska 22
Telefon 24-22 / Brzjav: Kartonaža

Betka Lešnik
specialna trgovina dežnikov
Maribor, Gosposka 14

Trpinov tekstilni bazar nudi najcenejšo
svilo, platno itd.

PRIPOROČA SE p. n. strankam v izdelavo in nabavo angleških tkanin. Izdeluje se vse vrste moške obleke, nadalje damske kostume in plašče ter uniforme vseh vrst. Specialiteta: moderni angleški kroji. Izvršitev naročil v najkrajšem času.

I. Mariborski krojaški angleški magazin
Lastnik: Jovan Schmidt, Maribor, Dvořakova 10

Kako si prihranite denar? Le ako kupujete v bogato opremljeni zalogi trdke **JUSTIN GUŠTINČIČ**. Prodaja in nakup rabljenih strojev, železa, kovlin, peči, transmisij, orodja, vseh potrebščin za zgradbe, kakor travers, cevi, ograj i.t.d. Vsakovrstni nadomestni dell avtomobilov. **Obračajte se v potrebi na nas, ker si s tem prihranite denar!** Priporoča se tudi mehanična delavnica za popraviljanje koles, šiv. strojev, otroških vozičkov, gramofonov, vsakovrstno delo za struženje. — Lastni zavod za poniklanje in emajliranje.

Manufaktura „Sava“

Maribor, Koroška cesta 9
velika zaloga manufakturnega in
konfekcijskega blaga ~ Cene nizke
~ Ugodni plačilni pogoji!

Tomaž Krajnc, Fram

tovarna bučnega olja

telefon štev. 4

brzojavni naslov: Krajnc Fram

izdeluje za prodajo in zamenjavo prvorazredno bučno,
sončno in ripsovo olje

Gostilna »Pr Prleki«

Najboljša vina iz dr. Lašičevih ljntomerskih goric / Sveže pivo iz sodčka
/ Vsak čas mrzla in topla jedila / Priporoča se FRANČKA FILIPIČ

Maribor, Tattenbachova ul. 22

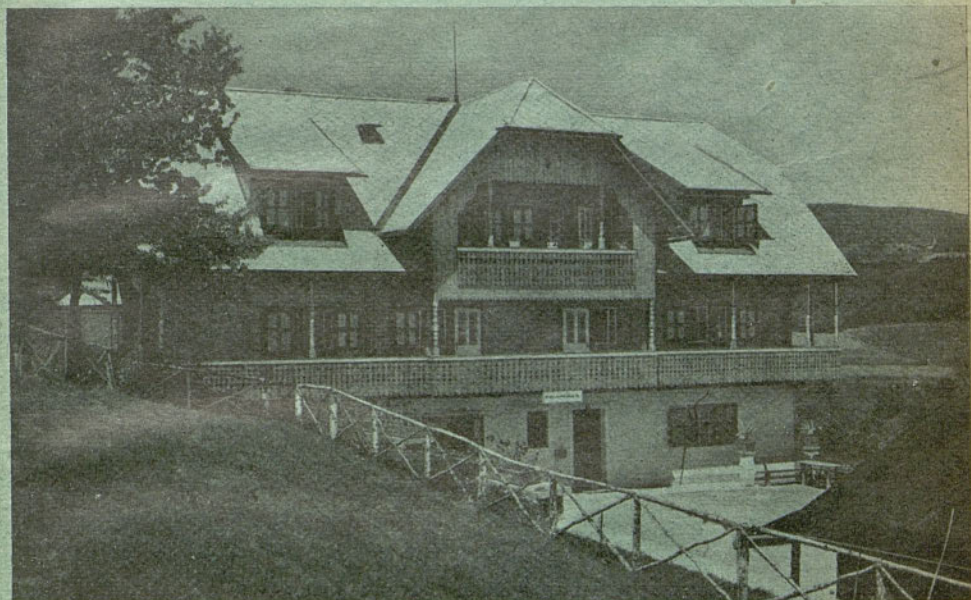
FRANJO MAJER

MANUFAKTURNA TRGOVINA

V MARIBORU, NA GLAVNEM TRGU

se priporoča

Počitniški dom Kraljice Marije pri Sv. Martinu na Pohorju

Počitniški dom leži 850 m visoko na jugovzhodnem pobočju zelenega Pohorja, oddaljen pol ure hoda od vasice sv. Martin na Pohorju. Dostopen je z vsakim vozilom in tudi z avtom po banovinski cesti iz mesta Slovenska Bistrica. Klimatske prilike Doma so radi njegove najprimernejše nadmorske višine, radi južne lege in obširnih gozdov, ki ga obdajajo, najugodnejše.

V Počit.dom se sprejmejo otroci in mladina obojega spola v starosti od dovršenega 7.do 15. leta vsake počitnice v 3 skupinah od 10.VI.do 7.IX.

Za sprejem se upoštevajo slabotni, gorskega zraka potrebni otroci vseh slojev, ki ne boleajo na nalezljivih boleznih. Oskrbnina je zelo nizka. Deca je pod stalnim zdravniškim nadzorstvom in pod varstvom vestnih, mladino ljubečih in večjih pedagogov.

Prijave je poslati na društveno tajništvo: **Društvo za zdravstveno zaščito otrok in mladine**, Maribor, Strossmajerjeva ulica 30 (Dečji dom), kjer se dobijo tudi prospekti.

Mariborska koča

na Pohorju (1080 m)

Planinska koča z depandanso
(27 sob, 62 postelj)

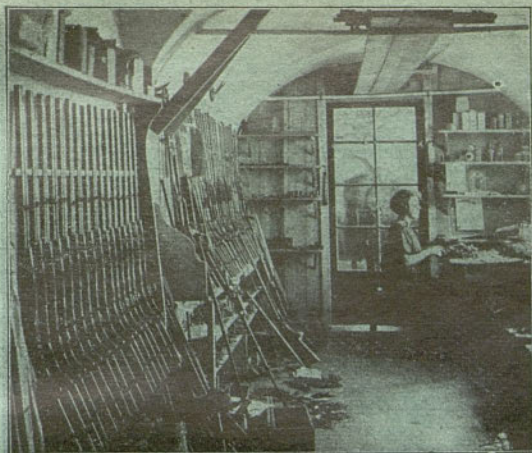
*

Planinsko letovišče
Zimski sport – Smučarski tečaji

*

Prvovrstna oskrba / Zmerne cene / Zahtevajte prospekte

Informacije: Podružnica Slovenskega planinskega društva v Mariboru

Janko Mišič, Kranj

velerenomirana tvornica lovskih pušk in veletrgovina
najrazličnejše municije ter lovskih potrebščin

Delavnica za popravljanje lovskih pušk in montiranje
daljnogledov. Izmenjavanje starih in vlaganje novih
cevi ter izdelovanje puškinih kopit točno in strokov-
njaško v najkrajšem času

Cene priznано nizke in solidne!

Restavracija
in kavarna **Plzenski dvor**

A. SENICA

MARIBOR, TATTENBACHOVA ULICA ŠTEV. 5

tik Glavnega trga, nudi cenj, gostom le prvovrstna vina in prav okusna topla in
mrzla jedila. Lep senčnat vrt, billard, salonsko keglišče, balln igra itd. Izletni-
kom priporočlj., ker so lokali v svrhu okrepčila in zabave vedno do 3. ure odprti

Senjorjev dom

na Pohorju (1522m), odprt skozi vse leto

Moderno urejen planinski hotel (20 sob,
50 postelj, 2 skupni spalnici s 40. ležišči).
Zahtevajte prospekte.

Planinsko letovišče

*Zimski sport – V zimi stalni brezplačni
smučarski tečaji*

Oskrba prvovrstna

Cene solidne

Informacije: Podružnica Slovenskega
planinskega društva v Mariboru

III. MARIBORSKI TEDEN

od 4. do 15. avgusta

Revija kulturnega, gospodarskega
in družabnega življenja Mar. okrožja

OBIŠČITE MARIBOR OBIŠČITE MARIBORSKI
JUGOSL. „MERAN“! OTOK „BISER DRAVE“!

50% POPUST NA ŽELEZNICI IN PARNIKIH

Tovarna bučnega olja

J. Hochmüller, Maribor

Taborška ulica 7 - Telefon št. 23-39

Priporoča svoje prvovrstno bučno olje
Zamenja oljnato seme za olje

ZDRAVILIŠČE RADIO THERMA LAŠKO

O d p r t o s k o z i c e l o l e t o

Leži ob glavni žel. progi Beograd-Zagreb-Maribor-Wien in Ljubljana
-Maribor-Wien. Postanek brzovlakov. Najugodnejše zveze v vse smeri

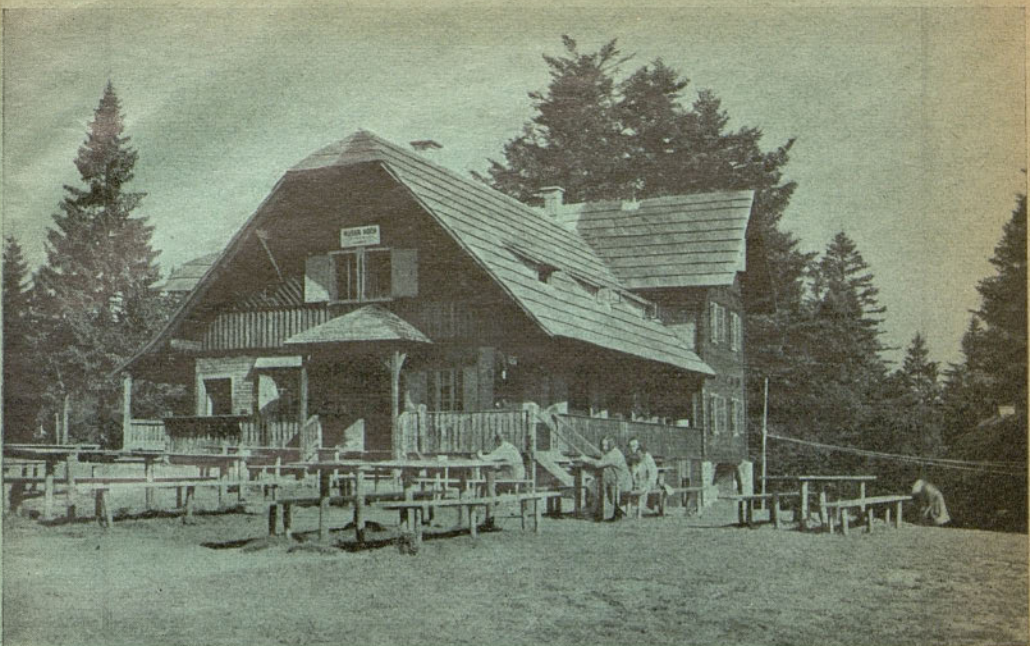

Radiothermalni vreli 37,5° C. Najučinkovitejše zdravljenje pri naslednjih indikacijah: Revmatizem vseh vrst, ženske bolezni, arterioskleroza, znižanje krvnega tlaka, obolenje in izčrpanost živčevja, rekonvalescenca. Dietetično zdravljenje. Elektroterapija, masaža

Pred- in posezija. Pavšalna penzija: za deset dni Din 600.—, za dvajset dni Din 1.100.—. V tej pavšalni penziji je upošteta: hrana, stan, dnevno po ena kopel, 1—2 zdravniški preiskavi in vse takse

Glavna sezija. Hrana a la carte po najzmernejših cenah. Prvorazredna kuhinja

Prijetna okolica. Krasni izleti. Milo podnebje. Kopanje in veslanje v reki Savinji (29° C). Sončne in zračne kopeli. Senčnati park. Koncerti in ples. Avtogaraža. Brzjav in telefon. Zahtevajte prospekte

RUŠKA KOČA NA POHORJU (1250 M)

Planinska koča z depandanso „Planinko“ (25 sob 56 postelj). Alpsko letovišče. Center zimskega sporta. Hotelska oskrba po zmernih cenah. Najlepša razgledna točka na Pohorju. Idealni gozdni izleti po skoro ravnem terenu. Otvorjena skozi vse leto

HLEBOV DOM NA POHORJU (868 M)

Planinsko zavetišče (10 postelj). Znamenito križišče in izhodišče za ture po Pohorju. Cenena postrežba. Otvorjen skozi vse leto

Planinci in letoviščarji!

GOSTILNA IVANA MRAVLJAKA

pri Sv. Antonu na Poh. nudi vsak čas dobro

postrežbo in prenočišče. Nahaja se na križišču cest iz Vuzenice v Ribnico in iz Vuhreda na Veliko Kopo, 5 minut pod cerkvijo Sv. Antona, ki je ena najlepših razglednih točk v celi Dravski dolini

APOTEKA PRI SV. JERNEJU
USTANOVLJENA LETA 1614

REVIGAL

proti kožnim boleznim

Registrirano pri Min. Nar. Zdr. in Soc. Pol. v Beogradu / Ime zakonom
zaščiteno / Kontr. št. 8407-9-10

IZDELOVALEC:

Mr. Ph. BRANISLAV MONDINI, lekarnar
Slovenska Bistrica (Dravska banovina)

Registrirano pod S. broj 6540 od 5. IV. 1934

Zdravilišče - Toplice Dobrna pri Celju

Akratoterma 37° C, radioaktivne naravne ogljikove kisle kopeli.

Izborni zdrav. učinki pri boleznih srca, živcev, ženskih boleznih, boleznih ledvic, mehurja, oslabelosti, kroničnih želodčnih in črevesnih katarjih. — Zdravilni pripomočki: naravne termalne ogljikove kisle kopeli, kopeli v vročem zraku, solnčne in zračne kopeli, termalni železnati pitni vrelec, diatermija, višinsko solnce, masaža, difuzijsko zdravljenje. — Specijaliteta: zdravljenje s kozjim mlekom, joghurtom in ležalne kure

Krasen park, divna okolica s smrekovimi in jelkovimi gozdovi, lepe številne izletniške točke, Godba, 220 sob, prvovrstna kuhinja, difuzijska kuhinja, lov in ribolov v najbližji okolici

V spomladanski in jesenski sezoni kompletno 20 dnevno zdravljenje za znižano ceno Din 1.380'— odnosno Din 1.200'—

Sezona od 15. aprila do 31. oktobra

Železniška postaja Celje, autobusna zveza štirikrat dnevno

Prospekti pri upravi zdravilišča in vseh pisarnah „Putnika“

Telefon interurban št. 1 ~ Brzjavni: Zdravilišče Dobrna

OKRAJNA HRANILNICA V SLOVENSKI BISTRICI

je pupilarno varen zavod, ker jamči zanj cel slovenjebistriški sodni okraj z vsem premoženjem in vso davčno močjo, zlasti za vloge in vložne obresti

Radi tega nalaga pri njem sodišče denar nedoletnih, župnijski uradi cerkveni, občine pa občinski denar

Hranilne vloge obrestuje po 4⁰/₀, na tri mesece vezane vloge pa po 5⁰/₀

Stanje hranilnih vlog znaša Din 10,700.000

Občinski odbor društva Rdečega križa v Sl. Bistrici

priporoča planincem, obiskovalcem Pohorja, svoje moderno

letno kopališče

ki ima bazen s površino 20×15 m ter globino 1—3·50 m. Tekoča in filtrirana voda ter 40 kabin

Do kopališča je iz mesta Slov. Bistrica 5 minut hoje po senčni pešpoti